

LINGUISTICA

14

LETTICA

2005

LINGUISTICA LETTICA

LATVIEŠU VALODAS INSTITŪTA ŽURNĀLS

2005

RĪGA

14

Dibinātājs
LU Latviešu valodas institūts
Reģistrācijas apliecība Nr. 000311118

Redakcijas kolēģija
Laimute BALODE, Ojārs BUŠS, Ina DRUVIETE,
Ilga JANSONE, Jānis VALDMANIS, Andrejs BANKAVS,
Agris TIMUŠKA, Andrejs VEISBERGS, Baiba KANGERE,
Aksels HOLVUTS

Numura redaktors
Ojārs BUŠS

16 no šajā žurnāla laidienā iekļautajiem rakstiem atspoguļo
Izglītības un zinātnes ministrijas finansētā projekta
"Letonikas attīstība Latvijas nākotnei"
ietvaros veikto pētījumu rezultātus

Redakcijas adrese
Akadēmijas lauk. 1, 902. ist., Rīgā, LV-1050
Tālr. 7227696, fakss 7227696, el. pasts latv@lza.lv

Mākslinieks Juris Riņķis

ISSN 1407 – 1932

© LU Latviešu valodas institūts, 2005

SATURA RĀDĪTĀJS

Sarmīte LAGZDIŅA. Vienkārša teikuma sintaktiskās vienības atkarību gramatikas izpratnē.	5
Kornēlija POKROTNIECE. Latviešu valodas nelokāmo divdabju liktenis.	16
Imants ŠMIDEBERGS. Verbu iterativitāte skaidrojošā vārdnīcā.	45
Brigita BUŠMANE. Lejaskurzemes izlokšņu vārdarināšanas īpatnību atspoguļojums G. Bražes vārdnīcā (1875).	55
Valentīna SKUJIŅA. Par dažām jaunākajām tendencēm latviešu valodas attīstībā.	66
Anta TRUMPA. Latviešu valodas īpašības vārda <i>ļaus</i> nozīmju attīstība literārajā valodā un izloksnēs.	76
Ieva ZUICENA. Leksiskā sinonīmija ar priedēkļiem atvasinātajos darbības vārdos.	85
Anna KARPOVIČIENĒ. Lietuvių ir latvių kalbų ornitomorfizmu eksperimentinis tyrimas.	97
Ineta KURZEMNIECE. Žogu nosaukumu leksiskās motivācijas analīze (sinhroniskais aspekts).	114
Ojārs BUŠS. Par principiālo atšķirību starp latviešiem un laringologiem jeb Par etnonīmu semantiku un varbūtējo īpašvārdiskumu.	135
Laimute BALODE. Dendronīmi Latvijas hidronīmijā jeb koku atspulgi ūdeņos.	145
Ilze ŠTRAUSA. Ukru pagasta drimonīmi: etimoloģija, semantika, derivācija.	160
Juris BALDUNČIKS. Ar leksikas aizgūšanu saistītie jēdzieni un terminoloģija mūsdienu latviešu valodniecībā.	174
Inese ĒDELMANE. Latviešu valodas terminoloģiskie augu nosaukumi 20. gadsimtā.	189
Laimdota OLDERE. Vārda pārnestās nozīmes J. Raiņa mīlas lirikā.	197
Ilga MIGLA. Frazeoloģismu okazonālie pārveidojumi R. Ezeras darbos.	205

Dite LIEPA. 2004. gada izglītības reformas atspoguļojums Latvijas presē sociolingvistiskā skatījumā.	215
Vineta ERNSTSONE, Daiga JOMA. Valsts valodas lietojuma dinamika ekonomiski aktīvo Liepājas krievvalodīgo iedzīvotāju vērtējumā.	233
Vineta PORIŅA. Valodu kontakti sociolingvistiskajā skatījumā.	249
GRĀMATU APSKATS	
<i>Onomastica Lettica, 2. laidziens.</i> Sastādītāja Dzintra Hirša. – Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2004, 360 lpp. (<i>B. Laumane</i>).	259
ATCERAMIĒS	
Valodnieces Dzidras Barbares piemiņai (1930.12.I – 1993.23.X).	265
HRONIKA	
Onomastiski Itālijas iespaidi no ICOS 22. kongresa Pizā (<i>L. Balode, O. Bušs</i>).	268
Rakstu valodas apguves tendences jaunajā simtgadē (<i>R. Bankava, Z. Vinčela</i>).	273
VALODNIECĪBAS BIBLIOGRĀFIJA 2004 (<i>I. Migla</i>).	279
ZIŅAS PAR AUTORĪEM.	348

Sarmīte LAGZDIŅA

Vienkārša teikuma sintaktiskās vienības atkarību gramatikas izpratnē

Starp vārdiem teikumā pastāv īpaši sakari – sintaktiskie sakari, kas atšķir teikumu kā sintaktisku valodas vienību no gramatiski un jēdzieniski savstarpēji nesaistītu vārdu nejauša blakusnovietojuma. Vārdu lineārais sakārtojums runātā vai rakstītā teikumā tos tieši neatspoguļo, izdalīt un fiksēt šos sakarus var tikai gramatiskās abstrakcijas ceļā. Tādējādi teikumā izdalāmas divu līmeņu struktūras: pirmkārt, tiešai uztverei pieejamā teikuma diskreto elementu lineārā organizācija ar savām (vārdu kārtas, saskaņojuma u.c.) likumībām jeb t.s. viršējā struktūra un, otrkārt, lineārajā ķēdē iešifrētā abstraktā, hierarhiskā iekšējā struktūra – visu teikuma struktūrelementu un to sintaktisko sakaru kopums, kurā katrs elements saistīts sintaktiskajā sakarā vismaz ar vienu citu elementu. Teikuma iekšējās struktūras augstās abstrakcijas pakāpes dēļ tās traktējums dažādu gramatisko koncepciju ietvaros ir atšķirīgs.

Atkarības attieksme un atkarību diagramma

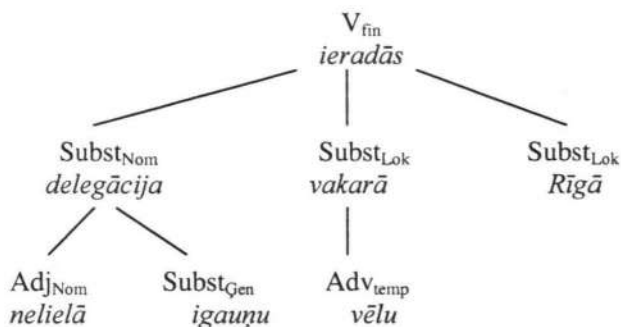
Šajā rakstā teikuma struktūrelementi un sintaktiskās vienības aplūkotas no atkarību gramatikas viedokļa. Atkarību gramatika ir viens no mūsdienu strukturālās valodniecības novirzieniem, kurā teikuma u.c. sintaktisko konstrukciju konstituējošais sintaktiskais sakars tiek priekšstatīts kā vienpusēja atkarības attieksme, kas saista divus dažāda ranga elementus; augstāku rangu ieņem tas no diviem sintaktiski saistītiem elementiem, kurš nosaka otra elementa klātbūtni konstrukcijā. Šādu atkarības attieksmju hierarhiskā sistēma, kas aptver visus sintaktiskās konstrukcijas elementus, arī veido tās iekšējo jeb "patieso" struktūru.

Atkarību gramatikas tiešais objekts ir vienkārša teikuma un tā komponentu iekšējā struktūra (patiesībā pats jēdziens "atkarību gramatika" vienādojams ar vienkārša teikuma strukturālo sintaksi). Tā kā atkarību gramatikas izpratnē teikumam kā sintakses pamatvienībai principā ir jābūt elementārai struktūrai

(t.i., vienkāršam teikumam), tad ar terminu "teikums" bez papildu precizējuma šīs koncepcijas ietvaros saprot tikai tradicionālo vienkāršo teikumu (saliktu pakārtojuma teikumu sauc par kompleksu teikumu, bet saliktu sakārtojuma teikumu – par teikumu kombināciju). Savukārt teikuma jēdziens aptver ne tikai elementāras konstrukcijas autonomā pozīcijā, bet arī tradicionālo salikto teikumu daļas, ja tās atbilst teikuma strukturālajiem kritērijiem.

Teikuma abstraktās iekšējās struktūras attēlošanai uzskatāmā veidā izmanto atkarību diagrammas, kurās parādīti konstrukcijas struktūrelementi (vārdiskā, simboliskā vai kombinētā pierakstā) un to savstarpējās hierarhiskās attiecības. Atkarības attiecsmi diagrammās attēlo, savienojot savstarpēji strukturāli tieši saistītos elementus ar nosacīti vertikālu (nehorizontālu) līniju. Tā veidojas "atkarību koks" – diagramma, kas atgādina koka zarojumu apgriezta veidā – ar "sakni" (neatkarīgo elementu) diagrammas virsotnē.

Ilustrācijai izmantosim teikumu *Vēlu vakarā Rīgā ieradās nelielā igauņu delegācija*.

Līnijas atkarību diagrammā vienlaikus simbolizē arī atkarības attiecībai pretēji vērsto pārvaldījuma attiecībai: rangā zemāks elements ir atkarīgs no augstāka ranga elementa, bet rangā augstāks elements pārvalda zemāka ranga elementu. Bultiņas nav vajadzīgas, jo tieši saistīto elementu rangu norāda jau to savstarpējais novietojums: augstāka ranga elements jeb

pārvaldošais elements diagrammā novietojas augstāk par zemāka ranga elementu jeb atkarīgo elementu. Aplūkojamā piemērā ir seši sintaktiskie saistījumi, ko diagrammā attēlo sešas līnijas. Diagrammas virsotnē atrodas viens neatkarīgais pārvaldošais elements, kas saistīts tikai ar zemāka ranga elementiem. Vienam elementam var būt vairāki atkarīgie elementi, bet tikai viens pārvaldošais elements; tas nozīmē, ka atkarību gramatikā netiek pieļauta viena elementa divkārša atkarība (kā tradicionālajā gramatikā t.s. dubultlocekļa traktējumā).

Kā redzams, atkarības attieksme un līdz ar to arī pārvaldījuma attieksme atkarību gramatikas koncepcijā atšķirībā no tradicionālajā gramatikā pieņemtā pārvaldījuma jēdziena tiek saprasta plašāk – kā tīri strukturāla attieksme, kas aptver ne tikai tradicionālo pārvaldījumu, bet arī saskaņojumu un pieļāvumu. (Atkarību gramatikā saistījuma ciešumu atkarības attieksmes ietvaros raksturo citā aspektā un citā jēdzienu sistēmā – diferencējot sintaktiskos komponentus aktantos un situantos pēc to strukturālās nozīmības augstāka līmeņa sintaktiskā konstrukcijā; valodā iespējamās verba aktantu jeb strukturāli nepieciešamo teikuma locekļu kombinācijas savukārt ir pamats teikuma modeļu inventāra izstrādei.)

No atkarības attieksmes kā universālas strukturālās attieksmes izpratnes izriet arī, ka atkarību gramatika neatzīst elementu savstarpēju atkarību (tradicionālās gramatikas predikatīvais sakars). Līdz ar to teikuma iekšējās struktūras līmenī subjektam (tradicionālās gramatikas teikuma priekšmets) netiek piešķirta īpaša loma pārējo ar verbu saistīto komponentu vidū (šāda īpaša loma tam ir tikai virsējā struktūrā) un teikuma strukturālo centru veido tikai viens, absolūti neatkarīgais elements – finītais verbs.

Frāze kā sintaktisko konstrukciju struktūrvienība

Iepriekš dotais sintaktisko konstrukciju struktūrelementu un to attieksmju vispārīgais raksturojums nav tieši izmantojams konstrukciju struktūras aprakstīšanai. Līdz šim aplūkotos jēdzienus (pakārtojošais un atkarīgais elements, atkarības attieksme) lieto, runājot tikai par divu elementu savstarpējām

attieksmēm. Lai raksturotu kādu sintaktisku struktūru kopumā, jāizdala sintaktisko konstrukciju specifiskās konstituējošās vienības. Ilustrācijai izmantosim teikumu *Mēs esam ļoti apmierināti ar Jūsu piedāvāto variantu*.

Diagrammā uzskatāmi redzams, ka visiem teikuma elementiem hierarhiskajā struktūrā nav vienāds statuss jeb rangs. Tāpēc nebūtu pareizi apgalvot, ka, piemēram, aplūkojamā teikuma konstituējošās vienības ir visi astoņi tā sastāvā ietilpstošie elementi (vārdi, vārdformas). Tādā gadījumā elementu hierarhiskais sakārtojums tiktu nivelēts, resp., linearizēts – zustu atšķirība starp elementiem *mēs* un *apmierināti*, kuri tieši saistīti ar hierarhiskās struktūras virsotnē esošo (neatkarīgo) elementu *esam*, un pārējiem pieciem elementiem, kas ar to saistīti tikai netieši, pastarpināti. Taču nebūtu pareizi arī apgalvot, ka šā teikuma konstituējošās vienības ir trīs elementi – neatkarīgais pakārtojošais elements un divi no tā tieši atkarīgie elementi: *Mēs esam apmierināti*. Šāds teikums pats par sevi gan ir gramatiski un semantiski pareizs, taču tas jau ir cits teikums – tajā nav ietverta visa aplūkojamā teikuma gramatiskā un semantiskā informācija. Tāpēc sintaktiskajā analizē jāoperē ar īpašām no teikuma analītiski izdalāmām sintaktiskām vienībām – frāzēm. Frāzi veido jebkurš sintaktiskās struktūras elements kopā ar visiem no tā tieši vai pastarpināti atkarīgajiem elementiem;

vispārinot šai jēdzienā ietver arī vienvārda frāzes, t.i., elementus, no kuriem nav atkarīgi citi elementi.

Frāze raksturojama divējādi – pēc absolūtajām īpašībām, t.i., pašas frāzes ietvaros neatkarīgi no tās iesaistījuma plašākā sintaktiskā konstrukcijā, un pēc relacionālajām īpašībām, t.i., pēc tās attiecībām ar sintaktisko kontekstu.

Pašā frāzē ietilpstošais augstākā ranga elements ir frāzes kodols. Augstāka līmeņa sintaktiskā konstrukcijā frāze iesaistās ar kodola starpniecību, un jebkura apjoma frāzei neatkarīgi no tās iekšējās uzbūves šādos saistījumos vienmēr ir tāda pati sintaktiskā funkcija kā tās kodolam vienam pašam. Tāpēc, raksturojot frāzi absolūti, to nosauc pēc kodola kategoriālās leksiski gramatiskās piederības. Ja frāzes kodols ir lietvārds, tā ir lietvārda frāze, ja kodols ir adjektīvs, tā ir adjektīva frāze, utt. Vienvārda frāze sastāv tikai no kodola. Aplūkotajā piemērā (sk. diagrammu) var izdalīt dažāda apjoma un nosaukuma frāzes; tās ir (sākot no apakšas) *Jūsu* – vietniekvārda frāze, kas sastāv tikai no kodola, *Jūsu piedāvāto* – adjektīviski lietota divdabja (atkarību gramatikas izpratnē, t.i., funkcionālā skatījumā – adjektīva) frāze, *Jūsu piedāvāto variantu* – lietvārda frāze, ar *Jūsu piedāvāto variantu* – prievārda frāze, *ļoti* – adverba frāze (sastāv tikai no kodola), *ļoti apmierināti ar Jūsu piedāvāto variantu* – adjektīva (adjektīvēta divdabja) frāze, *mēs* – vietniekvārda frāze un *mēs esam ļoti apmierināti ar Jūsu piedāvāto variantu*, resp., pats teikums – verba frāze.

Atkarību gramatikas frāze zināmā mērā sastatāma ar tradicionālo vārdkopu, taču starp tām pastāv būtiskas atšķirības. Pirmkārt, vārdkopas gan tiek nosauktas par "teikuma būvmateriālu" līdzās vārdiem, tomēr teikuma locekļu izdalīšanas principos tradicionālās gramatikas koncepcijā šī ideja nav realizēta (un nav arī realizējama): katrs t.s. brīvās vārdkopas loceklis tiek kvalificēts par atsevišķu teikuma loekli (tradicionālajā izpratnē), tātad tas piedalās teikuma struktūras veidošanā tieši, bez vārdkopas starpniecības, un teikumā vārdkopa faktiski sairst savos elementos. Tātad vārdkopa neietilpst teikuma sintaktisko elementu hierarhijā, bet pastāv tai paralēli. Tāpēc tradicionālās gramatikas vārdkopa objektīvi nav

sintaktiska vienība vārda terminoloģiskā nozīmē, bet tikai no jau gatava teikuma analītiski izdalīts fragments, teorētisks konstrukts, kura uzdevums ir ilustrēt vārdu savstarpējās saistīšanas iespējas. Turpretī atkarību gramatikas neverbālās frāzes patiešām ir teikuma "būvmateriāls": vārdi iesaistās teikumā tikai kā frāžu elementi (vai vienvārda frāzes). Otrkārt, tradicionālā gramatika atzīst arī verbālās vārdkopas, ko tā aplūko līdzās citām (neverbālajām) vārdkopām izolēti no teikuma kopsakara, izslēdzot no tām teikuma priekšmetu. Arī atkarību gramatika atzīst verba frāzes, taču identificē tās ar pašu teikumu un aplūko teikuma līmenī, nodalot no neverbālām frāzēm, ko var aplūkot izolēti no iesaistījuma teikumā. Šī atšķirība izriet no divu predikatīvā sakara locekļu (teikuma priekšmeta un izteicēja) centrālās lomas tradicionālajā gramatikā (tāpēc teikuma priekšmets netiek iekļauts verbālajā vārdkopā) un no verba centrālās lomas atkarību gramatikā (tāpēc subjekts iekļaujas verba frāzē, t.i., teikumā, kā atkarīgais elements).

Sintaktiskie komponenti – teikuma locekļi un atribūti

Relacionālās īpašības ir kritērijs, pēc kura tiek izdalītas konstrukciju sintaktiski funkcionālās vienības. Tāpēc, aplūkojot frāzi relacionālā aspektā, tai piešķir citu nosaukumu – sintaktiskais komponents. Sintaktiskais komponents ir relatīvs jēdziens, un pretstatā frāzei to nevar raksturot neatkarīgi no pārvaldošā elementa un no augstāka līmeņa struktūras, kuras konstituēšanā tas tieši piedalās.

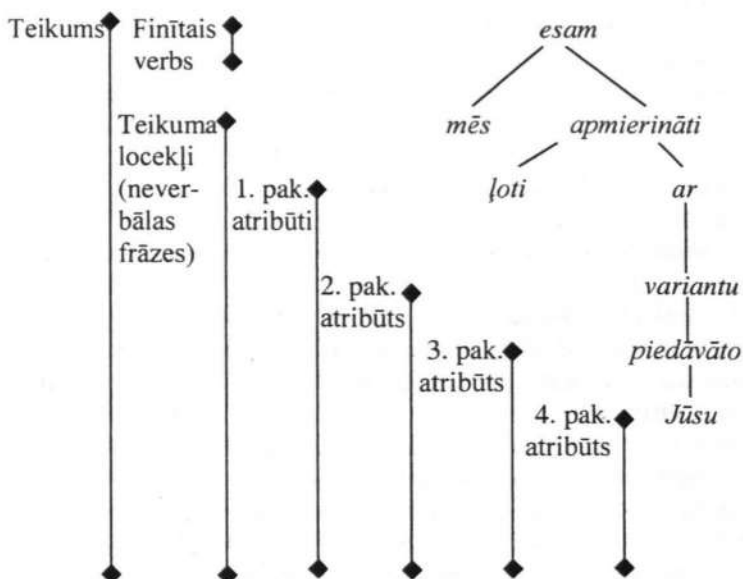
Sintaktiskie komponenti iedalāmi divos tipos atkarībā no vārda, kurš pārvalda konkrēto komponentu, resp., tā kodolu (tātad atšķirībā no frāzes – pēc vārda, kas atrodas ārpus paša sintaktiskā komponenta). Sintaktiskie komponenti, kas tieši atkarīgi no verba, ir verba veidotās struktūras, resp., paša teikuma konstituējošās vienības, un neatkarīgi no attiecīgās frāzes kategoriālā raksturojuma tie ir teikuma komponenti jeb teikuma locekļi. Iepriekš aplūkotajā piemērā (sk. diagrammu) ir divi teikuma locekļi – vienvārda vietniekvārda frāze *mēs* un adjektīva frāze *ļoti apmierināti ar Jūsu piedāvāto variantu* (kā

redzams, šādā teikuma struktūras izpratnē "parasta" teikuma locekļa statusā nonāk arī tradicionālais predikatīvs).

Teikuma locekļus sīkāk klasificē un analizē pēc to sintaktiski funkcionālajām īpašībām, uzskatot jebkura apjoma teikuma locekli par nediferencētu veselumu, ko gramatiski reprezentē tā kodols. Teikuma locekļa iekšējā uzbūve teikuma pamatstruktūras līmenī nav būtiska, jo kodolam pakārtotajiem elementiem šajā līmenī nav patstāvīgas funkcijas.

Sintaktiskie komponenti, kas tieši atkarīgi nevis no verba, bet no citu vārdšķiru vārdiem (lietvārda, adjektīva utt.), ir atribūti. Atribūti nav teikuma locekļi. Tie ietilpst teikuma locekļu sastāvā (augstākā vai zemākā rangā) un kopā ar savu pārvaldošo vārdu tieši veido (konstituē) teikuma locekļus vai to komponentus – citus atribūtus, t.i., par teikumu zemāka līmeņa struktūras jeb neverbālas frāzes. Elementu pakāpeniska vairākkārtēja paplašinājuma gadījumā teikumā veidojas dažādas pakāpes atribūti (sk. nākamo diagrammu). Teikuma locekļi pastāv tikai teikumā, bet par atribūtiem var runāt arī izolētā neverbālā frāzē.

Atribūtus diferencē, norādot kategoriālo leksiski gramatisko raksturojumu vārdam, no kura atribūts ir tieši atkarīgs: lietvārda atribūts, adverbs atribūts utt. Iepriekš minētajā piemērā izdalāmi šādi atribūti: vienvārda vietniekvārda frāze *Jūsu* ir adjektīviski lietotā divdabja (adjektīva) *piedāvāto* atribūts un kopā ar to veido augstākas pakāpes atribūtu *Jūsu piedāvāto*; divdabja (adjektīva) frāze *Jūsu piedāvāto* ir lietvārda *variantu* atribūts un kopā ar to veido augstākas pakāpes atribūtu *Jūsu piedāvāto variantu*; lietvārda frāze *Jūsu piedāvāto variantu* ir prievārda *ar* atribūts un kopā ar to veido augstākas pakāpes atribūtu *ar Jūsu piedāvāto variantu* (šeit atribūtu ķēdīte beidzas, jo nākamais augstāka ranga elements *apmierināti* ir tieši atkarīgs no verba, tātad tā veidotā frāze jau ir teikuma locekļis); vienvārda adverbs frāze *loti* un prievārda frāze *ar Jūsu piedāvāto variantu* ir adjektīva *apmierināti* atribūti (un kopā ar to veido teikuma locekli *loti apmierināti ar Jūsu piedāvāto variantu*). Teikuma locekļi *mēs* atribūti neietilpst. Abi teikuma locekļi – vienvārda frāze un vairākkārt paplašinātā frāze – kopā ar verbu *esam* veido teikumu.

Tādad teikums sastāv no finītā verba (vai verbālkompleksa, kura kodols ir finītais verbs, – sk. tālāk) un verbālās atkarības frāzēm – teikuma locekļiem; teikuma locekļi sastāv no kodola un tā atribūtiem; atribūti sastāv no sava kodola un zemākas pakāpes atribūtiem. Jebkurā strukturācijas līmenī sintaktiskais komponents – teikuma loceklis vai atribūts – ietver ne tikai tā kodolu, bet arī visus no kodola tieši vai pastarpināti atkarīgos zemāka ranga elementus līdz pat atkarību ķēdītes galam.

Šāds princips – frāze, nevis atsevišķs elements teikuma locekļa vai atribūta funkcijā – ļauj atspoguļot sintaktisko komponentu sistēmā teikuma struktūrelementu hierarhiju un dod jēgpilnas, semantiski adekvātas teikuma un frāžu konstituējošās vienības (sintaktiski atkarīgo elementu jēga uzslāņojas pārvaldošo elementu jēgai, tā piedaloties visa teikuma jēgas veidošanā). Teikuma locekļu un atribūtu identificēšana ar frāzēm, nevis vārdiem sintaktisko funkciju un morfoloģiskās realizācijas apraksta aspektā grūtības nesagādā, jo, kā jau teikts, jebkura apjoma frāze augstāka līmeņa konstrukcijas ietvaros ir

sintaktiski līdzvērtīga savam kodolam, t.i., funkcionālā aspektā frāzes sastāvu un iekšējo uzbūvi var ignorēt.

Tradicionālajā gramatikā atsevišķs teikuma loceklis ir katrs patstāvīgs vārds vai vārdu grupa, kas ietver patstāvīgu vārdu, tādējādi teikuma locekļi faktiski tiek identificēti ar teikuma struktūrelementiem. Līdz ar to teikuma locekļu līmenī teikuma struktūrelementu hierarhiskās attieksmes tiek nivelētas un visi t.s. palīglocekļi, ieskaitot apzīmētājus, iegūst vienādu sintaktiski funkcionālo rangu. Atkarību gramatikā sintaktiski funkcionālās vienības – gan teikuma locekļi, gan atribūti – ir jebkura apjoma frāzes, kas augstāka līmeņa sintaktiskās konstrukcijas konstituēšanas aspektā tiek aplūkotas kā veselums, un to iekšējās uzbūves elementi šajā līmenī patstāvīgi nefunkcionē. Tādējādi tiek adekvāti atspoguļotas teikuma struktūrelementu hierarhiskās attieksmes.

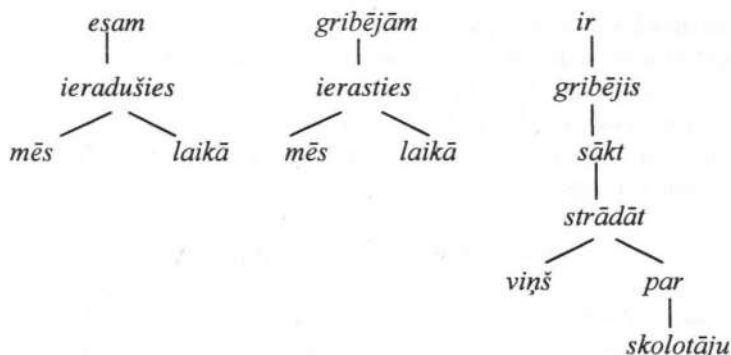
Tradicionālajā gramatikā apzīmētājiem (jeb, lietojot sinonīmisko terminu – atribūtiem), pirmkārt, sintaktiski funkcionālā aspektā tiek piešķirts teikuma locekļa statuss tāpat kā vārdiem, no kuriem tie atkarīgi. Otrkārt, apzīmētājus identificē pēc pakārtojošā vārda leksiski gramatiskajām īpašībām (apzīmētāju pakārto tikai lietvārds un substantivējumi). Atkarību gramatikā tiek stingri šķirti teikuma locekļi – augstākā ranga sintaktiski funkcionālās vienības – un par teikuma locekļiem zemāka ranga vienības – atribūti. Atribūtus identificē pēc strukturālā kritērija – pārvaldošā vārda ranga teikuma elementu hierarhiskajā struktūrā; līdz ar to tiek automātiski izslēgta atribūtu atkarība no verba, taču nekādu citu ierobežojumu tiem nav. Tādējādi atribūtus principā var pievienot jebkuras vārdšķiras vārds (izņemot verbu) un arī paši atribūti, resp., to kodoli var būt jebkuras vārdšķiras vārdi.

Finītais verbs un verbālkomplekss

Kā redzams, ārpus sintaktiskajiem komponentiem paliek teikuma absolūti neatkarīgais augstākā ranga elements – verba finītā forma, ko īsuma labad pieņemts saukt vienkārši par finīto verbu. Finītais verbs nav ne teikuma loceklis, ne atribūts, bet

teikuma strukturālais un semantiskais centrs ar savu īpašu statusu. Šāds princips pamatvilcienos saskan ar jau agrāk formulēto novērojumu, ka "finītais verbs nav .. teikuma loceklis kā subjekts un objekts, tas ir teikuma dīglis, teikuma sakne, bez kuras nepastāv teikuma koks" (F. Kerns).

Ja finītais verbs ir patstāvīgs verbs (*Mēs ieradāmies laikā*), tas vienlaikus pilda gan teikuma strukturālā centra funkciju (konstituē teikumu), gan teikuma semantiskā centra funkciju (nosaka teikuma pamatstruktūru – semantisko un sintaktisko modeli). Ja finītais verbs nav patstāvīgais verbs, bet modificējošais verbs (palīgverbs vai modālais verbs), veidojas vairāku verbālo elementu saistījums – verbālkomplekss (*Mēs esam ieradušies laikā; Mēs gribējam ierasties laikā*). Verbālkompleksa ietvaros verba kā teikuma centra funkcijas sadalītas pa vairākiem elementiem, starp kuriem arī pastāv atkarības attiecības: atkarību hierarhijas virsotnē atrodas teikuma strukturālais centrs – finītais palīgverbs vai finītais modificējošais verbs (*esam, gribējam*), no kura tieši (vai dažkārt pastarpināti – sal. *ir gribējis sākt strādāt*) atkarīgs teikuma semantiskais centrs – patstāvīga verba infīnītā forma (divdabis vai infīnītīvs – *ieradušies, ierasties, strādāt*). Teikuma locekļi strukturāli vienmēr ir tieši atkarīgi no patstāvīgā verba (finītā vai infīnītā formā).

Syntaktische Glieder des einfachen Satzes in der Dependenz-Grammatik

Zusammenfassung

Im Artikel werden die syntaktischen Glieder des Satzes vom Standpunkt der Dependenzgrammatik behandelt. Die Dependenz-Relation als konstituierende Relation der Satzstruktur, Wortgruppen als Baumaterial des Satzes, Satzglieder als Satelliten des Verbs und Attribute als Satelliten anderer Wortarten, sowie die exklusive Rolle des finiten Verbs in der Konstituierung des Satzes werden kurz charakterisiert und der Satzglieder-Konzeption der herkömmlichen Grammatik gegenübergestellt.

Kornēlija POKROTNIECE

Latviešu valodas nelokāmo divdabju liktenis

Mūsdienu latviešu literārajā valodā ir divi nelokāmie divdabji – ar *-ot* (*-oties*) un *-am/-ām* (*-amies/-āties*). Vispilnīgākais latviešu valodas divdabju apcerējums atrodams V. Ambraza plašajā monogrāfijā "Baltu valodu divdabju salīdzināmā sintakse" (Ambraza 1990, krievu valodā, ar kopsavilkumu vācu valodā un ļoti bagātīgu bibliogrāfiju par šiem jautājumiem). Divdabju formu veidošanās vēsture un to lietojums gan rakstu valodā, gan jo īpaši izloksnēs aplūkota J. Endzelīna "Latviešu valodas gramatikā" (Endzelīns 1951). Divdabju lietojumu tautasdziesmās apcerējuši A. Ozols (Ozols 1993) un A. Gāters (Gāters 1993). Izvērstu divdabju funkcionālo lietojumu 20. gs. 60. gadu latviešu rakstnieku darbos rāda A. Eihe (Eiche 1983). Divdabji, sākumā galvenokārt lokāmie, aplūkoti latviešu valodas gramatikās no H. Adolfa un J. Lančija laikiem līdz pat mūsdienu valodas zinātniskajam apcerējumam – "Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatikai" (Mllvg), kā arī skolu gramatikām un morfoloģijas mācību grāmatām (Nītiņa 2001; Kalme, Smiltiece 2001; Paegle 2003).

Nelokāmie divdabji teikumā parasti izsaka vienlaicīgu blakusdarbību ar finīto verbu izteiktajai galvenajai darbībai. Ir arī izņēmumi, par tiem rakstīts gan Mllvg, gan A. Gātera dainu sintakses pētījumā (Gāters 1993, 353). Nelokāmie divdabji raksturo darbību, izsaka darbības vai stāvokļa pazīmi – galvenās darbības nolūku, cēloni, veidu, arī nosacījumu, pieļāvumu u.c. Teikumā tos var lietot gan puspredikatīvā jeb sekundāri predikatīvā, gan predikatīvā funkcijā.

Daži nelokāmie divdabji (parasti ar *-ot*) darbības vārda dabu ir zaudējuši un pārgājuši adverbos, piemēram, *beidzot*, *negribot*, *negaidot*, *nemanot*, adverbā nozīmē kādreiz lietoti arī citi:

..[zvaigznes] *lielas kā mūsu saule, bet neizsakot ļoti tālas ir*. Stenders 1796, 185; *Es Heini turu par apbrīnojami apdāvinātu negēli, par čūskas dvēseli ar neizsakot piemīlīgām formām, viņa poēzija man rādās kā jaukas, neaizmirstamas maldu ugunis purvā*. Mag. 1901, XX, 2, 296; *Negaidot nokļuva uz sēņu*

svētkiem. Ezera 1993, 92; *Beidzot kāsis un visbeidzot arī viņš* [putns] *pazuda aiz koku galiem*. Turpat, 94.

Daži divdabji (arī parasti ar *-ot*) var aizstāt prievārdus (Eiche 1983, 68), piemēram, *izņemot 'bez', atskaitot 'bez', sākot ar 'no', beidzot ar 'līdz'*:

..arhitektūras ampluā ir ļoti plašs, sākot ar pieminekli, kur tiešām katra detaļa var būt individuāla, un beidzot ar inženierbūvēm, kur arhitekta loma ir minimāla. LM 1981, 8.V, 10.

Līdz ar minētajiem latviešu valodā senāk bijuši arī citi nelokāmi vai par tādiem uzskatāmi divdabji vai vismaz kā nelokāmas uztveramas atsevišķas sastingušas lokāmo divdabju locījumu formas. "Dažu agrāko skolas gramatiku autori, piem., A. Laimiņš, divdabi ar *-is*, *-usi* ieskaita nelokāmo divdabju grupā. Šāds secinājums acīmredzot radies, autoram vērojot "divdabja teicienus" ar lokāmo darāmās kārtas pagātnes divdabi. Teicienos šis divdabis lielā mērā ieguvis apstākļa vārda funkcijas. Tāpat divdabis lielum lielajā teicienu skaitā sastopams tikai nominatīvā. Taču tas viss dod pamatu runāt par speciālu divdabja izlietojumu, bet nekādā gadījumā nav pieļaujams šo lokāmo divdabi ierindot nelokāmo divdabju skaitā" (Freidenfelds 1959, 461).

Par nelokāmiem var uzskatīt vai reiz uzskatīja:

- divdabjus ar *-dams/a*, *-damies/ās*, *-dam*,
- divdabjus ar *-šot*, *-šoties*,
- divdabjus ar *-us*, *-is*,
- divdabjus ar *-tin*, *-in*.

Kas noticis ar visām šīm morfoloģiskajām formām?

Divdabji ar *-dams/a*, *-damies/ās*, *-dam*

"Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika", V. Ambrazs, D. Nītiņa u.c. pie nelokāmiem min arī divdabi ar *-dams/a* (*-damies/-damās*), taču te precīzāks tomēr ir kopš 20. gs. 70. gadiem sastopamais apzīmējums *daļēji lokāmais divdabis*, jo šo divdabi, ko lieto gan tikai nominatīvā, tāpat kā lokāmos iespējams šķirt dzimtē un skaitlī (atgriezenisko tikai dzimtē).

Dz. Paegle norāda, ka šie divdabji ar *-dams* pēc formas ir daļēji lokāmi, bet pēc nozīmes tie iekļaujas nelokāmo divdabju grupā (Paegle 2003, 148).

Agrāko laiku rakstu valodā šis divdabis ticis lietots arī citos locījumos. R. Veidemane pat uzsver: "Diahroniskā aspektā tas raksturojams kā lokāmais divdabis, kas zināmu laiku funkcionē līdzās divdabim ar izskaņu *-ošs*" (Veidemane 2002, 457). Savukārt A. Bīlenšteins bijis ļoti kategorisks: "Lokāmā forma neeksistē" (Bielenstein 1863, 134).

J. Velme domā, ka divdabja ar *-dams* lietošana atkarīgajos locījumos atributīvā funkcijā, kaut arī daudzi rakstnieki to lietojot tāpat kā vācu participu ar *-end*, piem., *skriedams zirgs – laufendes Pferd*, ir tīrs ģermānisms: "...es viņu neesmu nekur atradis īstā tautas valodā, kā p. p. tautas dziesmās" (Velme 1885, 37).

Taču atkarīgo locījumu formas atributīvā lietojumā ir pārstāvētas ne vien veclatviešu, piem., Stendera, darbos, kur patiešām varētu runāt par vācu valodas ietekmi, bet paretam tomēr atrodamas arī tautasdziesmās: *Vilniņu vērpdamai miedziņš nāca*. LD 6811. J. Velme to skaidro ar uzrakstītāju vainu vai dziesmas jaunumu – radusies pēdējos gados novados, kur daudz ģermānismu (Velme 1885, 38). K. Mīlenbahs uzskata, ka "ši kļūda ieviesusies no garīdznieku valodas pat tautas valodā". Šādi gadījumi rādot, "ka ne visās uzrakstītās gara mantās meklējama tīra, pareiza valoda" (Endzelīns, Mīlenbahs 1907, 152). Lai gan kaut ko līdzīgu sastop arī lietuviešu valodā, pēc K. Mīlenbaha domām, "tā šo divdabi lietojot, vajaga būt uzmanīgam un atturīgam" un lietot "tikai tad, kad tam apstākļa vārda daba" (Turpat, 153). J. Endzelīns ir stingrāks: "Šis divdabis, tāpat kā leišu valodā, nav lietājams ne adjektīva nozīmē, ne kā atribūts, bet kā finītā verba adverbīāls apzīmējums, kas saskan ar subjektu skaitlī un dzimtē, pie kam tas apzīmē norisi, kas kaut kā attiecas uz finītā verba izteikto darbību. Palaikam tai vietā ir iespējama arī nelokāmā forma ar *-r*" (Endzelīns 1951, 1003). Šādi strikti apgalvojumi rodami gandrīz visās mūsdienu latviešu valodas gramatikās.

Savukārt R. Veidemane, balstoties uz latviešu rakstu valodas pētījumiem, ir pielaidīgāka, viņa uzskata, ka divdabja ar *-dams* lietojums atributīvā funkcijā, kas ir bijis tik izplatīts vairākus gadsimtus un no rakstu valodas strauji sācis zust tikai 19. un 20. gadsimta mijā, atkal "ir uzkrājis zināmas ekspresijas potences" un var kalpot par poētiskā satura izteikšanas elementu (Veidemane 1977, 150), piemēram: *...samērcē tauriņus pirmos šī baltā un smiedamās nakts..* Vācietis 1974, 160; *Ak, nekaunies vītuma sava, mans aiziedams ceriņu zar.* Zālīte 1988, 77.

Ka tā notiek, pamanījusi ne tikai R. Veidemane, arī G. Smiltneice, viņa raksta: "Mūsdienās daļēji lokāmos divdabjus atkarīgajos locījumos dažkārt lieto daiļliteratūrā stilistiskos nolūkos, piemēram: *Ar muti braukdamam ir jābūt uzmanīgam. Var pretī braukt un sevišķi jau Rīgā..* (M. Zālīte.) *..reibst apziņa, uz zemi būdamam..* (O. Vācietis.)" (Kalme, Smiltneice 2001, 274).

Valodas pētnieku uzmanību galvenokārt ir saistījis tieši šis divdabju ar *-dams* nevēlamais lietojums atributīvā funkcijā un citos locījumos, izņemot nominatīvu. Tikai retais ir pamanījis, ka patiešām latviešu valodā ("dažās izloksnēs, tā sevišķi lībiskajās .. un Rūjienā" (Endzelīns 1951, 1006)) ir nelokāms divdabjs, kas beidzas ar *-dam* (par tā cilmi Endzelīns 1951, 1006; Ambrasas 1990, 103). Protams, arī divdabi ar *-dams* lībiskajās izloksnēs mēdz lietot kā nelokāmu – "bez noteiktas skaitļa un dzimtes nozīmes". Vēl vairāk – "divdabji ar *-dams, -dam* tiek lietoti nelokāmo divdabju ar *-uot* vietā" (Ozola 1997, 82). V. Ambrasas raksta: "Sastingušās formas ar *-dam*, kas raksturīgas latviešu dialektiem ar galotņu redukciju, acīmredzot radušās vēlākā laikā blakus divdabjiem ar *-ot*, kuru funkcijā tos bieži arī lieto, piem., *Jānišam siev pazud Jānu nakt līgadam* Liepupe.. – *Jānim sieva pazudusi, Jāņa nakti līgajuot* Pēterupe.." (piemēri no Bvt 1936). Nelokāmu šā divdabja formu no Liepupes un Dunties pierakstījusi arī E. Hauzenberga: *kāds pužaks grābdam paliek pakaļa; loužat, meits, kuo louzdam*, bet Tūjā iespraužot lāpāmo patskani *i: visu gadu Jānīc jāja, šuovakar nu atjāj. rībej zemi atjādami, skanej pieši nuolegdami* (Hauzenberga 1928, 75). Tautasdziesmu piemērus no lībisko izlokšņu novadiem dod arī A. Ozols (Ozols

1993, 99) un A. Gāters (Gāters 1993, 377), piem.: *Man pazuda nēzdodziņš, Pa siliņu tecēdam*. LD 28047,1; *Man pazuda zelta rīkste Raibas govīs ganīdam* (var. *ganot*). LD 28892.

Reducētā forma ir atrodamā arī rakstu valodā, piem., 1615. g. dziesmu grāmatā: *To pateicam mes cedadam / Haleluia*. Ps 55b (Vanags 2000, 68). Jādomā, ka tā nav kļūda, lai gan grāmatā ir arī pilnās formas, piem., *sacīdams* (79. lpp.), *sēdēdams* (111. lpp.) u.c. Divdabja formas ar *-dam* V. Ambrazs atradis G. Manceļa rakstos, piem., 1637. gada Zālamana sakāmvārdu tulkojumā.: *Ka.. tava Mute zina skirdam runāt*. Mancelis 1637, 430. Viņš uzsver, ka divdabju ar *-dam* un divdabju ar *-ot* funkciju krustošanās vispār ir raksturīga latviešu valodai. Taču nelokāmās formas ar *-dam* rašanos veicinājis arī divdabis ar *-am*. Lietuviešu valodā latviskajām analogas formas ar *-dam* sastopamas daudz retāk (Ambrazas 1990, 104).

Latviešu valodā ir rodams īpatnējs atgriezeniskās formas *-damies* sastindzis lietojums, nesaskaņojot šo formu ar subjektu nedz dzimtē, nedz skaitlī, tā, piem., vairākkārt raksta Vecais Stenders "Augstas gudrības grāmatā": *Bet kapēc mēs nemanam, ka zeme griezdamiēs tek?* (Stenders 1796, 277) Protams, Stenderam ir arī saskaņots lietojums: *Bet, kad zeme tecedama ikdienas un nakts vienreiz apgriežās, it kā lode tecedama vārtās jeb kā skritulis ejot apgriežās, tad drīz var saprast, ka dienas un nakts mainās..* (turpat, 279).

Mūsdienu latviešu literārā valoda visas šīs savādības nepazīst. Kopš normatīvas valodas izveides tiek lietotas tikai ar subjektu dzimtē un skaitlī saskaņotas nominatīva formas, arī pastiprinātājfunkcijā, piem.: *Jūs pieminējāt, ka es biju jūsējs Un biedris jūsu pulkā jaunās dienās, Kad klīdu svešumā vēl neskumdams*. Rainis [1913], 309; *Tādu raksturu, kam zeme iegājusi asinīs, viņu būtībā, tos gan spēcinādama, gan arī izkropļodama, latviešu literatūrā nav mazums*. LM 1981, 18.XII, 4; *Sit, uz augšu palēkdamiēs, kamēr tie cūkauši vajadzīgā smalkumā*. Pelēcis 1990, 51; *Celdams neizcelsi. Rakdams neizraksi. Manam mūžam pāri aizsvilps vējš gar paksi*. Lisovska 1983, 119.

Divdabi ar -šot, -šoties

Visjaunākais un pieticīgākais latviešu valodā ir nelokāmais nākotnes divdabis (par senākām lokāmām formām Endzelīns 1951, 728. §). Rakstu valodā tas ienāk, šķiet, tikai 18. gadsimtā. Katoļu katehismā (1585) šādas formas nav, nav arī 1615. gada dziesmu grāmatā (vismaz pārskatītajā materiālā, kas publicēts P. Vanaga grāmatā "Luterāņu rokasgrāmatas avoti" (Vanags 2000)). Šāds divdabis nav atrodams arī G. Elgera evaņģēlijos (1672) (sk. pārskatu V. Ambraza monogrāfijā, Ambrazas, 1990, 70), par nākotnes divdabi neko neraksta Glikas Bībeles (1689) valodas pētnieks P. Šmits (Šmits 1908), Bībeles piemērus nedod arī R. Veidemane (Veidemane 2002).

Toties 18. gs. otrajā pusē nelokāmie nākotnes divdabji ir saklausīti valodā un tiek apcerēti gramatikā. Pirmais, kurš pievērsš tiem uzmanību, ir G. F. Stenders (Stender 1761; 1783). Viņš nelokāmos divdabjus devē par ģerundiju un apgalvo, ka tos lieto, aizstājot atstāstījuma izteiksmi jeb, viņa terminoloģijā, *Conjunctivo*. Stenders dod arī piemērus: *Viņi šodien ne strādā, bīstās baznīckungu, kad atiešot; Viņam ne esot ne kādi zirgi, nei arī būšot* (Stender 1761, 112). Piezīmēs par Stendera gramatiku, kas publicētas "Magazīnās", K. Ulmanis norāda, ka tāda nākotnes ģerundija latviešu valodā neesot vispār, to Stenders esot izsecinājis no pieņēmuma, ka latviešu konjunktīvs (t.i., atstāstījuma izteiksme) cēlies no ģerundija. Ulmanis formas ar -šot nosauc par nākotnes konjunktīvu (Mag. 1831, III,1, 22) un apgalvo, ka tikai tādas pazīstot Vidzemē (turpat, 62).

Arī O. B. G. Rozenbergers sauc formas ar -šot par ģerundijiem un apgalvo, ka tās sakrīt ar atstāstījuma izteiksmi, bet, vai tās vēl lietojot kā ģerundiju, esot jāpēta (Rosenberger 1848, 218). Šķiet, ka visos gadījumos neskaidrība tikai ar terminiem.

Taču Stendera paša valodā nedz "Augstas gudrības grāmatā", nedz "Pasakās un stāstos" nākotnes divdabi nav izdevies atrast. Toties to ir lietojuši citi 18. gs. autori, piem.: *Metās kāda neveselība, tā nākšot no skaudiniekiem un viņu pestelēm, tā jūs ticiet.. Labdaris un burmanis sacīšot kas tev to vājību uzbūris,*

tas to visu no aluskanna noraudzīšot. LĀ 1768, 115 [14]; ..viņš ari par to cerot, ka tie vairs ne būšot viņa tādā skaudīgā vīzē aizņemt, brīdēt un apkaitēt, bet turpretim kā mīļi draugi turplik ar viņu sabaudīties: pie kā tie viņu iekš visādām vajadzībām uz to pirmu vārdu paklausīgu un palīdzīgu atradīšot. Rozenbergers 1773, 32.

Atšķirībā no pārējiem nelokāmajiem divdabjiem šo divdabi lieto vienīgi atstāstījuma izteiksmes nākotnes formu veidošanai, un ar tā palīdzību izsaka dzirdētu apgalvojumu par nākotnē veicamu darbību.

To, ka nākotnes divdabja formu lietojums ir ierobežots ar atstāstījuma izteiksmes nākotnes formām, norāda jau A. Bīlenšteins savā gramatikā, piebilstams, ka sevišķi iemīļotas esot bezgalotnes formas, tās parasti lietojot palīgteikumos aiz saikļa *ka*, kuru var arī izlaist, vai vienkāršos teikumos, kuros runāšanas verbs viegli piedomājams (Bielenstein 1863, 135, 355). Bīlenšteins min piemēru: *sulainis saka, (ka) kungi neesot mājās, bet vakarā nākšot* (turpat, 356).

Arī K. Mīlenbahs (Endzelīns, Mīlenbahs 1907, 149) apgalvo, ka nākotnes divdabi ar *-šot* lieto "atkarīgajā runā", un J. Endzelīns uzsver: "Un nāk. divdabi tagad latviešu valodā lieto tikai atstāstāmajā izteiksmē.." (Endzelīns 1951, 1009). Daži piemēri: *Šis ne mutē nenemšot* *No šīs dienas un nekad*. Rainis [1913], 427; *Kartupeļu tik daudz, ka Tante paklusām šķendējas, iespraudama pa stiprākam vārdam: kur tik daudz likšot?!* Ezera 1993, 85.

"Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatikā" teikts, ka šis vecais nelokāmais nākotnes divdabis mūsdienu valodā divdabja funkcijas pilnīgi zaudējis (Mllvg 1959, I, 624). G. Smiltnece iet vēl tālāk, viņa raksta: "Mūsdienu gramatikās atstāstījuma izteiksmes formas vairs netiek iekļautas divdabju formu sistēmā un tiek raksturotas kā atstāstījuma izteiksmes finītās formas" (Kalme, Smiltnece 2001). Viņa norāda uz šādu traktējumu jau R. Grabja u.c., M. Apiņa, Dz. Paegles latviešu valodas mācībgrāmatās pamatskolas klasēm, kā arī G. Pauliņa, O. Vilāna, J. Rozenberga sagatavotajā "Latviešu valodas mācības pamatkursā".

Divdabji ar *-us*, *-is*

Divdabji ar *-us* un *-is* (no *i*-celmiem), kas saglabājušies galvenokārt tikai senajos latviešu tekstos un dialektos, ir seno formu ar *-nt* parveidojumi. J. Endzelīns tos sauc par tagadnes aktīvajiem divdabjiem vīriešu dzimtes vienskaitļa nominatīvā (Endzelīns 1951, 724. §). Tomēr citas locījumu formas rakstu valodā nav atrodamas. Tātad var uzskatīt, ka šī forma ir sastingusi un uztverama kā nelokāma vai vismaz kā daļēji lokāma – tāpat kā divdabjis ar *-dams*, piem.: *...un viņa pavēlēja Mardakajum izvaicāt / kas / un kapēc tas esus?* Bīb. 1689, Est. 4, 5; *...ne viens pazīst / kurš tas Dēls esus / ka vien tas Tēvs / un kurš tas tēvs esus / ka vien tas Dēls..* Bīb. 1689, Lūkas 10, 22; *Tu dzīvs, miris uz darbu krīti, kūņodamies pēc vecas ticības, un ne zini: kā mūsu laikā tā saimniecība izlēlīta esus dažās lietās.* LĀ 1768, 4; *Viņš spiede man sacīt: caur ko mans prāts šim pilsātam tik ļoti padevēgs esus, ka es tampašam tik daudz laba un laimes vēlējot?* Rozenbergers 1773, 72.

R. Veidemane raksta (Veidemane 2002, 449), ka 17., 18. gs. tekstos tieši šīs formas ir visizplatītākās atstāstījuma izteiksmes funkcijā un tiek lietotas, sākot ar Bībeles pirmo izdevumu (vairāk par to sk. Šmits 1908), kā sinonīma forma blakus *-ots* atstāstījuma izteiksmē. R. Veidemane pat uzskata, ka divdabju formas ar *-us* ir plašāk izplatītas nekā lokāmais divdabjis ar *-ots*, bet 18. gs. arvien vairāk šo funkciju sāk pārņemt nelokāmais divdabjis ar *-ot* (Veidemane 2002, 450).

Piemērs no Glika Bībeles tulkojuma: *..jebšu arīdzan tas gudrs sacītu, ka viņš to protus..* Māc. Zāl. 8, 17. (Ļoti interesants ir šī teikuma pārveidojums vienā no 20. gs. Bībeles tulkojumiem: *Un, pat ja gudrais iedomājas sevi to izdibināt spējam, patiesībā viņš izdibināt to tomēr nespēj.* Tā, protams, vairs nav atstāstījuma izteiksme. Toties te ir lietots nelokāmais divdabjis ar *-am* saistījumā ar verbu *iedomāties* papildinātāja palīgteikuma vietā, tādējādi piešķirot izteiksmei seniskāku raksturu.)

Pēdējie *-us* lietojumi laikam ir Raiņa darbos, kur tie, pēc R. Veidemanes domām, jāuztver kā stilistisks variants.

G. F. Stenders, šķiet, pirmais šo divdabi minējis savā gramatikā (Stender 1761, 111), izraisīdams lielu izbrīnu kolēģos no Vidzemes. Par to brīnās K. Harders, K. Ulmanis strikti apgalvo, ka tādu nekad nav dzirdējis (Mag. 1831, III,1, 20). Daži Stendera dotie piemēri, kas tā pārsteiguši vidzemniekus: *Tu melo, (ka) es ne sargus lopus; Viņš cerē, (ka) Kungs būšus mājās*. Stenders pat pats lietojis *i*-celma formu savos pastāstos: *Tie citi krūmos bēg, kā no vilka, bet Jānis paliek stāvis, un cepuri noņēmis un klanīdamies, mācītājam labu dienu dod.* Stenders 1789, 191.

A. Bīlenšteins apcer tos kā lokāmo divdabju īsinājumus, ko lieto tikai vīriešu dzimtes vienskaitļa nominatīvā (Bielenstein 1863, 134). Savukārt K. Mīlenbahs (Endzelīns, Mīlenbahs 1907, 149) apgalvo, ka "dažos apgabalos, p. p. Bārtā, Aucē" divdabis ar *-us* atstāstījuma izteiksmē jeb, kā viņš raksta, "atkarīgā runā jo parasts, bet te, kā visur, tikai attiecībā uz vīriešu kārtas vienskaitli".

Tāpat iezīmējas divdabja ar *-us* lietojuma areāls Kurzemē (un Zemgalē) un arī tas, ka tiek lietota vairs tikai viena sastingusi forma. Tomēr mūsdienās pat Kurzemes izloksnēs šo divdabi dzird aizvien retāk, bet tā īsināto formu ar *-u* vairs nelieto vispār (par to 9. Starptautiskajā baltistu kongresā referēja N. Dzintars, I. Ozola, sk. Dzintars, Ozola 2000, 78). Par to varbūt nebūtu jābrīnās, jo jau savulaik J. Endzelīns norādījis, ka paglābusies tikai viena forma ar *-u*, proti – *esu*. Šī forma atrodama arī Glikā Bībelē: *..jo tas bij viņiem stāstījs / ka tas viens Žīds esu*. Est. 3, 4.

Arī A. Gāters piemin šo formu un konkrēti vārdu *esu*, apšaubā R. Grīsles minētos piemērus no H. Adolfa gramatikas, bet pats raksta, ka šāds divdabis laika nozīmē, iespējams, varētu būt tautasdziesmā: *Pušausu gaisum'* (var. *Pus ause gaismiņa*), *Zūd mūsu māsiņa*, 13645, 4 (Gāters 1993, 355).

Jāpiebilst, ka jau 19. gadsimtā O. Rozenbergers gramatikā atzina, ka *-us* arvien vairāk zaudē pozīcijas, un A. Bīlenšteins jau pavisam droši apgalvoja, ka atstāstījuma modalitātes izteikšanai visiecienītākās ir formas ar *-ot*, *-šot* – tāpat kā tas ir mūsdienu literārajā valodā.

To, ka formas ar *-us* neparādās A. Niedras slavenajā darbā "Līduma dūmos", kur taču tām it kā būtu vajadzējis būt, jo šis divdabis ir raksturīgs sēliskajām izloksnēm, konstatējis J. Kušķis. Viņš atradis tikai vienu lietojumu: "*Bet vecis to nelikās ne protus*" (Kušķis 1997, 90). Par to, ka rakstu valodas ietekmē arī šajās izloksnēs nostiprinās formas ar *-ot*, rakstījis jau J. Endzelīns (Endzelīns 1951, 768. §). Vienīgi Latgales izloksnēs šis divdabis joprojām aktīvi tiek lietots, turklāt tā sākotnējā – lokāmā – formā (Cibuļs, Leikuma 2003, 101). Taču, kaut arī šie divdabji "latgaliešu valodā lietojami bez ierobežojuma, latgaliešu daiļliteratūrā tie tikpat kā nav sastopami". Turklāt daudzus tagadnes un nākotnes formu variantus jaunākās paaudzes runā arī jau nomainījuši literārās valodas iespaidā ieviesušies nelokāmie divdabji ar *-ot*, *-oties*.

Arī attiecīgie divdabji no *i*-celmiem, piem., *zinis*, *vēlis*, kas galvenokārt lietoti aiz "*verba sentiendi* un *verba declarandi*", aizstāti ar nelokāmo divdabi ar *-ot* un, tāpat kā divdabju formas ar *-us*, literārajā valodā netiek lietoti. Izņēmums ir tikai *zinis* tādā salikumā kā *nelikties ne zinis*. "Latviešu literārās valodas vārdnīca" šo vārdu klasificē kā apstākļa vārdu, taču ME 4, 722 šī forma minēta blakus citām divdabju formām: *zinis* / *zinots* / *zinus* / *zinot* / *zinūt* u.c. – *zinis* no Lerha-Puškaiša, bet paralēli arī *nelicies ne zinot*. EH 2, 807 dod piemēru no Saldus: *kā izgāja, tā nezinis vairs, kur katra ir*.

J. Endzelīns min vēl kādu divdabi ar *-us* – senu vienskaitļa datīvu no celma ar *-us*, kas "latviešu valodā nav vairs lietojams", laikam tādēļ, ka var izraisīt pārpratumus, jo sakritis ar tagadnes aktīvo divdabi vīriešu dzimtes vienskaitļa nominatīvā. "Te pieder varbūt adverbī *sēdus, zvilus* u.c." (Endzelīns 1951, 736. §).

Divdabji ar *-tin*, *-in*

Reto un galvenokārt 17., 18. gadsimtā lietojamo lokāmo divdabju ar *-tins*, *-ins* (izloksnēs arī citas izskaņas) saīsinājumi ir vēl retāk sastopamie nelokāmie divdabji ar *-tin*, *-in*. J. Endzelīns lokāmās formas sauc par verbāladjektīviem un norāda: "Šādi verbālie adjektīvi laikam agrāk arī latviešu valodā ir bijuši bieži

lietoti, jo pie tiem pieder apokopētās formas ar *-in*, kas parasti noder tās pašas saknes verba pastiprināšanai." "Ar tādu pašu nozīmi lieto arī formas ar *-tin..*", turklāt tās "parasti atvasina tikai no primāriem vārdiem ar infinitīvu, kam sākumā bijušas divas zilbes". "Tādi izņēmumi kā *raudātīn saraudāju* BW 26724, šķiet, ir ļoti reti.." (Endzelīns 1951, 149. §). Formas ar *-in* un *-tin* bieži sastop blakus. J. Endzelīns novērojis, ka no saknēm ar *-l*, *-m*, *-n*, *-r* atvasina laikam tikai formas ar *-tin*, savukārt no saknes ar *-t* – biežāk ar *-in*.

V. Ambrāzs šīs formas divdabju sistēmā neiekļauj un tuvāk neaplūko, pamatojot ar to, ka tās nevar pretstatīt citiem divdabjiem nedz kārtas, nedz laika ziņā, atšķirīgas ir arī to nozīmes (Ambrāzas 1990, 51). Viņš tikai norāda uz to seno tuvību divdabjiem tādās konstrukcijās kā *zāle sāk audzin*.

Šie divdabji vēl līdz 19. gadsimtam rakstu valodā bija sastopami divējādā lietojumā: pirmkārt, kā "otrais infinitīvs", piemēram, Langija vārdnīcā atrodamais *vistas sāk kērcin* (Langijs 1685, 103), Stendera minētie *meži sāk šalcin*, *suņi sāk kaucin*, *ne drikst sitin* (Stender 1783, 182), otrkārt, emfātiskā funkcijā, piemēram, *diltin nodils*, *klātin aplkātā*, *lietin izlējis*, *dedzin dekt* [tā!] (Mancelis 1654, I, 14, 189, 387, 431), *licin ielik* (Langijs 1685, 141), *pircin pirkt*, *skrietin skriet* (Stenders, 1783, 197) vai *Tu zini, kā tas liels zvaigznu pulks, kas mirdzin mirdz, citadi ne, kā tādi spīdekli būt var, kam savs īpats spožums ir*. Stenders 1796, 185. P. Šmits šādus divdabjus Glika Bībeles tulkojumā acīmredzot nav atradis, jo aplūko tikai lokāmās formas, taču vienā no viņa minētajiem teikumiem ir forma *bēdzin*: *Tiem būs bēdzin bēgt priekš saviem ienaidniekiem..* Joz. 7, 12.

Toties J. Lange "Latviešu Ārstē" ir lietojis gan lokāmās, gan nelokāmās formas (Pokrotniece 1991, 211), piem.: *Tavs draugs būdams, es arīdzan tavs pamācītājs un rātmānis kļūšu, tev rātin mācīdams, kur nākās* (LĀ 4); *Daudz ne maksā jeb dārgs neva percin*. (Turpat, 88). Nedz nelokāmo, nedz lokāmo formu vairs nav Bībeles otrajā izdevumā (1739), tās aizstātas ar citām divdabju formām (Veidemane 2002, 467). J. Velme atradis tikai

vienu lokāmo divdabi ar *-tins* resp. *-tens* tautasdziesmā no Lubānas (Velme 1885, 39), to pašu, ko citējis arī A. Bīlenšteins.

K. Mīlenbahs formas ar *-in* aiz verba *sākt* atradis gan Vidzemē, gan Augšzemē – Stendera darbos. K. Harders, analizēdams Stendera gramatiku, aizrādījis, ka formas ar *-in* (resp. *-iņ*) ir infinitīva pamazināmā forma, pret ko pamatoti iebildis K. Ulmanis, norādot, ka Harders aļojies, uzskatīdams šādas formas par deminutīviem to līdzīgās izrunas (mīkstinājuma) dēļ viņa dzīves vietā (Mag. 1831, III, 1, 20). Pats Ulmanis šīs formas gan atkārtotajā lietojumā *skrietin skriet*, gan kopā ar *sākt*, piemēram, *jau sāk dziedin*, nebūt nesauc par divdabjiem, bet gan par infinitīviem. Arī A. Bīlenšteins, tāpat kā K. Harders, tās sauc par pamazināto infinitīvu (*deminuierie Infinitiv*) un apgalvo, ka šādas formas vēl šad tad dzirdot tautas valodā, parasti pēc verba *sākt*: *sēkla jau sāk dīdzin*. (Par *-iņ* blakus *-in* un *-iņ* blakus *-in* sk. Endzelīns 1951, 150. §, 151. §.)

Mūsdienās šīs deverbālās formas emfātiskā funkcijā tiek uzskatītas par īpašiem apstākļa vārdiem, "kas savu apstākļa vārda nozīmi iegūst tikai saistījumā ar verba finīto formu" (Mllvg I, 711), un tos lieto kā tās pašas saknes darbības vārda nozīmes pastiprinātājus. A. Ozols tos nodēvējis par pastiprinājuma adverbiem, ko lieto "tās pašas saknes verbu spēcīnāšanai" (Ozols 1993, 106). Daži piemēri: *Dzirnaviņas raudin raud*, *Orta vien malējiņa!* Rainis [1913], 317; *Vai tad tā riebtin riebj?* Turpat, 356; *Cietin cieta, diltin dila*, *Bet, kad jauns lec mēnestiņš*, *Spirgts par staltu ķēniņdēlu Lec no gultas Ežuliņš*. Plūdons [1921], 131; *Sīktin sīca odu sieki*, *Bridin brida medinieki*, *Zudin zuda ezerā*. Ļūdēns 1980, 54.

Pēc K. Mīlenbaha vērojumiem, pastiprinot verbu, tos parasti lieto tikai "vienbalsienu nenoteicamās izteiksmes priekšā" (Endzelīns, Mīlenbahs 1907, 164).

A. Gāters norāda, ka tautasdziesmās verbāladjektīvu ar *-in* reizēm lieto predikatīvi, subjekts tad nereti esot ģenitīvā, kaut gan to parasti nosakot finītā verba rekcija. Viņš min šādu piemēru: *Spēka, varas man pietrūka*, *Padomiņa atlicin*, 27274 (Gāters 1993, 384).

Divdabji ar *-in*, *-tin* lietoti arī nenoteiksmes vietā ar vajadzības nozīmi (Endzelīns, Mīlenbahs 1907, 159; Gāters 1993, 383), kā tas ir tautasdziesmā *Letin man tautiņās, Vaj ir slikti, vaj ir labi, Es nevaru nodzīvot Ar bāliņu labumiņ'*. LD 17774, 1. Rakstu valodā šādu lietojumu kopš 18. gs. vairs neatrast, un arī pēc verba *sākt* izteiksme jau ir pārveidota, aizstājot šo seno nelokāmo divdabi ar infinitīva formu. Citos gadījumos *-in* un *-tin* vietā stājies nelokāmais divdabis ar *-ot*.

Divdabji ar *-ot*, *-oties*

Gramatikā nelokāmais divdabis ar *-ot*, *-oties*, šķiet, pirmo reizi sastopams 1685. gadā – H. Adolfiga gramatikā, bet ne pie divdabjiem – tas nosaukts par *Gerundium II* (Grabis 1955, 236). Apmēram ap šo pašu laiku ir sarakstīta arī kāda neliela rokrakstā palikusi latviešu valodas gramatika – tā dēvētā M. Bihnera, Engures mācītāja, gramatika. Tajā minēta pilna lokāmā tagadnes participa forma no verba *būt* – *esots* un par *Gerundium* nodēvēta nelokāmā forma no verba *iet* – *eijot*, no verba *sargāt* pat divas formas – *sargot* un *sargājot*. T. G. Fennells domā, ka nav pamata apšaubīt šo formu autentiskumu un ka nelokāmie divdabji ar *-ot* šai laikā jau lietoti (Fennell 1982, 193). Par ģerundiju šis nelokāmais divdabis gramatikās dēvēts vēl ilgu laiku (Stenders, Rozenbergers, Heselbergs u.c.), sasaistot ar nozīmes ziņā tuvām formām latīņu valodā. K. Ulmanis, kurš ir pieņēmis Stendera traktējumu, tomēr iebildis, ka tādas nozīmes neesot vārdam *esot*, jo diez vai kāds sakot: *man mājās esot*. Šim vārdam *esot* tikai šaubu, resp., atstāstījuma modalitāte (Mag. 1831, III, 1, 20). Taču pat 20. gadsimta literatūrā var atrast tieši šādu lietojumu: *..lai remdinātu bailes, .. viņiem miroņu laukā esot..* Virza [1933], 145; *Īstais tēvs nomira, man vēl maziņai esot..* SestDiena 2005, 11.–17. jūn., 18. Tiesa gan – tas nav bieži sastopams.

Divdabjus ar *-ot* izsmeļoši aprakstījuši J. Velme, K. Mīlenbahs, J. Endzelīns, V. Ambrāzs u.c.

Divdabji ar *-ot* ir visplašāk pārstāvētie un visdažādākajās funkcijās lietotie nelokāmie divdabji latviešu valodā jau kopš

seniem laikiem un aizvien vairāk tiek lietoti mūsdienās. Teiktā ilustrācijai dažādu laiku piemēri dažādā funkcionālā lietojumā:

a) predikatīvā funkcijā atstāstījuma izteiksmē: ..*tu steni: visi kauli sāpot!* LĀ [1768], 124; *Lauva lapsu ievēdis un apcienījis to tāpat vaicā, kā tai še patīkot.* Stenders 1789, 19; *Kā daudz ļaudis daudzina, ka rūsa ziedus un zemes augļus maitajot un savilinajot, ir veca valoda un zīme no dabas neprašanas.* Stenders 1796, 131; *Redz baznīckungs, kā tu melo, cūkas ne klūstot debesīs – es esmu cūku Bērtuls – kas man kaiš!* Holbergs 1790, 25; *Esot liels dzērājs.* Rainis [1913], 351; *Kraukļi jau mīlot spožas lietas.* Pelēcis 1990, 48; *Sviestā esot holesterīns un vēl kaut kādas riebiņas indes, no kurām varot atstiept kājas.* Ezera 1993, 11; *Bet kalnu pie pļavām saucot par Bazūnēm. Ja uz tā iekļiedzoties, atbildot daudzas un savādas atbalsis.* Turpat, 86; *Tie visi jūs Amerikā dzīvojojot ilgāk un jauni.* Klīdzējs 1995, 303;

b) adverbiālā funkcijā, izsakot dažādas jēdzieniskās attieksmes: ..*tiem sirds lec un dej / kā jēra asūte / pie mātes zīžot.* Mancelis 1654, III, 123; *Ejot viņš to dzirdēj Langijs* 1685, 65; *Ar naz' ieskajot nofīk, ka (bet ne tīše) galva griež.* Langijs 1685, 65; *Un no-ejot no tā kalna / aizliedze viņš tiem / ka tie ne vienam sacītu / ko tie bij redzējši.* Bīb. 1689, Marka 9, 9; *Sacīja tas ķēniņš uz Esteri vīnu dzerot: Ko tu lūdz? Bīb. 1689, Est. 5, 6; Ir jālūko, ka tā vāts ne ātri apdzīst, bet kādu laiku vaļā paliek un labi izpuešņo, tās apniknotas strutas izlaižot.* LĀ [1768], 155; *Bet tas gadījās, ka lielskungs, medījot, pa biezu mežu, no savas pilssaimes noklīdis, tur iztapa.* Rozenbergers 1773, 149; *Kā bitīte Zane zan, Ne vējiņa nebaidās, Kas pārpūs gaudojot.* Rainis [1913], 315; *Briedis nāca pār ezeru, Vilnī kāju piecērtot, .. Zvaigžņu atspīdumus dzēra, Zaļu slāpi dzesējot, Miglas vārtus vaļā spēra, Rāgiem rasu purinot.* Lūdēns 1980, 54; *Tāpēc gribot negribot skolotājam jāņem vairāk stundu.* LM 1981, 11. XII, 7; *Ar apbrīnojamo intuīciju uztvērusi manus slepkavnieciskos nolūkus un dzīves praksē īstenojot Vītauta Žalakeviča atziņu, ka "Neviens negribēja mirt", kārpa pretojās ar visiem fiziskajiem un dvēseliskajiem zivs spēkiem.* Ezera 1993, 6; *Katram taisnība .. kā lezbietēm, kuras aizrāda, ka, pinoties ar vīriešiem, iedzīvojamiēs*

ārlaulības bērnos. Ezera 1993, 9; *Rāpus mazgājot grīdu, tu nejauši ieskaties spogulī..* Neiburga 2004, 58;

c) absolūtā datīva konstrukcijās (arī ar elidētu datīva formu): *..katri grēko/ tos pārmāci priekš visiem/ visiem dzirdot..* Mancelis 1654, III, 103; *Pār-ejot viņam tas notik* Langijs 1685, 395 (Langijs paskaidro, ka *ejot* lieto kā participu, kura nominatīvs ir *ejots*, ģenitīvs *ejoša*, datīvs *ejošam*); *Bet tiem ļaudim gulot nāce viņa ienaidnieks.* Bīb. 1689, Mat. 13, 25; *Pirmajā galā, vājumam uzejjot, ir asins laižams strēķis..* LĀ [1768], 125; ; *Skatot augstas debesis, prāti apstulbst svētā baigā!* Stenders 1796, 286; *Bals aizkrita stabulītei, Tavai dvašai aprūkstot – Nepūtīs, neskanēs.* Rainis [1913], 432; *..drīz vien izcēlās strīdi un vārdumaiņas, kā izceļas ūdens griešanās upē, pretējām straumēm satiekoties.* Virza [1933], 140; *Mēs neesam tik bagāti, lai katru mēnesi jaunus salmus gultas maisā bāztu, ja iepriekšējie trinoties samalti!* Pelēcis 1990, 200; *Gaismai austot, jūra kūpēja dūmakā.* Zīverts 1992, 36; *Mainoties ģimenes situācijai, bija nepieciešamas vairākas jaunas mēbeles..* Deko 2005, janv.,40;

d) konstrukcijās ar akuzatīvu pēc uztveres, sajūtu, runas u.c. vārdiem, izsakot sekundāru predikativitāti: *Redz tu vienu piepeš runājot..* Mancelis 1637, 511; *..atrade tie to baznīcā sēžot starp tiem mācītājiem..* Bīb. 1689, Lūkas 2, 46;

e) pastiprinātājfunkcijā saistījumā ar tās pašas saknes verba finīto formu: *..viņš jau tās pašas tupules .. iekš to lielu upi, kas gar viņa logiem tecēja, sviedot iesviede.* Rozenbergers 1773, 45; *..visā galvā brēcot brēce..* Turpat, 54; *..jūsu vidū bēdzot iebēdzu.* Turpat, 73.

Protams, divdabji ar *-ot* ļoti izplatīti arī tautasdziesmu valodā, piem.: *Es gribēju naudu sēt, Viņš sacīja nedīgšot.* LD 3374; *Ūsiņam zirgi zvedza, Man jājot pieguļā; Māršavai govīs māva, Man ganos izdzenot.* LD 30079.

A. Gāters pat atradis ļoti retu lietojumu ar atributīvu nozīmi: *Zviedzot zirgu i piesēju Baltajā ābolā.* LD 26380.

Adverbiālie divdabji parasti norāda darbības norises vai stāvokļa veidu, laiku, iemeslu, nolūku u.tml. (Nītiņa 2001a, 105), kopā ar sajūtu, uztveres, domāšanas, gribas u.tml. darbības vārdiem – subjekta stāvokli. Konstrukcijas ar objekta divdabi

esot retas un pārprotamas (Mllvg II, 26). Šī doma laikam būs aizgūta no O. Rozenbergera, kurš arī gribētu Stendera minētajos piemēros *Es pametu viņu ģērbjoties* un *Es atradu viņus kaujoties* labāk redzēt divdabi ar *-am*, tomēr spiests atzīt, ka arī Harders lietojis nevis *-am*, bet *-ot*: *tu redzi ļaudis nākot* (Mag. 1852, X,1, 23). Skaidrību ievieš A. Bīlenšteins. Viņš ne tikai dod vairākus piemērus, starp tiem arī tautasdziesmu: *ļaudis manu kaunu gaida kā saulīti uzlecot; dzirdu tautas sajājot* un bezsubjekta lietojumu, kur subjekts viegli piedomājams: *maujiet, govīs, izdzenot, nēmaujiet pārdzenot*, bet arī norāda, ka Kurzemē iecienītākas esot šādā lietojumā formas ar *-am*, savukārt Vidzemē vairāk pazīstot *-ot* (Bielenstein 1863, 371).

Kādreiz šie divdabji, kas ir lokāmo darāmās kārtas tagadnes divdabju saīsinātās formas, tāpat kā lokāmie divdabji ar *-ošs* bija sastopami tikai vai galvenokārt no nepārejošiem darbības vārdiem, bet mūsdienu literārajā valodā pakāpeniski vien ir pieaudzis tādu divdabju skaits, kuru pamatā ir pārejošs darbības vārds. Līdz ar to ir pieaudzis arī divdabju ar *-ot* daudzums un lietojums valodā un tie ir pārņēmuši daudzas funkcijas, kurās sākotnēji tika lietoti lokāmie divdabji; divdabji ar *-ot* "uzurpējušies" atstāstījuma izteiksmē, absolūtā datīva konstrukcijās (piemērus ar lokāmajām formām sk. Endzelīna gramatikā u.c.), aizvien vairāk izskauž divdabi ar *-dams* (pretstatā dažām lībiskajām izloksnēm – sk. Ozola 1997, 82) pozīcijās, kur šāda maiņa ir iespējama (to varētu nosaukt par atgriešanos sākotnē, jo pirms divdabju ar *-dam-* rašanās to vietu valodā ieņēma divdabji ar *-nt-* resp. *-ots / -ošs* u.c., sk. Ambrazas 1990, 115).

Divdabji ar *-am/-ām, -amies/-āmies*

Tāpat kā nelokāmie divdabji ar *-ot*, arī divdabji ar *-am* dažās latviešu gramatikās dēvēti par ģerundijiem (tā darījis, piem., H. Heselbergs, A. Bīlenšteins). Taču atkarībā no sintaktiskā lietojuma un semantikas tie saukti arī par otro infinitīvu (G. F. Stenders, O. Rozenbergers), par supīnu (G. Stenders). Bijuši arī citi apzīmējumi.

Nelokāmais divdabis ar *-am* (izloksnes arī *-im* no *i*-celmiem) nekad nav bijis īpaši izplatīts valodā, atsevišķās latviešu valodas izloksnes, piem., Lizumā, Ciblā, Kārsavā u.c., to vispār nepazīst (Endzelīns 1951, 926, 1001). Jau H. Heselbergs raksta, ka *-am* Latvijas rietumos ir ļoti izplatīts, turpretī austrumos gandrīz nepazīstams, turklāt ir lietojumā ierobežots – to lieto tikai pēc noteiktas nozīmes vārdiem (Hesselberg 1841, 31, 118). To pašu apgalvo arī A. Bīlenšteins (Bielenstein 1863, 139). K. Harders, kurš darbojās Vidzemē, pat uzskatīja, ka tīrā, t. i., literārā, latviešu valodā šādas divdabja formas nav, tā sastopama tikai malienēs ("bei Grenzletten"). Līdzīgi apgalvojumi atrodami vēl dažās publikācijās. Ar to nav vienisprātis O. Rozenbergers. Otrajā gramatikas izdevumā viņš uzsver, ka divdabjus ar *-am* lieto speciālos gadījumos – kopā ar tādiem vārdiem kā *redzēt*, *dzirdēt*, tie noteikti ir sastopami Kurzemē, taču tos lietojot arī Vidzemē. Apliecinājumam O. Rozenbergers citē, viņaprāt, pat lielāku autoritāti par K. Harderu – rindas no Gustava Bergmaņa 1807. gadā Rūjienā izdotā tautasdziesmu krājuma: *Es redzēj sav sirsniņ Sēžam galaiņā* (Rosenberger 1848, 216).

Nelokāmais divdabis ar *-am* norāda uz situāciju vai pazīmi (Nītiņa 2001a, 106). Rakstu valodā šo divdabi var atrast kopš pirmajiem tekstiem. Kaut gan bieži tiek atkārtots, ka 16. gadsimta teksti ir pārāk kļūdaini un jo īpaši neder sintakses pētījumiem, tajos tomēr var atrast konstrukcijas, ko lieto arī vēlākajā rakstu valodā un kas saglabājušās līdz pat mūsdienām. Vēl 20. gadsimta sākumā P. Šmits rakstīja: "...mūsu rakstniekiem vēl līdz šim nav izdevies nodibināt pareizu kārtību participu lietošanā" (Šmits 1908, 29). Tāpēc, protams, nav ko meklēt stingrus likumus pie pirmajiem autoriem, "kas visi bija vācieši". Bet, tā kā viņi ieklausījās valodā, ko vēl nebija ietekmējušas "grāmatu konstrukcijas", "tad viņu novērojumiem, lai tie būtu arī paverši, ir piešķirama liela vērtība". Tā, jau Katoļu katehismā (1585) divdabis ar *-am* lietots konstrukcijā ar nominatīvu un objektu datīvā: *Ko tu negrib tev darām, to nebūs arīdzan tev vienam citam darīt* (261).

Analogu konstrukciju lietojis arī J. Reiters (1675), kurš taču bija īstens latvietis: *Un ko jūs negribat sev notiekam, otriem nedariet*. Apust. darbi 15, 29.

Abos darbos tie ir vienīgie nelokāmo divdabju (ja neskaita divdabjus ar *-dams*) piemēri.

Divdabi ar *-ot* lieto arī G. Elgers, piem.: *..vienam garam nevaids miesa un kauli, līdz kā jūs redzet man esam* (Luk. 24). Elgers 1672, 156.

17. gadsimtā šis divdabis minēts Adolfiga gramatikā blakus nesaisinātajai formai. Taču to nav fiksējis nedz Rēhehūzens, nedz arī Bihners, kaut gan abi pārstāv Kurzemē dzirdēto valodu. T. G. Fennells domā, ka šīs formas varbūt būs palikušas nepamanītas (Fennell 1982, 195). Savukārt kādā piemērā (no *i-celma* verba) to vārdnīcā iekļāvis J. Langijs: *es viņ gulīt' (gulim) raš – ich werde ihn schlaffend finden*. Langijs 1685, 86. E. Blese to nosauc par "tag. akt. divdabi (un pie tam īpatnējā viensk. akuz. formā)" (Blese 1936, 528). Iespējams, ka tā ir tikai runas īpatnība – galotnes aprāvums, kas raksturīgs Kurzemes lībiskajām izloksnēm. Taču Langijs fiksējis vēl kādu acīmredzot tipisku valodas lietojumu: *Mēs dzirdējuš (dzirdeiš) sakam (60)*. Arī pārējie iepriekš minētie piemēri liek domāt, ka J. Endzelīnam diez vai būs bijusi taisnība, kad viņš rakstīja: "Vecākos tekstos .. nav nelokāmas formas ar *-m*, bet sastop vēl pilnās akuzatīva formas, sevišķi viensk. ak. ar *-mu* (refl. *-muos*)" (Endzelīns 1951, 798. §.). Protams, pilnās formas tur patiešām ir.

17. gs. jau ir paplašinājies arī nelokāmā divdabja ar *-am* lietojums – parādījies saistījums ar objektu akuzatīvā, piemēram: *.. jūs to redzējaš eset ekškan Debes braucam*. Ps 1615, 58a-b (lat. *Que[m]admodum vidistis eum euntem in celum* – sk. Vanags 2000, 109); *Ikkatris šķietās savu ceļu pareize esam*. Mancelis 1637, 483; *Kad nu Dāvids savas acis pacēle / tad redzēja viņš tā Kunga Eņģeli starp Debes un Zemi stāvim*. Bīb. 1689, 1. Laiku 22, 16 (tāpat arī 1739. g.); *Tas Dēls ne var no sevīm ne nieka darīt / ja tas ne ko labu redz to Tēvu daram*. Turpat, Jāņa 5, 19.

Lai arī par vecākām un vairāk izplatītām uzskata *accusativus cum participio* konstrukcijas ar *-ot* (Ambrasas 1991, 160), arī *-am* ar akuzatīvu ir samērā plaši lietots (it īpaši Bībeles pirmajā

izdevumā, kur vispār, šķiet, biežāk sastopams nelokāmais *-am* nekā *-ot*, jo tur vēl joprojām daudz lokāmo formu, piem: *Bet tie šķite / to esošu pie tiem ceļa biedriem..* Lūkas 2, 44). Mūsdienu literārajā valodā par normatīvām iesaka tieši konstrukcijas ar *-am* (Milvg II, 25–27), taču par reālo lietojumu pētījumu trūkst.

G. F. Stenders, kurš savās gramatikās dēvē divdabjus ar *-am* par supīnu, uzsver, ka šo "supīnu" latvieši lietojot, tāpat kā latīņu valodā, pēc sajūtu, runas un afektu verbiem, piemēram, *Es dziržu lagzdigalu dziedam; Es priecājos tēvu nākam (gaudeo patrem venire); Tur atstāje zirgu kaļam; Tie jūdi redzēja Māriu ceļamies* u.c. Turklāt pēc šiem verbiem sekojot akuzatīvs (resp. objekts akuzatīvā) un "supīns" esot saistīts ar citu subjektu (Stender 1783, 173, 183). Vēl daži piemēri, kas ilustrē šo Stendera vērojumu: *..atrade to cilvēku / no kā tie velli bij atstājuši / sēžam aptērtu..* Bīb. 1689, Lūkas 8, 35; *Ja tu jutīsi to pūsli atdzīestam, tad citu pūsli ar siltu pienu būs ņemt.* LĀ [1768], 121 [24]; *Bet voj tici liepu arīdzan zāles izdodam?* Turpat, 145 [61]; *Viņš ne ir tāds vientiesis, ka viņš ne prastu, to nepareizi darītu esam.* Spred. gr. 1770, 272; *..tas šo .. ierauga atjājām.* Rozenbergers 1773, 65; *Tāpat mēs atrodam šodien .. zāles lasām godīgus vecākus..* Bankavs 1867, 284.

Gadsimtu gaitā ir notikušas ievērojamas pārmaiņas divdabju lietojumā, tas īpaši labi redzams, salīdzinot vienu un to pašu tekstu, piemēram, Zālamana sakāmvārdu tulkojumus Manceļa (1637), Glika (1689) interpretācijā, Bībeles otrajā izdevumā (1739) un mūsdienu valodā Bībeles sabiedrības izdevumā (20. gs. 60. gadi).

Mancelis: 1. *Kas to bezdievīgu saka taisnu esam..* 17, 15. 2. *Ikkatris šķietās savu ceļu pareize esam..* 21, 2.

Gliks: 1. *Kas to bezdievīgu taisno..* 2. *Visi ceļi viena vīra ir pareizi viņa acīs..*

Bībele II – tāpat kā pirmizdevumā.

Mūsdienās: 1. *Kas bezdievi attaisno..* 2. *Ikvienam cilvēkam savi ceļi šķiet taisni..*

Jau šie daži piemēri rāda, ka tendence nav par labu nelokāmajiem divdabjiem. Kaut gan šajos E. Glika teikumos nav divdabja konstrukciju, tomēr Bībelē tādu netrūkst. Turklāt Gliks

pazīst un lieto divdabi ar *-am* dažādās nozīmēs (sk. Šmits 1908, 37) un arī saistībā ar nomeni vai pronomeni akuzatīvā, piem.: *Tas ne ir labi, to cilvēku vienu esam*. 1. Mozus 2, 18: *..tu atzīsti man esam to Kungu*. 1. KĶēn. 20, 13.

E. Gliks lieto divdabi ar *-am* arī aiz tādiem darbības vārdiem kā *sacīt, dzirdēt, redzēt, domāt, šķist*, piem.: *Bet kad tie viņu redzēja uz jūra staigājam, šķite ķēmu esam un uzbrēce*. Marka ev. 6, 49; *Es nākšu pie tev biezā padebesī, ka tie ļaudis dzird man ar tev runājam*. 2. Mozus 19, 9; *Tad ieraudzīja tā ēzeļa-māte tā Kunga eņģeli uz ceļu stāvam*. 4. Mozus 22, 23. Tie ir tā saucamie runas, sajūtu, afektu verbi – "Verba sensuum, affectuum und dicendi", kā tos dēvē Stenders (Stender 1761, 115; 1783, 183), jeb, J. Velmes vārdiem, *verba sentiendi*, kā *redzēt, dzirdēt, manīt, šķist, gribēt, gaidīt, vēlēties, cerēt, satikt*, un *verba declarandi*, kā *sacīt, teikt, daudzināt, rādīt*. "Ka šādi teikumi ir pareizi un ka viņi senāk tikuši ļoti bieži lietoti, to apliecina sevišķi daudz piemēru no tautas dziesmām," raksta P. Šmits, bet viņš arī uzskata, ka "šādas konstrukcijas ir jau galīgi izskaustas no mūsu rakstu valodas" (Šmits 1908, 38). Tomēr tā nu gluži nav, jo divdabi ar *-am, -ām* mūsdienās galvenokārt lieto tieši pēc tādiem vārdiem kā *dzirdēt, redzēt, gaidīt, likties* u.tml., piem.: *Un tā tad – Viktors Avotiņš .. interesants dzejnieks, kura grāmatu ar interesi gaidām iznākam*. LM 1979, 26.I, 10; *..var dzirdēt savas asinis šalcam*. Neiburga 2004, 67; *Nesen pie lielveikala redzēju pārdodam ūdensrožu stādus*. KF 2005, 21, piel., 2.

Divdabi ar *-am* dažās izloksnēs sastop arī absolūtā datīva konstrukcijās, kur parasti dominē divdabji ar *-ot* (Feldhūns 1970, 143). Šāds lietojums pamīšus ar *-ot* ir rodams arī tautasdziesmās, turklāt, pēc A. Gātera domām, grūti noteikt, kurš lietojums vecāks. Piemēru no Dundagas min J. Endzelīns: *Vai tev galva nesāpēja Visu dienu aurējam?* (Endzelīns 1951, 798. §.) Citus piemērus min K. Mīlenbahs (Endzelīns, Mīlenbahs 1907, 157). Diemžēl pagaidām rakstos šādu lietojumu nav izdevies atrast.

Divdabis ar *-am*, kā raksta K. Mīlenbahs, "dažos apgabalos" ielauzies divdabja ar *-ot* tiesā "atkarīgā runā: *lai nākam (-ot vietā) mājā; viņš neesam dusmīgs*. L[erhs]P[uškaitis] VII, 824" (Endzelīns, Mīlenbahs 1907, 157). Par to savā gramatikā rakstījis

jau G. F. Stenders (Stender 1783, 191). J. Endzelīns precizējis: "Kursā, sevišķi tāmnieku izloksnēs, .. netiešajā runā nelokāmās formas ar *-t* tagadnē un nākotnē aizstāj ar nelokāmām formām ar *-m*; .. piem., *teic*, .."*viņš esam bagats*.."" Šāds lietojums pazīstams arī Latgales izloksnēs (Endzelīns 1951, 770. §.).

Taču, kaut arī nelokāmo divdabju ar *-am* funkcionālais lietojums varētu būt visai daudzveidīgs un ir mēģinājumi to paplašināt vēl vairāk, dažkārt pat ar pārmērīgu un pārprastu normēšanu, kā tas, piemēram, noticis, pārļabojot Blaumani atkārtotajos publicējumos (sk. Mllvg II, 27), vai paplašinot to verbu grupas, aiz kuriem parasti lieto šo divdabi, t.i., ne tikai aiz *verba sentiendi* un *declarandi* vai arī "Gebens und Findens" (Gāters), bet arī aiz citiem, divdabju ar *-am* lietojuma biežums valodā tomēr ir sarucis. Un pat aiz uztveres, sajūtu un runas vārdiem mūsdienās tiem ir arhaiska nokrāsa, piem.: *Aiz durvīm dzird soļus apstājamies un nedroši mīnājamies*. Rainis [1913] 324 (remarka); *..reiz viņu atrada klēī savas drēbes kopā sienam*.. Virza [1933], 147; *Es dzīvoju starp to, ko domājos redzam, un to, ko zinu*. Neiburga 2004, 69. Šo arhaiskumu saistībā ar tādiem vārdiem kā *domāt*, *zināt*, *sacīt* u.tml. atzīst arī D. Nītiņa, taču norāda uz šādu konstrukciju izplatību sarunvalodā un pati izmanto šo konstrukciju, komentējot kādu piemēru: *..dzirdēts Raiti Černaju sakām radio..*" (Nītiņa 2001a, 107). Radio ir dzirdētas ne vien tipiskas konstrukcijas, kā Noras Ikstenas teiktais: *Tas nozīmē, ka daudzi rakstnieki to ir atzinuši par labu esam* (Latvijas Radio I, 2005, 30. apr.), bet arī neveikli veidojumi, piem., Dz. Tilaka vēlējums (Latvijas Radio I, 2005, 8. febr.): *Nemiet par labu esam!*

D. Nītiņa, iebilstot pret apgalvojumiem, ka divdabji ar *-am* arvien retāk tiek lietoti mūsdienu valodā, norāda, ka "diezgan daudzu autoru darbos tie joprojām sastopami pietiekoši bieži", taču min piemērus galvenokārt no pagājušā gadsimta 30. gadu autoru darbiem, no jaunāka laika citēta tikai R. Ezera. Protams, pa kādam piemēram var atrast gandrīz katrā literārā darbā un arī presē, kur dažkārt tomēr netiek galā ar pieturzīmēm šādās "dīvainās" konstrukcijās, piem.: *Tās bija vienīgās sēnes, kuras redzējām, [!] augam brīvā dabā*. Una 2000, jūlijs, 77.

Ļoti interesants ir D. Nītiņas novērojums par šo divdabju lietojuma atdzimšanu atstāstījuma izteiksmes nozīmē, turklāt ar specifisku semantiku – apšaubot kāda sacīto, piem., *teicās esam*

D. Nītiņa apgalvo: "Nelokāmie divdabji ar *-am*, *-amies*, *-ām*, *-āmies* ir liela latviešu valodas bagātība, jo tie dod iespēju izteikties īsi un izvairīties no palīgteikumu smagnējības" (Nītiņa 2001a, 107). Nelaime tikai tā, ka šī iespēja netiek izmantota vai tiek izmantota pārāk maz.

Bet ko liecina statistika?

Statistiskā analīze, kas veikta 20. gadsimta 60. gados (Lvbv), rāda, ka tehniskajā literatūrā visbiežāk lieto nelokāmo divdabi ar *-ot* (98,6%), bet nelokāmais divdabis ar *-am* ir tikai 0,1% (2 vārdi!). Šajā pētījumā starp nelokāmajiem divdabjiem aplūkots arī divdabis ar *-dams*, tā lietošanas biežums ir 1,3%. Savukārt preses valodā nelokāmo divdabju lietojums uz visa divdabju fona ir 11,7%, un tie sadalās šādi: 77% ar *-ot*, 22% ar *-dams* un 1% ar *-am* (arī vārdu skaits te ir lielāks – 16). Daiļliteratūras tekstos procentuālās attiecības nedaudz mainās: 54,5% gadījumu lietots divdabis ar *-ot*, 40,4% – ar *-dams*, 5,1% – ar *-am*.

Pie mazliet atšķirīgiem rezultātiem nonākusi Aleksandra Eihe, analizējama gan trimdas latviešu, gan Latvijā tapušo 60.–70. gadu darbu valodu: no 1225 nelokāmiem divdabjiem 44,2% ir divdabji ar *-ot*, 53,1% – divdabji ar *-dams* un tikai 2,7% ir divdabji ar *-am*.

E. Vīrzas poēmā "Straumēni" 470 teikumos (nodaļā "Rudens") ir 72 nelokāmie divdabji, no tiem 61 ar *-ot* un 11 ar *-am*. Divdabji ar *-am* lietoti galvenokārt aiz sajūtu un uztveres vārdiem, kā *redzēt*, *ieraudzīt*, *pamanīt*, *saost*, *likties*, *iedomāties*, *domāt*, piem.: *Kādu citu, ko dzirdēja žēlojamies un raudam, ka mācītājs tam pie kristīšanas devis sliktu vārdu, gribēja pārkristīt no jauna.. 144; ..viņi vēlās .. uz savām vecām vietām, no kurām vēl saoda nākam dūmus un maizes smaržu. 161; Viņas iedomājās savus vīrus, balti apgērbtus, aizejam ar izkaptīm pār pleciem sarkanā āboliņa laukā. 165. 1900. gada Rīgas Latviešu biedrības gada sapulces protokolā – Jaunpils mācītāja A. Bernevisa runā*

(Mag. 1901, XX,2 287–304) – ir 11 nelokāmie divdabji – visi ar *-ot* (un 9 daļēji lokāmie ar *-dams*), piem.: *Upīte tecējuse mierīgi murminādama, par klintīm nav gāzusēs, pret krastiem nav atsitusēs, bet nav ar palikuse savā vietā stāvot.* 287; *Es Heini turu par apbrīnojami apdāvinātu negēli, par čūskas dvēseli ar neizsakot* (adverbializējies!) *piemīlīgām formām, viņa poezija man rādās kā jaukas, neaizmirstamas maldu ugunis purvā.* 296.

Starp 5000 vārdiem – 10 izlases ar 500 vārdiem katrā (pēc kārtas, izlaižot tikai citātus, ciparus u.tml.) – 80. gadu avīzē "Literatūra un Māksla", kas pārstāv populārzinātnisko, publicistisko, daļēji arī lietišķo stilu, atrodami 38 nelokāmie divdabji ar *-ot*, *-oties* (no tiem viens atstāstījuma izteiksmē) un tikai viens ar *-am*: *Hercogs zaudējis līksmību biedru... un Šarlote to, kas tik droši šķīta viņai piederam.* LM 1981, 29. maijā, 5.

Salīdzinājumam situācija līdzīga veida izdevumā – avīzē "Kultūras Forums" – apmēram pēc 25 gadiem, kur arī 10 izlasēs no dažādiem tekstiem kopumā 5000 vārdu skaitā ir 45 divdabji ar *-ot* un tieši tāpat tikai viens ar *-am*: *Kad es dzirdu pieminam ūdensrozes, es kļūstu nedaudz skumīgs un sentimentāls.* KF 2005, 21. piel., 2. Trīs atšķirīgu, no dažādiem Latvijas novadiem nākušu rakstnieku darbos nelokāmo divdabju lietojuma ziņā atklājas šāda aina.

Regīnas Ezeras literārās dienasgrāmatas "Visticamāk, ka ne..." (1993) fragmentos starp 5000 vārdiem ir 39 nelokāmie divdabji ar *-ot* (lielākā daļa no tiem atstāstījuma izteiksmē – 26) un tikai divi ar *-am*, piem.: *..vismaz desmitkārt biežāk nekā atlidojam esmu dzirdējusi skumīgi un neapturami aizlidojošus gājputnus..* Ezera 1993, 14.

Aleksandra Pelēča atmiņu skicēs "Puisiska dvēsele" 5000 vārdu skaitā ir 29 nelokāmie divdabji ar *-ot* (no tiem 16 atstāstījuma izteiksmē) un viens divdabis ar *-am*: *Ir klusa cerība, ka šeit es tomēr dzirdēšu skanam zelta spēles.* Pelēcis 1990, 48.

Apmēram šai pašā laikā pēc viesošanās dzimtenē iespaidus un atmiņas literārā darbā "Gribējās saullēkta" (1995) apkopoja Jānis Klīdzējs. Starp 5000 vārdiem 10 izlasēs ir ļoti maz nelokāmo divdabju – tikai 11 un visi ar *-ot* (puse no tiem atstāstījuma izteiksmē, viens (*beidzot*) – adverbējies).

Nobeigums

Nelokāmie divdabji nekad nav bijuši īpaši izplatīti, salīdzinot ar lokāmajiem divdabjiem. Mūsdienās to lietojums daļēji turpina sašaurināties, tie maina savas funkcijas, lietojumu nebalsta arī tuvākās kontaktvalodas, to ietekmē savstarpējā "konkurence", daļēji arī tradicionālie teritoriālie, resp., izlokšņu ierobežojumi. Tāpēc nav brīnums, ka divdabi ar *-am* var latviešu valodā nekonstatēt vispār, ja pētījumu balsta uz ierobežota runātā materiāla, kā tas ir noticis Nikoles Nauas grāmatā par latviešu valodu (Nau 1998).

Lietojuma biežumu divdabim ar *-ot* nosaka tas, ka šis divdabis laika gaitā visās daudzajās funkcijās ir izpleties uz citu nelokāmo divdabju rēķina un mūsdienās turpina to darīt, atbīdot perifērijā ne vien divdabi ar *-am*, bet arī daļēji lokāmo divdabi ar *-dams*.

Avoti un saīsinājumi

Apust. darbi – Apustuļu darbi. (Bībele.)

Bankavs 1867 – Jēkaba Vridriķa Bankava, nelaiķa Dundangas mācītāja, Sprediķu grāmata. No jauna .. pārtaisīta. Jelgavā, 1867.

Bīb. 1689 – Tā svēta Grāmata jeb Dieva svētais vārds.. R., 1865–1689.

Bīb. 1739 – Biblia, tas ir: Ta Svēta Grāmata jeb Dieva Svēti Vārdi.. 2. izd. Ķensbergā, 1739.

Bvt 1936 – Baltu valodu teksti. Prof. J. Endzelīna izraudzīti. Rīga, 1936.

Deko – žurnāls "Deko".

EH – Endzelīns, Jānis; Hauzenberga, Edīte. Papildinājumi un labojumi K. Mīlenbaha Latviešu valodas vārdnīcai. 1., 2. sēj. R., 1934–1946.

Elgers 1672 – Evangelia.. Per R. P. Georgium Elger.. Vilna, 1672. – In: Altlettische Sprachdenkmäler in Faksimiledrucken herausgegeben von August Günther. I Band. Heidelberg, 1929.

Est. – Esteres grāmata.

Ezera 1993 – Ezera, Regīna. Visticamāk, ka ne... Stundu kalendārs. R.: Liesma, 1993.

Holbergs 1790 – [Holbergs, Ludvigs.] Lustes spēle no Zemnieka, kas par Muižnieku tapa pārvērsts. Jelgavā, 1790.

Joz. – Jozuas grāmata. (Bībele.)

KF – laikraksts "Kultūras Forums".

- Klīdzējs 1995 – Klīdzējs, Jānis. Gribējās saullēkta. R.: Zinātne, 1995.
Ķēn. – Ķēniņa grāmatas. (Bībele.)
Laiku – Laiku grāmatas. (Bībele.)
LĀ – P. E. Vilde. Latviešu Ārste .. Jākoba Langes 1768. gada tulkojuma teksts. R.: Zvaigzne, 1991.
LD – Barons, Krišjānis; Visendorfs, Henrihs. Latvju dainas. I–VI. Jelgavā un Pēterburgā, 1894–1915.
Lisovska 1983 – Lisovska, Olga. Sarkana debesmala. R.: Liesma, 1983.
LM – laikraksts "Literatūra un Māksla".
Luk. – Lūkas evaņģēlijs. (Bībele.)
Ļūdēns 1980 – Ļūdēns, Vitaus. Vairogi. R.: Liesma, 1980.
Māc. Zāl. – Zālamans Mācītājs. (Bībele.)
Mag. – Magazin. Herausgegeben von der Lettisch-Literarischen Gesellschaft. Mitau, Riga, 1828–1936.
Mancelis 1637 – Die Sprüche Salomonis.. durch Georgium Mancelium.. Riga, 1637. – In: Altlettische Sprachdenkmäler in Faksimiledrucken herausgegeben von August Günther. II Band. Heidelberg, 1929.
Mancelis 1654 – Lang gewünschte Lettische Postill.. Durch Georgium Mancelium.. Riga, 1654.
Marka ev. – Marka evaņģēlijs. (Bībele.)
Mat. – Mateja evaņģēlijs. (Bībele.)
ME – Mīlenbahs, Kārlis. Latviešu valodas vārdnīca. Rediģējis, papildinājis, turpinājis Jānis Endzelīns. I–IV. R., 1923–1932.
Neiburga 2004 – Neiburga, Andra. Stum, stum. R.: Valters un Rapa, 2004.
Pelēcis 1990 – Pelēcis, Aleksandrs. Puisiska dvēsele. R.: Liesma, 1990.
Plūdons [1921] – Plūdons, Vilis. Poēmas un balādes. R.: Liesma, 1971.
Ps – Psalmi. (Bībele.)
Rainis [1913] – Rainis, Jānis. Pūt, vējiņi! – Rainis, Jānis. Kopoti raksti. 10. sēj. R.: Zinātne, 1980.
Reiters 1675 – Reuter, Johannes. Eine Übersetzungs Probe. Riga, 1675. – Grām.: Karulis, Konstantīns. Jānis Reiters un viņa tulkojums. R.: Liesma, 1986.
Rozenbergers 1773 – [Rozenbergers, Johans Frīdrihs Kazimirs.] Salasīšana pēc godīgas, jaukas un auglīgas laika kavēšanas pie tiem gariem ziemas vakariem. Jelgavā, 1773.
SestDiena – laikraksta "Diena" pielikums nedēļas žurnāls.
Spreid. gr. 1770 – [Mancelis, Georgs.] Jauna latviešu sprediķu grāmata.. Jelgavā, [1770].

- Stenders 1789 – Stenders, Gothards Frīdrihs. Pasakas un stāsti, tiem Latviešiem par izlustēšanu un gudru mācību sarakstīti. Jelgavā, 1789.
- Stenders 1796 – Stenders, Gothards Frīdrihs. Augstas gudrības grāmata no pasaules un dabas. 1796. gada izdevuma teksts ar komentāriem. R.: Liesma, 1988.
- Una – žurnāls "Una".
- Vācietis 1974 – Vācietis, Ojārs. Visāda garuma stundas. R.: Liesma, 1974.
- Virza [1933] – Virza, Edvarts. Straumēni. R.: Liesma, 1989.
- Zālīte 1988 – Zālīte, Māra. Debesis, debesis. R.: Liesma, 1988.
- Zīverts 1992 – Zīverts, Mārtiņš. Par sevi. R.: Zinātne, 1992.

Literatūra

- Ambrazas, V. 1990 – *Сравнительный синтаксис причастий балтийских языков*. Вильнюс, Мокслас.
- Bielenstein, A. 1863 – *Lettische Grammatik*. [Handbuch der Lettischen Sprache]. Mitau.
- Blese, E. 1936 – Piezīmes par Langija vārdnīcu un gramatiku. – *Nīcas un Bārtas mācītāja Jāņa Langija 1685. gada latviski-vāciskā vārdnīca ar īsu latviešu gramatiku*. R.: LU, 445.–668. lpp.
- Cibuļs, J., Leikuma, L. 2003 – *Vasals! Latgaliešu valodas mācība*. SIA "N.I.M.S."
- Dzintārs, N., Ozola, I. 2000 – Divdabji vidus dialekta Kurzemes izloksnēs. – *Baltistica IX. Starptautiskais baltistu kongress "Baltu valodas laikmetu griežos". Referātu tēzes*. R., 77.–78. lpp.
- Eiche, A. 1983 – *Latvian Declinable and Indclinable Participles – Their Syntactic Function, Frequency and Modality*. Stockholm.
- Endzefīns, J. 1951 – *Latviešu valodas gramatika*. R.
- Endzefīns, J., Mīlenbahs, K. 1907 – *Latviešu gramatika*. R.
- Feldhūns, A. 1970 – Absolūtā datīva konstrukcija Jaunās Derības tulkojuma pirmizdevumā. – *Latviešu valodas un literatūras problēmas*. R., 143.–151. lpp.
- Fennell T. G. 1982 – *Seventeenth Century Latvian Grammatical Fragments: Text, Translation and Commentary*. Melbourne.
- Freidenfelds, I. 1959 – Divdabja teiciens. – *Rakstu krājums. Veltījums .. Jānim Endzefīnam viņa 85 dzīves un 65 darba gadu atcerei*. R., 453.–477. lpp.
- Gāters, A. 1993 – *Lettische Syntax: Die Dainas*. Hrsg. von H. Radtke. Frankfurt am Main e.c.: Peter Lang.

- Grabis, R. 1955 – Pārskats par 17. gs. latviešu gramatikām. – *Valodas un literatūras institūta raksti*, V. R., 205.–266. lpp.
- Hauzenberga, E. 1928 – Liepupes draudzes izloksnes. – *FBR*, 8, 54.–77. lpp.
- Hesselberg, H. 1841 – *Lettische Sprachlehre*. Mitau.
- Kalme V., Smiltneiece G. 2001 – *Latviešu literārās valodas vārddarināšana un morfoloģija. Lokāmās vārdšķiras*. Liepāja.
- Kušķis, J. 1997 – Sēliskā novada valodas īpatnības Andrieva Niedras romānā "Lūduma dūmos". – *Baltu filoloģija*, VII, 86.–92. lpp.
- Langijs J. 1685 – *Nīcas un Bārtas mācītāja Jāņa Langija 1685. gada latviski-vāciskā vārdnīca ar īsu latviešu gramatiku*. Izd. E. Blese. R., 1936.
- Lvbv – *Latviešu valodas biežuma vārdnīca*. 1. sēj. 2 daļa. R.: Zinātne, 1968; 2. sēj. 2. daļa. R.: Zinātne, 1969.
- Mag. 1931 – Magazin. Herausgegeben von der Lettisch-Literarischen Gesellschaft. Mitau/Riga. III, 1.
- Mllvg – *Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika*. R., 1.–2. sēj. 1959, 1962.
- Nau, N. 1998 – *Latvian*. München; Newcasil: LINCOM Europe, 1998.
- Nītiņa, D. 2001a – *Latviešu valodas morfoloģija (konspektīvs lokāmo vārdšķiru apskats)*. Mācību līdzeklis. R.: RTU, 2001.
- Nītiņa, D. 2001b – Vārdu un vārdformu semantikas pragmatiskie aspekti. *Linguistica Lettica*, 8, R.: LU Latviešu valodas institūts, 78.–85. lpp.
- Ozola, I. 1997 – Divdabji ar piedēkli -dam- Vitrupes izloksnē. – *Vārds un tā pētīšanas aspekti*. Rakstu krājums. Liepāja: LPA, 82.–87. lpp.
- Ozola, I. 1999 – Izņēmumi daļēji lokāmā divdabja lietošanā. – *Vārds un tā pētīšanas aspekti*. Rakstu krājums 3. Liepāja: LPA, 143.–149. lpp.
- Ozola, I. 2000 – Tagadnes aktīvo divdabju sintaktiskais lietojums 17. un 18. gs. vārdnīcu tekstos. – *Vārds un tā pētīšanas aspekti*. Rakstu krājums 4. Liepāja: LiePA, 2000.
- Ozols, A. 1993 – *Latviešu tautasdziesmu valoda*. 2., labots izd. R.: Zvaigzne.
- Paegle, Dz. 2003 – *Latviešu literārās valodas morfoloģija*. I daļa. R.: Zinātne, 2003.
- Petkevičs, R. 2000 – *Lietvārdu deklinācijas sistēma Jaunās Derības 1685. gada izdevumā*. Maģistra darbs valodniecībā. Rīga. *Jaunās Derības (1685) lietvārdu indeksu vārdnīca (A–D/p)*. Maģistra darbs valodniecībā. II daļa. Rīga.
- Pokrotneiece, K. 1991 – J. Lange un "Latviešu Ārste". – *P. E. Vilde. Latviešu Ārste*. R.: Zvaigzne, 199.–218. lpp.

- Rosenberger, O. B. G. 1830 – *Formenlehre der lettischen Sprache*. Mitau.
- Rosenberger, O. B. G. 1848 – *Formenlehre der lettischen Sprache in neuer Darstellung*. Mitau. 335 S.; Magazin der Lettisch-Literarischen Gesellschaft. 1848. Bd. 9. St. 2. S. 1.–331.
- Rosenberger, O. B. G. 1852 – *Der lettischen Grammatik zweiter Theil*, *Syntax*. Magazin, 10, 1. Stender, G. F. 1761 – *Neue vollständige Lettische Grammatik*. Braunschweig.
- Stender, G. F. 1783 – *Lettische Grammatik*. 2. Auflage. Mitau.
- Šmits, P. 1908 – Glika bībeles valoda. – *Rīgas LB ZK Rakstu krāj.* R., nr. 14, 21.–100. lpp.
- Vanags, P. 2000 – *Luterāņu rokasgrāmatas avoti*. Stockholm: Memento; Rīga: Mantojums.
- Veidemane, R. 2002 – Darbības vārds. – *Latviešu literārās valodas morfoloģiskās sistēmas attīstība*. R.: LU Latviešu val inst., 2002, 409.–509. lpp.
- Veidemane, R. 1977 – *Izteikt neizsakāmo*. R.
- Velme, J. 1885 – Par latviešu participiem. – *Rīgas LB ZK Rakstu krājums*, nr. 3, 8.–39. lpp.

Das Schicksal der lettischen unflektierten Partizipien

Zusammenfassung

Die lettische Schriftsprache hat in verschiedenen Entwicklungsperioden Zeugnisse von mehreren unflektierten oder als solche betrachteten Partizipien (mit den Suffixen *-is*, *-us*, *-u*, *-in*, *-tin*, *-dams*, *-dam*, *-šot*) geliefert. In der modernen lettischen Literatursprache werden nur 2 Arten der unflektierten Partizipien (mit den Suffixen *-am*, *-ām* (*-amies*, *-ā mies*) und *-ot* (*-oties*)) erkannt und akzeptiert.

Obwohl die unflektierten Partizipien im Lettischen niemals oft gebraucht wurden, sind sie doch von den Sprachforschern bemerkt worden. Die Zeugnisse davon (zumeist als Gerundien bezeichnet) sind in den Grammatiken seit H. Adolphi (1685) und besonders bei G.F. Stender (1761; 1783) enthalten.

Im Beitrag werden die Ansichten der Sprachforscher zu den unflektierten Partizipien veranschaulicht, es werden die wichtigsten syntaktischen Funktionen dieser Partizipien erwähnt, die Hauptaufmerksamkeit aber gilt dem Gebrauch und der Gebrauchsfrequenz. So werden einige bisherigen Ansichten widerlegt (z. B. über den Gebrauch von *-am* in den älteren Texten und heute) und

die einschränkenden Gebrauchsfaktoren der unflektierten Partizipien bestimmt:

- die alten traditionellen territorialen bzw. mundartlich bestimmten Begrenzungen (in Kurland ist das Partizip auf *-am*, in Livland – das Partizip auf *-ot* mehr bekannt);
- die gegenseitige Konkurrenz (im modernen Lettischen dominiert *-ot*);
- das Fehlen von ähnlichen Formen in den Nachbarsprachen;
- die Veränderung der inneren syntaktischen Sprachstruktur (die Blütezeit der Nebensätze);
- die Veränderung der grammatischen Bedeutungen (*-šot* → Modus relativus).

Imants ŠMIDEBERGS**Verbu iterativitāte skaidrojošā vārdnīcā**

Latviešu valodā (arī citās valodās) iteratīvie verbi (turpmāk – iter.) apzīmē atkārtotu darbību (lat. *iterare* 'atkārtot'), piem., *braukāt, stumdīt, kāpelēt*. To aprakstos izteiksme nedaudz variējas: "apzīmē darbības daudzreizību" (Endzelīns, Mīlenbahs 1907, 35), "izsaka darbības atkārtošanos vai daudzreizību" (Mllvg 1959, 333), "apzīmē atkārtotu darbību" (Kalme, Smiltiece 2001, 201), tiek runāts par daudzkārtējas darbības vārdiem (Kalnača 2004, 17). Adjektīvus *daudzreizējs* un *daudzkārtējs* LLVV skaidro vienādi, verbs *atkārtot* nozīmē ne tikai 'vēlreiz izdarīt', bet arī 'vairākas reizes izdarīt', tāpēc šīs īso formulējumu variācijas nav būtiskas. Izvērstāks ir otrs t. s. akadēmiskajā gramatikā sastopamais iter. nozīmes pieminējums: "apzīmē ilgstošu darbību ar pārtraukumiem un atkārtojumiem" (Mllvg 1959, 565). Šāds definējums atbilst darbības veidu (leksiskā nozīmē) klasifikācijai, kurā iter. ietilpst duratīvo (lat. *durare* 'ilgt') verbu grupā (Lexicon 2002, 181, 324). Uz iter. attiecas arī nosaukums frekventatīvie (lat. *frequentia* 'biežums') verbi – (Blese 1932, 13296), norāde *freqn.* tiek lietota K. Mīlenbaha Latviešu valodas vārdnīcā, piem., *pārļauzīt, freqn.*, *pārļauzt, entzwei-, durchbrechen: pārļauzt maizi* (ME III, 163). Lai aptvertu atkārtotas darbības nozīmes dažādās izpausmes (piem., verbus ar piedēkli *-inā-*, kas vienlaikus var izsacīt gan kauzatīvu, gan iteratīvu nozīmi), tiek lietots vispārinātas īpašības apzīmējums *iterativitāte*.

Kā zināms, iter. tiek darināti no pirmatnīgiem vārdiem, galvenokārt ar piedēkļiem *-ā-*, *-ī-* (Mllvg 1959, 333), dažkārt ar saknes vokālisma pārmaiņām, interfiksiem *-d-*, *-st-* u. c. Kopā ar darbības bezmērķīguma vai ierobežojuma nozīmi iterativitāti izsaka atvasinājumi ar paplašinātajiem piedēkļiem *-alē*, *-elē*, *-uļo-* (*-uļuo-*), piem., *tekalēt, skraidelēt, rūpuļot*. Iteratīvo nozīmi veido gan formālās pazīmes, gan izjūtamā opozīcija ar verbu bez iteratīvās nozīmes (Morfoloģija 2002, 472). J. Endzelīns min verbus ar baltu *a* saknē, kam "tagad iteratīvnozīmes pavisam nav vai tā nav skaidri izjūstama, kas pa lielākai daļai izskaidrojams ar

to, ka attiecīgais primārais verbs tagad ir zudis vai stipri attālinājies nozīmē" (Endzelīns 1951, 828, 829). Lielai daļai K. Karuļa Latviešu etimoloģijas vārdnīcā (LEV) rādīto iter. primārie verbi ir rekonstruētas formas, novecojuši vārdi, mazpazīstami apvidvārdi. Piem., verbs *slaucīt* ir iter. no verba *slaukt*, kam sākotnējā nozīme bijusi 'slidināt, šļūcināt; slidēt, šļukt' (LEV II, 218), minēts fakts, ka Blīdenes izloksnē verbs *slaucīt* lietots nozīmē 'slaukt (govi)' (EH II, 521).

Verbu iterativitāte šajā rakstā aplūkota leksikogrāfiskā, latviešu literārās valodas skaidrojošās vārdnīcas izveides aspektā, neskarot valodas vēsturi, etimoloģiju vai citas iespējamās iter. izpētes sfēras (piem., vienreizējas / daudzkārtējas darbības opozīcijas lomu leksiski gramatiskajā veida kategorijā, par ko Kalnača 2004, 16). Uzmanība galvenokārt pievērsta mūsdienās izjūtamām opozīcijām vienreizējas darbības verbs (turpmāk – vienr.) / iter., kas atspoguļojas iter. nozīmes skaidrojumā vārdnīcā (piem., ar vienr. iekļāvumu). Iter. parasti ir pamats tālākiem prefiksāliem, refleksiīviem atvasinājumiem, veidojas semantiski saistītu leksēmu virkne (piem., *lēkt – lēkāt – aizlēkāt, palēkāt – palēkāties*), tādēļ leksikogrāfiski risināmo jautājumu loks ir plašs (verbu atlase saskaņā ar vārdnīcas tipu un iter. leksiskajām grupām raksturīgo prefiksālo darinājumu klāstu, atvasinājumu semantika un iespējas to atklāt ar piemērotiem skaidrojumiem u. tml.). Raksta ietvaros analizētas tikai iter. ar piedēkli *-ā-* skaidrojumu izveides iespējas (izmantojot LLVV un LVV praksi) un skarta iteratīvo kustības verbu prefiksācija. Iter. pārlūkojumam izmantota E. Soidas un S. Kļaviņas Latviešu valodas inversā vārdnīca (LVIV) – tā uzskatāmi demonstrē arī katra iter. prefiksālos atvasinājumus.

Jāatgādina, ka verba skaidrojums nav vienīgā šķirkļa daļa, kas var signalizēt par iterativitāti – attiecīga norāde var būt jau šķirkļa sākumā (ME lietotā norāde; piem., Lielajā vācu valodas vārdnīcā verba *glimmern* šķirklī ir norāde, ka tas ir iteratīvs no *glimmen* – GWdS, Bd. 4, 1539). Šādas norādes konsekvents lietojums mūsdienu latviešu valodas skaidrojošās vārdnīcās nav iespējams (jau minēto latviešu valodas iter. īpatnību dēļ), tādēļ norādes nav nedz LLVV, nedz LVV, nedz arī veidojamajā

Mūsdienu latviešu valodas vārdnīcā; informācija par atkārtotas darbības semantiku jāatklāj verba nozīmes skaidrojumā.

LVIV iekļautos iter. ar piedēkli *-ā-* (to iterativitāte salīdzināta ar LEV, izslēdzot aizguvumus, iespējamus atvasinājumus no substantīviem u. c.) var dalīt divās grupās: 1) iter., kam atbilstošais vienr. valodā tiek lietots bez ierobežojumiem (ne īpaši retāk kā iter.); 2) iter., kam atbilstošo vienr. nelieto (vienr. ir, piem., rekonstruēta forma, arhaisms) vai lieto retāk kā iter. (vienr. ir, piem., plašāk nezināms apvidvārds). Pirmajai verbu grupai pakārtojama apakšgrupa, kurā iter. skaidrojumos atkārtotas darbības semantika tiek pausta tiešā (eksplīcītā) veidā, iekļaujot skaidrojumā vispārinošo elementu – adverbu *vairākkārt* (turpmāk autora tekstā – *vair.*). Jāpiebilst, ka rakstā par kāda elementa lietojumu verba skaidrojumā tiek uzskatīta tā esamība kaut vienā verba leksiski semantiskajā variantā (turpmāk – lsv), piem., pirmajā nozīmē, kādā citā nozīmē, kādas nozīmes niansē, jo ne vienmēr lsv, kas semantiski tuvāks vienr., atvasinātā iter. semantiskajā struktūrā būs pirmais. Verbam *saukāt* LLVV interpretācijā iterativitāte tiešāk izpaužas otrajā nozīmē, kas skaidrota ar *vair.* izmantojumu: 1. *Dēvēt, saukt (ko) pārveidotā vārdā, nosaukumā; dēvēt, saukt (pēc kādas raksturīgas pazīmes). // Lamāt. 2. Vairākkārt saukt (I).* "Izabellu, pērciet Izabellu!" saukā veca sieviņa pie zilganu, medaini smaržojošu vīnogu groza.. (citāts no laikraksta "Literatūra un Māksla"). Daudzos gadījumos *vair.* lietots gan LLVV, gan LVV šķirklī (dažkārt gan LVV *vair.* vietā ir *atkārtoti*, kas uzskatāms par semantiski identu). Norāde (LVV) pie verba turpmākajā uzskaitījumā lietota tad, ja aplūkojamā parādība izpaužas tikai viensējuma vārdnīcas šķirklī. Šādi iter. (kam skaidrojumā lietots *vair.*) ir: *bradāt, braukāt, cilāt, dzenāt* (LVV), *grābāt, klaigāt, knābāt, košļāt, kravāt* (LVV), *kūļāt, lēkāt, lodāt, mētāt, mīņāt, nēsāt, paļāt* (LVV), *plūkāt, prašņāt, rakāt* (LVV; skaidrots ar *atkārtoti*), *saukāt, šņaukāt, tīņāt, trenkāt, vadāt, valkāt, vāļāt* u. c. No minētajiem verbiem tikai dažiem tiek veidots nepaplašināts skaidrojums ar vispārinošumu *vair.* un nosaukto vienr., piem., LLVV *lēkāt*: 1. *Vairākkārt lēkt (I).* Meitene lēkā pār auklu. Jēri lēkā. / Šādā veidā LLVV skaidroti vēl *knābāt, šņaukāt, trenkāt*.

Šās apakšgrupas verbu skaidrojums ir paplašināts: 1) ja kustības verbu semantikā izpaužas gan iterativitāte, gan kustības raksturojums (kustības virziena, mērķa bieža maiņa, tās ilgstoša norise); 2) ja verba semantikas atklāsmei nepieciešams raksturot ar vienr. apzīmētās darbības norisi, apstākļus; 3) ja nepieciešams vienr. aizstāt ar tā nozīmes skaidrojumu.

Kustība tiek raksturota ar skaidrojuma elementiem *šurp (un) turp / (parasti) dažādos virzienos / ilgstoši / ilgāku laiku*, arī dažādās to kombinācijās. Šo raksturojumu un iterativitātes attieksmes var traktēt dažādi – vai tā ir semantikas kontaminācija, vai atšķirīgas semantiskas parādības. Kontaminācija izpaužas LLVV *bradāt*: 1. *Vairākkārt brist šurp un turp*, semantikas šķīrums (ar šķīruma saikli *vai*) LVV *bradāt*: 1. *Dažādos virzienos vai vairākkārt brist*. B. pa peļķēm, pa strautu. B. pa dubļiem, irdenām smiltīm. B. pa zāli. Govis bradā pa labību. / LLVV un LVV šādos gadījumos biežāk lietots šķīruma saiklis, un vērojams, ka tā vai cita kustības raksturojuma iekļāvums skaidrojumā ir atkarīgs no analizējamiem (vai ilustrējumam minētiem) verba lietojumiem. LLVV šķirkli *braukāt*: 1. *Vairākkārt vai ilgstoši braukt (parasti dažādos virzienos) – par cilvēku*. / verba lietojums šādā nozīmē ilustrēts ar citātu, kurā verbs lietots kopā ar laika apstākli (viņš vairākas stundas braukāja pa pilsētu). LVV šā iter. šķirkli nesniedz vārdkopu ar laika apstākli un skaidrojumā raksturojumu *ilgstoši* nemin – *braukāt*: *Vairākkārt braukt vai braukt dažādos virzienos*. Viņš braukāja uz Jelgavu un atpakaļ. Pa šo ceļu bieži braukā mašīnas. B. pa malu malām. Bērni braukā ar leļļu ratiņiem pa pagalmu.

Piemērs iter. skaidrojumā minēta primārā vienr. papildu raksturojumam ir verba *kost* darbības apstākļu iekļāvums LLVV *košļāt lsv*: // *Vairākkārt kost (ko), piemēram, sasprindzinājumā, nervozējot; kodīt*. / Ja primārā vienr. iekļāvums skaidrojumā ir pārprotams, neveicina skaidrojuma izpratni, tad vienr. tiek aizstāts ar tā semantikas elementiem. Piem., ja LLVV *plūkt*: 1. *Ar rāvieniem vairākkārt vilkt, plēst (ko)*. nebūtu minēta verba *plūkt* semantikas daļa *ar rāvieniem*, bet, kā vairumā skaidrojumu, pats vienreizējas darbības verbs, tad izteiksme nebūtu loģiska

(*vairākkārt plūkt (ko)* nav iespējams, priekšmets ir atdalīts jau pirmajā reizē). No apakšgrupā minētajiem verbiem vienr. ir aizstāts arī iter. *kūļāt* un *mīņāt* skaidrojumos. Dažos gadījumos viensējuma tipa LVV lakoniskā skaidrojumā izdevies ietvert jaunas, LLVV garākā formulējumā nerādītas niansas, piem., LLVV *prašņāt: Vairākkārt, arī neatlaidīgi ko jautāt, cenšoties ko sīki uzzināt* / un LVV *prašņāt: Vairākkārt vai vairākiem jautāt*.

Ja pirmajā apakšgrupā skaidrojuma sastāvdaļa *vair.* norāda uz iterativitāti eksplicīti, tad otrajā apakšgrupā iekļaujami verbi, kuru skaidrojumā vispārinošā elementa nav, to iterativitāte skaidrojumā izpaužas implicīti, nojaušami. Vispirms jāmin vienkārši un nepārprotami gadījumi, kuros iter. skaidrots ar citu, biežāk lietotu (no tā paša vienr. darinātu) iter., piem., LLVV *ošņāt: Oštīt* (1). (iter. *ostīt* LLVV savukārt skaidrots, lietojot *vair.*), LLVV *līkņāt: Līkņāties*. (*līkņāties* skaidrots ar *vair.*). Arī skaidrojumā iekļauts iter. ir norāde uz implicītu atkārtotas darbības semantiku – LLVV *gaiņāt: Vēcinot (ar rokām vai ar kādu priekšmetu) dzīt prom (ko uzmācīgu, traucējošu)*. G. mušas. G. odus. G. suņus. (LLVV *vēcināt: Vairākkārt strauji kustināt no vienas puses uz otru, šurp turp*).

Iterativitāte var izpausties skaidrojuma saturā, piem., norādēs par darbības norisi ar pārtraukumiem – LLVV *brēkāt: 1. Laiku pa laikam brēkt*. Zīdāinis *brēkā*. / vai minot darbības rezultātu daudzskaitļa formā – LVV *plaisāt: Rasties plaisām, plaisai (kur)*. Ledus jau *plaisā*. Siena sāk *p*. / Iespējams, ka visai netieša norāde uz atkārtotas darbības semantiku ir kāda kopuma, platības pieminējums skaidrojumā (kopuma, platības sastāvdaļas nereti ir iteratīvas darbības objekts) – LLVV *kravāt: Likt, novietot vienkopus, noteiktā vietā*. / *rakņāt: Irdināt, jaukt, arī pārvietot ar kādu rīku vai rokām zemi (kādā platībā)*, arī minētie kustības virziena maiņas raksturojumi – LLVV *tekāt: Ātri, parasti sīkiem soļiem iet, arī skriet šurp turp, dažādos virzienos*. Šīs grupas iter. skaidrojumu salīdzinājums LLVV un LVV rāda, ka atkārtotas darbības semantikas atklāsmei leksikogrāfu rīcībā ir dažādi paņēmieni.

Ar samazinātu ticamības pakāpi (raksta autors nav etimologs; LEV (LEV I, 8) tiek atzīta par populāri zinātnisku) jāraksturo arī

otras grupas iter. – tie, kam primārais vienr. ir tikai rekonstruēta forma, tas netiek mūsdienās lietots (vai tiek lietots citā nozīmē vai ierobežoti). Pēc attieksmēm ar atkārtotas darbības vispārinājuma *vair.* lietojumu šo iter. skaidrojumos grupā izdalāmas apakšgrupas.

Pirmkārt, nedaudzi verbi, kuru skaidrojumos *vair.* nav lietots un nekāda saistība ar atkārtotas darbības semantiku nav jūtama. Tādi iter. (ar LEV etimoloģijās rādīto primāro verbu) ir: *dīrāt* < **dirt* (zvaigznīte apzīmē rekonstruētu formu); *glabāt* < apvidvārds *glēbt* 'glābt' vai **glabt*; *kūsāt* < *kust* 'kūsāt, rūgt'; *lamāt* < **lemt* 'lauzt'; *mazgāt* < **mezgt* vai *mazgt*; *raudāt* < **raust*.

Otrkārt, iter., kuru skaidrojumā *vair.* lietots: *gulšņāt* (< *gult*) LLVV: *Ilgi vai vairākkārt atrasties guļus stāvoklī. / Kapāt* (< **kapt* (lietuviešu **kāpti* 'cirst')) LLVV: *Smalcināt, vairākkārt cērtot (ar ko asu). / kašņāt* (< *kast* 'kasīt, rakt', 'grābt') LLVV: 1. *Vairākkārt skarot (ko irdenu, piemēram, zemi, smiltis), virzīt, svaidīt (to) uz dažādām pusēm; arī kārpīt. / staigāt* (< **stigt* 'likt soli') LLVV: 1. *Vairākkārt vai ilgstoši ejot, pārvietoties (parasti dažādos virzienos) – par cilvēku / taujāt* (< **taut, taujāt* apv. nozīme 'taustīt') LVV: *Vairākkārt jautāt, meklējot, cenšoties uzzināt ko. Tik ilgi t., līdz izstāsta. / LLVV: Vērsties (pie kāda) ar, parasti vairākiem, jautājumiem; arī jautāt. / Var uzskatīt, ka pēdējā minētajā LLVV skaidrojumā *vair.* aizstāts ar citu izteiksmi (*vairākkārt vērsties pie kāda* ir retāka iespējamība nekā *ar vairākiem jautājumiem*), savukārt LLVV variants pieļauj reālu varbūtību, ka tiek aptaujāti arī vairāki cilvēki.*

Cita iespēja – LLVV *taujāt* definīcija ietilpst kādā nelielā trešajā apakšgrupā, kurā *vair.* verbu skaidrojumos izpaužas implicīti (jāpiebilst – ar nedrošu konstatējumu). Tāds, piem., ir verbs *skrambāt* (< apv. *skrambt* – pēc K. Karuļa etimoloģijas) LLVV: *Radīt skrambu vai skrambas (ķermeņa daļā, priekšmetā)*, bet objekta daudzskaitlis *skrambas* var rasties arī vienreizējas darbības rezultātā. Līdzīgs daudzskaitlis ir iter. *sprēgāt* (< *sprēgt* 'sprāgt, plaisāt') skaidrojumā LLVV: *Kļūt tādām, kurā rodas, parasti sīkas, plaisas (par priekšmetiem, materiāliem u. tml.)*. Iter. semantikai raksturīgais savienojums ar

kustības virziena raksturojumu ietverts verba *vazāt* (< *vezt 'vest ratos, vezumā') skaidrojumā LLVV: *Vilkt (ko) līdzī pa zemi (parasti dažādos virzienos)*. Šķiet, ka abās pēdējās apakšgrupās minētajos verbos iterativitāte valodiskajā apziņā sakņojas opozīcijā skaniski līdzīgiem, radniecīgiem vārdiem (kaut arī no vārdarināšanas viedokļa neatbilstošiem, piem., *gulšņāt / gulēt*); nozīme, protams, ir iter. piedēklim un zināšanām par verba apzīmētās darbības vairākkārtēju raksturu realitātē.

Skaitliski lielākajā ar piedēkli *-ī-* darināto iter. grupā verbu skaidrojumos vērojamas analogiskas parādības. Ar *vair.* lietojumu skaidroti šādi verbi: *buknūt, bārstīt, dauzīt, durstīt, grābstīt, graizīt, gramstīt, grozīt, grūstīt, knaibīt, kodīt, kulsīt, ķerstīt, lauzīt, mīdīt, ostīt, plātīt, raustīt, skraidīt, slānūt, smalsīt, spļaudīt, staipīt, stumdīt, svaidīt, šaudīt, šausīt, šķaidīt, šķirstīt, šķobūt, tūstīt, tvarstīt, valstīt, vārstīt* u. c. Sastopama implicīta atkārtotas darbības semantika, piem., daudzskaitļa lietojumā LLVV *skaldīt*: 1. *Ar triecieniem dalīt (kādu materiālu, parasti koksnī) šķiedru garenvirzienā / un spraudīt: Spraut (kur vairākus, daudzus priekšmetus), piemēram, lai ko greznotu, iezīmētu. / Vair.* lietots arī tādu iter. skaidrojumos, kam LEV rāda rekonstruētas formas un arhaismus, piem., *bikstīt* < *bikt 'sist', *glāstīt* < arh. *glāst*.

LVIV rāda iter. atlasē aprobētus un literārās valodas vārdnīcās ievietotus vārdus. Skaidrojošā vārdnīca tiek veidota, apkopojot vārdu lietojumus dažādos kontekstos, dažādos avotos (arī esošajās vārdnīcās), tādēļ nākas leksikogrāfiski vērtēt plašāku iter. un no tiem atvasinātu prefiksālo verbu klāstu. Salīdzinot iter. un attiecīgo vienr. iespējamo prefiksāciju ar dažādiem priedēkļiem, redzams, ka iter. tā bieži vien ir vairāk ierobežota gan priedēkļu, gan semantikas izpausmju ziņā. Atkārtotas darbības semantika dažkārt ir pretrunā ar kādu priedēkļa piešķirtu telpisku orientāciju (runājot, piem., par kustības vārdiem) – sakām *iebrist upē*, bet ne *iebradāt upē* (savukārt nozīmē 'neviļus, negribēti' iespējama sadzīviska norise *bērns iebradājis peļķē*). Ja ielūkojamies dialektālās leksikas vārdnīcās, tad atrodam gan īpatnējus iter. darinājumus, gan iteratīvu verba formu lietojumus kontekstos (realitātes situācijās), kurās literārajā valodā parastāka

būtu primārā verba forma, piem., *nuôcēlāt* 'nocilāt, nocel' – *nac, lūkasim̄ tuô puôd nuôcēlat zeme – pa priēkš nuô riņķim̄ nuôst, tad us plīcmaļ uņ zeme* (VIV II, 21, 22); *pārdurštīt – puīkas biši pādurštīsi riēpas motociklām* (ĒIV II, 545). Tam var būt vairāki cēloņi – pirmkārt, dialektālās leksikas vākumiem raksturīgs seniskums (vākumu laiks; labākie teicēji un izloknes zinātāji – vecāku gadagājumu cilvēki). Pētot 19. gs. rakstītos tekstus, konstatēts, ka iter. tad izmantoti biežāk un konsekvētāk nekā mūsdienu valodā (Morfoloģija 2002, 475). Otrkārt, vārdu lietojuma fiksējums brīvā sarunvalodā parāda arī tos gadījumus, kad runātājs ko teicis nevērīgi, nedomādams par izteiksmi, vai paudis nevērīgu attieksmi pret kādu parādību. Tādi vārdi, starp kuriem ir arī iter., dialektālās leksikas vārdnīcās (ĒIV, KIV, VIV) doti ar norādi *nevēr.* 'nevērīgi', piem.: *piekārstīt, nevēr.* 'piekārt' *d'ēļ kāl't'eišonys p'ikūorsta vysuôdu lupotu pa sātmal'is'* (KIV II, 212). Kā zināms, dialektālā leksika un literārā valoda ir tikai relatīvi nošķiramas parādības, ME, EH leksika ir tikusi izmantota citās vārdnīcās (arī LLVV), zināmā mērā var runāt par vārdnīcu dotumu virkni, ieskaitot padomju perioda latviešu-krievu valodas vārdnīcas kā vienīgo tā laika leksikas pilnīgāko apkopojumu; arī daiļliteratūras valodas ekscerptos iespējama saskarsme ar izlokšņu leksikai raksturīgām parādībām. Iespējams, ka to ietekmē joprojām nākas saskarties ar šādu iteratīvu prefiksālu verbu lietojumu: *pārskraidīt pāri laukumam; pārsvaidīt kokus pār sētu; pārraustīt auklu; pārstumdīt ratus pār sētsvidu; atstumdīt krēslu no galda* u. tml. Lai gan visos šajos vārdu savienojumos pēc valodas un reālās situācijas loģikas varētu lietot atbilstošo vienr., to pareizību var aizstāvēt (rausta, stumda u. tml. vairākkārt, līdz ir pārrauts, pārstumts kam pāri u. tml.). Liekas, ka visvairāk iebilstams pret verba *skraidīt* atvasinājumu ar *pār-* (pretruna starp atkārtotu darbību un vienā reizē notiekošu orientiera šķērsojumu) un vismazāk – pret verba *pārsvaidīt* lietojumu, jo iteratīvā nozīme šeit attiecināta uz vairākiem objektiem. Domājot par šādu darinājumu pamatotību, lietderīgi izvērtēt iteratīvā verba iespējas saistīties arī ar citiem priedēkļiem.

Literatūra

Blese E. 1932: Iteratīvie jeb frekventatīvie darbības vārdi. – Latviešu konversācijas vārdnīca. 7. sēj. – Rīga: A. Gulbja apg., 13296.–13297. sl.

EH: Endzelīns J., Hauzenberga E. Papildinājumi un labojumi K. Mīlenbaha Latviešu valodas vārdnīcai. – Rīga, 1934–1946. 1.–2. sēj.

ĒIV: Kagaine E., Raģe S. Ērģemes izloksnes vārdnīca. – Rīga: Zinātne, 1977–1983. 1.–3. sēj.

Endzelīns J. 1951: Latviešu valodas gramatika. – Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība.

Endzelīns J., Mīlenbahs K. 1907: Latviešu valodas mācība. – Rīga: K. J. Zihmaņa apg.

GWdS: Große Wörterbuch der deutschen Sprache. In zehn Bänden. 3., völlig neu bearbeitete und erweiterte Auflage. – Mannheim [etc.]: Dudenverlag, 1999.

Kalme V., Smiltnece G. 2001: Latviešu literārās valodas vārdarināšana un morfoloģija. – Liepāja: LPA.

Kalnača A. 2004: Darbības vārda veida kategorijas realizācija latviešu valodā. – Linguistica Lettica 13. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 5.–34. lpp.

KIV: Reķēna A. Kalupes izloksnes vārdnīca. – Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998. 1.–2. sēj.

LEV: Karulis K. Latviešu etimoloģijas vārdnīca. – Rīga: Avots, 1992. 1.–2. sēj.

Lexicon 2002: Lexicon der Sprachwissenschaft. Hrsg. von H. Bußmann. – Stuttgart: Alfred Kröner.

LLVV: Latviešu literārās valodas vārdnīca. – Rīga: Zinātne. 1972–1996. 1.–8. sēj.

LVIV: Soida E., Kļaviņa S. Latviešu valodas inversā vārdnīca. Otrais, papildinātais un labotais izdevums. 41179 vārdi. – Rīga: RaKa, 2000.

LVV: Latviešu valodas vārdnīca. – Rīga: Avots, 1987/1998.

ME: Mīlenbahs K. Latviešu valodas vārdnīca. Rediģējis, papildinājis, turpinājis J. Endzelīns. – Rīga, 1923–1932. 1.–4. sēj.

Mllvg 1959: Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika. I. Fonētika un morfoloģija. – Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība.

Morfoloģija 2002: Latviešu literārās valodas morfoloģiskās sistēmas attīstība. Lokāmās vārdšķiras. – Rīga: LU Latviešu valodas institūts.

VIV: Ādamsons E., Kagine E. Vainižu izloksnes vārdnīca. – Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2000. 1.–2. sēj.

Die iterativen Verben im Erläuterungswörterbuch

Zusammenfassung

In der Bedeutungsangabe eines iterativen Verbs wird nur dann ein entsprechendes semelfaktives Verb eingeschlossen, wenn der Benutzer der modernen Sprache noch die Opposition semelfaktiv / iterativ erkennt. Bei vielen Verben ist die ursprüngliche iterative Bedeutung nicht zu spüren und in der Bedeutungsangabe eines Verbs kommt sie nicht zur Geltung. Gewöhnlich kommt in der Bedeutungsangabe ein Kennzeichen über die Wiederholung einer Handlung zum Ausdruck – das Adverb *vairākkārt* (mehrfach, mehrmals), zusätzliche Semantik über die Umstände der Handlung (z. B. ofter Richtungswechsel der Handlung) u. a. Manchmal ergibt sich die Semantik der wiederholten Handlung eines iterativen Verbs schon aus dem Inhalt der Bedeutungsangabe und es wird kein Adverb in die Bedeutungsangabe eingefügt. In der präfixalen Wortbildung verbindet sich eine geringere Zahl der iterativen Verben mit Präfixen als diejenige der entsprechenden Grundverben.

Brigita BUŠMANE

Lejaskurzemes izlokšņu vārddarināšanas īpatnību atspoguļojums G. Bražes vārdnīcā (1875)

Pēdējos gados sakarā ar vācu tautības mācītāja, latviešu literāta un valodnieka Gustava Bražes (1802–1883) 200. dzimšanas dienas atceri¹ dažādos aspektos ir aplūkots viņa 1875. gadā Liepājā izdotās vārdnīcas "Allererste Anleitung zum Gebrauch der lettischen Sprache für Deutsche" materiāls². Valodnieču pētījumos ir secināts, ka G. Bražes vārdnīca atklāj gan 19. gs. latviešu rakstu valodas tradīcijām un vārdnīcām raksturīgas kopīgas iezīmes, gan arī daudzas Lejaskurzemes izlokšņu parādības.

Vārdnīcā ir ietvertas arī vairākas liecības par novada izlokšņu vārddarināšanas īpatnībām. Vērojams, ka G. Braže ir centies iesaistīt viņam zināmos vārddarināšanas variantus un konkrētu vārddarināšanas modeli ilustrē ar daudziem – arī izloksnēs sastopamiem – atvasinājumiem. Vārdnīcā ir minēts, piemēram, vairāk nekā desmit atvasinājumu ar izskaņu *-iens*, kas apzīmē vietas, kur kas atrodas vairumā (aiz vārdiem, kas tiek lietoti arī mūsdienā literārajā valodā, šajā rakstā turpmāk ir dota atsauce uz to reģistrējumu daudzskējumu "Latviešu literārās valodas

¹ Par G. Bražes sabiedrisko un literāro darbību sk. *Bušmane B.* Gustava Bražes 200 gadu atceri. – *Vārds un tā pētīšanas aspekti*. Rakstu krājums. 6. Liepāja: LiePA, 2002, 19.–27.

² Sk. *Smiltiece G.* Lietvārdu formas Gustava Bražes vārdnīcā. – *Vārds un tā pētīšanas aspekti*. Rakstu krājums. 7. Liepāja: LiePA, 2003, 205.–211.; *Bušmane B.* Lejaskurzemes izlokšņu fonētisko parādību atspoguļojums G. Bražes vārdnīcā (1875). – *Mana novada valoda: Lejaskurzeme*. Liepāja: LiePA, 2004, 41.–51.; *Ozola I.* Ar izskaņu *-(d)ināt* atvasinātie darbības vārdi Gustava Bražes vārdnīcā (1875). – *Mana novada valoda: Lejaskurzeme*. Liepāja: LiePA, 2004, 52.–60.; *Bušmane B.* Lejaskurzemes izlokšņu morfoloģisko parādību atspoguļojums G. Bražes vārdnīcā (1875). – *Baltu filoloģija*. XIII (1). [Rīga:] LU Akadēmiskais apgāds, 2004, 25.–36. (Šajā rakstā aplūkoti arī G. Bražes vārdnīcā sastopamie ar izskaņu *-uots* atvasinātie īpašības vārdi un divdabji).

vārdnīcā" – LLVV): *alksneens* 'ein Ellerngebüsch' (38, 238), *egleens* 'Tannengehäge' (61), 'Tannenhain, -wald' (361; LLVV II 475 *egliens* 'eglājs' ar norādi – apvidvārds), *kahrkleens* 'ein Weidengebüsch' (76; LLVV IV 165 *kārkliens*), *lagzdeens* // *lazdeens* 'Haselnutzgebüsch' (91), 'Haselgebüsch' (270), *lazdeens* 'Nutzwald, -wäldchen' (316), *needreens* 'Röhricht' (113; LLVV V 475 *niedriens* 'niedrājs'), *preedeens* 'das Fichtengehege' (131; LLVV VI₂ 370 *priediens* 'priedājs' ar norādi – apvidvārds), *skaideens* 'der Holzplatz' (152; LLVV VII₁ 494 *skaidiena* 'vieta (parasti lauku saimniecībā), kur zāgē un skalda malku'), *spihleens* 'Röhricht' (159), *stèebreens* 'eine dicht mit Schilf bewachsene Stelle' (162), arī *beezeens* 'Dickicht im Walde' (230).

Ar izskaņu *-iens* (*-iena*, *-iene*) atvasinātie apelaīvi, kā secinājusi B. Laumane, bieži sastopami Lejaskurzemē un ir semantiski daudzveidīgi (Laumane 1987, 131–138), un "substantīvu darināšana ar piedēkli *-ien-* (pr. *-ein-*) no īpašības vārdiem un lietvārdiem vietas apzīmēšanai, kur kas atrodas vairumā, ir kopīga kuršu – (sēļu, lietuviešu) – prūšu valodas derivātu izoglosa" (Laumane 1987, 141).

Piebilstams, ka tikai diviem no minētajiem atvasinājumiem ar *-iens* G. Bražes vārdnīcā līdzās ir doti ar izskaņu *-ājs* (*-ais*) darināti sinonīmi, kas mūsdienās ir literārās valodas vārdi: *eglais* (61; LLVV II 475 *eglājs* 'egļu mežs; egļu audze') un *needrais* (113; LLVV V 474–475 *niedrājs* ar nozīmēm 1. 'niedrēm apaugusi vieta; niedru audze' un 2. 'priežu, egļu un bērzu mistrota audze vai šo koku sugu tīraudze, kas parasti nenasniedz lielu augstumu un kam zemsedzē ir niedres, grīši; attiecīgais meža augšanas apstākļu tips'). Turklāt G. Braže ir minējis arī sinonīmu *needols* (113; LLVV V 474 *niedolis*, arī *niedols* 'niedrājs (1)' ar norādi – apvidvārds).

G. Bražes vārdnīcā registrētie atvasinājumi ar izskaņu *-elis* apzīmē bērnu (zēnu), mazus, nepieaugušus dzīvniekus, arī nelielus priekšmetus, piemēram, *puģgelis* 'ein Jungchen' (132, *mannim wehl tahds puģgelis no kahdeem peeceem gaddeem* 403), *puischelis* (līdzās *puisens*, *puisitīs* 133), *bullelis* 'Ochskalb' (317), *suwehnelis* (.. *maziņais arri tuliht aizmigga un itschutscheja wissu nakti, kā suwehnelis* 404), *zirgelis*

'Pferdchen' (līdzās *zirdziņsch* 321), *kaugēle* (līdzās *kaudzite* 79), *maisichelis* 'Säckchen' (335), sal. arī *pilsehtelis* (319). Tiem (līdzīgi kā atvasinājumiem ar *-elis*, *-ele* Lejaskurzemes izloksnēs) nepiemīt nievājoša nokrāsa. (Sk. arī Bušmane 1989, 108–109.)

Vārdnīcā ir ietverti vairāki – galvenokārt Kurzemē sastopami – atvasinājumi ar izskaņu *-umi*, kas apzīmē konkrētu reāliju, piemēram, *rupjumi* 'die Grütze' (142), 'Gries, von Getreide' (265; sal. *rupumi* 'putraimi' Dunikā ME III 563, Nīcā: *katru rudeni pūru miēžu taišija ruḗumuōs un kādu pušpūru grupuōs*; *rupjumi* 'grob gemahlenes Getreide als Schweinefutter' Jeros EH II 385), *lèekumi* 'das Eingeweide des Schlachtviehs' (94), 'Kaldaunen' (284; sal. *liekumi* 'Abfälle beim Schlachten, das Eingeweide' (ar *iē²*) Dunikā, Nīcā, Rucavā, Kuldīgā ME II 497, (ar *iē²*) Saldū, Aizputes apkārtņē EH I 754), *mihkstumi* (līdzās *paslehpēnes*) 'Dünnungen, Weichen an der Seite' (232), *plahnumi* 'Schläfe am Kopf' (127; ME III 330 *plānumi* 'deniņi, die Schläfe' minēts tikai no G. Bražes darba; *plānumi²* 'deniņi' arī Nīcā: *mati nuōaūguši piērē lidz pat plānumiēm*; sal. *plahnums* 'die Schläff' Langijs 1685, 193; bet Vidzemē – Trikātā, Valmieras apkārtņē – *plānumi* 'cūkas kautķermeņa sānu vai pavēderes gabali' – sk. Kagaine 1992, 158), *gruhtumi* 'Schnupfen, Schnupfenfieber' (70), 'Schnupfen' (344), 'Katharr' (285; *grūtumi* 'der Schnupfen, das Schnupfenfieber' arī Aizupē, Dundagā, Vaiņodē ME I 670, *grūtumi* 'izsitumi (padegunē, uz lūpām) saaukstēšanās gadījumā' Nīcā).

Minētie atvasinājumi ar izskaņu *-umi* darināti no īpašības vārdiem, un to konkrētās nozīmes veidojušās vārda semantikas konkretizācijas rezultātā. Tie balsta E. Kagaines secinājumu, ka visbiežāk atvasinājumi ar *-umi* apzīmē no atsevišķām nelielām daļām sastāvošu priekšmetu, vielu u. tml., kā arī ķermeņa daļu (Kagaine 1992, 157). To salīdzinājums ar citās izloksņu grupās fiksētajiem nosaukumiem atklāj lokālas semantiskas atšķirības. (Sk. arī Bušmane 1989, 140–141, Kagaine 1992, 157–159.)

Izloksnēs ir fiksēti G. Bražes vārdnīcā ietvertie atvasinājumi ar piedēkli *-ic-*: *kummelice* 'eine trächtige, bald werfende Stute' (89; sal. *kumelice* 'eine junge, trächtige Stute' Bērzaunē ME II 311, *kumelice ķēve* 'grūsna ķēve' Kalētos), *siwenice* 'Sau mit

Ferkeln' (152; *sivēnīca, sivēnīce* 'eine Sau (die Ferkel hat)' (pēc rakstu avotiem) ME III 850, *sivēnīca* 'tas pats' Višķos EH II 491). Dienvidkurzemes izlokšņu vākumos 20. gadsimtā parasti ir reģistrētas sinonīmas formas – atvasinājumi ar piedēkli *-īdz-*, piemēram, Nīcā *kumelīdze, sivēnīdze // sivēnīdze, bērņīdze* 'grūtniece; tāda (sieviete), kas ir grūtniecības stāvoklī; grūšns (dzīvnieks)' (bet G. Bražes vārdnīcā 46. lpp. *behrnigs* 'kinderreich'), *telīdze* 'grūsna (govs)' (Bušmane 1989, 112–115).

G. Bražes vārdnīcā minēts atvasinājums *peenīdze* 'milchreich, von der Kuh' (124, 305). (Savukārt J. Langija vārdnīcā dotas vārdkopas *peenīdza Ģohs* un *peenīga Ģohs* (Langijs 1685, 79).) Adjektīva *pienīdze* galvenais areāls ir Dienvidkurzeme (sk. ME III 276, EH II 263). Nīcā literārās formas *pienīga* vietā tas vecākās paaudzes valodā konstatēts vēl 20. gadsimta 70.–80. gados. Adjektīvi ar piedēkli *-īdz-* vai *-īc-* lietoti arī dažās augšzemnieku izloksnēs (sk. Rudzīte 1964, 325, Вулане 1986, 62).

Ar plašāku skaidrojumu G. Bražes vārdnīcā ir reģistrēts no lietvārda *kāja* atvasinātais adjektīvs *kahjens*: 'auf den Füßen, im Gange'. *Woi kungi jau kahjeni?* 'ist die Herrschaft schon aufgestanden?' *Wissadas kaites kahjenas* 'allerlei Krankheiten grassiren'. *Kad ehdeens uz galda, tad tu tuliht essi kahjens* 'wenn das Essen auf dem Tische ist, dann bist du gleich bei der Hand' (75), *kahjens buht // nomohdā buht* 'auf sein' (206), *kahjens buht* 'aufgestanden sein' (349), *kahjens buht* 'grassiren, von einer Krankheit' (264).

Nianses atvasinājuma *kājens* semantikā atklāj arī citi rakstu avoti. ME II 188 vārds *kājens* 'auf den Beinen, im Schwunge seiend, gebräuchlich, bekannt, gang und gäbe' pārņemts no Rīgas Latviešu biedrības rakstu krājuma: *tāds ieradums bijis kājens arī dažuos cituos nuovaduos* (XVI 99), *pūru dalīšana visur kājēna* (XVI 68), bet EH I 599 – no 1848. gada periodikas: *grēki paliek kājēni* (werden verübt), *šis tūlīt paliek k[ājens]* (erwacht, beginnt sich zu regen). Savukārt vārdkopa *kājēnē būt* 'auf den Beinen, im Schwunge sein, grassieren, sich verbreiten' ME II 188 minēta no

K. Ulmaņa vārdnīcas: *pie mums masalas kājenē* (Ulmanis 1872, 96), bet EH I 599 – no 1863. gada periodikas: *dumpis vēl kājenē*.

Dienvidrietumkurzemes izloksnēs 20. gadsimtā ir reģistrēts atvasinājums *kājiens*: (*būt*) *kājiens* // (*būt*) *kājiēnā* 'būt nomodā', *kājiens* 'tāds, kas iet kājām', piemēram, Grobiņā, Nīcā (*abgulu, bet biju ilgi kājiens pa nakti. / šuôrît es ilgi biju kājiēns, līdz citi cēlēs aūkšā. / es tuõ visu dziřdēju – biju kājiēnā. / večāmāte jau nuõ pulkstiēns četru ešuõt kājiēnā. / citi braūca braūkšus, un citi gāja kājūm – bija palikuši kājiēni*).

Ar līdzīgu semantiku atvasinājums *kājiens* fiksēts K. Mīlenbaha vārdnīcā un tās papildinājumos: 1) 'das Aufsein' (pēc rakstu avotiem – *ļaudis bijuši cauru nakti kājiēnā vai kājiēnē*), 2) '=kājens, auf den Beinen seiend' (no J. Janševska darba – *vēl tik vēlu ir kājiēni*) ME II 189, 2. nozīme reģistrēta arī Dunikā (*kas pirmais būs k[ājiens], lai paceļ zirgus!*) EH I 599. Bet šķirklī *kājiēnē* EH I 599 minēti piemēri no J. Janševska darbiem: *k[ājiēnē] ešmu jau gan* (ich kann schon gehen), *kad raganas ir k[ājiēnē]* (sind auf den Beinen). Tātad K. Mīlenbaha vārdnīcā par atvasinājuma *kājiens* lietojumu ziņas ir galvenokārt no J. Janševska darbiem, kuros, kā zināms, ļoti bagāti iesaistīta Dienvidkurzemes leksika un atspoguļotas šā novada izlokšņu parādības. (Sk. arī Bušmane 1987, 387.)

Viena no Dienvidrietumkurzemes izlokšņu raksturīgām iezīmēm ir piedēklis *-in-* piedēkļa *-en-* vietā (vēsturiski daļā atvasinājumu *-in-* var būt vecāks par *-en-* Lgr. 298–301, 312, 313). Šī parādība Nīcas austrumdaļas iedzīvotāju vecākās un vidējās paaudzes pārstāvju valodā konstatēta vēl 20. gadsimta 70.–80. gados (Bušmane 1989, 123–127). Atvasinājums *gāiliņi* līdzās *gāilenes* 'eine Art gelber Pilze, Hähnchen' (64) rosina domāt, ka G. Braže to bija fiksējis arī 19. gadsimtā. Taču parasti vārdnīcā minēti atvasinājumi ar piedēkli *-en-*, piemēram, *apsene* 'eine Art Pilz, unter Espen wachsend' (39), *aschenes* 'Schachtelhalm' (40), *blussenes* 'der Masern' (48), *mihklenes* 'Maulbeeren' (303), *miltenes* 'Mehlbeeren' (303).

Vārdnīcā ir reģistrēti atvasinājumi gan ar piedēkli *-tuv-*, gan arī *-tav-*, piemēram, *àustawa* 'Weberspule' (42), *bràuktuwe*

(// *brauklis*) 'das hölzerne Messer zum Reinigen des Flachses' (49), *kahstuwe* 'ein Gefäß zum Durchsiehen der Milch, und dergl.; der Durchschlag' (76; LLVV IV 201 'piltuvveida trauks ar sieta vai auduma dibenu šķidruma kāšanai, ierīce šķidruma kāšanai'), *pļautuwe* (// *cirpe*) 'Sichel' (350), *slāuktuwe* 'das Gefäß, in welches gemelkt wird' (155; LLVV VII₁ 567), *slauktuwa* 'Melkgefäß' (304), 'Milcheimer' (305), *sehtawa* // *sehtuwe* 'der Saatkorb' (150; LLVV VII₁ 408 *sētuve* 'sējai izmantojams lēzens, parasti cilindrisks, grozs, kurā ber sēklas un kuru sējējs pakar sev kaklā'), *kāhrstawa* 'die Wolltocke' (76; LLVV IV 178 *kārstuve* 'rīks, iekārta kāršanai'), *schāutawa* 'Weberspuhle; Nadel zum Stricken der Netze' (169), 'Weberschiff' (383; LLVV VII₂ 348 *šautuwe* 'atspole' ar norādi – apvidvārds), *wēhrstawa* // *wāhrstawa* // *wēhrstuwe* 'die Pflugstürze' (189), *wēhrstawa* (322; LLVV VIII 395 *vērstuwe* 'arkla detaļa, ar ko irdina un apvērš lemeša nogriezto zemes kārtu').

Literārajā valodā un 20. gadsimta otrajā pusē parasti arī Dienvidkurzemes izloksnēs, piemēram, Nīcā, no pirmatnīgo verbu nenoteiksmes celma darinātajos priekšmetu, rīku nosaukumos sastopams piedēklis *-tuv-*. Literārajā valodā šo nosaukumu atvasināšanā tas atzīts par mazproduktīvu (Mllvg I 155). Kā norādīts 20. gadsimta 60. gados, arī ar piedēkli *-tav-* jauni priekšmetu, rīku nosaukumi literārajā valodā netiek darināti un maz tiek lietoti senākas cilmes nosaukumi ar šo piedēkli (Mllvg I 151–152). Bet vārdarināšanas varianti ar piedēkli *-tav-* ir raksturīgi J. Langija vārdnīcā (Langijs 1685), piemēram, *kahrstawa* (101), *kahstawa* = *auts* (104), *pļautawa* (// *cirrpis*) 'Sichel' (195), *sāhtawa* (232), *slauktawa* (266).

Atvasinājumi ar *-av-* raksturīgi jau G. Mancela vārdnīcā (Mancelis 1638), piemēram, *mustavs* (353), *reestawa* (353), *slauktawe* (323), *wāhrstaw* (358). Tie izplatīti arī G. F. Stendera vārdnīcā (Stenders 1789), piemēram, *kahstaws* (97), *sehtawa* (258), *slauktawa* (274), *schautawa* (242), *wehrstawa* (353). Savukārt K. Ulmaņa 1872. gadā izdotajā vārdnīcā līdzās atvasinājumam ar *-av-* dažkārt minēts arī variants ar *-uv-*, piemēram, *brāuktuwa* // *brāuktawa* (36), *sehtawa* // *sehtuwa*

(255), *wèhrstawa* // *wèhrstuwe* (335), bet *austawa* (22), *plautawa* (204), *sèhstawa* (255), *schautawa* (292).

Tādējādi ir iespējams, ka 17. gadsimtā ar piedēkli *-tav-* atvasinātie priekšmetu, rīku nosaukumi valodā (arī Lejaskurzemē) ir bijuši izplatīti, bet jau 19. gadsimtā to lietojums ir sašaurinājies. 20. gadsimta otrajā pusē izloksnēs, piemēram, Nīcā, tikai ar piedēkli *-tav-* ir reģistrēti vārdi *sietavas*, *šķiltavas*, *fītavas*.

Atvasinājumi ar piedēkli *-ul-* G. Bražes vārdnīcā pārstāv dažādas leksikas tematiskas grupas un kopumā Dienvidkurzemes izlokšņu atšķirīgas iezīmes vārddarināšanā parasti neatklāj, resp., tie sastopami plašākā areālā, piemēram, *krettulis* 'ein Riegensieb' (86; LLVV IV 422 *kretulis* 'siets graudu sijāšanai'), *krehpūli* (400; sal. *krehpalas* 'Auswurf (beim Husten)' 208), *māhkulis*, *mahkuļi* 'die Wolken' (102), *mahkuļi* (// *mahkoņi* // *padebbeschī*) 'Gewölk' 261; LLVV V 68 *mākulis*), *reibulis* (// *reibums* // *reibons*) 'der Schwindel' (138; LLVV VI₂ 595, 594 *reibulis*, *reibums*, *reibonis*), *skrittulis* (// *skrittelis*) 'Rad; der vorzudrehende Riegel' (154; LLVV VII₁ 548 *skritulis* 1. 'samērā maza diametra ritenis', 2. 'riņķveida, spirālveida priekšmets, veidojums'). Piebilstams, ka atvasinājums *krēpūli* (ar dažādām nozīmēm) ir fiksēts galvenokārt Kurzemē (ME II 276, EH I 651), turklāt EH ar nozīmi 'Auswurf' tas minēts arī no G. Bražes darba.

Līdzās atvasinājumam *nihkulis* 'ein Kränkelnder, Verkommender' G. Bražes vārdnīcā (115) doti arī sinonīmi *nihkons*, *nihceis* (LLVV V 480 *nīkulis* 1. 'slimīgs, fiziski nespēcīgs cilvēks' ar norādi, ka tam piemīt sarunvalodas stilistikā nokrāsa, un 2. 'vāji attīstīts, nespēcīgs dzīvnieks, augs').

Atvasinājums *nīkuonis* izlokšņu vākumos Dienvidkurzemē 20. gadsimta otrajā pusē nav pamanīts. ME II 747 un EH II 26 tas ar dažādām nozīmēm minēts no senākiem rakstu avotiem. Iespējams, arī G. Braže variantu *nīkons* (*-uo-* – B. B.) pārņēmis no senāka avota.

Līdzās vārdam *gallohtne* 'Spitze, des Baumes', 'Wipfel' G. Braže ir devis arī atvasinājumu *gallone* (354, 388; LLVV III 49 *galotne*). Pēc LVDA 12. kartes materiāliem, atvasinājums *galuone* ir sastopams tikai Dienvidrietumkurzemē. Arī

K. Mīlenbaha vārdnīcā un tās papildinājumos variants *galuone* minēts no šā areāla: *galuone* Rucavā ME I 595, *galuōne*² Bārtā, Dunikā, Gramzdā, Kalētos un Pērkonē, *galuōne* Grobiņā EH I 380. 20. gadsimta beigās atvasinājums *galuone* vēl lietots arī Nīcā (*zari i taīsni, liki, piē āpakšas gaŗāki, uz galuōni īsāki*).

Vārdnīcā ir ietverti daži atvasinājumi ar *-ksl-* piedēklī (literārajā valodā – ja vārds tiek lietots – *-kl-*): *dzerrokslis* (208, arī *dzeloksnis* // *dzerroklis* 'der Backenzahn' 57, 58; LLVV II 443 *dzeroklis*), *gremmohkslis* 'das Wiederkäusel' (69, 387; LLVV III 137 *gremoklis* 'no priekškuņģa atrīta atgremojamā barība (atgremotājiem)'), *zirnahkslis* (arī *dzirneklis*) 'Spinne' (353; LLVV VIII 653 *zirneklis*), *darwakslis* // *derwakslis* 'ein kienigter Holzscheit' (53).

Minētie atvasinājumi ar *-ksl-* reģistrēti galvenokārt Kurzemē un vietām Zemgalē: *dzeruokslis* Džūkstē un *dzeruōksls*² Pūrē EH I 356, Nīcā ([lopi] *dzeruōkšļus ar met. ka guōvīm dzeruōkslis kustās, ta nevaŗ labi greµuōt. ta guōve paliēk kūda 'vāja'*), *dziŗnākslis* Aizputes apkārtņē ME I 554, dsk. *dziŗnāksļi* Nīgrandē ME I 555, *dziŗnākslis* Blīdenē un *dziŗnākslis*² Šķēdē (Liepājas apriņķī) EH I 360, *dziŗnākslis* Nīcā (*dziŗnākslis aŗzvīlcis luōgam tīklu – gaŗda muŗu*), *ziŗnākslis*² Dunikā, Grobiņā, Saldū, Snēpelē un *ziŗnākslis*² Aizupē ME IV 728, *ziŗnākslis* Bārtā, Kalētos un *zirnākslis* Nīcā EH II 809, Nīcā arī 20. gadsimta 80. gados (*nevaŗ nuōslaūcīt tuōs ziŗnāksļu tīklus!*), *greµuokslis* 'das Wiederkäusel' Naudītē ME I 649 un Džūkstē, Īvandē, Saldū EH I 403, Nīcā ([govs] *kuņģa daļas: greµuōkslis // glumeniēks, veņteris, liēlais kuņģis, grāmatīnas // kārtākslis, priēkšķuņģis – piēci laikam i*), *daŗvākslis*² 'šķila; pagale skalu plēšanai' Nīcā. Atvasinājums *zirnāhkslis* līdzās *zirnāhklis* fiksēts jau J. Langija vārdnīcā (Langijs 1685, 257).

Nīcā 20. gadsimta otrajā pusē konstatēti arī vēl citi atvasinājumi ar *-ksl-* piedēklī, piemēram, *kārtākslis*² 'grāmatnieks (atgremotāju kuņģa daļa)', *sūnākslis*² 'sūneklis'. Bet G. Bražes vārdnīcā minētais atvasinājums *dzeļuoksnis* ar nozīmi 'dzeroklis' šā laika pierakstos Nīcā nav pamanīts. (ME I 543 vārdi

dzēluoknis, dzēluoksnis 'der Backenzahn' doti no Vidzemes – Krimuldas.)

G. Bražes vārdnīcā sastopami trīs atvasinājumi ganību apzīmēšanai: *ganeklis* // *gannikle* 'die Weide, Viehtrift' (65; LLVV III 69 *ganikla* 1. 'ganības (1)', 2. 'ganāmpulks (1)' ar norādi – apvidvārds), *gannikle* // *ganniba* 'Weide' (279; LLVV III 69 *ganības*), *gannikle* 'Trift' (366), 'Viehtrift, Viehweide' (377), *ganeklis* // *gannikle* // *ganniba* 'Weide' (384).

Atvasinājums *ganikle* ir reģistrēts Kurzemes izloksnēs Dunikā, Grobiņā, Rucavā un *ganikle* Alsungā, Ancē (Rindā) un Īvandē EH I 382, (*g^hnkēl* // *ganikēl*) Popē PI 239. Vārds *ganikle*² 20. gadsimta otrajā pusē bieži fiksēts Nīcas izloksnē (*cūk^hs* [senāk] *palaīd^h*, *laī iēt uz ganikli. ta viņ^hs pēc pārnāc^h. kas jaū bi nuōst nuō tās ganik^hs, tiē jaū nelaīd^h*), retāk dzirdēts variants *ganiklis*. Divi atvasinājumi ar *gan-* uzrādīti jau J. Langija vārdnīcā: *ganniba* 'die Heerde', *gannicklis* 'auch Waide' (Langijs 1685, 74).

Visai bagāts materiāls vārddarināšanas skatījumā ir G. Bražes vārdnīcā ietvertie vārdkopnosaukumi un salikteņnosaukumi. Tie Lejaskurzēmē ir maz apzināti un pētīti, tāpēc dialektālās iezīmes tajos grūti izdalīt. Bet vārdnīcā minētie vārdkopnosaukumi un salikteņnosaukumi var sniegt liecības to izpētei latviešu valodā diahroniskā aspektā.

G. Bražes vārdnīcas "Allererste Anleitung zum Gebrauch der lettischen Sprache für Deutsche" materiāla apskats vārddarināšanas skatījumā liecina, ka vārdnīcā ir atklātas vairākas Lejaskurzemes izloksnēs vai plašāk izloksnēs izplatītas vārddarināšanas iezīmes. Bieži (līdzās vai dažādos šķirkļos resp. ligzdās) vārdnīcā ir minēti vairāki – ar dažādiem piedēkļiem darināti – sinonīmi atvasinājumi, starp kuriem arī tikai novadā izloksnēs lietotais variants (*galuone, ganikle* [ar ī. – B. B.], *zirnākslis* u. c.). Ir ietverti daži atvasinājumi ar mūsdienu latviešu literārajai valodai neraksturīgiem piedēkļiem (*kummelice, siwenice, peenidze*). Vārdnīcā dažkārt ir atspoguļotas atšķirības Lejaskurzemes izlokšņu vārddarināšanā semantiskā aspektā salīdzinājumā ar literāro valodu resp. citām izlokšņu grupām (piemēram, atvasinājumos ar *-el-*, *-um-*).

G. Bražes vārdnīcas materiāls izmantojams, salīdzinot to ar J. Langija vārdnīcas (1685) dotumiem un Lejaskurzemes izlokšņu pierakstiem 20. gadsimta otrajā pusē, un minētais materiāls ir nozīmīgs avots šā novada izlokšņu vārddarināšanas izpētei vēsturiskā skatījumā.

Literatūra, avoti un to saīsinājumi

Bušmane 1987 – Bušmane B. *No neizsīkstošā avota smeļot.* – Jēkabs Janševskis. Dzimtene. 4. sēj. Rīga: Zinātne, 1987, 377.–413. lpp.

Bušmane 1989 – Bušmane B. *Nīcas izloksne.* Rīga: Zinātne, 1989.

EH – Endzelīns J., Hauzenberga E. *Papildinājumi un labojumi K. Mīlenbaha Latviešu valodas vārdnīcai.* 1.–2. sēj. Rīga, 1934–1946.

Kagainē 1992 – Kagainē E. *Semantiskie dialektismi Ziemeļrietumvidzemes izloksnēs.* Rīga: Zinātne, 1992.

Langijs 1685 – *Nīcas un Bārtas mācītāja Jāņa Langija 1685. gada latviski-vāciskā vārdnīca ar īsu latviešu gramatiku.* Pēc manuskripta fotokopijas izdevis un ar īsu apcerējumu par J. Langija dzīvi, rakstību un valodu papildinājis E. Blese. Rīga: Latvijas Universitāte, 1936.

Laumane 1987 – Laumane B. Dažas Lejaskurzemes toponīmu vārddarināšanas un semantikas īpatnības. – *Onomastikas apcerējumi.* Rīga: Zinātne, 1987, 125.–169. lpp.

Lgr. – Endzelīns J. *Latviešu valodas gramatika.* Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1951.

LLVV – *Latviešu literārās valodas vārdnīca* 1.–8. sēj. Atb. red. L. Ceplītis, M. Stengrevica. Rīga: Zinātne, 1972–1996.

LVDA – *Latviešu valodas dialektu atlants. Leksika.* Atb. red. B. Laumane. Rīga: Zinātne, 1999.

Mancelis 1638 – Mancelius G. *Phraseologia Lettica, das ist täglicher Gebrauch der lettischen Sprache.* Riga, 1638.

ME – Mīlenbahs K. *Latviešu valodas vārdnīca.* Rediģējis, papildinājis, turpinājis J. Endzelīns. 1.–4. sēj. Rīga, 1923–1932.

Millvg – *Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika.* 1. sēj. Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība, 1959.

PI – Krautmane-Lohmatkina L. *Pope un kaimiņizloksnes.* Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2002.

Rudzīte 1964 – Rudzīte M. *Latviešu dialektoloģija.* Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1964.

Stenders 1789 – Stender G. F. *Lettisches Lexicon.* T. 1, 2. Mitau, 1789.

Ulmanis 1872 – Ulmann C. C. Lettisches Wörterbuch. Erster Theil. Lettisch-deutsches Wörterbuch. Riga, 1872.

Вулане 1986 – Вулане А. В. *Имя прилагательное и его синтаксические функции в верхнелатышском диалекте*. Автореферат диссертации на соискание степени кандидата филологических наук. Рига: Зинатне, 1986.

Peculiarities of word formation in sub-dialects of Lower Courland as reflected in G. Brasche's dictionary (1875)

Summary

Gustav Brasche (1802–1883), a Latvian clergyman, writer and linguist of German origin, has served as a parson in the Nīca and Bārta parishes in Lower Courland for more than 40 years. He reflects linguistic phenomena of this region in his works. In particular, his dictionary "Allererste Anleitung zum Gebrauch der lettischen Sprache für Deutsche" issued in 1875 comprises some evidence about the peculiarities of word formation in sub-dialects of Lower Courland.

Many derivations by the final element *-iens* to denote a place where something is found in a majority, derivations by *-elis* without a pejorative meaning shade (like in Lower Courland sub-dialects), local derivations by the final element *-umi*, derivations by *-idz-*, *-ic-*, the derivation *kājens* (in sub-dialects usually *kājiens*), words with the suffixal sound cluster *-ksl-* have been mentioned.

The material of G. Brasches's dictionary by a collation with the data included in the dictionary compiled by J. Langius (1685) and dialectal records made in Lower Courland in the 2nd half of the 20th century represents a significant source for historical research in word formation in sub-dialects of this region.

Valentīna SKUJIŅA

Par dažām jaunākajām tendencēm latviešu valodas attīstībā

Valodas mainīgums laika gaitā ir dabiska parādība un attīstības priekšnoteikums. Ciešās dažādu valodu saskares un ietekmes apstākļos pamanīt un precīzi raksturot gan tās pārmaiņas, kas veicina nacionālās valodas pastāvēšanu un attīstību, gan tās, kas to pārvērš par kādas citas valodas piedēkli, ir valodnieku uzdevums.

Latviešu sociolingvisti veic lielu un derīgu darbu latviešu valodas lietojuma nodrošināšanai. Vienlaikus ne mazāk svarīgas ir rūpes par latviešu valodas kā kultūrtautas valodas kvalitātes saglabāšanu un attīstību ilgtspējīgai pastāvēšanai nākotnē, turklāt koptas literārās valodas, nevis ielas žargona līmenī.

Daudzos aspektos abi šie uzdevumi – nodrošināt nacionālās valodas vispusīgas lietošanas aizsardzību un sekmēt nacionālās kopvalodas (respektīvi literārās valodas) kvalitāti, sakoptību – nav nošķirami. Jau tagad var vērot pārrāvumu starp to latviešu literārās valodas līmeni, kāds, vērsoties pret spēcīgajām rusifikācijas tendencēm, tika panākts 20. gadsimta 70.–80. gados (un kāds valodas lietojumā lielā mērā bija vērojams arī pašās 20. gadsimta beigās), un to valodu, kādu patlaban lasām oriģinālliteratūrā un tulkojumos, dzirdam teātra izrādēs, kinofilmu tulkojumos, daudzos radio un televīzijas raidījumos u. c. Turklāt tieši nekoptā runa tiek kvalificēta kā dabiskā, dzīvā valoda, kuru lieto tauta un kura ir visiem labi saprotama.

Procesi valodā precīzi atspoguļo to subkultūru, kādu Latvijā viena daļa sabiedrības ir labprātīgi pieņēmuši par mūsdienīgas latviešu valodas un kultūras standartlīmeni. Tiek ignorēta tā sabiedrības daļa, kura notiekošo pārdzīvo kā ļaundabīgu slimību cerībā, ka tā tomēr beigsies.

Gadsimtu un tūkstošgades mija Latvijā ir ienākusi ar būtiskām politiskām pārmaiņām – valstiskās neatkarības atgūšana, iestāšanās NATO, pievienošanās Eiropas Savienības dalībvalstu saimei. Daudz ciešāki kļuvuši Latvijas sakari ar citām valstīm, un

tam līdzī – spēcīgāka citvalodu ietekme dažādos latviešu valodas sistēmas līmeņos.

Vislielākās pārmaiņas noteikusi Latvijas pievienošanās Eiropas Savienībai un ar šo procesu saistīto normatīvo aktu tulkojumi, kas aktualizējuši un aktivizējuši latviešu valodas attīstību.

Ko saprotam ar valodas attīstību? Tikai valodas mainīšanos, leksikas papildināšanos jebkurā veidā? Vai jebkura leksikas papildināšanās valodu bagātina? Kā skaidro latviešu valodas vārdnīcas, *attīstība* saistāma ar pilnveidošanos, ar pārmaiņām augstākā kvalitātē (LVV; LLVV/1).

Vai patlaban izvērstā orientēšanās uz neliterāro sarunvalodu, ielas žargonu u. tml. ir valodas pilnveidošanās, attīstība augstākā kvalitātē? Ja nē, kas tad? Sarunvalodā attīstībai pretējo procesu mēdz dēvēt par *satīstību*. Kaut arī šis vārds, šķiet, nevienā vārdnīcā nav ierakstīts, īsti par jaunvārdu to nosaukt laikam nebūtu pamata, jo runā tas lietots pasen. Līdzīgi vārdam *attīstība*, kas atvasināts no darbības vārda *attīstīt* (resp. *attīstīties*), vārds *satīstība* atvasināts no darbības vārda *satīstīt* (resp. *satīstīties*). Vārdu *satīstīt* (*satīstīties*) vārdnīcās skaidro kā 'pavirši, neveikli, arī bieži ietīt (ietīties)', arī 'ietīstīt (ietīstīties), parasti pilnīgi' (LVV, LLVV/7₁). Savukārt viena no vārda *attīstīt* nozīmēm (ar norādi *pareti*) ir 'tīstot ko vaļā, atklāt, atsegt (ko)', bet formai *attīstīties* minētas niansas 'vērsties plašumā', 'risināties tālāk'.

Kā deklarēts, Eiropas Savienībā dalībvalstu valodām tiek dota iespēja tikt vispusīgi lietotām un attīstīties. Savukārt katrā dalībvalstī valodas lietošana un attīstība ir atkarīga no attiecīgās dalībvalsts valodas politikas.

Galvenās institūcijas, kas nosaka valodas politiku Latvijā, ir Valsts prezidentes pārziņā izveidotā Valsts valodas komisija un tās lolojums – Valsts valodas aģentūra (VVA). Protams, arī šīm institūcijām tiesiskā valstī jādarbojas, ievērojot valsts valodas likumus un citus tiesību aktus.

Pašreizējā valodas politika Latvijā lielā mērā balstīta uz sociolingvistiskajiem pētījumiem, un valodas attīstības virzienu lielā mērā ietekmē šajos pētījumos fiksētā sabiedrības attieksme pret valodu. Patlaban, kā konstatēts jaunākajos sociolingvistu

V. Ernstsone un D. Jomas pētījumos, uz jautājumiem, kas saistīti ar valodas kultūru, no vienas puses, tiek atbildēts, ka neskaidra izteiksme apgrūtina satura uztveri, tomēr, no otras puses, valodas kļūdas īpaši neuztrauc. Secinājums – "nav svarīgi, vai runā pareizā valodā" (Ernstsone, Joma 2005:31–33). Šāds secinājums liecina, ka sabiedrībā (vismaz tās daļā) nav izpratnes par aptaujā tā dēvētās "pareizās" valodas tiešo saistību ar izteiksmes skaidrību un precīzu satura uztveri. Tas nozīmē, ka uzticēšanās sabiedrības viedoklim, kas gadījumu vairumā ir pretrunīgs, ir notikusi, apsteidzot nepieciešamo valodas izglītības līmeni. Līdz ar to netiek sasniegts aptaujām izvirzītais mērķis. Ja šo stāvokli nemaina, tas var apgrūtināt sekmīgas valodas politikas īstenošanu. Un apgrūtinājumi jau izpaudušies: izrādās, VVA izsludinātajā projektu konkursā "neviens nav pieteicis projektu latviešu valodas prestiža nostiprināšanai, katru nedēļu publicējot rakstus par valodas jautājumiem" (Diena 12. 04. 2005:11).

Turpmāk – daži konkrēti vērojumi par jaunākajām tendencēm latviešu valodas, galvenokārt leksikas, attīstībā mūsdienās.

Pamattendence – arī jauno parādību nosaukšanai **izmantot latviešu valodas vārdu krājumu**, savienojot latviešu valodā lietotos vārdus jaunās vārdkopās vai saliktenos. Dažkārt šis process saistīts ar kāda vārda nozīmes precizēšanu vai pat maiņu.

Par aktuālu terminu un jēdzienu kļuvis vārdkopstermins *sabiedriskās attiecības* kā atbilde angļu valodas terminam *public relations* (Oksf.: 'professional maintenance of a favourable public image, esp. by a company, famous person, etc.'; latviski (aptuvenā tulkojumā): 'uz profesionālo darbību balstīta kādas firmas vai ievērojamas personas un sabiedrības labvēlīgas savstarpējās saskarsmes uzturēšana').

Kā liecina skaidrojumi, gan latviešu, gan angļu valodā terminos *sabiedriskās attiecības*, *public relations* iekļautais jēdziens tieši neizriet no izmantoto vārdu pamatnozīmes (iespējams, ka, piem., latviešu valodā jēdzieniski vairāk piemērots par "attiecībām" šajā terminā būtu vārds *saprasmē*). Tomēr termini abās valodās savstarpēji atbilst un to specifiskā izpratne nostiprinās valodas lietojumā.

No vārdiem *tiesības* un *sargs* latviešu valodā ir veidots saliktertermins *tiesībsargs* kā latviskā atbilde angļu valodas terminam *ombudsman* un kā sinonīms aizguvumam *ombuds*. Valodas praksē saliktenis *tiesībsargs* tiek plaši lietots, tomēr tā izpratne vēl ir veidošanās stadijā.

Valodas vārdu krātuves ir vārdnīcas, jaunākajā laikā – arī automatizētās datubāzes. Vai visi vārdi, ko lieto kādas valodas runātājs, ir atrodami šajās krātuvēs? Protams, nav. Toties tas vārdu krājums, ko atrodam vārdu krātuvēs, ir būtisks pamats un paraugs tālākai vārdu jaunradei. Arī latviešu valodā.

Jaunu vārdu darināšana ir otra raksturīgākā tendence, ko varam vērot mūsdienu valodas lietojumā, un tā spilgti liecina par mūsu valodas dzīvīgumu. Tomēr šī tendence salīdzinājumā ar iepriekš minēto, kur jaunos savienojumos izmanto valodā jau lietotus vārdus, nereti izraisa pretēju viedokļu sadursmi. Šī tendence attīstās ciešā **mijiedarbībā ar vārdu aizgūšanu**, visbiežāk no angļu valodas. No vienas puses, katrs saprot, ka jauni vārdi ir vajadzīgi un interese par tiem ir liela. No otras puses, konkrēta jaunvārda vērtējumā parasti ir divi pretēji viedokļi: vieni to pieņem, citi – kategoriski noraida. Ja jaunvārds darināts kāda aizguvuma aizstāšanai, sabiedriski aktīvā daļa priekšroku parasti dod aizguvumam. Aizspriedumi mēdz būt pat pret vārdnīcās jau dotiem un savulaik lietotiem latviešu valodas vārdiem, piem., *niezulis* (angliski *scraping* – aitu slimība), *atskārtā* jeb *atskārsme* (angliski *insight*), *paredzējums* (angliski *foresight*).

Vārdu jaunrade nav formāls process. Tas sakņojas konkrētas valodas sistēmā, un jaunu vārdu darināšana notiek pēc noteiktiem strukturāli semantiskiem modeļiem. Daļu no vārddarinājumu iespējām paredz pati valodas gramatiskā sistēma. Tie parasti ir regulāri iespējamie vārddarinājumi. Tā, piem., latviešu valodas gramatiskā sistēma paredz, ka no darbības vārdiem regulāri darināmi procesu nosaukumi ar *-šana*, rezultātu nosaukumi ar *-ums*, darītājevārdi ar *-tājs*, *-ājs*, *-ējs*: *lasīt* – *lasīšana* – *lasījums* – *lasītājs*; *art* – *aršana* – *arums* – *arājs*; *veikt* – *veikšana* – *veikums* – *veicējs*. Ne vienmēr vārdnīcās doti visi šādi iespējamie vārdi. Vispārlietojamās leksikas vārdnīcās parasti doti pēc iespējas visi

darbības vārdi, bet attiecīgie atvasinājumi – ar noteiktu atlasi. Savukārt terminu vārdnīcās parasti nav doti darbības vārdi: piem., pedagogijas vārdnīcā (PTSV 2000) doti procesu nosaukumi *lasīšana, rakstīšana, zīmēšana*, bet ne *lasīt, rakstīt, zīmēt*.

Sarunvalodā vārdu jaunrade notiek brīvi, intuitīvi, atbilstoši katra runātāja valodas prasmei un izjūtai. Brīvi ar valodas materiālu rīkojas vārda mākslinieki. Sarežģīts šis process ir speciālā lietojuma valodā. Šeit vajadzīga ne tikai valodas prasme un izjūta, bet arī speciālās zināšanas, jo, izvēloties jaundarinājumu, ir būtiski ievērot principu, ka terminam pēc iespējas precīzāk jāizsaka attiecīgais jēdziens, turklāt – kā jēdzienu sistēmas vienība. Jāievēro arī citas zinātniski pamatotas terminam izvirzītās prasības (īsums, viennozīmīgums u. c.). Bez tam līdztekus specifiskajām terminoloģiskajām prasībām jāievēro arī valodas normas. Termina funkcijai parasti izvēlas tādus jaundarinājumus, kādi iekļaujas valodas leksiskajā un gramatiskajā sistēmā. Vienmēr ir jābūt valodā attiecīgam strukturāli semantiskam modelim, pēc kura veidot jauno vārdu. Piemēram, ja valodā ir vārdi *dancošana* un *dancis*, tad blakus vārdam *sadancošana* var būt arī *sadancis*. (Ar vārdu *sadancis* apzīmēts viens no dejas tiptiem, kurā pāri noteiktā secībā izdejo noteiktu dejas fragmentu, parādot savu dejas prasmi; darinājuma pamatā ir konkrētas šāda tipa dejas nosaukums "Sadancošana Ludzā".)

Latviešu valodas gramatiskajā sistēmā daļai darbības vārdu ir atgriezeniskās formas ar *-ties*, un uz to bāzes tiek veidoti lietvārdi ar izskaņu *-šanās*: *mazgāt – mazgāties – mazgāšanās; iekravāt – iekravāties – iekravāšanās*. Militārajā terminoloģijā angļu valodas terminam *embarkation* ('personālsastāva uzņemšana un transportlīdzekļu, ar tiem saistīto iekārtu, kā arī pārtikas krājumu iekraušana kuģos vai lidaparātos') kā latviskais ekvivalents piedāvāts termins *iekraušanās* pēc analogijas ar vārdu pāriem *iekravāšana* (iekravājot kravu) – *iekravāšanās* (iekāpjot cilvēkiem un iekravājot kravu), tāpat arī *izkravāšana* – *izkravāšanās, pārkravāšana – pārkravāšanās* u. tml. Vārds

iekrauties dots ar nozīmi 'sakraut sev visapkārt'. Zināms sakars ar šo nozīmi ir arī vārdam *iekraušanās*.

Viena no tendencēm – plaši lietotu vārdu **nozīmes maiņa**. Spilgts piemērs šai ziņā ir četru radiožurnālistu izveidotajā un uzturētajā raidījumā "Rīta rosme" lietotais vārds *vingrošana* tam neraksturīgā nozīmē, pārnesot to no fiziskās kultūras sfēras uz garīgās kultūras lauciņu. Jauno nozīmi īsi varētu raksturot kā ironizēšanu par mūsu sabiedrības ikdienā novērotām negācijām. Reizē ar šo vārdu jaunu attiecīgo nozīmi ieguvuši arī vārdi *vingrot*, *apvingrot*, *apvingrošana*, *vingrotāji* u. c. Sākumā pret šo nozīmes pārnesumu tika izteikti iebildumi, taču patlaban jākonstatē, ka jaunā nozīme ir ieguvusi stabili vietu šo vārdu nozīmju diapazonā.

Mainoties tuvākās saskares valodai, novērota vairāku internacionālismu nozīmes maiņa, piem., vārdam *dekāde* līdz šim, tāpat kā krievu valodā, '10 dienu periods', bet tagad angļu valodas ietekmē šo vārdu sāk lietot ar nozīmi '10 gadu periods'. Šādus internacionālistus mēdz dēvēt par tulkotāju "viltus draugiem". Cīņa pret šādiem "viltus draugiem" ir sarežģīta, ja vārda etimoloģiskā semantika, kā tas ir šai gadījumā, pieļauj attiecīgo vārdu lietot abās atšķirīgajās nozīmēs (sal.: *dekāde* – no gr. *dekas* (*dekados*) 'desmits').

Pretējas nozīmes ir angļu valodas terminam *appropriation* – gan 'piesavināšanās', gan 'piešķiršanas' nozīme. Līdz šim latviešu valodā šo vārdu, tāpat kā attiecīgo internacionālismu krievu valodā, lietoja 'piesavināšanās' nozīmē. Svešvārdu vārdnīcā lasām: 'piesavināšanās, iegūšana savā īpašumā' (SV 1999). Bet ES tiesību aktos vārds *appropriation* lietots 'piešķiršanas, asignēšanas' nozīmē. Izmantojot vārdus *apropriācija*, *apropriēšana* un *apropriējumi* ES tiesību aktu tulkojumos latviešu valodā, to nozīme saskaņota ar attiecīgā internacionālisma nozīmi oriģinālā. Tātad latviešu valodā internacionālisma nozīme ir oficiāli mainīta (TJ/3:26). Iznāk, ka arī šis vārds vienā nozīmē (kura latviešu valodā bija vairāk izplatīta) ir kļuvis par tulkotāju "viltus draugu". Novilkt robežu starp gadījumiem, kad priekšroku dot internacionālisma

iepriekšējās nozīmes saglabāšanai un kad to mainīt, ir grūti. Šim nolūkam tiek rīkotas diskusijas un veikti papildu pētījumi.

Internacionālismi angļu valodas ietekmē pakļauti arī citām pārmaiņām. Tā, piem., vārds *debates* zaudē savu daudzskaitlinieka statusu, pagaidām gan tikai sarunvalodā iegūstot arī vienskaitļa formu *debate*. Literārās valodas līmenī šāda skaitļa maiņa tiek atzīta par kļūdu, tomēr tuvākās saskarvalodas iespaids ar laiku mēdz gūt pārsvaru. Turklāt šai gadījumā sava loma, iespējams, varētu būt arī tam, ka līdzīgas nozīmes vārdiem *disput*, *diskusija*, arī *strīds*, vienskaitļa forma ir.

Iepriekš minētās tendences lielākā vai mazākā mērā bija vērojamas arī iepriekšējos valodas attīstības posmos. Kā jaunu parādību valodā var minēt **jauna modeļa** ienākšanu terminoloģijā un arī plašākā valodas lietojumā līdz ar elektronizācijas procesiem sakaru jomā.

Strauji attīstoties informācijas tehnoloģijai un saziņas procesa elektronizācijai, t. i., ieviešot elektronisko pastu, angļu valodas termins *e-mail* (no *electronic mail*) ir ietekmējis darinājuma *e-pasts* kā termina *elektroniskais pasts* sinonīma ienākšanu latviešu valodā. Sākumā pēc analogijas ar simboliski lietotu lielo burtu tādos terminos kā *A vitamīns*, *U sija* u. tml. (sal. arī *PI regulators* – no *proporcionāli integrālais regulators*) praksei tika ieteikts variants *E pasts*. Vēlāk praksē tomēr izplatījās angļu valodas rakstībai tuvākā forma (ar mazo burtu un defisi): *e-pasts*, kļūstot par modeli veselai virknei citu līdzīgu darinājumu. Īpašības vārds *elektronisks* aizstāts ar tā sākumburtu vēl šādos informātikas jomā oficiāli apstiprinātos vārddarinājumos: *e-darījumi*, *e-komercija*, *e-maks*, *e-mazumtirdzniecība*, *e-žurnāls*. Oficiāli apstiprināts arī termins *e-pārvalde*. Savukārt publicistikā pirms dažiem gadiem parādījās pat tādi darinājumi kā *e-Latvija* un *e-Saldus*, kas oficiālai lietošanai latviešu valodā nav atbalstīti. Apzīmētāja aizstāšana ar tā pirmo burtu, lietojot defisi (t. i., veidojot defissavienojumu) angļu valodā izmantota arī citos gadījumos: *v-mail* – no *video mail* (IV 2001). Tomēr šis terminu darināšanas modelis angļu valodā nav plaši izplatīts, turklāt atsevišķa burta izmantošana vesela vārda vietā var radīt

pārpratumu, piem., *v* var būt gan vārda *video*, gan vārda *voice* pirmais burts.

Latviešu valodā oficiāli apstiprinātajā terminoloģijā pagaidām citu apzīmētāju saīsināšana, aizstājot tos ar sākumburtu, nav praktizēta.

Latviešu valodā pagaidām nav praktizēti arī citi īsu terminu darināšanas paņēmieni, kādi ir oficiāli standartizēti angļu valodā. Piemēram, angļu valodas datorterminoloģijā vārdkoptermina apzīmējošā vārda pirmo burtu mēdz sapludināt ar pamatvārdu, arī nelietojot defīsi, piem., *brouter* – no *bridge* ('tilts') un *router* ('maršrutētājs'). Latviešu valodā atbilstošais termins veidots tradicionāli – kā saliktenis: *tiltmaršrutētājs*. Angļu valodā īpatnēji darināts termins *vortal*, kam pamatā ir vārdkopa *vertical portal*. Šis termins, nemainot vārddarinājuma modeli, aizgūts arī latviešu valodā: *vortāls*. Savukārt angļu valodā, kā liecina angļu valodas standarti (piem., ISO 704:2000), vārdkoptermina vārdu sākuma, vidus vai beigu daļas burta vai burtkopas "nociršana" un sapludināšana jaunā vārdformā ir standartizēts, tātad – oficiāli atzīts, terminu īsināšanas paņemiens un šādi iegūtās formas parasti tiek atzītas par attiecīgo vārdkopterminu oficiāliem sinonīmiem vai pat patstāvīgiem terminiem.

Latviešu valodā ekvivalentus šādi darinātiem angļu valodas terminiem veido trejādi:

- darina termina ekvivalentu atbilstoši latviešu valodas modeļiem (a. *brouter* – latv. *tiltmaršrutētājs*);
- aizgūst terminu no angļu valodas (*vortāls*);
- burtiski pārceļ angļu valodas formu latviešu valodā un raksta tehniskā izcēlumā, parasti – kursīvā (*sci* – no *science*).

Par **savdabīgiem terminiem** latviešu valodā kļuvuši daži angļu valodas iniciālsalikteņi, turklāt tos lieto gan rakstu, gan runas formā, kas ir atšķirīga, piem., rakstos *PR*, *CV*. Pirmajam pamatā ir vārdkopa *public relations* (latviski *sabiedriskās attiecības*), un runājot to izrunā kā *pī ār*. Bez tam izrunas ietekmē arī rakstos mēdz parādīties *piārs* (vai *pīārs*). Otrais iniciālsaliktenis *CV* ir no *curriculum vitae*, un to izrunā kā *sī vī*. Latviešu valodā tam atbilst termins *dzīvesgājums*.

Nobeigumā – kāds jau sadzirdēts jauninājums: atsevišķās runātajās reklāmās, kādas dzirdam radio un televīzijā, veikalu, firmu u. tml. nosaukumi kļūst nelokāmi. Piemēram, atbilstoši literārās valodas normām simboliskais nosaukums nav lokāms, ja to lieto kopā ar nomenklatūras vārdu, jo locīts tiek nomenklatūras vārds, piem., *veikals "Drogas"*, *biju veikalā "Drogas"*, *aiziešu līdz veikalam "Drogas"*, *veikala "Drogas" darba laiks*. Turpretī, ja nomenklatūras vārdu nelieto, tad loka simbolisko nosaukumu: *biju "Drogās"*, *aiziešu līdz "Drogām"*, *"Drogu" darba laiks*. Taču dzirdam: *"Drogas" preces*, *"Drogas" cenas*, un tas liecina, ka vārds *drogas* šādos lietojumos netiek locīts.

Secinājumi.

Valodas attīstības procesā tradicionālais savijas ar novatorisko. Latviešu valodas attīstībā novatoriskie elementi galvenokārt ienāk tuvāko saskarvalodu ietekmē. Valodas lietotāju un pētnieku uzdevums ir līdzsvarot pretējās tendences, veicinot valodas attīstību augstākā kvalitātē, literārās izteiksmes bagātībā un krāsainībā un laikus novēršot valodas satīstības simptomus.

Literatūra, avoti

Diena 12. 04. 2005 – BNS. Atbalsta valodas projektus. *Diena* Nr. 85/4220.

Ernstsone, Joma 2005 – V. Ernstsone, D. Joma. *Latviski runājošo Latvijas iedzīvotāju lingvistiskā attieksme un valodu lietojums 2004*. – R., 2005.

IV 2001 – *Angļu-latviešu-krievu informātikas vārdnīca. Datori, datu apstrāde un pārraide*. – R., Avots, 2001.

LLVV/1; LLVV/7₁ – *Latviešu literārās valodas vārdnīca*. 1.–8. – R., "Zinātne", 1972/1989.

LVV – *Latviešu valodas vārdnīca*. – R., Avots, 1998.

PTSV 2000 – *Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca*. Sast. autoru kol. V. Skujiņas vadībā. – R., Zvaigzne ABC, 2000.

SV 1999 – *Svešvārdu vārdnīca*. J. Baldunčika redakcijā. – R., Jumava, 1999.

TJ/3 – *Terminoloģijas Jaunumi*, 3. nr. – R., LZA Terminoloģijas komisija, 2003.

Some recent tendencies in the course of development of the Latvian language

Summary

Language changes in the course of time are natural and constitute a precondition for development. Traditional and innovating language facts can be observed in everyday language practice all the time.

Each language speaker is an author of different changes in our language – of new words or new meanings of words, new habits of spelling or pronunciation, etc. In many cases, these changes are influenced by close contact languages.

How to assess changes caused by interference of other languages? Which of them are positive and promote language development enriching the vocabulary, forming more colourful and nuanced expressions and, at the same time, corresponding to the present situation and needs of modern society? And the opposite -- which of them destroy our language system transforming it into an appendix of other languages?

This paper discusses some internationally used borrowings and changes of their meaning under the influence of their meaning in close contact languages.

Anta TRUMPA

Latviešu valodas īpašības vārda *ļausns* nozīmju attīstība literārajā valodā un izloksnēs

Latviešu valodas īpašības vārda *ļausns* nozīmju attīstība pētnieku uzmanību ir piesaistījusi jau vairākkārt. Šīs intereses pamatā, visticamāk, ir sarežģītie semantiskie procesi, kas vārdā notikuši vēl pirms pirmo rakstu avotu rašanās, kā arī jaunāka parādība – lielā daļā izlokšņu pazīstamā nozīme 'kreisais (par apgēriba pusēm)'.

Šajā rakstā, balstoties uz etimoloģijas faktiem, senajiem tekstiem, vārdnīcām, folkloras un izlokšņu materiālu, ir mēģināts precizēt vārda *ļausns* nozīmju attīstību, īpašu vērtību pievēršot dialektālajai nozīmei 'kreisais'.

Mūsdienu latviešu literārajā valodā īpašības vārds *ļausns* nozīmē 'tāds, kas vēl, dara otram ko sliktu, naidīgs, nežēlīgs, nekrietns; tāds, kas ietver sevī ko sliktu, bīstams'. Šī nozīme latviešu valodā ir sena, un ar to vārds lietots jau pirmajos rakstu pieminekļos, kuros tas minēts (16.–17. gs.), tomēr etimoloģijas fakti liecina par to, ka valodas agrākos attīstības posmos ir notikusi diezgan krasa šī vārda nozīmes pārmaiņa.

J. Endzelīns latv. *ļaiņns* uzskata par verbāladjektīvu, kas atvasināts no darbības vārda *ļaut* un kura sākotnējā nozīme, iespējams, bijusi 'vaļīgs, palaists', tādējādi saistīdams to ne tikai ar liet. *liāunas* 'lokans', slāvu *лѡканъ* 'ļauņprātīgs' (ME II 532), bet arī ar liet. *liāutis* 'beigt', *lavónas* vai *liavónas* 'līķis', senpr. *aulaut* 'mirt', čehu *leviti*, ukraiņu *ливуми* 'palaist vaļīgāk', atvieglot, atslābt', gotu *lēwjan* 'atstāt likteņa varā', *lēw* 'gadījums' (ME II 533). J. Pokornijs latv. *ļausns* un liet. *liāunas* atvasina no ide. saknes **lēu-* 'palaist vaļīgāk' un papildus jau minētajiem radniecīgajiem vārdiem saista tos arī ar ukraiņu *l'ivkǫj* 'vaļīgs', čehu *levný* 'lēts', krievu dial. *luná* 'nāve', *lúnutʹ* 'mesties virsū, sākt šaut' u. c. (Pokorny 1959, 682–683). M. Fasmers šo sarakstu papildina arī ar baltkrievu *лунуць* 'iet bojā' (Фасмер ЭСРЯ II 533). E. Frenkels bagātīgi min vairākus tās pašas saknes vārdus lietuviešu valodā: *paliovà* 'pārtraukums', *paliáubà*, *paliaugà* 'pārtraukums, pārtraukšana', *paliáubos*, *pàliaubos* 'pamiers',

liōvytis 'izbeigt, pārtraukt, beigties', *liūvis* 'pabeigšana', *lovys* 'sile, mulda', *lōva* 'gulta' u. c. (Fraenkel LEW I 362).

Runājot par latv. *ļaus* semantisko attīstību, E. Blese un E. Frenkels uzskata, ka liet. *liaūnas* un latv. *ļaus* sākotnējā nozīme bijusi 'vaļā palaists' (Fraenkel LEW I 362). Šim uzskatam pievienojas arī M. Brence (Brence 1963, 264) un K. Karulis, kurš šo nozīmi vēl precizē: 'tāds, kas atlaists, palaists; tāds, kam paļauta vaļa', nozīmes pārmaiņas ziņā latv. *ļaus* salīdzinādam ar latv. *palaidnis* 'nerātnis', kas savukārt atvasināts no verba *palaišt* (Karulis 1992, I 551, II 13).

Tomēr latv. *ļaus* 'tāds, kas vēl, dara otram ko sliktu, naidīgs, nežēlīgs, nekrietns' ir emocionāli uzlādēts vārds un nozīmes pārmaiņas skaidrojums: 'tāds, kas atlaists, palaists; tāds, kam paļauta vaļa' → 'ļaus' neliekas īsti pārliecinošs; šķiet, ka tajā trūkst kāda starpposma.

Iepriekšminētos radniecīgos baltu un citu ide. valodu materiālus semantikas ziņā ir iespējams relatīvi sadalīt divās lielās grupās: vārdos, kuru semantika saistīta ar atlaišanu, vaļā palaišanu, un vārdos, kas nozīmes ziņā saistīti ar nāvi, miršanu. Turklāt pirmās grupas vārdiem, visticamāk, ir senāka nozīme, tā tuvāka ide. saknei **lēu-* 'palaist vaļīgāk', bet otrās grupas vārdiem redzams jau tālāks nozīmes atvasinājums, kuru ļoti vispārīgi varētu raksturot šādi: 'ļauties' → 'atslābt' → 'beigt (dzīvot)' → 'mirt'. Baltu valodās ir gan vienas, gan otras grupas vārdi: pie pirmās pieder liet. *liaūnas* 'lokans, lunkans, vaļīgs', latv. apv. *ļaugans* 'gurdens, ļengans' (ME II 531), latv. *ļaut*, *ļauties* u. c., pie otrās – senpr. *aulaut* 'mirt', liet. *lavōnas* 'liķis', arī latv. apv. *ļautiēns* 'mirt' (EH I 769). Lietuviešu valodas vārdi ar nozīmei 'beigt, mitēties' tuvu semantiku, piemēram, *paliāubà*, *paliaugà* 'pārtraukums, pārtraukšana', *liōvytis* 'izbeigt, pārtraukt, beigties', *liūvis* 'pabeigšana' u. c., iespējams, raksturo sarpposmu starp abām semantiskajām grupām.

Tādējādi arī baltu **ļjaunas*, visticamāk, ir bijis daudznozīmīgs: tam bijusi gan nozīme 'tāds, kas ir vaļīgs', gan nozīme 'tāds, kas ir saistīts ar nāvi, miršanu'. No pirmās nozīmes tādā gadījumā ir atvasināta mūsdienu lietuviešu valodas *liaūnas*

nozīme 'lokans', no otrās – mūsdienu latviešu valodas vārda *ļaus* nozīme 'tāds, kas vēl, dara otram ko sliktu, naidīgs, nežēlīgs'.

Latviešu valodas 16.–18. gs. tekstos (LVSTK) vārds *ļaus* minēts samērā bieži, un tas lielākoties ir lietots ar mūsdienās dominējošo nozīmi, piemēram, "Tows ſweetcz Engels ſthaw man klaath/ ka tas **loun**s Enaydenerx man nhe pewar/" (Ench 1615, G3B), "Tad noeedt taß/ und jemm ſeptinjus Gharrus py ſjow/ kattri **ļaunaki** gir/ nheka wings patz." (Mancelius 1654, I 312), "Es tycu, kad tis pots aukſtays Diws **ļaunus** laudf ſtropey ar elles guni, kotry grakoy (..)" (Ev Ta 1753, 106). Biežāk sastopamie vārdu savienojumi ar vārdu *ļaus* LVSTK ir *ļaus gars*, *ļaudi laudis*, *ļauna lieta*, *ļaus ienaidnieks*, *ļauna diena*, *darīt ļaunu*.

Taču dažkārt gan 16., gan 17. gs. tekstos ir sastopams arī vārda *ļaus* lietojums ar nozīmi 'slikts' bez nežēlīguma sēmas, piemēram: "Beth wens ßappuwys kokes/ neß **lounes** augles. Wens labs köx neewar **lounes** augles neſth." (EvEp 1587, 157). Mūsdienu Bībeles tulkojumā šajā teikumā vārda *ļaus* vietā lietots vārds *nelabs*: "Labs koks nevar nest **nelabus** augļus, un nelāga koks nevar nest labus augļus." (Bībele). Te ir runa par sapuvušiem, sliktiem augļiem, nevis ļauniem augļiem mūsdienu izpratnē.

Tā kā vārds *slikts* ir aizgūvums no viduslejasvācu *slicht* 'līdzens; vienkāršs, parasts; nevērtīgs, nederīgs, nepiemērots', kas vēl 17. un 18. gs. latviešu valodā nebija īsti iesakņojies (Karulis 1992, II 227), var pieņemt, ka tās nozīmes, kuras tagad tiek izteiktas ar vārdu *slikts*, agrāk tika izteiktas ar vārdu *ļaus* un *nelabs*. Interesanti, ka, piemēram, Bībeles mūsdienu izdevumos (Bībele), kas balstās uz valodas ziņā vairākkārt rediģēto un mūsdienīgoto E. Glikas tulkojumu, vārds *slikts* ir minēts tikai divas reizes, arī vārds *nelabs* sastopams tikai 16 reižu atšķirībā no vārda *ļaus*, kas Bībelē lietots simtiem reižu. Acīmredzot Bībeles valodas rediģētāji gadījumos, kad vārda *ļaus* lietojums licies no mūsdienu viedokļa neparasts, tā vietā ir rakstījuši *nelabs* un *slikts*, pārējos gadījumos atstādami *ļaus*. Salīdzinot Glikas Bībeles tulkojumu un Bībeles tulkojuma mūsdienu variantu, redzam, ka Glikas *ļaus* mūsdienu redakcijā sešos gadījumos

tiešām ir aizstāts ar *nelabs*. Piemēram, mūsdienu varianta teikumam "**Nelaba, nelaba!**" saka pircējs par precī, kamēr viņš to iegūst, bet, kad tā ir viņa rokās, tad viņš to daudzina." (Bībele, Sal. pam. 20:14) Glika Bībeles izdevumā atbilst teikums "**Launs/ ļauns** sakka tas Pirzejs: Bet kad viņšch aisgahjis/ tad viņšch leelijahs." (VD 1689, 1186); mūsdienu Bībeles teikumam "Tas nav jāaizstāj, tas nav jāizmaina – labs pret **nelabu** vai **nelabs** pret labu, bet, ja lops pret lopu ir mītin iemīts, tad tikpat pirmais, kā arī iemītais lai ir Tam Kungam svēti." (Bībele, 3. Moz. 27:10) atbilst Glika Bībeles teikums "To ne buhs miht/ neds pahrmiht/ weenu labbu par weenu **ļaunu/** jeb weenu **ļaunu** par weenu labu/" (VD 1689, 255).

Vārds *slikts* 16.–18. gs. tekstu korpusā (LVSTK) minēts tikai dažas reizes, turklāt tikai ar nozīmi 'vienkāršs, parasts': piemēram, "(..) pahr tahm Leetahm/ ko teem **flikteem** Saldahteem jadarr/" (SKL, 0. pants), "Jaw redʃu/ kà us Gultas likts/ Tur gulleʃshu/ kà Tahrpiņšch **flikts**/" (LGLK 188).

Līdz ar to var secināt, ka vēl 16.–18. gs. vārda *ļauns* lietojums ir bijis plašāks. Ar to varēja raksturot arī kaut ko, kas nav tik labi izdevies, kvalitatīvs, piemēram, *ļauni augļi* (par sapuvušiem augļiem), *ļauni lopi* (par slikti barotiem lopiem), *ļauna prece* (par nekvalitatīvu precī) utt. Pamazām, valodā ienākot aizguvumam *slikts*, vārda *ļauns* lietojums sašaurinājās, zaudējot to nozīmi, kas mūsdienās tiek izteikta ar vārdu *slikts*.

Senajās latviešu valodas vārdnīcās (17.–19. gs.) vārds *ļauns* skaidrots resp. tulkots kā 'böse (slikts)', 'übel (ļauns)' un dažkārt ar dialektālo nozīmi 'link (kreiss)': 'böß, arg (ļauns)' (Fennell 1988, 50 [G. Mancelis]), 'böse, arg (ļauns)' (Langijs 1936, 136), 'boeß (ļauns)' (Elvers 1748, 105), 'boese, uebel, link (ļauns, slikts, kreisais)' (Lange 1777, II 171), 'arg, boese, uebel (ļauns, slikts)' (Stender 1789, I 134), 'böse, übel, link (ļauns, slikts, kreisais)' (Ulmann 1872, I 136), 'böse, schlecht (ļauns, slikts)' (Brasche 1875, II 93), 'злой, дурной, boese, uebel (ļauns, slikts)' (Valdemārs 1879, 113).

Latviešu tautasdziesmās (DS) vārds *ļauns* lietots mūsdienu nozīmē, piemēram: "Gan man bija košu dziesmu,/ Gan bij žēlu asariņu;/ Gan man bija labu ļaužu./ Gan bij **ļauna** vēletaju." (LD

II 525, Nr. 9099-0); "Dod, māmiņa, kam dodama,/ Dod man' miežu arajam:/ Arajiņš līgavai/ **Launa** vārda nesacīja." (LD II 579, Nr. 9504-0).

Arī 19. gs. beigū, 20. gs. sākuma latviešu literatūras klasikā (T) vārds lietots tikai mūsdienu nozīmē, piemēram: "(..) čukst: "Tu mana vienīgā!" Jaunava atbild pārmetošā balsī: "Cik **ļaus** jūs esat!" (Blaumanis); "Es nevaru iedomāties, ka viņš no sirds varētu būt tik **ļaus**." (Deglavs).

No šiem piemēriem var secināt, ka 19. gs. vārds *ļaus* ar nozīmi 'slikts, neizdevies, nekvalitatīvs (piemēram, par precī)' vairs netika lietots, acīmredzot šī nozīmes nianse pamazām zuda 18. gs., kad latviešu valodā pilnībā ieviesās vārds *slikts*.

Latviešu valodas izloksnes vārda *ļaus* lietojuma ziņā daļās divās daļās – izloksnēs, kurās vārds tiek lietots tāpat kā literārajā valodā, un izloksnēs, kurās blakus šai nozīmei ir pazīstama arī nozīme 'kreisais (par apģērba pusēm)'.

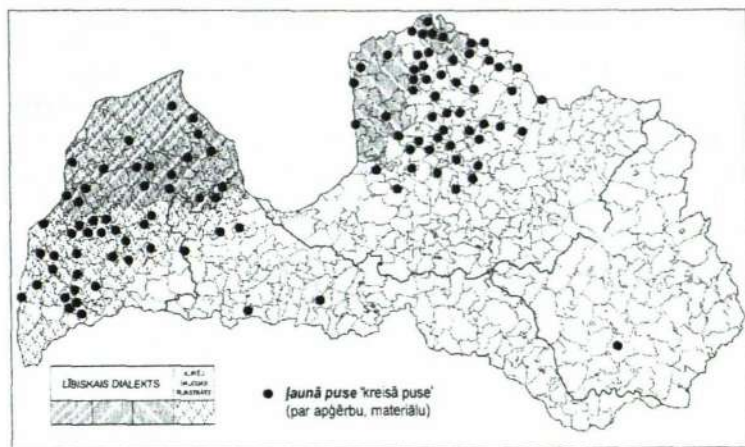
Vairāki valodnieki latviešu vārda *ļaus* nozīmi 'kreisais (par apģērba, materiāla pusi)' uzskata par aizgūtu no somugru valodām – J. Endzelīns min igauņu valodu, kur *paha* nozīmē 'slikts, ļaus', bet komparatīvs *pahem* – 'kreisais', *pahem-põl* – 'otrā puse, apvērsta puse' (ME II 532). Arī O. Bušs un E. Kagaine pieļauj, ka "*labs* ar nozīmi 'recht (resp. latīņu dexter)' un *ļaus* ar nozīmi 'kreisais (par materiālu)', kas vēl saglabājušies lielā daļā latviešu izlokšņu, radušies Baltijas somu valodu ietekmē.", pamatojot to ar faktu, ka gan latviešu, gan lietuviešu valodā materiāla kreisās puses apzīmēšanai pastāv senī mantoti vārdi *kreisais* un *kairys*, savukārt Baltijas somu valodās ir atrodams bagātīgs materiāls kreisās puses apzīmēšanai ar jēdzienu "slikts" (Kagaine, Bušs 1985, 23–24). Arī lietuviešu valodā, kurā nozīme 'kreisais' izteikta ar vārdu *kairys*, bet par apģērba kreiso pusi savukārt saka *išversta pusė*, atsevišķās izloksnēs (piemēram, Linkuvā [Pakrojas rajonā]) ir sastopams latviešu vārdu savienojumam *ļauņa puse* atbilstošs lietojums *blógoji pùsė* 'kreisā puse, burtiski: sliktā puse' (LKŽ I 939). Arī tas tiek uzskatīts par aizgūvumu no somugru valodām.

Tomēr "Slāvu valodu etimoloģijas vārdnīcā", balstoties uz krievu zinātnieka Ņikitas Tolstoja pētījumiem, skaidrots, ka ne

tikai somugriem, bet arī lielākajai daļai indoeiropiešu, kā arī Ziemeļamerikas un Dienvidamerikas indiāņiem ir raksturīga saistība starp jēdzieniem "labā un kreisā puse" un jēdzieniem "taisnība un meli", "labais un ļaunais", "taisns un greizs", "veiksme un neveiksme" utt., kas atspoguļojas gan valodā, gan folklorā, mitoloģijā un tradīcijās. No tā izriet, ka kaut ko negatīvu raksturojoša jēdziena un kreisās puses jēdziena izteikšana ar vienu un to pašu vārdu ir tipoloģiska parādība. Vārdnīcā minēti piemēri no dažādām slāvu valodām, piemēram, slovēņu dialektā *húdo roko* 'kreisā roka', bulgāru dialektā *крѣва рѣка* 'kreisā roka' (ЭСРЯ 31).

Saskaņā ar Latviešu valodas dialektu atlanta aptaujas kartotēkas (LVDAK) datiem vārda *ļauns* nozīme 'kreisais' ir pazīstama lībiskajā dialektā – Vidzemē un Kurzemē – un arī vidus dialektā, samērā plašā teritorijā, kas piekļaujas lībiskajam dialektam, – Vidzemē uz austrumiem, bet Kurzemē uz dienvidiem, līdz pašai Lietuvas robežai (skat. 1. karti).

1. karte. Kolokācijas *ļaunā puse* 'kreisā puse' izplatība latviešu valodas izloksnēs.

Balstoties uz E. Kagaines pētījumiem, var secināt, ka Vidzemē arī citi aizguvumi no Baltijas somu valodām mēdz

pārsniegt lībiskā dialekta robežas vienā vai otrā virzienā, piemēram, leksēma *ķutes* ar variantiem un atvasinājumiem ir izplatīta ne tikai lībiskā dialekta teritorijā, bet arī virzienā uz austrumiem, ieskaitot daļu latgalisko izlokšņu, un virzienā uz dienvidiem gandrīz līdz pašai Daugavai (Kagaine 2004, 113–119).

Ja Vidzemē vārda *ļauns* nozīmes 'kreisais' lietojuma teritorija tiešām vedina domāt par aizguvumu no igauņu vai lībiešu valodas, tad plašā izplatība Kurzemē, kas sakrīt ar kuršu valodas substrātu, liecina par to, ka šāds lietojums, visticamāk, bijis arī kuršiem. Tādējādi nevar droši apgalvot, ka vārda *ļauns* nozīme 'kreisais' lielā daļā latviešu valodas izlokšņu ir semantisks kalks no Baltijas somu valodām, jo tā var būt radusies pašā latviešu valodā, balstoties uz pašu runātāju asociācijām, par ko liecina arī jau minētais šāda lietojuma tipoloģiskais raksturs pasaules valodās.

Šī asociācija attiecībā uz apģērbu ir loģiska: apģērba labā puse ir tā, kas valkājama uz ārpusi, sliktā, nekvalitatīvākā puse – tā, kas atrodas apģērba iekšpusē. Tomēr līdz šim neatbildēts ir palicis jautājums, kādēļ latviešu valodā ir lietojums *ļaunā puse* (jo *ļauns* taču mūsdienās nozīmē 'nežēlīgs, naidīgs, bīstams'), nevis *sliktā puse* (kā, piemēram, lietuviešu valodā, kur ir pazīstams lietojums *blógoji puse* 'kreisā (burtiski: sliktā) puse (par apģērbu)' un nevis *piktoji puse* 'ļaunā puse'). Šeit jāatgriežas pie iepriekš izteiktā pieņēmuma par to, ka latviešu valodā vēl 16. gs. vārds *ļauns* nozīmēja ne tikai 'tāds, kas vēl, dara otram ko sliktu, naidīgs, nežēlīgs, nekrietns', bet arī 'sliktis, nekvalitatīvs, neizdevies' bez nežēlīguma sēmas. Līdz ar to var uzskatīt, ka ciešais vārdu savienojums jeb kolokācija *ļaunā puse* glabā sastingušu nozīmi, kā tas ir raksturīgi kolokācijām, un agrāk pretstatā labajai pusei nozīmējusi 'sliktā puse'.

Literatūra un avoti

- Bībele – www.bible.lv
 Blaumanis – Blaumanis R. *Īsa pamācība mīlēšanā*.
<http://www.aialab.lv/Teksti/>

Brasche 1875 – Brasche G. *Allererste Anleitung zum Gebrauch der lettischen Sprache für Deutsche*, I–II. Libau, 1875.

Brence 1963 – Brence M. Par dažām leišu un latviešu kopīgās leksikas īpatnībām. – *Latviešu valodas jautājumi*. Rīga, 1963, 255–268.

Deglavs – Deglavs A. Rīga. <http://www.ailab.lv/Teksti/>

DS – <http://www.dainuskapis.lv>

EH – Endzelīns J., Hauzenberga E. *Papildinājumi un labojumi K. Mīlenbaha "Latviešu valodas vārdnīcai"*, I–II. Rīga, 1934–1946.

Elvers 1748 – Elvers C. *Liber memorialis letticus, oder lettisches Woerter=Buch*. Riga, 1748.

Ench 1615 – *Enchiridion. Der kleine Cate=chismus...* Riga, 1615.

EvEp 1587 – *Evangelia vnd Episteln*. Königsperg, 1587.

EvTa 1753 – *Evangelia toto anno...* Vilnae, 1753.

Fennell 1988 – Fennell T. G. *A Latvian-German Revision of G. Mancelius' "Lettus" (1638)*. Melbourne, 1988.

Fraenkel LEW – Fraenkel E. *Litauisches etymologisches Wörterbuch*, I–II. Heidelberg–Göttingen, 1962–1965.

Kagaine 2004 – Kagaine E. *Lokālie somugriemi latviešu valodas Ziemeļrietumvidzemes izloksnēs*. Rīga, 2004.

Kagaine, Bušs 1985 – Kagaine E., Bušs O. Semantiskās paralēles (galvenokārt baltu un Baltijas somu valodās). – *Baltistica XXI*. Vilnius, 1985, 14–32.

Karulis 1992 – Karulis K. *Latviešu etimoloģijas vārdnīca*, I–II. Rīga, 1992.

Lange 1777 – Lange J. *Vollständiges deutsch-lettisches und lettisch-deutsches Lexicon*, II. Mitau, 1777.

Langijs 1936 – Langijs J. *Nīcas un Bārtas mācītāja Jāņa Langija 1685. gada latviski-vāciskā vārdnīca ar īsu latviešu gramatiku, izdevis un papildinājis E. Blese*. Rīga, 1936.

LD – Barons K. *Latvju dainas/ Kr. Barona, H. Visendorfa izdotas*, I–VI. Pēterburga, 1894–1915.

LGLK – *Lettische geistliche Lieder vnd Collecten* [Kurzemes luterāņu dziesmugrāmata]. Mitau, 1685.

LKŽ – *Lietuvių kalbos žodynas*, I–XX. Vilnius, 1941–2002.

LVDK – *Latviešu valodas dialektu atlanta kartotēka*.

LVSTK – *Latviešu valodas seno tekstu korpus*. <http://www.ailab.lv/senie/>

Mancelius 1654 – Mancelius G. *Lang=gewünschte Lettische Postill*, I–III. Riga, 1654

ME – Mīlenbahs K. *Latviešu valodas vārdnīca*. Red., papild., turp. J. Endzelīns, I–IV. Rīga, 1923–1932.

Pokorny 1959 – Pokorny J. *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, I. Bern, München, 1959.

SKL – *Sawadi Karra=Teesas Likkumi*. Rigā, 1696.

Stender 1789 – Stender G. F. *Lettisches Lexikon*, I–II. Mitau, 1789.

T – <http://www.ailab.lv/Teksti/>

Ulmann 1872 – Ulmann C. *Lettisches Wörterbuch, I, Lettisch-deutsches Wörterbuch*. Riga, 1872.

Valdemārs 1879 – Valdemārs K. *Latviešu-krievu-vācu vārdnīca*. Москва, 1879.

VD 1689 – *Ta Swehta Gramata...* Riga, 1689.

ЭСЯ – *Этимологический словарь славянских языков*, Том 15. Москва, 1988.

Фасмер ЭСРЯ – Фасмер М. *Этимологический словарь русского языка*, I–IV. Москва, 1986–1987.

Die Bedeutungsentwicklung von lett. *ļaus* in der Schriftsprache und den Mundarten

Zusammenfassung

In diesem Artikel wird die Bedeutungsentwicklung des Wortes lett. *ļaus* 'böse, übel, link (in den Mundarten)' präzisiert.

Voraussichtlich war in der baltischen Ursprache das Wort **liaunas* mehrdeutig: es bedeutete sowohl 'locker' als auch 'mit dem Tod, Sterben verbunden'. Von der letzteren Bedeutung wurde die heutige schriftsprachliche Bedeutung des Wortes *ļaus* 'böse, übel' entwickelt.

Noch im 16.–18. Jh. wurde das Wort *ļaus* im weiteren Sinne gebraucht. Mit diesem Wort konnte man etwas nicht besonders Qualitatives charakterisieren, z. B. *ļauri augļi* (von faulen Früchten), *ļauri lopi* (von schlecht gefüttertem Vieh), *ļaura prece* (von unqualitativer Ware) u. dgl. Nachdem in der lettischen Sprache die Entlehnung *slīkts* übernommen wurde, hatte sich die Verwendung des Wortes *ļaus* eingeschränkt.

In vielen Mundarten der lettischen Sprache wird das Wort *ļaus* in der Kollokation *ļaurā puse* mit der Bedeutung 'linke Seite (von der Kleidung)' verwendet. Vermutlich zeigt die mundartliche Kollokation *ļaurā puse* auch eine alte Bedeutung 'schlecht (von einer Seite der Kleidung)' an.

Ieva ZUICENA

Leksiskā sinonīmija ar priedēkļiem atvasinātajos darbības vārdos

Latviešu valodā viena no semantiski bagātākajām un niansētākajām vārdu šķirām ir darbības vārds. Īpaši daudzveidīgas nozīmju nianses satur ar priedēkļiem atvasinātie verbi, jo to semantika veidojas gan no priedēkļa, gan pamatvārda leksiskās nozīmes abu šo faktoru mijiedarbībā.

Latviešu valodā ir 11 priedēkļi: *aiz-, ap-, at-, ie-, iz-, no-, pa-, pār-, pie-, sa-, uz-*, un teorētiski ikviens verbs var saistīties ar jebkuru no šiem priedēkļiem un veidot jaunu vārdu. Taču praksē, protams, tā nenotiek. Jo priedēkļa pievienošana saknei nav mehānisks process (šā procesa detalizētu vēsturisku analīzi skat. LLVMSA). Lai jaundarinātais vārds spētu valodā funkcionēt, ir jābūt loģiskai sakarībai starp pamatvārda un attiecīgā priedēkļa nozīmēm vai vismaz šīs nozīmes nedrīkst būt pretrunā viena ar otru.

Pastāv dažādi viedokļi par to, kas ir sinonīmi. Tradicionāli par sinonīmiem atzīst vārdus ar identu vai tuvu nozīmi (Laua, Veidemane). Šāda sinonīmu izpratne ir arī šā raksta pamatā. Ar priedēkļiem atvasināto darbības vārdu vidū sinonīmija ir visai plaši izplatīta.

Sinonīmiskas var būt tiešā verba un attiecīgā atgriezeniskā verba nozīmes, piemēram, *aprimt – aprimties, piestāt – piestāties*:

.. *koku kroņos aprīma vējš, lapas sastinga saulrieta jundai..* (I. Indrāne) *..Par velti cerat, ka straume sīks, ka ūdeņi pārskries un aprimsies..* (Rainis)

Skolotājs klusi piestāj pie loga, viņš netraucēs – lai Mārtiņš stāsta vien tālāk no tās vietas, līdz kurai ticis. (J. Kalniņš) *Istabā ienācis, atbraucējs piestājas pie loga, zem kura zied viršu lauks.* (J. Liepiņš)

Sinonīmas var būt priedēkļverbu un attiecīgo pamatvārdu nozīmes. Tas vērojams galvenokārt tādos gadījumos, ja priedēklis ir desemantizējies vai izsaka vienīgi darbības pabeigtību. Piemēram, darbības vārdi *gūt – iegūt, mantot –*

iemantot, kopt – *piekopt* dažās nozīmēs veido sinonīmu pārus: *gūt zināšanas* – *iegūt izglītību*; *mantot profesiju* – *iemantot tieksmi*; *kopt dzīvokli* – *piekopt māju*.

Pamatojoties uz priedēkļvārdu morfoloģisko un semantisko struktūru, sinonīmiskie priedēkļverbi iedalāmi divos pamattipos: sinonīmiskie priedēkļverbi ar kopīgu pamatvārdu un sinonīmiskie priedēkļverbi ar dažādiem pamatvārdiem (Apresjans). Pie pirmā tipa pieder darbības vārdi *aizmirst* – *piemirst*, *apmuļķot* – *piemuļķot*, *apcirpt* – *nocirpt*, *izlīdzināt* – *nolīdzināt*, *sabirt* – *piebirt* un daudzi citi, bet pie otrā, piemēram, *piebradāt*, *pielācīt*, *piemīdīt*, *piepēdot (grīdu)* vai *piekukuļot*, *uzpirkt*, *iesmērēt* u. c. Tieši pirmā tipa sinonīmu semantiskajām attieksmēm ir veltīta šī raksta lielākā daļa.

Sinonīmiskie priedēkļverbi ar kopīgu pamatvārdu

Viens no pirmajiem pētniekiem, kas pievērsies priedēkļverbu sinonīmijai, ir Jānis Endzelīns darbā "Latišķijie predloģi" (Endzelīns). Sinonīmo priedēkļvārdu pārskats ir dots arī "Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatikā" (MLLVG I).

Sinonīmas var būt gan leksiski semantiskās priedēkļverbu grupas, gan arī atsevišķi darbības vārdu pāri. Tālāk rakstā konspektīvi parādītas raksturīgākās sinonīmo priedēkļverbu grupas, kuru izpētē izmantotas gan teorētiskās literatūras atziņas, gan latviešu valodas skaidrojošās vārdnīcas, kā arī materiāli no LU Latviešu valodas institūta leksikas kartotēkām un internetā.

aiz-

1. Norāde uz virzību prom, attālināšanos ir kopīga gan ar priedēkli *aiz-*, gan ar priedēkli *at-* atvasināto verbu semantikai: *aizplūst (ūdens aizplūst)* – *atplūst (asinis atplūst no sejas)*; *aizpeldēt (pa straumi)* – *atpeldēt (nost no krasta)* u. tml. Te gan jāpiebilst, ka priedēkļa *at-* verbiem raksturīgāks tomēr ir lietojums, kur izteikta virzība 'šurp', piemēram, *atnākt*, *atdzīt*, *atskriet (šurp)*.

2. Darbības sākumu vai īslaicīgumu izsaka gan priedēkļa *aiz-*, gan priedēkļa *ie-* verbi: *aizdegt* – *iedegt (uguni)*; *aizsāpēties* – *iesāpēties*; *aizkosta ābols* – *iekosta sviestmaiže* u. tml. Ar šiem

priedēkļiem atvasinātie skaņu verbi veido milzīgu sinonīmo darbības vārdu grupu: *aizbrēkties – iebrēkties, aizbrīkšķēties – iebrīkšķēties, aizbubināties – iebubināties, aizdārdēties – iedārdēties, aizklaudzēties – ieklaudzēties, aiztarkšķēties – ietarkšķēties, aiztaurēties – ietaurēties* u. tml. Kā rāda "Latviešu literārās valodas vārdnīcā" (LLVV) dotais valodas materiāls, mūsdienās šādā nozīmē biežāk lieto darbības vārdus ar priedēkli *ie-*. Tādēļ arī šajā vārdnīcā pie šāda tipa darbības vārdiem ar priedēkli *aiz-* blakus skaidrojuma ir dota papildu norāde uz biežāk lietoto sinonīmu, piemēram: **aizklaudzēties** 'iesākt klaudzēt un tūlīt pārstāt; ieklaudzēties (biežāk)'. *Iziet saimniece tik klusi, ka pat durvis neaizklaudzas.* (A. Upīts).

To, ka darbības vārdiem ar priedēkli *aiz-* darbības sākuma nozīmē ir tendence pāriet valodas pasīvajā slānī, apliecina arī šķirkļa **aizkustināt** salīdzinājums skaidrojošajās vārdnīcās. LLVV darbības vārdam **aizkustināt** dotas divas nozīmes: 1. Ierosināt kustību, iekustināt. *Incītis sēdēja gultā un reizī reizēm ar ķepiņu aizkustināja pulksteni.* (E. Birznieks-Upītis) 2. Izraisīt pateicības, prieka jūtas; saviļņot. *Aizkustināt līdz asarām.*

"Mūsdienu latviešu valodas vārdnīcā" (MLVV), kuras sākumdaļa ir publicēta internetā (www.ailab.lv/LLVV), vairs dota tikai nozīme 'izraisīt aizkustinājumu'.

3. Sinonīmi ir priedēkļa *aiz-* un *pār-* verbi ar nozīmi 'pārspēt kādu': *Kas var mani aizrunāt? Kas var mani aizdziedāt? Es jau biju to ļautiņu, Dziedātāju, runātāju.* (T. dz.) *Ne dēls, ne znots, ne abi kopā mani .. nevar pārdziedāt.* (laikraksts "Literatūra un Māksla")

ap-

4. Sinonīmi ir priedēkļa *ap-* un *no-* verbi, kuri norāda, ka darbība aptver visu darbības objektu vai subjektu: *apaugt (jumts apaudzis ar sūnu) – noaugt (nogāze noaugusi ar kokiem), apsūnot (apsūnojis koka stumbrs) – nosūnot (nosūnojis akmens), apsarmot (apsarmojuši koki) – nosarmot (nosarmojis jumts), apmākties (apmākusies debess) – nomākties (nomākušās debesis), aplasīt (visas ogas) – nolasīt (visas sēnes), aplīmēt*

(*sienas aplīmētas ar tapetēm*) – *nolīmēt (sēta nolīmēta ar sludinājumiem)* u. tml.

5. Ar priedēkļiem *ap-* un *no-* atvasinātie darbības vārdi ir sinonīmi arī tad, ja tie izsaka darbības pabeigtību: *aprimt – norimt, apreibt – noreibt, apdzēst – nodzēst* u. tml.

6. Priedēkļa *ap-* vārdiem darbības pabeigtības nozīmē ir sinonīmi arī priedēkļa *sa-* vārdi: *apaukstēties – saaukstēties, apsaldēties – sasaldēties, apslimt – saslimt, aptumst – satumst, apmulst – samulst* u. tml.

at-

7. Virzības šurp, tuvināšanās nozīmē ir kopīga gan vārdiem ar priedēkli *at-*, gan vārdiem ar priedēkli *pie-*: *atnākt – pienākt, atskriet – pieskriet, atsteigties – piesteigties, atpeldēt – piepeldēt, atnest – pienest* u. tml.

8. Atdalīšanas, atšķiršanas nozīmē darbības vārdiem ar priedēkli *at-* sinonīmi ir darbības vārdi ar priedēkli *no-*: *atplēst (kokam mizu) – noplēst (tāsis), atraut (svārkiem malu) – noraut (pogu), atskaldīt (apmetumu) – noskaldīt (gabalu)* u. tml.

ie-

9. Darbības ierobežojuma nozīmē darbības vārdi ar priedēkli *ie-* ir sinonīmi priedēkļvārdiem ar *aiz-* un *no-*, piemēram, *iekost – aizkost, iesnausties – aizsnausties – nosnausties*.

10. Ar priedēkli *ie-* atvasinātajiem darbības vārdiem, kas apzīmē darbību, kuras rezultātā rodas bojājums, sinonīmi ir priedēkļa *sa-* vārdi, piemēram, *iedauzīt – sadauzīt, ieplēst – saplēst, ieplīst – saplīst, ieplaisāt – saplaisāt*. Šai priedēkļvārdu grupai semantiskās atšķirības ir diezgan ievērojamas. Priedēkļvārdi ar *ie-* parasti apzīmē darbību, kuras rezultātā rodas neliels, daļējs bojājums, bet priedēkļa *sa-* vārdi apzīmē darbību, kuras rezultātā kaut kas tiek pilnīgi sabojāts vai pat iznīcināts.

Ieplīsušo podu viņš raudzīja tūlīt pārdot par pavisam lētu naudu.. (J. Jaunsudrabiņš) .. ķīviņā nokrita uz grīdas vāze.. Tā laikam bija dārga. Bet nu tā gulēja uz grīdas, saplīsusi četros gabalos. (M. Kalndruva)

iz-

11. Ar priedēkli *iz-* atvasinātajiem darbības vārdiem, kas norāda, kas darbību veic daudzi (visi) darītāji, sinonīmi ir

attiecīgie priedēkļa *ap-* verbi: *izmirt – apmirt, izsalt – apsalt* u. tml.

12. Darbības pilnīguma nozīmē priedēkļa *iz-* vārdiem ir sinonīmi vairāki priedēkļa *pie-* verbi, piemēram, *izēsties – pieēsties, izdzerties – piedzerties*.

13. Darbības pabeigtības nozīmē priedēkļa *iz-* vārdiem sinonīmi ir attiecīgie darbības vārdi ar priedēkļiem *ap-, pa-, no-*, piemēram, *izdarīt – apdarīt – padarīt, izbeigt – nobeigt – pabeigt, izdzist – apdzist – nodzist*.

no-

14. Darbības intensitātes, pilnīguma nozīmē darbības vārdiem ar priedēkli *no-* sinonīmi ir attiecīgie darbības vārdi ar priedēkli *iz-*, piemēram, *nostrādāties – izstrādāties, notrenkāt – iztrenkāt*. Atšķirības starp šiem sinonīmu pāriem vērojamas sintaktiskajā saistījumā: *Harijs Līdaks varēja lepoties, ka jau ieguvis laba kapteiņa slavu. Tiesa, pie viņa dabūja krietni nostrādāties*. (Ā. Talcis). *Daži vecāki, vēlēdami saviem bērniem "vieglu" dzīvi, .. arī strādāt neliek, sak, vēl jau maziņš, gan izstrādāsies diezgan*. (laikraksts "Rīgas Balss").

15. Priedēkļvārdiem ar *no-* sinonīmi ir priedēkļvārdi ar *ap-* vai *pie-*, kuri norāda, ka darbības rezultātā kas kļūst netīrs vai slapjš. Dažos gadījumos sinonīmiskās attiecības veidojas starp visām trijām minētajām verbu grupām, citreiz tikai starp priedēkļvārdiem ar *no-* un *ap-* vai *no-* un *pie-*, piemēram, *nokvēpt (nokvēpis katls) – apkvēpt (apkvēpuši griesti) – piekvēpt (piekvēpusi istaba), notraipīt (galdautu, mēteļi) – apraipīt (bikses ar dubļiem), nopēdot, nolācēt (grīdu) – piepēdot, pielācēt (grīdu)*.

16. Tiem priedēkļvārdiem ar *no-*, kas norāda, ka darbība norisinās kādu laikposmu, sinonīmi ir atsevišķi darbības vārdi, kas atvasināti ar priedēkli *sa-*, piemēram, *nogulēt (visu nakti) – sagulēt (trīs dienas un naktis), nostaigāt (visu dienu) – sastaigāt (vairākas stundas), nosēdēt (no rīta līdz vakaram) – sasēdēt ("Es šo nakti negulēju, Visu nakti durvju priekšā Rokas klēpī sasēdēju.."* Rainis). No šīs leksikosemantiskās verbu grupas mūsdienās biežāk tiek lietoti darbības vārdi ar priedēkli *no-*,

piemēram, *nolidot* (*dīvas stundas*), *notērzēt* (*visu vakaru*), *nomācīties* (*dīvpadsmīt gadus*).

17. Pārspēšanas nozīmē priedēkļa *no-* vārdiem sinonīmi ir ar priedēkli *pār-* atvasinātie darbības vārdi, piemēram, *nodziedāt* – *pārdziedāt*, *noskriet* – *pārskriet*:

Ja tu mani nodziedāsi, Būsi brāļa līgaviņa. (T. dz.) *Ne dēls, ne znots, ne abi kopā mani nevar .. pārdziedāt.* (laikraksts "Literatūra un Māksla")

.. *Ingrīda atradās tik tālu priekšā, ka nebija nekādu cerību viņu panākt, kur nu vēl noskriet.* (V. Lagzdīņš) .. *cenzdamies viens otru pārskriet, viņi [skolēni] nodrāzās pa kāpnēm un izskrēja uz ielas.* (žurnāls "Karogs")

18. Ar priedēkli *no-* atvasinātajiem vārdiem, kas apzīmē darbību, kuras rezultātā ko izlieto, patērē, sinonīmi ir attiecīgie atvasinājumi ar priedēkli *iz-*, piemēram, *nodedzināt* (*daudz elektrības*) – *izdedzināt* (*pēdējo sērkociņu*), *nokurināt* (*visu malku*) – *izkurināt* (*visus žaģarus*), *nolietot* (*lērumu piena*) – *izlietot* (*tūkstošiem tonnu degvielas*).

19. Priedēkļa *no-* vārdiem sinonīmi ir priedēkļa *aiz-* vārdi, kas apzīmē darbības virzību uz noteiktu vietu, nokļūšanu kādā vietā. Šajā nozīmē mūsdienās vairāk lieto priedēkļa *aiz-* vārdus: *nobraukt* (*uz tirgu*) – *aizbraukt* (*līdz veikalam*), *noiet* (*līdz kaimiņiem*) – *aiziet* (*uz mājām*), *nostaigāt* (*uz kapiem*) – *aizstaigāt* (*uz kino*) u. tml.

pa-

20. Ar priedēkli *pa-* atvasinātajiem darbības vārdiem sinonīmi ir priedēkļa *ie-* vārdi, kas apzīmē nepilnīgu, daļēji veiktu darbību: *pabalēt* – *iebalēt*, *pabrūnēt* – *iebrūnēt*, *aplēst* – *ieplēst*, *patrūdēt* – *ietrūdēt*, *patrunēt* – *ietrunēt*, *patrupēt* – *ietrupēt* u. tml. Daži šīs leksikosemantiskās grupas vārdi valodā ir samērā bieži sastopami (piemēram, *pabalēt*, *ieplēst*), citi tiek lietoti reti.

21. Darbības pabeigtības nozīmē priedēkļa *pa-* vārdiem sinonīmi ir attiecīgie ar priedēkli *no-* atvasinātie darbības vārdi, dažos gadījumos arī ar priedēkli *sa-* atvasinātie vārdi: *pabeigt* – *nobeigt*, *pateikt* – *noteikt*, *pagatavot* – *sagatavot*, *padarīt* (*visus darbus*) – *nodarīt* (*lietu*) u. tml.

pār-

22. Ar priedēkli *pār-* atvasinātajiem darbības vārdiem, kas apzīmē darbības virzību atpakaļ uz izejas punktu, sinonīmi ir attiecīgie ar priedēkli *at-* atvasinātie verbi, kuri norāda, ka darbība ir vērsta atpakaļ, virzienā uz sākumpunktu: *pārnākt – atnākt (mājās)*, *pārdzīt – atdzīt (lopus no ganībām)* u. tml.

23. Priedēkļa *pār-* vārdiem sinonīmi ir priedēkļa *ap-* verbi, kuri norāda, ka darbības rezultātā kas tiek pārklāts, aplāts vai pārklājas, aplājas ar kaut ko: *pārbērt – apbērt (ogas ar cukuru)*, *pārkaisīt – apkaisīt (gaļu ar sāli)*, *pārledot (pārledojušas ietves) – apledot (apledojušas kāpnes)*, *pārsalt (ūdens pārsalst ar ledu) – apsalt (drēbes apsalušas ar ledus kārtu)*, *pārsnigt (lauki pārsniegt ar sniegu) – apsnigt (apsniguši lauki)*, *pārsegt (galdu ar galdautu, gultai segu) – apsegt (galdu ar galdautu)* u. tml.

24. Priedēkļvārdiem ar *pār-* sadalīšanas nozīmē sinonīmi ir attiecīgie darbības vārdi ar priedēkli *sa-*: *pārcirst – sacirst*, *pārdalīt – sadalīt*, *pārgriezt – sagriezt*, *pārlūzt – salūzt*, *pārplēst – saplēst*, *pārraut – saraut*, *pāršķelt – sašķelt*, *pārtrūkt – satrūkt*, *pārzāgēt – sazāgēt* u. tml. Šai leksikosemantiskajai grupai atšķirības starp *pār-* un *sa-* vārdiem ir diezgan ievērojamas. Ar priedēkli *pār-* atvasinātie darbības vārdi parasti norāda uz sadalīšanu divās daļās, bet priedēkļa *sa-* vārdi norāda, ka kas tiek sadalīts, sasmalcināts vairākās daļās. Šo semantisko atšķirību atklāj tālākais precizējums tekstā: *pārgriezt uz pusēm, divās daļās, sagriezt sīkos gabaliņos, vienādos gabalos* u. tml.

25. Tiem priedēkļa *pār-* vārdiem, kuri norāda, ka darbības rezultātā rodas caurums, bojājums, sinonīmi ir attiecīgie darbības vārdi, kas atvasināti ar priedēkli *iz-*, piemēram, *pārbakstīt (galdautu ar dakšiņu) – izbakstīt (caurumu)*, *pārdurt (tulznu) – izdurt (caurumus ausīs)*, *pārplīst (balons, riepa pārplīst) – izplīst (izplīsuši elkoņi, zeķē izplīsis caurums)*.

26. Priedēkļvārdiem ar *pār-*, kuri norāda, ka darbības rezultātā rodas ievainojums, sinonīmi ir attiecīgie priedēkļa *sa-* vārdi: *pārgriezt – sagriezt (pirkstu, roku, kāju)*, *pārsist (lūpu, degunu) – sasist (galvu, kāju)*, *pārstiept (rokas, dzīslas) – sastiept (locītavu saites, dzīslas)*, *pārstaipīt (smagā darbā rokas) – sastaipīt (cīpslas)* u. tml.

27. Vairākiem ar priedēkli *pār-* atvasinātajiem darbības vārdiem sinonīmi ir attiecīgie ar priedēkli *iz-* atvasinātie verbi, kuri norāda, ka darbība attiecas uz visu objektu vai vairākiem (visiem) objektiem: *pārbraukāt – izbraukāt (visu Latviju), pārcilāt – izcilāt (visas mantas, atvilktņu saturu), pārmeklēt (kabatas, visu dzīvokli) – izmeklēt (visas atvilktmes)* u. tml.

pie-

28. Priedēkļa *pie-* vārdiem sinonīmi ir priedēkļa *sa-* vārdiem lielāka daudzuma nozīmē, piemēram, *pieadīt – saadīt (cimdus, zeķes), pieaust – sa aust (segas, dvieļus), piecept – sacept (kotletes, pankūkas), pievārīt (papilnam gaļas) – savārīt (burku burkas ievārījuma)*. Salīdzinot šos verbus, redzam, ka starp tiem pastāv semantiskas atšķirības. Priedēkļa *sa-* vārdiem ir vispārīgāki, tiem raksturīga tikai lielāka daudzuma nozīme. Priedēkļa *pie-* vārdiem piemīt ne tikai lielāka, bet arī pietiekama daudzuma nozīme: *..jūs viena pati un gribētāju daudz! Vai varat visu paspēt? Jāpaspēj! Piecepu visiem!* (žurnāls "Lauku Dzīve")

Ir vēl viena semantiska atšķirība starp šīs grupas priedēkļa *pie-* un *sa-* vārdiem. Ar priedēkli *pie-* atvasinātajiem vārdiem ir spilgti izteikta papildīšanas nozīme, kas savukārt nav raksturīga priedēkļa *sa-* vārdiem: *Taču aveņu tur patiesi bija kā grūzu, ātri pielasīju pilnu groziņu.* (R. Ezerā) *Divas dobītes tikai, bet kas tur gurķu bija saaudzis! Einis pielasīja spainīti un devās to izbērt..* (D. Zigmonte)

Lai gan teorētiski valodā eksistē līdzvērtīgi izteikumi: *salasīt daudz ogu – pielasīt daudz ogu, salasīt pilnu grozu ar ogām – pielasīt pilnu grozu ar ogām*, praksē šādus priedēkļa *pie-* verbus vairāk lieto papildīšanas nozīmē, bet attiecīgos *sa-* verbus – lielāka daudzuma nozīmē.

Arī citiem priedēkļu *pie-* un *sa-* sinonīmajiem vārdiem vērojamas atšķirības to funkcionēšanā un sintaktiskā saistījuma veidā. Piemēram, darbības vārdi *pieiet, pienākt, pieskriet* u. tml. kopā ar virzību izsaka arī papildīšanu: *Istaba pienākusi (pilna) ļaužu.* (ME III) *Laiva piekāpa pilna ar ļaudīm.* (ME III) Savukārt attiecīgie priedēkļa *sa-* vārdi kopā ar virzību iekšā izsaka, ka darbību veic vairāki, daudzi: *Atbraukušie sagāja iekšā..* (E. Birznieks-Upītis) *.. visi sakāpa mašīnā..* (A. Grigulis) Līdzīga

darbības subjekta maiņa redzama, ja salīdzinām verbus *saaugt, sabirt* u. tml. ar verbiem *pieaugt, piebirt*: *saaug zāle, alkšņi*, bet *pieaug dārzs, ceļmala, sabirst āboli zālē*, bet *piebirst zāle, dārzs ar āboliem*.

sa-

29. Ar priedēkli *sa-* atvasinātajiem darbības vārdiem, kuri norāda, ka kas tiek sasaistīts, savienots, sastiprināts, sinonīmi ir attiecīgie priedēkļa *pie-* verbi, kuri norāda, ka kas tiek piesaistīts vai piesaistās pie kā, kam klāt: *saadūt – pieadūt, salīmēt – pielīmēt, sasiet– piesiet, salipt – pielipt, sašūt (vīles) – piešūt (pogu)* u. tml.

30. Tiem priedēkļa *sa-* verbiem, kuri norāda uz darbības intensitāti, pilnīgumu, sinonīmi ir attiecīgie priedēkļa *pie-* verbi: *saēsties – pieēsties, sadzerties – piedzerties, saēdināt – pieēdināt, sakurināt (krāsni, istabu) – piekurināt (istabu)* u. tml.

uz-

31. Ar priedēkli *uz-* atvasinātajiem darbības vārdiem, kuri norāda, ka darbības rezultātā kas tiek sabojāts, saplēsts, arī ievainots, sinonīmi ir attiecīgie ar priedēkli *sa-* atvasinātie darbības vārdi: *uzplēst – saplēst (zeķi), uzdauzīt (punu) – sadauzīt (kāju)* u.tml.

32. Darbības īslaicīguma nozīmē priedēkļa *uz-* verbiem ir sinonīmi attiecīgie priedēkļa *pa-* verbi, piemēram, *uzdziedāt – padziedāt, uzgaidīt – pagaidīt, uzspēlēt (vijoli) – paspēlēt (klavieres)*.

Leksisko sinonīmu semantiskā diferenciacija

Veicot sinonīmo priedēk|verbu leksikosemantisko grupu izpēti, nākas secināt, ka starp tiem ir ļoti maz darbības vārdu ar pilnīgi identu semantiku jeb tā saukto absolūto sinonīmu. Ja arī izdodas dažiem priedēk|verbu pāriem konstatēt vienādu semantiku, tad atšķiras to **lietojuma biežums**. To rāda interneta pārlūkprogrammā "Google" atrodamie dati, kurus esam spiesti izmantot, kamēr mūsu rīcībā nav latviešu valodas tekstu korpusa. Piemēram, salīdzinot semantiski identos vārdu pārus *aplaizīt – nolaizīt, apkvēpt – nokvēpt, apdzirdīt – piedzirdīt, apdzerties –*

pie dzerties, redzam, ka darbības vārdu ar priedēkli *ap-* lieto ievērojami retāk nekā vārdu pāra attiecīgo sinonīmu. Interneta pārlūkprogrammā "Google" darbības vārds *aplai zīt* nenoteiksmes formā reģistrēts 49 reizes, bet attiecīgais sinonīms *nolai zīt* – 84 reizes. Vēl lielāka lietojuma biežuma starpība ir starp *ap dzerties* un *pie dzerties*. Darbības vārds *ap dzerties* reģistrēts 38 reizi, bet tā sinonīms *pie dzerties* – 567 reizes, savukārt šo verbu divdabja formu *ap dzēries* – *pie dzēries* attiecība ir 66 pret 3460.

Atšķiras ne tikai atsevišķu sinonīmu lietojuma biežums. Ir vairākas sinonīmo priedēkļverbu grupas, kurās ar kādu noteiktu priedēkli atvasinātos darbības vārdus mūsdienās lieto visai reti. Jau minēju, ka darbības sākuma, īslaicīguma nozīmē mūsdienās parastāki ir darbības vārdi ar priedēkli *ie-*, nevis attiecīgie sinonīmi ar priedēkli *aiz-*. Mazāks kādas vārdu grupas lietojuma biežums rāda tendenci šai vārdu grupai pāriet **valodas pasīvajā slānī**.

Pārskatot valodas materiālu K. Mīlenbaha "Latviešu valodas vārdnīcā" un salīdzinot to ar mūsdienu materiāliem, redzam, ka priedēkļvārdu semantika sākotnēji bijusi daudz universālāka, specifiskas nozīmju atšķirības izveidojušās laika gaitā. Šis **semantiskās diferenciacijas** process joprojām turpinās. Tas izpaužas arī ar priedēkļiem atvasinātajos sinonīmajos darbības vārdos, kur ļoti bieži viens vārds semantiski ir šaurāks, bet otram radušās papildu nozīmes. Piemēram, vārdu pāri *aplīdzināt* – *nolīdzināt* semantiski plašāks ir darbības vārds *nolīdzināt*, kuram ir vēl papildu semantiskā nianse 'novērst nesaskaņas', kādas nav attiecīgajam sinonīmam *aplīdzināt*. Savukārt vārdu pāri *apcirpt* – *nocirpt* semantiski plašāks ir darbības vārds *apcirpt*, kuram ir vēl nozīme 'samazināt apjomā' (*apcirpt algas*).

Semantiskā diferenciacija sinonīmajos darbības vārdos izpaužas arī kā **atšķirības darbības vai norises intensitātes pakāpē**. Piemēram, darbības vārds *apārstēt* nozīmē 'daļēji izārstēt', bet *izārstēt* – 'panākt, ka kļūst pilnīgi vesels', *piesmakt* nozīmē 'daļēji zaudēt balss skanīgumu', bet *aizsmakt* – 'daļēji vai pilnīgi zaudēt balss skanīgumu'. Līdzīgas atšķirības darbības vai norises intensitātes pakāpē varam vērot, ja salīdzinām darbības

vārdus *apaukstēties* – *saaukstēties*, *apmākties* – *nomākties*, *apmiegoties* – *samiegoties* u. c.

Nereti sinonīmajos priedēkļverbos vērojama **darbības subjekta vai objekta maiņa**, kas atspoguļojas arī izteikuma sintaktiskajā struktūrā. *Saaug nezāles dārzā*, bet *pieaug*, *aizaug dārzs ar nezālēm*; *aplaupa cilvēku*, *veikalu*, bet *nolaupa mantu*; *aizputina bedres*, *ceļu*, bet *saputina sniegu*; *aizrīda kādu ar suņiem no savas mājas*, bet *uzrīda virsū suņus kādam* utt.

Sinonīmija ar priedēkļiem atvasinātajos verbos ir saistīta gan ar pamatvārda, resp., verba sinonīmiju, gan sinonīmiju starp priedēkļiem. Tā kā valodā pastāv tendence diferencēt jēdzieniski identos vārdus, tad sinonīmijai priedēkļverbiem var novērot vienlaikus arī semantiskās diferenciacijas pazīmes. Savukārt no absolūtajiem sinonīmiem jeb dubletiem retāk lietotais sinonīms ar laiku izzūd. Šīs parādības izraisa valodas kopējā tendence – tieksme pēc izteiksmes precizitātes.

Literatūra un avoti

Апресьян – Ю. Апресян *Лексическая семантика. Синонимические средства языка*. Москва, 1974.

Endzelīns – J. Endzelīns *Латышские предлоги. II часть*. – Grām.: Darbu izlase, 1. sēj. Rīga, "Zinātne" 1971.

Laua – A. Laua. *Latviešu leksikoloģija*. Rīga, 1981.

LLVMSA – *Latviešu literārās valodas morfoloģiskās sistēmas attīstība*. Rīga, 2002.

LLVV – *Latviešu literārās valodas vārdnīca*. 1.–8. sēj. Rīga, "Zinātne" 1972.–1996.

ME – K. Mīlenbahs. *Latviešu valodas vārdnīca*. 1.–4. sēj. Rediģējis, papildinājis, turpinājis J. Endzelīns. Rīga, 1923.–1932.

MLLVG I – *Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika*. 1. sēj. Rīga, 1959.

MLVV – *Mūsdienu latviešu valodas vārdnīca*. www.ailab.lv/LVV

Veidemane – R. Veidemane. *Latviešu valodas leksiskā sinonīmija*. Rīga, 1970.

Latviešu literārās valodas vārdnīcas leksikas kartotēka. LU Latviešu valodas institūts.

Mūsdienu latviešu valodas vārdnīcas leksikas kartotēka. LU Latviešu valodas institūts.

www.google.lv

Lexical synonymy of prefixedated verbs in Latvian

Summary

The paper gives a survey of synonymous prefixedated verbs in Latvian. 32 groups of synonymic verbs pairs with common headwords are formed.

The greatest part of synonymous prefixedated verbs differs from each other with bigger or smaller peculiarities. Often one synonym is semantically broader than the other, it has more meanings than the other. Synonymic verbs differ also as to the intensity of action or process expressed.

There are only some verbs with absolutely identical semantics. They differ as to the frequency of usage.

Anna KARPOVIČIENĖ

Lietuvių ir latvių kalbų ornitomorfizmų eksperimentinis tyrimas

Tiriant ekspresyvosios leksikos vartojimą kalboje negalima apsiriboti vien faktinės medžiagos analize, nes nei žodynai, nei grožinė literatūra negali apimti visos kalboje vartojamos leksikos. Šnekamosios kalbos fiksavimas gali labai praversti, bet tokių duomenų rinkimas užima daug laiko, todėl jo imtis vargu ar būtų tikslinga. Be to, faktinė medžiaga leidžia nustatyti tik vienų ar kitų žodžių reikšmes, o apie šių reikšmių intensyvumą, žodžių vartojimo šiomis reikšmėmis tikimybę galima spręsti tik apytikriai. Todėl lyginant lietuvių ir latvių kalbų paukščių pavadinimų vartojimą žmogui apibūdinti buvo atlikti 4 eksperimentai (2 Vilniuje ir 2 Rygoje), kurių tikslas buvo papildyti faktinę medžiagą ir objektyviau ištirti ornitomorfizmų semantinę struktūrą (plg. Karpovičienė, 2004). Atliekant eksperimentus pavyzdžiu laikyti Gražinos Rosinienės atlikti eksperimentai (plg. Rosinienė, 1978, 1982).

Vilniuje atliktuose eksperimentuose dalyvavo Vilniaus universiteto studentai lituanistai (60¹ pirmajame ir 100 antrajame). Rygoje informantai buvo Latvijos universiteto studentai. Pirmajame dalyvavo 60² (30 Filologijos fakulteto baltistų ir 30 Pedagogikos ir psichologijos fakulteto Latvių kalbos ir literatūros mokymo metodikos katedros) studentų, antrajame – 100 (visi Pedagogikos ir psichologijos fakulteto Latvių kalbos ir literatūros mokymo metodikos katedros studentai).

Pirmiesiems eksperimentams sudarytos anketos iš 83 lietuvių / 69 latvių kalbos paukščių pavadinimų (pvz. *Ji – tikra antis / Viņa ir īsta pīle*). Informantų buvo prašoma parašyti, kokias žmogaus savybes galima apibūdinti vienu ar kitu paukščio pavadinimu; jeigu kurio nors paukščio pavadinimas asociacijų nekelia, buvo prašoma rašyti brūkšnį.

¹ Iš jų 45 yra įvairių tarmių atstovai ir 15 – jokios tarmės neturintys.

² 26 – tarmių atstovai, 34 – neturintys tarmių.

Suskaičiavus atsakymus nustatyta ornitomorfizmų paplitimo hierarchija (žr. 1a, 1b lent.)

1a lentelė. Paukščių pavadinimų, vartojamų žmogui apibūdinti, paplitimas lietuvių kalboje

antis	77 %	jerubė	19 %	kurapka	73 %	starkus	16 %
apuokas	89 %	yvas	2 %	kurkinas	23 %	strazdas	45 %
balandis	59 %	kalakutas	95 %	kurtinys	55 %	strutis	80 %
baublys	46 %	kanarėlė	64 %	lakštingala	100 %	suopis	16 %
blezdinga	50 %	karvelis	39 %	lelis	11 %	šarka	100 %
bryzgelė	21 %	kėkštas	45 %	lingė	13 %	tetervinas	36 %
čivylis	21 %	kiaukė	13 %	medšerkė	13 %	tilvikas	34 %
cypė	66 %	kielė	39 %	meleta	20 %	ūkas	11 %
einis	9 %	kikilis	25 %	naras	52 %	vanagas	82 %
erelis	96 %	kirlikas	2 %	papūga	93 %	varna	96 %
fazanas	61 %	klykis	25 %	paukštis	64 %	varnas	59 %
gaga	43 %	klykuolė	29 %	pelėda	96 %	vieversys	80 %
gagara	9 %	kovas	30 %	peledikė	38 %	višta	100 %
gaidys	91 %	gregždė	73 %	pempė	63 %	viščiukas	91 %
gaigalas	30 %	kryklė	14 %	peslys	39 %	vištgaidis	75 %
gandras	84 %	krykštė	16 %	povas	91 %	volungė	45 %
garnys	41 %	krunklys	29 %	putpelė	41 %	zylė	48 %
gegužė	50 %	krosnilanda	27 %	raudonuodegė	21 %	žąsis	79 %
genys	70 %	kukutis	41 %	sakalas	68 %	žuvėdra	54 %
gervė	61 %	kūltupis	7 %	slanka	23 %	žvirblis	79 %
gulbė	95 %	kuosa	46 %	sniegena	48 %		

1b lentelė. Paukščių pavadinimų, vartojamų žmogui apibūdinti, paplitimas latvių kalboje

apogs	30 %	garlaka	8 %	kuitala	6 %	stārķis	60 %
balodis	75 %	gārnis	40 %	lakstīgala	100 %	strauss	79 %
bezdēlīga	62 %	grieze	36 %	lēlis	15 %	strazds	40 %
čakste	28 %	gulbis	94 %	lija	28 %	svilpis	21 %

čakstīte	25 %	irbe	72 %	mednis	36 %	teteris	21 %
cālis	94 %	kaija	49 %	paipala	34 %	tilbīte	15 %
cielava	58 %	kanārijputniņš	72 %	papagailis	96 %	tītars	85 %
cīrulis	96 %	kaņepītis	15 %	pāvs	98 %	ūpis	74 %
dumpis	38 %	ķauķis	9 %	piekūns	40 %	vālodze	47 %
dzeguze	75 %	ķīvīte	32 %	pīle	100 %	vanags	79 %
dzenis	75 %	klīja	23 %	pīltēviņš	75 %	vārma	85 %
dzērve	83 %	klījāns	23 %	pūce	100 %	vista	87 %
ērglis	94 %	klurga	8 %	pupuķis	15 %	žagata	96 %
erickiņš	23 %	kovārnis	58 %	putns	57 %	zīlīte	60 %
fazāns	53 %	krauķis	13 %	sīga	11 %	zoss	94 %
gāga	21 %	krauklis	68 %	sīlis	28 %	žubīte	55 %
gaigala	17 %	krēķis	8 %	sloka	15 %	zvirbulis	72 %
gailis	100 %						

Iš lentelių matyti, kad vieni paukščių pavadinimai apibūdinant žmogų vartojami labai dažnai, kiti – beveik nevartojami. Kartais eksperimento rezultatai gerokai pakoreguoja žodynų ir grožinės literatūros duomenis: pvz., žodynuose nėra minimas žmogaus apibūdinimas *stručio* (*strauss*) pavadinimu, o remiantis eksperimentu galima daryti išvadą, kad šis ornitomorfizmas vartojamas labai dažnai. Tuo tarpu *kūltupis* žodyne turi daug reikšmių, o pagal eksperimentą yra vienas rečiausiai vartojamų ornitomorfizmų.

Pirmojo eksperimento rezultatai apdoroti taip, kad galėtų būti naudojami kaip antrojo eksperimento medžiaga. Buvo išrašytos visos informantų siūlomos tam tikro ornitomorfizmo reikšmės (pvz., gaidys – *peštukas*, *išdidus*, *išdavikas*, *toks įžeidimas*, *vadovaujantis*, *reikalaujantis pripažinimo*, *kalba užuot dirbęs*, *homoseksualus*, *kvailas*, *užsispyręs*, *puošėiva*, *moteriškas*, *patinka moterims*, *nepatenkintas*, *įžūlus*, *konfliktiškas*, *narsus*, *nuobodus*, *silpnas*, *trumpomis kelnėmis*, *lieknas*), jos buvo sugrupuotos į stambesnius reikšminius vienetus (pvz., *peštukas* (*įžūlus*, *konfliktiškas*), *išdidus* (*vadovaujantis*, *reikalaujantis pripažinimo*), *homoseksualus* (*moteriškas*), kitos reikšmės į stambesnius vienetus neįeina, bet yra susijusios asociatyviniais

ryšiais su viena ar kita stambesne grupe ar tarpusavy (pvz., *išdavikas* ir *toks įžeidimas*), arba yra tik okazinės – *lieknas*, *trumpomis kelnėmis*) o paskui pagal jų pasikartojimo anketose dažnumą išskirtos svarbiausios (pvz., *kvailas*, *homoseksualus*, *toks įžeidimas*, *išdidus*, *peštukas*)³. Prie kiekvieno ornitonimo įrašius po 4–5 reikšmes sudarytos anketos antrajam eksperimentui. Į anketas įrašyta 32 lietuvių ir 30 latvių kalbos ornitomorfizmų. Tie, kurių pirmuosiuose eksperimentuose gautas įvertinimas mažesnis negu 50 %, liko nuošaly. Be to, į eksperimentą neįtraukti tokie paukščių pavadinimai, kurių įvertinimas viršijo 50 %, bet informantų siūlomos reikšmės įvairavo taip, kad buvo neįmanoma išskirti pagrindines (pvz., *pempė*, *putns*), arba tokie, kurių reikšmių buvo per mažai (pvz., *vištgaidis* – visų informantų anketose buvo rašoma arba „moteriškai atrodantis vyras“, arba „vyriškai atrodanti moteris“). Pažymėtina, kad tokių ornitomorfizmų reikšmes dažnai implikuoja patys paukščių pavadinimai: *vištgaidis* – nei *višta*, nei *gaidys*, *cyplė* – homonimiškas *cypliui*, *cyplei* („kas cypia“). Informantų buvo prašoma iš 4–5 kiekvieno ornitomorfizmo reikšmių išskirti po 3 pagrindines ir įvertinti jas pagal svarbumą 1, 2 ar 3 balais. Skaičiuojant rezultatus buvo pritaikytos Č. Osgudo skalės reikšmei matuoti (žr. 2 lent.).

2 lentelė. Osgudo skalės reikšmei matuoti

gervė

66	ilgakaklė	x	–	–	–	–	–	–	–	trumpakaklė
18	ilgakaklė	–	x	–	–	–	–	–	–	trumpakaklė
6	ilgakaklė	–	–	x	–	–	–	–	–	trumpakaklė

³ Plg. latvių „gailis“ – *kovingas*, *išdidus*, *pagyrūnas*, *valdingas*, *išsipuošęs*, *egoistas*, *konfliktiškas*, *vadovaujantis*, *kvailas*, *homoseksualus*, *spalvingas*, *triukšmingas*, *budrus*, *gracingas*, *narsus*, *daug kalba*, *skardus*; susidaro prasminės grupės: *konfliktiškas* (*kovingas*, *narsus*), *išdidus* (*valdingas*, *egoistas*, *vadovaujantis*), *triukšmingas* (*daug kalba*, *skardus*); paskaičiavus reikšmių pasikartojimo dažnumą lieka šios reikšmės: *išdidus*, *pagyrūnas*, *triukšmingas*, *konfliktiškas*, *budrus*.

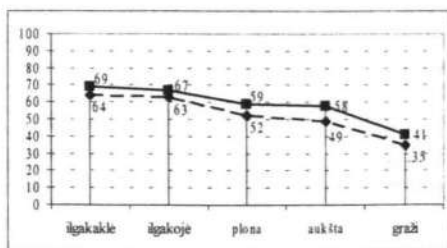
90								
22	ilgakoje	x	-	-	-	-	-	trumpakoje
32	ilgakoje	-	x	-	-	-	-	trumpakoje
27	ilgakoje	-	-	x	-	-	-	trumpakoje
81								
1	graksti	x	-	-	-	-	-	negraksti
5	graksti	-	x	-	-	-	-	negraksti
20	graksti	-	-	x	-	-	-	negraksti
26								
6	aukstaūge	x	-	-	-	-	-	mažaūge
24	aukstaūge	-	x	-	-	-	-	mažaūge
21	aukstaūge	-	-	x	-	-	-	mažaūge
51								
3	graži	x	-	-	-	-	-	negraži
19	graži	-	x	-	-	-	-	negraži
24	graži	-	-	x	-	-	-	negraži
52								

dzērve

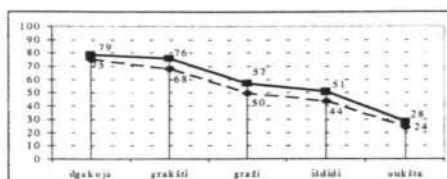
66	ilgakoje	x	-	-	-	-	-	trumpakoje
22	ilgakoje	-	x	-	-	-	-	trumpakoje
5	ilgakoje	-	-	x	-	-	-	trumpakoje
93								
20	graksti	x	-	-	-	-	-	negraksti
32	graksti	-	x	-	-	-	-	negraksti
25	graksti	-	-	x	-	-	-	negraksti
77								
9	graži	x	-	-	-	-	-	negraži
26	graži	-	x	-	-	-	-	negraži
41	graži	-	-	x	-	-	-	negraži
76								
3	išdidi	x	-	-	-	-	-	kukli
14	išdidi	-	x	-	-	-	-	kukli
19	išdidi	-	-	x	-	-	-	kukli
36								
2	aukstaūge	x	-	-	-	-	-	mažaūge
4	aukstaūge	-	x	-	-	-	-	mažaūge
10	aukstaūge	-	-	x	-	-	-	mažaūge
16								

Skaiciavimo rezultatai atspindi schemoje (žr. 1 pav.).

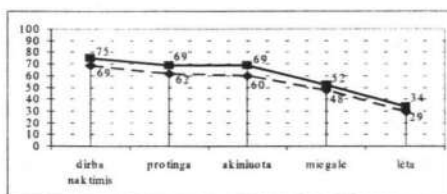
1 pav. Žodžių *gervė* (*dzērve*), *pelēda* (*pūce*) reikšmės intensyvumo diagramos

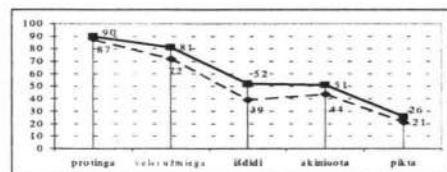
gervė

dzērve

pelēda

pūce

Diagramose yra vientisos ir punktyrinės linijos. Vientisos linijos brėžiamos pagal skaičius, gautus tiesiog sumuojant visus įvertinimus, neatsižvelgiant į reikšmės intensyvumo balus⁴. Tuo tarpu punktyrine linija pažymėti skaičiai, gauti skaičiuojant pagal formulę, kuri taikoma norint nurodyti konkrečios reikšmės santykinį dydį:

$$C = \frac{13p_3 + 12p_2 + 10p_1}{13}$$

Šioje formulėje p yra procentas atsakymų su tam tikru balu (plg. Rosinienė, 1978, 1982). Skaičiai, gauti pagal formulę ir be jos, panašūs, beveik visada rodo tą pačią reikšmių pasiskirstymo pagal svarbumą tvarką, bet kartais sumuojant visus tam tikrų reikšmių įvertinimus dviejų reikšmių intensyvumo procentas išeina vienodas ir skaičiavimai pagal formulę padeda išskirti, kuri iš jų svarbesnė (pvz., pelėda – „protinga“ ir „akiniuota“).

Iš diagramų išryškėja ornitomorfizmų reikšmių intensyvumas, iš jų galima spręsti, kuri reikšmė yra centrinė, kuri – periferinė (žr. 3 lent.).

3 lentelė. Centrinės ir periferinės ornitonimų reikšmės

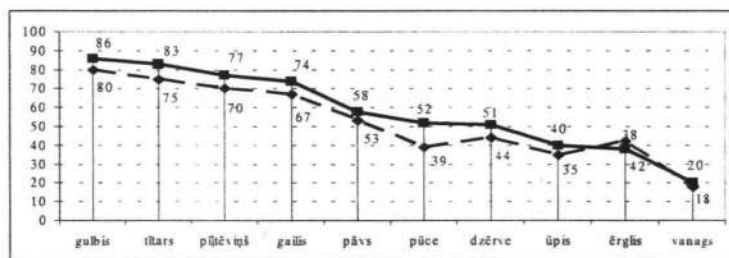
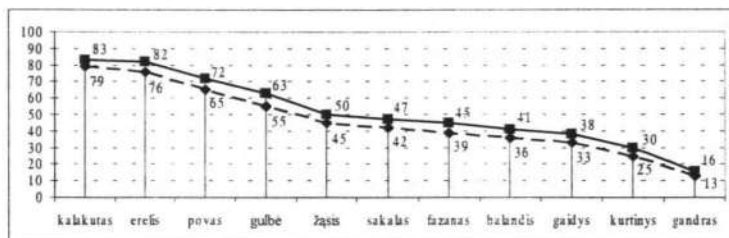
	centrinės			periferinės	
antis	89	68	64	38	37
apuokas	84	82	64	36	33
balandis	71	67	62	45	41
erelis	82	65	63	49	38
balodis	76	66	60	52	46
bezdelīga	87	78	66	29	27
cālis	91	89	83	28	3
cielava	79	72	65	36	35

⁴ Šie skaičiai yra pagrindiniai, nes dažnai patys informantai abejojo, kuri iš 3 jų išskirtų reikšmių turėtų būti vertinama kaip svarbesnė, kuri – mažiau svarbi, kai kuriose anketose prie tam tikrų paukščių pavadinimų reikšmių įvertinimai buvo perbraukti po kelis kartus.

Tarp daugelio ornitomorfizmų reikšmių galima išvelti tam tikrus asociatyvinius ryšius – viena reikšmė implikuoja kitą (ar kitas): *antis* – „stora“, todėl „lėta“, „nerangi“, „vaikšto krypuodama“; *strauss* – „ilgakojis“, todėl „greitai bėgantis“.

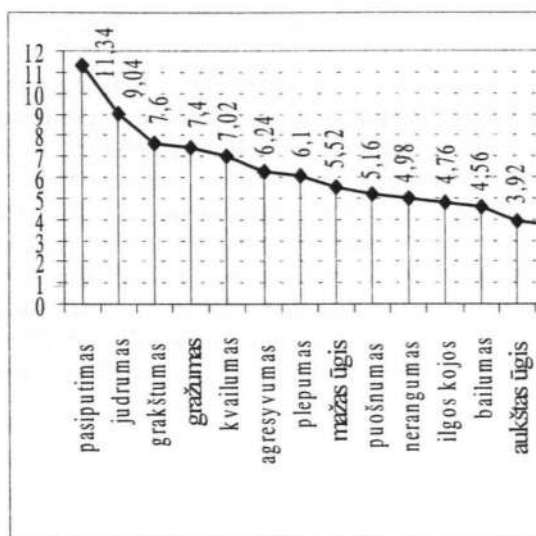
Eksperimentų rezultatai taip pat atspindi ornitomorfizmų pasirinkimą apibūdinant tam tikras žmogaus savybes. Akivaizdu, kad tam tikros semos jungia po du, tris ir daugiau paukščių pavadinimų. Vieni ornitomorfizmai vartojami apibūdinant tam tikras savybes dažniau, kiti – rečiau. Pavyzdžiui, pasipūtimui apibūdinti vartojama 11 paukščių pavadinimų, iš jų dažniausiai pasirenkamas *kalakutas*, rečiausiai – *gandras*, latvių kalboje – 10 ornitomorfizmų, dažniausiai vartojamas *gulbis*, rečiausiai – *vanags* (žr. 2 pav.).

2 pav. Ornitonimų pasirinkimas apibūdinant žmogaus išdidumą

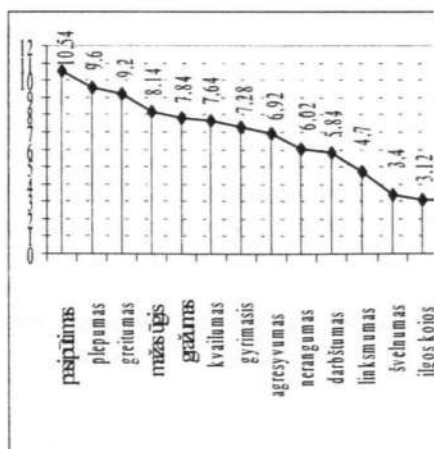

Susumavus visus kiekvienos savybės įvertinimus gauta diagrama, kurioje matyti, kokios jų kalboje apibūdinamos ornitomorfizmais dažniau, o kokios – rečiau. Sumos skaičius dalijamas iš 50. Pvz., kvailumo apibūdinimai tokie: *višta* – 95, *varna* – 84, *žąsis* – 62, *gaidys* – 40, *antis* – 37, *apuokas* – 33. Susumavus juos gautas skaičius 351, kuris padalintas iš 50 ir gautas galutinis skaičius diagramai – 7,02. Iš diagramų matyti, kad abiejose kalbose dažniausiai paukščių pavadinimais apibūdinama savybė yra išdidumas, pasipūtimas (žr. 3a, 3b pav.).

3a pav. Žmogaus savybių apibūdinimo ornitomorfizmais dažnumas lietuvių kalboje

3b pav. Žmogaus savybių apibūdinimo ornitomorfizmais dažnumas latvių kalboje

Kaip matyti iš visų diagramų, paukščių pavadinimai, vartojami žmogui apibūdinti, yra tarpusavy susijusių elementų sistema, kurioje galima išvelgti hierarchinius ryšius. Šiems ryšiams pavaizduoti, apdorojus eksperimentų medžiagą, piešiamos dendrogramos. Skaičiuojama, kiek sutampančių reikšmių turi du paukščių pavadinimai ir įvedama pataisa sutampančių reikšmių intensyvumui žymėti (0,5; 0,4; 0,3; 0,2; 0,1) priklausomai nuo to, kokios iš eilės reikšmės sutampa. Pvz., žodžių *fazanas* ir *povas* sutampa tokios reikšmės (žiūrima pagal žodžio *fazanas* reikšmių seką, nes jis imamas kaip pirmas):

<i>fazanas</i>	<i>povas</i>	
puošnus	išsipuošęs	2,5
spalvingas	išdidus	2,4
kilmingas	spalvingas	0
gražus	pagyrūnas	2,2
pasipūtęs	gražus	2,1
Iš viso:		9,2

Taip skaičiuojamas visų paukščių pavadinimų panašumas. Skaičiavimo rezultatai surašomi į matricą (žr. 4a, 4b lent.).

4a lentelė. Lietuvių kalbos ornitonimų reikšmių panašumo matrica

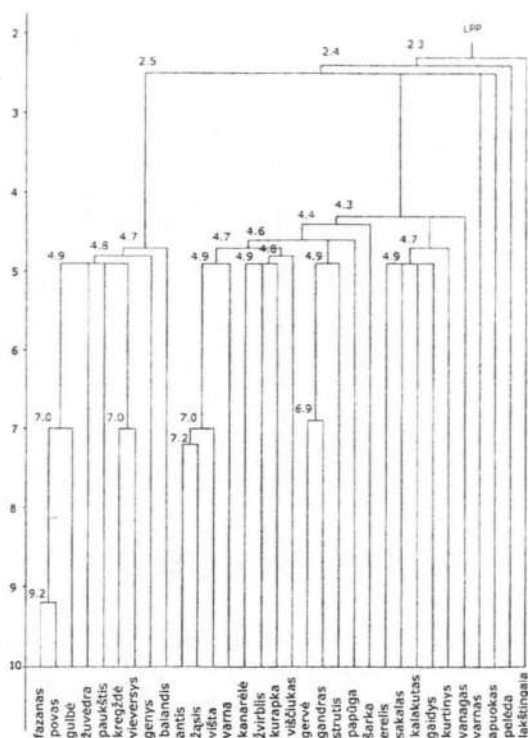
	fazanas	povas	gulbė	balandis	papūga	žuvėdra	krėgždė	kanarėlė	gervė	gandras	kalakutas	erelis	sakalas	gaidys	kurtinys	žąsis	varna	šarka
fazanas	-	9,2	6,8	4,3	2,5	2,2	2,2	2,2	2,2	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	0	0
povas		-	7	4,5	2,5	2,1	2,1	2,1	2,1	2,4	2,4	2,4	2,4	2,4	2,4	2,4	0	0
gulbė			-	4,7	2,1	4,9	4,9	2,4	2,4	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	0	0
balandis				-	0	2,2	2,2	2,2	2,2	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	0	0
papūga					-	0	0	2,4	0	0	0	0	0	0	0	0	4,6	2,4
žuvėdra						-	4,5	2,2	2,2	0	0	0	0	0	0	0	0	0
krėgždė							-	2,1	2,1	0	0	0	0	0	0	0	0	2,5
kanarėlė								-	2,2	0	0	0	0	0	0	0	2,5	2,5
gervė									-	6,9	0	0	0	0	0	0	0	0
gandras										-	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	0	0
kalakutas											-	4,9	2,5	4,9	4,6	2,5	0	0
erelis												-	4,9	4,7	4,7	2,5	0	0
sakalas													-	2,2	2,2	2,2	0	0
gaidys														-	2,1	4,3	2,2	0
kurtinys															-	2,1	0	0
žąsis																-	4,9	0
varna																	-	2,2
šarka																		-

4b lentelē. Latvių kalbos ornitonimų reikšmių panašumo matrica

	zoss	pīle	pīltēviņš	vista	tītars	balodis	papagailis	vārna	strauss	pūce	ūpis	krauklis	vanags	erglis	pāvs	gailis	dzērve
zoss	-	7.2	7.1	4.9	4.6	2.4	2.4	2.4	2.4	2.2	2.2	2.2	2.2	0	0	0	0
pīle		-	6.8	4.7	2.2	2.2	2.2	2.2	2.2	0	0	0	0	0	0	0	0
pīltēviņš			-	4.5	6.9	2.1	2.1	2.1	2.1	2.3	2.3	2.3	4.7	2.3	4.9	4.9	2.4
vista				-	4.5	4.5	4.5	4.4	2.3	0	0	0	0	0	2.4	2.4	2.5
tītars					-	4.7	4.7	2.2	2.2	4.7	4.7	2.3	4.7	2.3	4.9	4.9	2.4
balodis						-	7.1	4.9	2.2	0	0	0	0	0	2.4	2.4	2.5
papagailis							-	4.6	2.1	0	0	0	0	0	4.5	2.2	2.5
vārna								-	2.1	0	0	2.5	0	0	0	0	0
strauss									-	0	0	0	0	0	0	0	2.4
pūce										-	4.4	4.7	4.4	2.3	2.3	2.3	2.3
ūpis											-	2.1	4.3	2.2	2.2	2.2	2.2
krauklis												-	2.1	0	0	0	0
vanags													-	6.8	2.1	2.1	2.1
erglis														-	2.3	2.4	2.3
pāvs															-	4.4	4.5
gailis																-	2.4
dzērve																	-

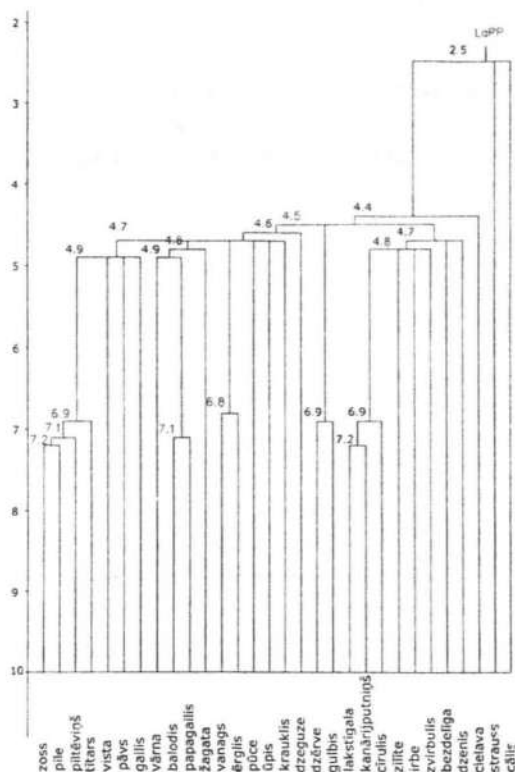
Matricoje užbraukiant didžiausius skaičius ir pagal tai grupuojant ornitomorfizmus⁵ piešiamos dendrogramos (žr. 4 pav.).

4 pav. Hierarchinio ornitomorfizmų reikšmių grupavimo dendrogramos:
lietuvių kalbos ornitomorfizmai

⁵ Pvz., *fazano* ir *povo* susijungimo skaičius – 9,2. Jis matricoje užbraukiamas, o toliau šių žodžių horizontalioje ir vertikalioje eilėje užbraukiami žemiausi skaičiai: 6,8; 4,3; 2,5; 2,1; 2,1; 2,1; 2,1; 2,1; 2,1; 2,1. Sudaroma nauja matrica, kurioje *povas* ir *fazanas* vertinami kaip nedalomas vienetas.

latvių kalbos ornitomorfizmai

Kaip ir G. Rosinienės dendrogramoje (plg. Rosinienė, 1978, 1982), naminiai ir laukiniai paukščiai pasiskirsto per visą brėžinį pramaišiu. Grupės susidaro ne pagal tai, kokios šeimos paukščiai atsiduria šalia, bet tada, kai juos jungia bendra sėma⁶. Į 3–4 narių grupelę ornitomorfizmus gali jungti 1–3 sėmos (žr. 5 lent.).

⁶ Plg. gyvūnų pavadinimus G. Rosinienės dendrogramoje – jie pasiskirsto pagal didumą (pirma eina stambūs gyvūnai, paskui – smulkesni).

5 lentelė. Ornitonimų reikšminės grupės

paukščių pavadinimai	susijungimo balas	semos
<i>fazanas – povas – gulbė</i>	7	gražumas, išdidumas, puošnumas
<i>antis – žąsis – višta – varna</i>	4,9	kvailumas, nerangumas
<i>kanarėlė – žvirblis – kurapka – viščiukas</i>	4,8	mažas ūgis
<i>gervė – gandras – strutis</i>	4,9	aukštas ūgis, ilgos kojos
<i>erelis – sakalas – kalakutas – gaidys</i>	4,9	piktumas, išdidumas
<i>zoss – pīle – pīltėviņš – tītars</i>	6,9	kvailumas, išdidumas
<i>vārna – balodis – papagailis – žagata</i>	4,8	plepumas
<i>laktīgala – kanārijputniņš – cīrulis</i>	6,9	dainavimas, linksmumas

Vienų ornitomorfizmų susijungimo balas sutampa lietuvių ir latvių kalbos paukščių pavadinimų dendrogramose (*antis – žąsis / pīle – zoss* = 7,2), kiti atsiduria skirtingose schemų vietose. Skirtumus čia nulemia ne tik kitoks žodžių vartojimas, bet turbūt ir informantų subjektyvi nuomonė⁷.

Palyginus grožinės literatūros bei žodynų medžiagą su eksperimentų rezultatais paaiškėjo, kad žmogaus apibūdinimas paukščių pavadinimais lietuvių ir latvių kalbose nėra labai skirtingas. Apibūdinamos beveik visos tos pačios žmogaus savybės, labai dažnai sutampa ir lyginimo etalonai (pvz., judrumo apibūdinimas eksperimentų duomenimis yra labai panašus: *kregždė, žvirblis, vieversys, strutis, kurapka, genys*,

⁷ Minėtina, jog kai kurie informantai piktinosi, kad dalis paukščių anketose yra nuskriaudžiama, nes jiems priskiriami vien neigiami bruožai. Gali būti, kad atsakymai buvo tyčia parenkami „švelnesni“, kad bendras paukščio paveikslas bent truputį pasikeistų į gerąją pusę.

judrumo apibūdinimas eksperimentų duomenimis yra labai panašus: *kregždė, žvirblis, vieversys, strutis, kurapka, genys, paukštis, šarka / strauss, bezdelīga, irbe, zilīte, dzenis, zvirbulis, žagata, cīrulis* – skiriasi tik ornitomorfizmų seka ir trūksta žodžių *zylē* ir *putns*, nepatekusių į antrąjį eksperimentą). Gana dažnai būna ir taip, kad vieną savybę dažniau apibūdinama ornitomorfizmais vienoje kalboje, o kitą – kitoje. Ornitomorfizmai, dažniausiai vartojami žmogui apibūdinti, irgi panašūs.

Remiantis grožinės literatūros ir žodynų duomenimis atrodytų, kad gana daug savybių latvių kalboje neapibūdinama (pvz., kompleksija), bet tai paneigia eksperimentų rezultatai. Pabrėžtina, kad iš žodynų bei grožinės literatūros paimta medžiaga jokiū būdu neprieštarauja eksperimentų rezultatams – šie duomenys gerai papildo vieni kitus. Eksperimentų rezultatai geriau atspindi dabartinę padėtį kalboje, parodo, kurie ornitomorfizmai šiuo metu dažniau vartojami ir kokias jie gali turėti reikšmes. Bet, skirtingai nuo žodynų ir grožinės literatūros, jie nerodo žodžio vartojimo konteksto ir aplinkybių. Faktinė medžiaga, savo ruožtu, negali apimti visos realiai kalboje vartojamos leksikos.

Eksperimento pagrindu sudarytos dendrogramos leidžia manyti, kad tarp ornitomorfizmų egzistuoja nenutrūkstamas ryšys, ir ši leksinė semantinė grupė funkcionuoja kaip sistema.

Straipsnio autorė dėkoja visiems Latvijos universiteto studentams, sutikusiems būti eksperimento informantais, ir dėstytojams, talkinusiems atliekant eksperimentus. Norėtusi ypatingai padėkoti Pedagogikos ir psichologijos fakulteto Latvių kalbos ir literatūros mokymo metodikos katedros lektorei Maijai Arajai už pagalbą, palaikymą ir naudingas pastabas.

Literatūra

Karpovičienė A., 2004, Žmogaus apibūdinimas paukščių pavadinimais lietuvių ir latvių kalbose. Magistro darbas, Vilnius, VU.

Rosiniene G., 1978, 1982 – *Росинене Г. И.* Характеристика человека зоонимами в литовском языке. Канд. диссертация

Вильнюс, 1978; *Rosinienė G. Zoomorfinis žmogaus apibūdinimas lietuvių kalboje (psicholingvistinio eksperimento duomenimis) – Kalbotyra*, 1982. T. 33 (1).

**Names of birds in Lithuanian and Latvian
(experimental research)**

Summary

This article is a description of psycholinguistic experiments, which aims at 1) broadening the scope of the research material; 2) providing a more objective evaluation of the intensity of the meanings of the bird's name; 3) revealing the semantic relations between the names of birds.

The results of this research show that:

- human characterization using the names of birds is rather similar in both Lithuanian and Latvian;
- the names of birds have many meanings, some of which are not given in dictionaries;
- the semantic structure of the names of birds reveals a certain hierarchy;
- the lexical-semantic group of the names of birds functions as a system, whose members are connected among themselves and are subject to a certain hierarchy.

Ineta KURZEMNIECE**Žogu nosaukumu leksiskās motivācijas analīze
(sinhroniskais aspekts)**

Rakstā aplūkota žogu nosaukumu leksiskā motivācija latviešu valodas izloksnēs, par pamatu ņemot npublicētos vākus no dažādiem Latvijas novadiem (LVDA, Apv., A., VMP, BDM ZM) un izmantojot publicētos valodnieku (piemēram, ĒIV, Indāne 1986, KIV, ME, EH, Reķēna 1975, Rūķe-Draviņa 1995) un etnogrāfu (piemēram, Alsupe 1982 un 1986, Bielenstein 1907, Cimermanis 1990 un 1998, Jaunzems 1943, Kundziņš 1974, Kurcalts 1934, Strods 1991) darbus, rakstu avotus kopš 17. gs. (Lettus, Lg., L, St., U, ME, EH), preses izdevumus un folkloras publicējumus (poētiskas izteiksmes žogu nosaukumi netiks analizēti) (piemēram, LD, Straubergs 1944). Motivācijas analīzē izmantoti V. Gaka (Гак 1977), Dz. Paegles (Paegle 1980), J. Apresjana (Апресян 1974), V. Pavela (Павел 1983), V. Telijas (Телия 1986), E. Jakaitienes (Jakaitiene 1988), A. Vežbickas (Вежбицкая 1997) un citi teorētiskie darbi (piemēram, Aronoff&Rees-Miller 2001, Nominationsforschung 1999). Nosaukumu analīzei izvēlēti principi un modeļi, kas raksturīgi tieši žogu nominācijai, jo galvenie nominācijas modeļi ir universāli un atrodami katrā valodā, bet atsevišķu leksikas tematisko grupu nominācijas modeļi var būt atšķirīgi.

Žogu nosaukumi no motivācijas viedokļa grupēti divās daļās – pirmo daļu veido tiešās nominācijas rezultātā radušies nosaukumi, bet otro – nosaukumi, kas radušies pastarpinātajā nominācijā. Pazīmes, kas ir nosaukumu pamatā un atspoguļo to iekšējo formu, izdalītas pēc iespējas sīkāk, jo tikai tādā veidā iespējams izsekot tautas materiālās kultūras un valodas saistībai. Žogu nominācija latviešu valodā salīdzināta ar šīs leksikas tematiskās grupas nosaukšanas modeļiem lietuviešu valodā (pēc LKA I 60–64 nosaukumu nomināciju pētījusi raksta autore), krievu valodā tajās izloksnēs, kurās apkopoti materiāli par šo tēmu, proti, izloksnēs ap Jaroslavu, kādreizējās Vladimiras Suzdaļas kņazistes teritorijā (pēc Мельниченко 1974) un

baltkrievu valodā (pēc ДАБМ Нр. 246), lai noskaidrotu līdzības un atšķirības žogu nosaukšanā un pētītu to cēloņus.

Lielākā daļa žogu nosaukumu ir radušies **tiešās nominācijas** rezultātā, kad priekšmets jeb denotāts apzīmēts ar vārdu, kura galvenā nozīme jau norāda uz attiecīgo pazīmi.

Žogu nosaukumiem latviešu valodas izloksnēs raksturīgi nominācijas principi, kas pamatojas, pirmkārt, uz žogu īpašībām, otrkārt, uz to saistību ar cilvēku, viņa praktisko darbību, treškārt, uz žogu izmantojumu.

I. Žogu nominācija, kas saistīta ar to īpašībām

1. Daļa žogu latviešu valodas izloksnēs ir guvuši apzīmējumu pēc materiāla. Norāde uz materiālu ietverta gan vārdkopnosaukumu atkarīgajā, gan salikteņu pirmajā komponentā:

- akmeņi – *akmeņa sētiņa* (Sāvienā VMP Nr.2503), *akmeņu krāvums* (Priekulē, LVK), *akmeņu sēta* (Skultē, LVDA; Braslavā Kurcalts 1934, 43), *akmeņu žuogs* (Puzē Apv.);
- alkšņi – *alkšņu žuogs* (Milzkalnē VMP Nr.2945);
- egles – *eglīšu sēta* (izloksnēs ap Valmieru Apv.), *egļu žuogs* (Launkalnē LVDA);
- paegli – *ērcešu žuogs* (Cīravā LVDA), *kadeģu žuogs* (Ziemupē LVDA);
- kārkli – *kārķļu sēta* (Vidzemē, Kurzemē LD 22313 [3]), *kārķļu vija* (Vietalvā LD 21973, 6.var.[3]), *kārķļu žuogs* (Mēdzulā, Blīdienē LD 22314);
- koks – *kuoka sēta* (Misā, viet. Vidzemē LVDA), *kuoka sētiņa* (Sunākstē LVDA), *kuoka žuogs* (Kuldīgā LD 13239);
- krūmājs – *žuogu sēta* (Rankā LVDA);
- mūris – *mūra sēta* un *mūra žuogs* (LLVV V 294);
- skujkoki – *skujriķis* (nedrošs vākums) (Dundagā LVDA).

Žogu nosaukšana pēc tajā izmantotā materiāla raksturīga arī radu valodām: lietuviešu valodai, piemēram, *egliaus tvorà*, *elksnìnė tvorà*, *glúosnių tvorà*, *karklinė tvorà*, *krūminė tvorà*,

medinē tvorà, lazdinē tvorà, žilvinē tvorà; krievu valodai izlokšnēs ap Jaroslavļu, piemēram, *СОЧУК*.

2. Vairums žogu nosaukumu ir guvuši apzīmējumu pēc detaļām, kas lietotas, gatavojot žogu. Norāde uz žoga detaļām ietverta gan vārdkopnosaukumu atkarīgajā, gan salikteņu pirmajā komponentā. Nosaukumi atspoguļo žogu veidu dažādību Latvijas novados un žogu vēsturisko attīstību no masīvu apaļkoku vai plēstu koku izmantojuma līdz rūpnieciski apstrādātu detaļu lietojumam tajos. Senākajām žogu formām pakāpeniski izzūdot no zemnieku saimniecībām, daļā izlokšņu to nosaukumi tika pārnesti uz jaunākām žoga konstrukcijām, piemēram, *vabiņu sēta* 'pīts egļu zaru stāvžogs' > 'naglots zedeņu stāvžogs' > 'dēļu vai latu stāvžogs'; *statiņi* (vsk. n. *statinis*) 'stāvkoku žogs' > 'kāršu žogs' un 'pīts egļu zaru stāvžogs' > 'naglots zedeņu stāvžogs' > 'dēļu vai latu stāvžogs'. Šādi nosaukumi turpmāk rakstā apzīmēti ar * zīmi. (Ierasto nosaukumu pārņemšana uz jaunākām formām raksturīga arī citiem materiālās kultūras priekšmetiem, piemēram, skat. Alsupe 1982, 114; 1986).

Nosaukumos sastopami šādi žogu detaļu apzīmējumi:

- *stabi* – *stabiņu sēta* (Olainē LVDA), *stulpeņu žuogs* (nedrošs) (Kārsavā, Gaigalavā Strods 1991,49);
- *tievi balķi* – *balķeņu sēta* (Kūdumā Apv., Kauguros LVK), *dēļu žuogs** (Pļaviņās A.), *blanku sēts* (Svētciemā Apv.), *kriteņa žuogs* (literatūrā EH I 656), *kriteņu žuogs* (Grobiņā Apv.), *kritiņu žuogs* (Grobiņā ME II 281), *statiņu sēta** (L I 592, St. I 295 un II 717), *statiņu žuogs** (Krustpilī EH II 571);
- *šķelti koki* – *dēļu žuogs** (Pļaviņās A.), *lubīnu sēta* (Brenģulos LVDA), *šķēdēņu sēta* (Kauguros Rūķe-Draviņa 1995, 51, Smiltēnē EH II 630), *šķīļu sēta* (Ziemeļvidzemē LVDA, Apv.), *šķīļu sētiņa* (Sēļos LVK), *šķīļu sēta* (Vidzemē EH V 635);
- *kārtis* – *kāršu sēta* (Vidzemē, Zemgalē LVDA, Apv.), *kāršu sētiņa* (Lazdonā, Dignājā Indāne 1986, 166), *kāršu sētmalis* (viet. Latgalē LVDA), *kāršu žuogs* (Kurzemē LVDA un LVV 368), *kāršužogs* (Ziemeļkurzemē LVDA), *riķu žuogs** (viet. Ziemeļkurzemē LVDA), *sklandu žuogs* (Kurzemē LVDA,

Apv., LU), *sklandžuogs* (Ziemeļkurzemē LVDA), *vārstuļu žuogs* (Engurē VMP Nr.2904);

- nodarināti egļu zari vai zedeņi (lai gan nodarināti egļu zari un zedeņi apzīmē dažādas etnogrāfiskās reālijas, tomēr izloksnēs žogu nosaukumos tās netiek šķirtas, tāpēc apvienotas vienā apakšpunktā) – *daigu sētmalis* (Ciblā A., Prodē LVDA), *kribiņšēta // kribiņšēts* (Tūjā LVDA, Vainižos VIV I 411–2), *laktu sēta** (Elejā, Vilcē LVDA), *laktu žuogs** (viet. Kurzemē LVDA), *latiņu žuogs** (viet. Kurzemē LVDA), *maigles sēta* (Lašos VMP Nr.2822), *maiglīšu sēta* (Burtniekos LVDA), *maigļu sēta* (Ziemeļvidzemē LVDA, Kurcalts 1934, 39, Rūķe-Draviņa 1995, 46–7), *maiglsēta* (viet. Ziemeļvidzemē LVDA), *maiļu sēta* (Ķieģeļos LVDA), *miētu žuogs** (Elkšņos LVDA, Īslīcē Straubergs 1944, 701), *mietžuogs** (Dundagā Apv.), *nīšu sēta* (Ziemeļvidzemē LVDA), *nīšžuogs* (Spārnē LVDA), *pidiņu sēta* (Salacā EH II 230), *pidiņšēts* (Svētciemā, Salacā Apv.), *ribiņu sēta* (Vitrupē LVDA, Bīriņos, Skultē ME III 521), *ribiņu žuogs* (Kurzemē, viet. Vidzemē LVDA, Apv.), *ribiņšēta* (Limbažos LVDA), *riču žuogs* (Engurē, Sakā LVDA), *riķu žuogs* (Kurzemē, Rietumzemgalē LVDA, Apv.), *riķžuogs* (Ziemeļkurzemē LVDA), *skadiņu sēta* (Ērgemē ĒIV III 340, Kārķos LVDA), *skadiņu žuogs* (Druvienā ME III 863), *skribu žuogs* (Rendā LU), *slitāja sēta* (Zalvē LVDA), *spriķu žuogs* (Ziemeļkurzemē LVDA, Apv.), *spriķu sēta* (Popē EH II 560), *spriķgulžuogs* (Puzē Apv.), *spriķžuogs* (Zirās, Zūrās LVDA), *stadiņu sēta** (Baldonē LVDA), *stadiņu sēta* (Ērgemē ĒIV III 340, Kārķos Apv.), *stateņu žuogs* (Pastendē, Stendē LVDA), *statiņu sēta** (Lazdonā LVK, Virānē VMP Nr.1932), *statiņu sētiņa* (Dignājā Apv.), *statiņu sētmalis* (Aulejā LVDA), *statiņu žuogs** (Krustpilī EH II 571), *statīņu sēta* (Ziemeļvidzemē LVDA), *stediņu sēta* (Valkā LVDA), *stateņžuogs* (Vandzenē LVDA), *statiņžuogs* (Spārnē LVDA), *stikalu sēta* (St. II 717), *stikaļu sēta* (literatūrā ME III 1066), *stikāļu sēta* (Kurmenē

LVDA), *strikaļu sēta* (literatūrā ME III 1066), *strikāļu sēta* (Vecumniekos, Taurkalnē EH II 578), *treliņu sēta** (viet. Zemgalē LVDA), *treliņu žuogs** (Milzkalnē LVDA, Zvārdē VMP Nr.1981), *dabiņu sēta* (Kārķos Apv.), *vabiņu sēta* (viet. Zemgalē un Vidzemē LVDA), *vabiņu žuogs* (Dolē LVDA), *vabu sēta* (viet. Zemgalē LVDA), *vabu žuogs* (Kurzemē, Rietumzemgalē LVDA), *vabu žuodziņš* (Milzkalnē LVDA), *vabiņšēta // vabiņšēts* (Ziemeļvidzemē LVDA), *vabiņšēta* (Kārķos LVDA), *vabiņšēta* (Naukšēnos, Zirās LVDA), *vibiņu sēta* (viet. Zemgalē LVDA), *vibiņšēta* un *vibiņšēts* (Ziemeļvidzemē LVDA), *virbiņu žuogs* (Kurzemē Jaunzems 1943, 211), *virbu sēta* (Zentenē VMP Nr.2945), *zedēņu sēta* (Vidzemē LVDA, Apv.), *zedēņu žuogs* (viet. Zemgalē, Vidzemē LVDA, A., LVV 871), *zedīnu sēta* (Ziemeļvidzemē LVDA), *zediņu sēta* (Vidzemē, viet. Zemgalē LVDA, A.), *zediņu sētiņa* (Sinolē LVDA), *zediņu sētmalis* (viet. Latgalē LVDA, A.), *zedīnu sēta* (Vidzemē LVDA), *zedīnsēta* (Kūdumā Apv.), *žagstu sēta* (Sunākstē ME IV 787);

- nodarināti lapu koku zari – *miētu žuogs** (viet. Kurzemē, Zemgalē LVDA, Straubergs 1944, 70), *mietžuogs* (Dundagā Apv.), *sprunguļšēta* (Vecumniekos LVDA), *zaru sēta* (viet. Vidzemē LVDA), *zaru žuogs* (viet. Kurzemē LVDA);

- žagari – *žagaru sēta* (Zemgalē LVDA, Apv.), *žagaru žuogs* (Kurzemē, Vircavā LVDA), *žagarsēta* (Vecsaulē LVK), *žagaržuogs* (viet. Kurzemē LVDA, A.), *žeberīnu sēta* un *žebīnu sēta* (Rencēnos LVDA), *žeberklīša sēta* un *žeberkļa sēta* (Raiskumā LVDA);

- zaroti, žuburoti koki (izmantoti arī siena un labības žāvēšanai) – *ārķu žuogs* (Rendā LU), *žēbursēta* (Vaivē LVDA), *žubursēta* (Priekuļos LVDA), *žurbuļu sēta* (L I 592, St. I 253, U I 242), *žurbuļu žuogs* (Ziemeļvidzemē Kundziņš 1974, 173–4); *žurda sēta* (Allažos LVDA), *žurdiņu sēta* (Vidzemē LVDA),

žurdīnu sēta (Vidzemē LVDA), *žurdu sēta* (Vidzemes izloksnēs ap Allažiem LVDA, Apv.), *žurdiņšēta* (Siguldā LVDA);

- *nomaļi* – *nuomaļu sēta* (Asūnē VMP Nr.2671), *nuomaļu žuogs* (Puzē Apv.), *šāļu žuogs* (Puzē Apv.);

- *dēļi* – *dēļišu sēta* (viet. Vidzemē LVDA), *dēļišu sētmalis* (atsev. Zemgales sēliskajās izloksnēs un Latgalē), *dēļišu žuogs* (viet. Kurzemē, Zemgalē), *dēļu sēta* (viet. Vidzemē), *dēļu sētmalis* (viet. Latgalē un Zemgales sēliskajās izloksnēs), *dēļu žuogs** (viet. Kurzemē), *ribiņu žuogs** (Lubezerē LVDA), *treliņu sēta** (Džūkstē, Naudītē LVDA), *vabiņu sēta** (Vilcē LVDA);

- *mieti* – *ārķu žuogs** (Rendā LU), *mietu žuogs** un *mietžuogs** (Kurzemē, Zemgalē LVDA, Apv.);

- *latas* – *kārtiņu sētmalis* (Rubeņos LVDA), *kārtiņu žuogs* (Zūrās A.), *kārtu žuogs* (Milzkalnē VMP Nr.2904), *kārtu žuodziņš* (Vircaivā LVDA), *lakšu žuogs* (Puzē Apv.), *laktiņu žuogs* (viet. Kurzemē LVDA, LU), *laktas žuogs* (Matkulē VMP Nr.2904), *laktu sēta** (Elejā, Vilcē LVDA), *laktu žuogs** (viet. Kurzemē LVDA), *latiņu sēta* (Biržos A., Sēļos LVK), *latiņu žuogs** (Embūtē LVDA), *latu sēta* (viet. Vidzemē, Zemgalē LVDA, LVK), *latu žuogs* (Kurzemē LVDA, LLVV IV 608, LVV 433), *treliņu žuogs* (Lestenē VMP Nr.2904);

- *virves* – *rīcagu žuogs* (literatūrā ME III 535);

- *dzelzs kaluma daļas* – *treliņu žuogs** (Puzē Apv.).

Norāde uz žogu detaļām raksturīga arī radu valodu žogu nosaukumiem: lietuviešu valodai, piemēram, *balkinē tvorā*, *alvytinē tvorā*, *balēšu tvorā*, *cvekinē tvorā*, *garādinē tvorā*, *kazilų tvorā*, *kārčių tvorā*, *kuolų tvorā*, *apvalių medūķų tvorā*, *pagalių tvorā*, *sklandų tvorā*, *stulpų tvorā*, *skilinė tvorā*, *šakų tvorā*, *žagarių tvorā*; krievu valodas izloksnēm ap Jaroslavļu, piemēram, *баласник*, *голинник*, *жердяная изгородь*, *доцатый забор*, *тынник*, *загородка из слег*, *изгородь из кольев*, *лубчинник*.

3. Atsevišķi žogu nosaukumi ir guvuši apzīmējumu pēc galveno detaļu skaita, žogā:

- *divas* – *divkāršu sēta* (Biržos un Valmierā A.);

- trīs – *trīskāršu sēta* (viet. Vidzemē A.).

Nozīmīgo detaļu skaita izmantojums žogu nosaukšanā lietuviešu valodā un krievu valodas izloksnēs bijušās Vladimiras Suzdaļas kņazistes teritorijā nav konstatēts.

4. Dažos žogu nosaukumos ir ietverta norāde uz žogu detaļu apstrādes veidu:

- gropēt – *gruopu žuogs* (Kursišos VMP Nr. 3153);
- zēmerēt – *zēmera žuogs* (Puzē Apv.).

Žogu detaļu apstrādes veida apzīmējums dažu žogu nosaukšanā izmantots arī citu valodu izloksnēs: lietuviešu valodā, piemēram, *laidinys*; krievu valodā izloksnēs ap Jaroslavļu, piemēram, *вырыб*.

5. Daļa žogu ir guvuši apzīmējumu pēc žogu detaļu novietojuma:

- guļus – *gulā sēta* (Kauguros LVK, Rūķe-Draviņa 1995, 46), *guldēļu sēta* (Jaunpiebalgā A.), *gulkuoku žuogs* (vairākās izloksnēs Kurzemē, LLVV III 173); *gulu sēta* (Vecsaulē LVDA, ME I 679, tautasdziesmā EH II 483), *gulu žuogs* (Basos LVDA, Snēpelē BDM ZM Nr. 5537₁), *gulsēta* (viet. Kurzemē un Vidzemē, Bielenstein 1907, 170–1, Bārbelē ME I 678), *gulzedeni* (Jaunpiebalgā A.), *guļsēta* (Stāmerienē ME I 678), *guļžuogs* (LU I 83, ME I 680, LLVV III 173);

- stāvus – *stādaigu sēta* (Gārsenē Apv.), *stādaigu sētiņa* (daļā Zemgales sēlisko izlokšņu LVDA), *stādaigu sētmalis* (Bebrenē, Rubeņos, Secē LVDA), *stādojsētiņa* (Secē LVDA), *stā(v)kuoču sēta* (Zemgalē izloksnēs ap Iecavu, Cerauksti LVDA), *stāpiņu sēta* (Jaunsvirlaukā LVDA), *stāpuļķu sēta* (Mērsragā Apv.), *stāvā sēta* (Kauguros LVK), *stāvdēļu žuogs* (Upesgrīvā VMP Nr.2945) *stāvžuogs* (LLVV VII₂ 202);

- slīpi – *slīpā sēta* (Ziemeļvidzemē LVDA, Ērgemē ĒIV III340), *slīpās sklandas // slīpuo sklandu žuogs* (Ziemeļkurzemē Jaunzems 1943, 21), *šķībā sēta* (Ērgemē LVDA, Rozēnos Apv.).

Arī citu valodu izloksnēs atsevišķi žogu nosaukumi guvuši apzīmējumu pēc žogu detaļu novietojuma veida, piemēram, lietuviešu valodas izloksnēs konstatēti nosaukumi *gulsčių kārčių*

tvorà, gulsčīų kartēlių tvorà, pastrizà tvorà, pažvili tvorà, pražulni tvorà, gulsčīà tvorà, skerstvorè, skersinè tvorà, išilginè tvorà, ištisinè tvorà; krievu valodas izloksnēs ap Jaroslavļu, piemēram, *косик, прямая изгородь, осяковый огород, огород из козлы, решетник*.

6. Vienā žogu nosaukumā ietverta norāde uz žogu dalījumu: *puosmu žuogs* (Milzkalnē VMP Nr.2904).

Dalījums posmos atspoguļojas arī lietuviešu valodas žogu nosaukumos, piemēram, *preslinè tvorà, straipsninè tvorà*.

7. Daļa žogu ir guvuši apzīmējumu pēc žoga vai tā materiāla īpatnībām. Norāde uz izmantotā materiāla pazīmi atspoguļojas vārdkopnosaukumu atkarīgajā un salikteņu pirmajā komponentā:

- dzīvs – *dzīvā sēta* (Džūkstē Apv.), *dzīvais žuogs* (Kalupē Reķēna 1975, 194), *dzīvžuogs* (viet. Kurzemē, Zemgalē LVDA, Apv., LLVV II 470);

- ass – *pīķu žuogs* (Engurē VMP Nr.2045), *šķēpu sēta* (Lielstraupē, Rozulā VMP Nr.2415, Kūdumā EH II 483), *šķēpu žuogs* (Ziemeļkurzemē Kundziņš 1974, 173–4, Krastiņa 1963, 163), *šķēpsēta* (Kūdumā Apv.);

- senlaicīgs – *tēvu sēta* (Valmierā Apv.).

Arī citu valodu izloksnēs vairāku žogu nosaukumos ietverta norāde uz žogam piemītošu īpašību, piemēram, lietuviešu valodā sastopami nosaukumi *senóviška tvorà, spraginè tvorà*.

II. Žogu nominācija, kas saistīta ar cilvēku, viņa praktisko darbību

Daļā žogu nosaukumu ietverta norāde uz darbību, kuras rezultātā tapis žogs. Norāde uz darbību atspoguļojas gan vārdkopnosaukumu atkarīgajā komponentā, gan ar sufiksiem atvasinātajos nosaukumos:

- aizžuoguo – *aizžuoguojumš* (Raunā, Vārkavā LVDA, ME I 62, LLVV I 140), *aizžuogs* (Vestienā, Zasā EH I 65, LLVV I 140);

- pīt – *pīta(-ā) sēta* (viet. Zemgalē un Vidzemē, Varakļānos LVDA, VMP Nr.2415, LVK), *pīt(-ai)-s sētmalis* (Aulejā, Istrā LVDA), *pīt(-ai)-s žuogs* (viet. Kurzemē un

Zemgalē LVDA, VMP Nr. 2945, 3153), *pīts žagaru žuogs* (Puzē Apv.);

- režģīt – *režģis* (Auros, Rankā LVDA);
- vīt – *vijaine* (Neretā ME IV 525), *vijale* (U I 340, Koknesē ME IV 582);
- pogāt, resp., *knuopēt* – *knuopžuogs* (Lubezerē VMP Nr. 2945).

Minētais nominācijas modelis ir produktīvs arī radu valodās: lietuviešu valodā, piemēram, *guldýtinė tvorà, pintinė tvorà, raizgyta tvorà, rištinė tvorà, straigai, susukta tvorà, taškuota tvorà*; krievu valodas izloksnēs ap Jaroslavļu, piemēram, *городьба, горожжа, завал, засека, огород, осек, плетень, прогонный огород*; baltkrievu valodā, piemēram, *згарода, агарожжа, ізгародзь*.

2. Atsevišķos žogu nosaukumos ietverta norāde uz etnosu, kas sekmējis attiecīgā žoga veida pārņemšanu Latvijā vai kam raksturīgi šādi žogi:

- lietuvieši – *leišu žuogs* (Bukaišos VMP Nr. 1918);
- igauņi jeb sāmieši – *sāmiešu žuogs* (Ziemeļkurzemē Cimermanis 1990, 196).

Minētais žogu nosaukšanas veids konstatēts arī lietuviešu valodas izloksnēs, piemēram, *žemaičiū tvorà*.

3. Atšķirībā no latviešu valodas lietuviešu valodas izloksnēs sastopami tādi žogu nosaukumi, kas apzīmēti pēc piederības kādai sociālai grupai, piemēram, *bajorinē tvorà, ubaginē tvorà*.

III. Žogu nominācija, kas saistīta ar to izmantošanu

Vairāki žogu nosaukumi latviešu valodas izloksnēs ir guvuši apzīmējumu pēc vietas, ko ierobežo vai kur atrodas žogs. Norāde uz vietu, ko ierobežo žogs, atspoguļojas vārdkopnosaukumu atkarīgajā komponentā:

- dārzs – *dārza sēta* (viet. Vidzemē LVDA), *dārza žuogs* (viet. Kurzemē LD 25950, 5. var.);
- ganu ceļš – *gatvejas žuogs* (Sēmē VMP Nr. 2904), *uolnīcas sēta* (Vecpiebalgā VMP Nr. 2503);

• laidars – *zādraukla sētmalis* (pierobežas izloksnēs ar Krieviju A.).

Minētais nominācijas modelis izmantots arī radu valodās, piemēram, *ganjūklinē tvorā, pīevu tvorā*; krievu valodas izloksnēs ap Jaroslavļu, piemēram, *выгон, горожса, гон, околица, осырок, прогон, пролет, поскотина, усад, домашний забор*.

2. Vairāki žogu nosaukumi ir guvuši apzīmējumu pēc šo reāliju funkcijas:

- kārstīt – *kārsteklis* (Lubejā, Vestienā EH I 604);
- aizsargāt mājlopus no meža zvēriem – *lāču žuogs* (Kurzemē Kundziņš 1974, 254, Jaunzems 1943, 20, Kurmenē VMP Nr. 1918), *vilku žuogs* (Kurzemē Kundziņš 1974, 254, Cimermanis 1990, 196, Rozulā Krastiņa 1963, 163);
- lietot aplokiem – *apluoku žuogs* (Raņķos VMP Nr.3061).

Žogu nosaukšana pēc to funkcijas sastopama arī lietuviešu valodas izloksnēs, piemēram, *sniēgtvorē, tvārto tvorā*.

Daļa žogu nosaukumu ir radušies **pastarpinātajā nominācijā**, kad norāde uz izcelto pazīmi izteikta ar salīdzinājumu vai sastatījumu ar kādu citu priekšmetu, kam piemīt tā pati pazīme. Tas ir produktīvs žogu nosaukšanas veids un izplatīts biežāk augšzemnieku dialekta izloksnēs, retāk – lejzemnieku dialekta izloksnēs.

Žogu nosaukšanā latviešu valodas izloksnēs izmantoti šādi pastarpinātās nominācijas paņēmieni: metaforiskais pārnese un metonīmiskais pārnese.

I. Metaforiskie pārnese

Dažu žogu nosaukšanā izloksnēs izmantots metaforiskais pārnese, kas pamatojas uz dažādu, savā starpā nesaistītu reāliju līdzību vai arī uz atsevišķu pazīmju kopību.

Vairāki žogi ir guvuši apzīmējumu, pamatojoties uz žoga un citas reālijas formas līdzību:

- *redele* 'priekšmets, kas veidots no vairākiem stieņiem, plāksnēm u.tml.' (LLVV VI₂ 572) > *redelīnu sēta* 'stāvžogs, naglots zedeņu stāvžogs' (Jaunpiebalgā A.), *redeļsēta* 'kāršu caurumos ievērtu zedeņu stāvžogs' (Lenčos LVDA);

• *strepes* 'trepes' > *strepju žuogs* 'šķeltu koku slīpžogs' (Ziemeļkurzemē Kundziņš 1974, 173–4);

• *steķi* 'ierīce kā uzlikšanai – parasti divi pāri krusteniski sastiprinātu balstu, kas savienoti ar horizontālu koku' (LLVV VII₂ 206) > *steķu sēta* 'vienkāršu žogs, taisīts no krusteniski sastiprinātiem mietiem, kas savienoti ar kārti' (Vaivē VMP Nr. 1932);

• *valnis* 'zemes uzbērums' (LLVV VIII 280) > *vale* (viet. Vidzemē, Latgalē LVDA), *valis* (Galēnos LU), *valle* (Džūkstē LVK), *valnis* (LVV, 849), *vaļņi* 'krauts akmeņu žogs' (Kurzemē Jaunzems 1943, 21).

2. Atsevišķi žogi ir nosaukti, balstoties uz žoga un citas reālijas gatavošanas līdzību:

• *trīnītis* 'auduma pinums' (LLVV VII₂ 628) > *trīnītis* 'pīts egļu zaru žogs' (Sēļos VKM).

3. Viens žogu veids ir guvis apzīmējumu, pamatojoties uz žoga un citas reālijas funkcijas – ierobežot, norobežot no kā – līdzību:

• *trenze* 'iemaukti' (ME IV 231) > *trenze* 'žogs' (U I 310, ME IV 231, EH II 693).

Žogu nosaukumi ar metaforisko pārneseņu ne lietuviešu valodas atlantā (LKA I 60.–64.), ne pētījumā par žogu nosaukumu izplatību, darināšanu un nomināciju krievu valodas izloksnēs bijušās Vladimiras Suzdaļas kņazistes teritorijā nav pierakstīti.

II. Metonīmiskie pārneseņi

Daļa žogu nosaukumu – biežāk augšzemnieku dialektā, bet retāk lejzemnieku dialekta izloksnēs – ir radušies metonīmiska pārneseņa rezultātā, balstoties uz reāliju sakaru. Žogu nosaukumos ir izmantota sinekdoha – metonīmija, kuras pamatā kvantitatīva rakstura attieksmes starp parādībām.

1. Daudzi žogu nosaukumi ir radušies metonīmiska pārneseņa 'žoga detaļa' (vsk. vai dsk. formā) > 'žogs' rezultātā:

• 'baļķis (-i)' > 'stāvkoku, guļbaļķu žogs' – *balkas* (nedrošs) (Brigos LVDA), *kritenis* (literatūrā ME II 281, apv. LLVV IV 439), *kritinis* (Dunikā EH I 656), *krītenis* (apv. LLVV IV 439),

stats (St. I 295, U I 279, Bērzaunē ME III 1048), *statinis** (viet. Latgalē LVDA, VMP Nr.2592);

- 'kārts (-is)' > 'kāršu žogs' – *kārtis* (Vecaucē LVK), *sklanda* (Lg 262, U I 261, Kurzemē Bielenstein 1907, 173, Dundagā, Zlēkās, Zūrās ME II 881), *sklandas* (Kurzemē LVDA, BDM ZM Nr. 3976, St. I 270, ME II 881, EH II 504), *sklandes* (Dundagā ME II 881), *stādags** (Matkulē ME III 1049), *stādagi** (literatūrā ME III 1049), *stādaiņi** (Lubānā ME III 1037), *statinis** (Latgalē, Zemgales sēliskajās izloksnēs LVDA), *vabas** (Svētciemā Apv.), *vārstalas* (Cēsīs LVDA, Palsmanē A.), *vārstulis* (Gudeniekos ME IV 509);

- 'velēnas' > 'krauts velēnu žogs' – *veļēnas* (literatūrā ME IV 34);

- 'nodarināts (-i) egļu zars (-i), zedenis (-i) > 'zedeņu žogs' – *daigas* (Dienvidlatgalē LVDA, Reķēna 1975, 192, KIV I 236, EH I 302), *daigi* (Cīblā LVDA), *daigs* (Dagdā LVDA), *mietīņi* (Lazdonā LVDA, Ļaudonā VMP Nr.25031), *ribiņas* un *ribiņi* (Ziemeļvidzemē LVDA), *riķi* (Nīgrandā LVDA, Nīgrandā, Dunikā EH II 371, Kurzemē LD 18677, 11563), *stādaiga* (Bebros LVDA), *stādaigas* (Zemgales sēliskajās izloksnēs, Dienvidlatgalē LVDA), *stādaigi* (Zemgales sēliskajās izloksnēs un Dienvidlatgalē LVDA, Apv.), *stādags** (Ezerniekos Apv.), *stādagi** (literatūrā ME III 1049), *statiņi** (Latgalē LVDA), *stāvkucis* (St. I 294, U I 278, ME III 1054), *vaba* (Cērē ME IV 427), *vabas** (Blīdienē LVDA, Lutriņos, literatūrā ME IV 427), *vabiņas* (Babītē ME IV 427), *zedeņi** (Vidzemē LVDA ME IV 701–2, EH II 803), *zediņi* (Latgalē LVDA), *zedīni* (Vidzemē izloksnēs ap Launkalni un Vecpiebelgu LVDA), *žēbi* un *žēbiņi* (Liepkalnē ME IV 800), *žurdi* (Nītaurē LVDA, Zaubē ME IV 833, U I 242);

- 'dēlis (-ļi)' > 'dēļu stāvžogs' – *statiņi** (Latgalē LVDA, KIV II 437, Reķēna 1975, 191), *statinis** un *statiņi** (Latgalē LVDA, Reķēna 1975, 191), *zedinis** (viet. Latgalē Apv., A.);

- 'nomalis (-ļi)' > 'nomaļu stāvžogs' – *zedeņi** (Liepā A.);

• 'lata (-as)' > 'latu stāvžogs' – *statinis** (Dienvidlatgalē A., Reķēna 1975, 191), *statiņi**¹ (Latgalē LVDA), *treliņi* (Vecpiebalgā LVK);

• 'mūris' > 'mūra žogs' – *mūrīši* (Kurzemē Jaunzems 1943, 21).

Metonīmiskā pārnesuma 'žoga detaļa (-as)' > 'žogs' izmantojums žogu nosaukšanā ir produktīvs arī radu valodās: lietuviešu valodā, piemēram, *garādai, lotēlēs, rikēs, sklaņdos, statinīs, stódainis, šātros, variaī*; krievu valodas izloksnēs ap Jaroslavlju, piemēram, *заворы, жерди, жердняк, колики, тычье*: baltkrievu valodā, piemēram, *жэрды*.

2. Latviešu valodas izloksnēs ir sastopami žogu nosaukumi, kas radušies metonīmiska pārnesuma 'vieta ar žogu' > 'žogs' rezultātā:

• 'dārzs ar žogu' > 'žogs' – *dārziņš* (Dundagā LVDA), *sads*² (Rēzeknē LD 33639, 7. var.);

• 'aploks' > 'žogs' – *apluoks* (Ēdolē LVDA), *dārzs* (Naurēnos A.);

• 'laidars' > 'žogs' – *zādarkls* (Kārsavā A.);

• 'iežogota olnīca' > 'žogs' – *gatve* (Vecaucē LVK), *progona* (Ciblā LVDA);

• 'iežogots ēku komplekss' > 'žogs' – *dvors* (nedrošs) (Ezerniekos A.);

• 'lauku māju mala ar žogu' > 'žogs' – *sētmala // sētmale* un *sētmal(-i-)*, un *sētmaļi* (Latgalē, Zemgales sēliskajās izloksnēs, arī Nītaurē, Zentenē, Grenčos, Irlavā VMP, A., LVDA, Reķēna 1975, 192), *sētmaleņš* un *sētmalītis* (izloksnēs ap Daugavpili LD 20139).

¹ Kā liecina daudzi ar * apzīmētie nosaukumi, viens un tas pats nosaukums dažādās izloksnēs vai pat vienā un tai pašā izloksnē lietots dažādu žogu konstrukciju apzīmēšanai. Minētā tendence veicina polisēmijas rašanos žogu nosaukumos.

² Nosaukuma nozīmes pārnesums varētu būt noticis arī Latvijas pierobežā esošās krievu un/vai baltkrievu izloksnēs, līdz ar to vārds būtu uzskatāms par nemotivētu

Pārnesums 'vieta ar žogu' > 'žogs' žogu nosaukšanā izmantots arī krievu valodas izloksnēs ap Jaroslavļu, piemēram, *выгон, загон, прогон, изгорода, огород, выгорода, поскотина*.

3. Atšķirībā no latviešu un lietuviešu valodas izloksnēm krievu valodas izloksnēs ap Jaroslavļu žogu apzīmēšanā izmantots metonīmiskais pārnesums 'darbība' > 'žogs', piemēram, *городьба, горожба*.

Vairāki žogu nosaukumi latviešu valodas sinhronajā sistēmā nav motivēti. Daži no tiem ir nosaukumi, kuru pamatā ir senas mantotas saknes: *sēta* (Zemgalē, Vidzemē, viet. Kurzemē un Latgalē LVDA, Apv., A., Lettus 202, Lg 232, El 296, L 292, St. I 258, U I 255, Bielenstein 1907, 169, ME III 833, EH II 483), *sēte* (Skrīveros, Svētcimā, Vandzenē LVDA), *sēts* (lībiskā dialekta izloksnēs), *sētene* (Mazzalvē, Taurkalnē LVDA), *sēteņa* (Vidzemē, Zemgales sēliskajās izloksnēs, arī Lubānā LVDA), *sētine* (Latgalē, viet. Zemgales sēliskajās izloksnēs LVDA, EH III 833), *sētiņa* (sēliskajās izloksnēs LVDA), *sētiņi* (Sērenē LVDA), *sētiņš* (Ilzenē, Sērenē LVDA), *sētiņa* (Vidzemē izloksnēs ap Launkalni un Vecpiebalgu LVDA, LVK), *slīta* (viet. Latgalē L: VDA, LU, U I 266, ME III 934, EH II 526, etn. LLVV VII₁ 597), *slīts* (daudzās augšzemnieku dialekta izloksnēs LVDA, VMP Nr.2671, ME III 933–4, Reķēna 1975, 192), *slitiņa* // *slitiņš* (Neretā LVDA, U I 266, ME III 934), *tvāra* (Mēmelē ME IV 289), *tvāre* (U I 314, Mēmelē, Neretā ME IV 289), *tvora* (Kurzumā LVDA) (iespējams, ka *tvāra*, *tvāre* un *tvora* ir lituānismi), *žuoga* (L 592), *žuogs* (Kurzemē, daudzās Zemgales, Vidzemes un Latgales izloksnēs LVDA, Apv., A., El 296, St. I 252 un II 717, L 592, U I 241, Bielenstein 1907, 172, ME IV 839, EH 823), *žuogus* (Bikstos LVDA, nedrošs no literatūras ME IV 39), *žuodziņš* (viet. izloksnēs LVDA, LD); daži – aizguvumi no citām valodām, respektīvi, aizguvumi no ģermāņu valodām: *buldriķis* (Dundagā BDM ZM Nr. 5990, EH I 250), *bulverģis* (Zalvē, Lutriņos VMP), *bulverķis* (St. I 31, U I 40), *bulverķi* (Rundālē LD 13017, 8. var. [1]), *bulvēģis* (Ciecērē LVDA), *tūna* (Jaunrozē, Lejasciemā, Jaunlaicenē ME IV 282, Karvā, Lejasciemā, Liepnā EH II 708), *tūne* (Cirgaļos ME IV 282); aizguvumi no slāvu valodām: *katuks* (nedrošs) (Strods 1991, 22),

plots (nedrošs) (Asūnē VMP), *zabors* (Dienvidlatgalē LVDA), *zagona* (pierobežas izloksnēs ar Krieviju A.), *zamots* (Istrā LVDA); aizguvums no lietuviešu valodas: *sāmati* (Rucavā ME III 803), *zāmati* (Rucavā ME IV 699); bet daži – neskaidras cilmes nosaukumi: *kreteņu sēta* (bez vietas norādes ME II 274), *sāts* (U I 245, vairākos Kurzemes novados Bielenstein 1907, 138, ME III 809), *stādekļi* (Aizupē LVDA), *viķžuogs* (Ugālē LVDA).

Tāpat tautas materiālā kultūra ir bijusi pamats žogu nosaukšanā latviešu valodas izloksnēs. Kā liecina daudzi ar * zīmi apzīmētie nosaukumi, jaunu etnogrāfisko reāliju apzīmēšanai izloksnēs bieži izmantoti jau zināmo žogu veidu nosaukumi, tie pārnesti arī uz jaunākām žogu konstrukcijām.

Nominācijas modeļu daudzveidība žogu nosaukšanā vērojama arī radu valodu izloksnēs. Latviešu valodas izloksņu nominācijas modeļu salīdzinājums ar žogu nosaukšanas veidiem lietuviešu valodā un krievu valodas izloksnēs ap Jaroslavļu dots šajā tabulā, norādot nominācijas modeļu produktivitāti (+++ produktīvs, ++ retāk lietots, + neproduktīvs jeb sporādisks, – trūkst ziņu). Žogu nomināciju un nosaukšanas modeļu produktivitāti latviešu valodas izloksnēs un lietuviešu valodas izloksnēs (pēc LKA I 60.–64.) pētījusi pati autore, bet krievu valodas izloksnēs ap Jaroslavļu – krievu valodnieks G. Meļņičenko:

N.p. k.	Nominācijas modelis	Latviešu valodas izloksnēs	Lietuviešu valodas izloksnēs	Krievu val. izl. ap Jaroslavļu
1.	Materiāls	+++	+++	+
2.	Daļa	+++	+++	+++
3.	Galveno detaļu skaits	+	-	-
4.	Detaļu apstrādes	+	+	+
5.	veids	++	+	-
6.	Detaļu novietojums	+	+	-
7.	Dalījums	++	++	-
	Īpašība			
1.	Darbība	+++	+++	+++
2.	Etnoss	+	+	-

3.	Sociālā grupa	-	+	-
1.	Vieta	++	++	+++
2.	Funkcija	+	+	-
1.	'Cita reālija' > 'žogs' (formas līdzība)	++	-	-
2.	'Cita reālija' > 'žogs' (gatavošanas līdzība)	+	-	-
3.	'Cita reālija' > 'žogs' (funkcijas līdzība)	+	-	-
1.	'Žoga detaļas' > 'žogs'	+++	+++	+++
2.	'Vieta ar žogu' >	++	+	+++
3.	'žogs'	-	-	+
	'Darbība' > 'žogs'			

(Žogu nominācijas modeļu produktivitāte tabulā ir relatīva, jo daļēji balstīta uz citu autoru pētījumiem un sniegtajām atziņām, nevis uz izlokšņu materiāliem).

Salīdzinot žogu nominācijas modeļu lietojumu latviešu, lietuviešu un krievu valodas izloksnēs, jāsecina, ka šajās valodās žogu apzīmēšanai izvēlēti lielākoties vieni un tie paši nosaukšanas modeļi. To nosaka gan līdzīgo vai pat idento žogu konstrukciju lietojums (piemēram, skat. etnogrāfa S. Cimermaņa atzinumu par slīpkoku žogu izplatību dažādu tautu apdzīvotās teritorijās (Cimermanis 1996, VII–VIII, 15)), gan līdzības kaimiņu tautu apkārtnes uztverē un domāšanā. Atšķirības žogu nominācijas modeļu izvēlē latviešu, lietuviešu un krievu valodā, iespējams, vērojamas metaforisko pārnese izmantojumā, bet, tā kā tēlainie žogu nosaukumi bieži ir individuāli darinājumi un izloksnēs reģistrēti sporādiski, pētījumos par lietuviešu un krievu valodu žogu nosaukumiem tie nav iekļauti (nav konstatēti?).

Salīdzinot žogu nominācijas modeļu produktivitāti minēto valodu izloksnēs, jāsecina, ka vairāku modeļu regularitāte latviešu, lietuviešu un krievu valodu izloksnēs sakrīt. Tā minētajās valodās produktīvs žogu nosaukšanas veids ir to apzīmēšana pēc žogu detaļām, darbības, kuras rezultātā tapis žogs, kā arī metonīmiskā pārnese 'žoga detaļas' > 'žogs' izmantošana. Retāk lietota aplūkojamās radu valodās ir žogu

nosaukšana pēc detaļu novietojuma, bet neproduktīva – žogu apzīmēšana pēc detaļu apstrādes veida.

Lielāka tuvība žogu nominācijas modeļu produktivitātē vērojama starp latviešu un lietuviešu valodu, jo, bez jau minētajiem nosaukšanas veidiem, abās valodās žogi vienlīdz regulāri tiek apzīmēti pēc tajos izmantotā materiāla, žogam raksturīgām īpašībām, vietas, pēc dalījuma, funkcijas, pēc etnosa, kam raksturīgs attiecīgais žogu veids vai kas sekmējis kāda žogu veida ieviešanos. Latviešu un lietuviešu valodas izloksnēs žogu nosaukšanā netiek lietots pārnesums 'darbība' > 'žogs'.

Žogu nosaukšanas veidu un produktivitātes salīdzinājums rāda, ka žogu nosaukumu izveidē latviešiem ir tuvāki un ciešāki sakari ar lietuviešu, nekā ar krievu valodu. Lielo līdzību nosaukumu izveidē latviešu un lietuviešu valodā varētu būt sekmējusi arī senlatviešu un senleišu cilšu valodu kopība, jo, pēc arheologu atzinumiem, žogi Latvijas teritorijā būvēti jau vismaz kopš 1. g.t. pirms Kristus dzimšanas.

Saīsinājumi

atsev. – atsevišķās

viet. – vietumis

Avoti

A. – I. Kurzemnieces veiktā ap'auja par žogu nosaukumiem izloksnēs.

Apv. – Latviešu apvienotā apvidvārdu kartotēka.

BDM ZM – Latvijas Etnogrāfiskā brīvdabas muzeja zinātniskie materiāli.

EH – Endzelīns J., Hauzenberga E. Papildinājumi un labojumi K. Mīlenbaha "Latviešu valodas vārdnīcai". 1.–2. sēj. – R.: Kultūras fonda izdevums, 1934.–1946.

El – Elvers C. Liber memorialis lettion oder Lettisches Wörter-Buch. – R., 1748.

ĒIV – Kagaine E., Raģe S. Ērgemes izloksnes vārdnīca. 1.–3. sēj. – R.: Zinātne, 1977.–1983.

KIV – Reķēna A. Kalupes izloksnes vārdnīca. 1.–2. – R.: LVI, 1998.

L – Lange J. Vollständiges deutschlettisches und lettischdeutsches Lexicon. – Mitau, 1773.–1777.

LD – Barons K., Visendorfs H. Latvju Dainas. 1.–6. sēj. – Jelgava-Petrograda, 1894.–1915.

Lettus – Mancelius G. Lettus, das ist Wortbuch. Teil 1. – R., 1638.

LEV – Karulis K. Latviešu etimoloģijas vārdnīca. 1.–2. sēj. – R.: Avots, 1992.

Lg. – Nīcas un Bārtas mācītāja J. Langija 1685. gada latviski vāciskā vārdnīca ar īsu latviešu gramatiku. Pēc manuskripta fotokopijas izdevis E. Blese. – R., 1936.

LKA – Lietuvių kalbos atlasas. I.–III. – Vilnius: Mokslas, 1977.–1991.

LLVV – Latviešu literārās valodas vārdnīca. 1.–8. R.: Zinātne, 1972.–1996.

LU – Latvijas Universitātes Filoloģijas fakultātes studentu kursadarbi un diplomdarbi.

LVDA – Latviešu valodas dialektu atlanta materiāli.

LVK – Latviešu valodas krātuves materiāli.

LVV – Latviešu valodas vārdnīca. – R.: Avots, 1987.

ME – Mīlenbahs K. Latviešu valodas vārdnīca. Rediģējis, papildinājis, turpinājis J. Endzelīns. 1.–4. sēj. – R.: Izglītības ministrijas / Kultūras fonda izdevums, 1923.–1932.

St – Stender G. F. Lettisches Lexicon. Teil 1.–2. – Mitau, 1789.

U I – Ulmann C. Lettisch-deutsches Wörterbuch. Teil 1. – R., 1872.

U II – Ulmann C. Deutsch-lettisches Wörterbuch. Bearb. G. Brasche – Riga, Leipzig, 1880.

VIV – Ādamsons E., Kagaine E. Vainižu izloksnes vārdnīca I.–II. – R.: LU LVI, 2000.

VMP – Latvijas Vēstures muzeja Etnogrāfijas nodaļas bij. Pieminekļu valdes dokumentu kolekcija; Nr. 2503, 2592, 2415, 2904, 2748, 2671, 1932, 2945, 2822, 3153, 1919.

ДАБМ – Дыялекталагічны атлас беларускай мовы. – Мінск: Выдавецтва Акадэміі навук БССР, 1963.

Izmantotā literatūra

Alsupe 1982 – Alsupe A. Audēji Vidzemē 19. gs. otrajā pusē un 20. gs. sākumā. – R.: Zinātne.

Alsupe 1986 – Alsupe A. Valodas liecības par aušanas darbarīkiem Vidzemē 19. un 20. gs. // Dialektālās leksikas jautājumi. 1. – R.: Zinātne, 127.–187. lpp.

Aronoff & Rees-Miller 2001 – Aronoff M., Rees-Miller J. The Handbook of Linguistics. – Oxford: Blackwell Publishers.

Bielenstein 1907 – Bielenstein A. Die Holzbauten und Holzgeräte der Letten. Ein Beitrag zur Ethnographie, Culturgeschichte und Archaeologie der Völker Russlands im Westgebiet. I. – St. Petersburg: Buchdruckerei der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften.

Cimermanis 1990 – Cimermanis S. Latvijas sēta gadsimtu gaitā. // Dabas un vēstures kalendārs. 1991. – R.: Zinātne, 187.–197. lpp.

Cimermanis 1994–1998 – Cimermanis S. Būves un to izmantošana lībiešu ciemos. // Līvli. – R., 1994. Nr. 8., 10.–12. lpp.; Nr. 9/10, 10.–11. lpp.; Nr. 11., 8.–9. lpp.; Nr. 12., 11. lpp.; 1995. Nr. 1/2., 8.–9. lpp.; Nr. 3., 7. lpp.; Nr. 4., 12.–13. lpp.; Nr. 5., 10.–11. lpp.; Nr. 6/7., 10.–11. lpp.; 1996. Nr. 1/2., 14.–15. lpp.; Nr. 3/4., 12.–13. lpp.; Nr. 5/6., 11. lpp.; Nr. 7/8., 15. lpp.; Nr. 9/10., 14.–15. lpp.; Nr. 11/12., 14.–15. lpp.; 1997. Nr. 3., 20.–21. lpp.; Nr. 4., 10. lpp.; 1998. Nr. 1., 18.–19. lpp.; Nr. 2., 28. lpp.; Nr. 3., 11. lpp.

Indāne 1986 – Indāne I. Dignājas izloksne. – R.: Zinātne.

Jakaitiene 1988 – Jakaitienē E. Leksinē semantika. – Vilnius.

Krastiņa 1963 – Krastiņa A. Zemnieku celtnes Vidzemē 19. un 20. gs. // Arheoloģija un etnogrāfija. V. – R.: Zinātne, 159.–192. lpp.

Kundziņš 1974 – Kundziņš P. Latvju sēta. – Stokholma: Daugava.

Kurcalts 1934 – Kurcalts K. Sētu tipi Vidzemes rietumos. // Filologu biedrības raksti. XIV. – R.: Grāmatrūpnieks, 37.–43. lpp.

Nominationsforschung 1999 – Nominationsforschung im Deutsche. – Leipzig.

Paegle 1980 – Paegle Dz. Motivācijas aspekts nominācijā. – R.: P. Stučkas LVU.

Reķēna 1975 – Reķēna A. Amatniecības leksika dažās Latgales dienvidu izloksnēs un tās sakari ar atbilstošajiem nosaukumiem slāvu valodās. – R.: Zinātne.

Rūķe-Draviņa 1995 – Rūķe-Draviņa V. Senie žogi Ziemeļvidzemē ap Valmieru. // Baltu filoloģija. Rakstu krājums. V. – R., 44.–51. lpp.

Straubergs 1944 – Straubergs K. Latviešu tautas paražas. – R.: Latvju grāmata.

Strods 1991 – Strods H. Latgales etnogrāfisko terminu skaidrojums. – R.: LU.

Апресян 1974 – Апресян Ю. Д. Лексическая семантика. – М.: Наука.

Вежбицкая 1997 – Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание. – М.: Русские словари.

Гак 1977 – Гак В. Г. Сопоставительная лексикология. На материале французского и русского языка. – М.: Междунар. отношения.

Мельниченко 1974 – Мельниченко Г. Г. Некоторые лексические группы в современных говорах на территории Владимиро-Суздальского княжества XII–нач. XIII в. – Ярославль: Верх.-Волж. Кн. Изд-во.

Павел 1983 – Павел В. К. Лексическая номинация. – Кишинев: Штиинца.

Телия 1986 – Телия В. Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц. – М.: Наука.

Analysis of Lexical Motivation in the Names of Fences (Synhronic Aspect)

Summary

In naming fences in the patois of Latvian the following is essential: the features of the fence itself, its relation to the human and his / her practical activities, and the usage of fences.

Having explored nomination models of fences as registered in the patois of Latvian, the author compares them to the formation models of this thematic vocabulary group in Lithuanian (after *Lietuvių kalbos atlasas*. I. Leksika. – Vilnius, 1977, 60–64; Map 19, explored by the author of promotional thesis), in some patois of Russian possessing research works in the field, e.g., the patois around Jaroslavl' (after Mel'nichenko G. *Nekotoryje leksicheskiye grupy v sovremennyh govorach na territorii Vladimiro-Suzdal'skogo knjazhestva XII – nach. XIII v.* – Jaroslavl', 1974), and in Byelorussian (after *Dyjalektalagichny atlas belaruskaj movy.* – Minsk, 1963, Map 246).

It has been concluded that the same models are chosen to denote fences in the patois of Latvian, Lithuanian, and Russian. This is determined by the use of similar or even identical fence constructions, and by similarities in the milieu conception and way of thinking of neighbouring peoples. Diversities in the choice of fence nomination models in Latvian, Lithuanian and Russian appear in the use of metaphoric shifts, but as the figurative fence names often are individual formations and have been encountered in patois sporadically they were not fixed in the works dealing with fence names in Lithuanian and Russian.

Comparing the productivity of fence nomination models in the patois of these languages, it has been stated that regularity of many

models is concurrent in the patois of Latvian, Lithuanian, and Russian. A productive kind of fence naming in these languages lies in their naming after the fence details, activities resulting in a fence creation, as well as in the use of metonymic shift 'fence details' → 'fence'. In the related languages, naming of fences after the place of details is less frequently used, and naming of fences after the way of their processing is non-productive.

In the productivity of fence nomination models there are closer links between Latvian and Lithuanian. Beside the already mentioned kinds of naming, in both languages fences have been named quite regularly by the material in use, features characteristic to fences, their place, purpose, division, function, and an ethnos characterized by the respective type of fences or promoting the appearance of a fence type. In the patois of Latvian and Lithuanian the methonymic shift 'activity' → 'fence' has not been used to denominate fences.

Thus, a comparison of kinds of fence nomination and their productivity indicates that in the formation of fence names Latvians have closer and narrower contacts to Lithuanian than to Russian. The great similarity in the formation of names in Latvian and Lithuanian might have been enhanced also by a linguistic community of the ancient Latvian and Lithuanian tribes; according to archaeologists, fences have been erected in the territory of Latvian already since the 1st millennium B.C.

Ojārs BUŠS

**Par principiālo atšķirību starp latviešiem un
laringologiem jeb**

**Par etnonīmu semantiku un varbūtējo
īpašvārdiskumu**

Uzreiz varētu rasties jautājums: vai starp latviešiem un laringologiem vispār ir kāda atšķirība? Protams, tie ir divi dažādi vārdi ar atšķirīgu leksisko nozīmi: vārda *laringologi* nozīme ir 'laringoloģijas speciālists' (bet *laringoloģija* ir 'medicīnas nozare, kas pēti balsenes anatomiskās un bioloģiskās īpatnības; mācība par balsenes slimībām un to ārstēšanu' (LLVV 4, 600–601)), vārda *latvieši* – 1. 'tauta, Latvijas PSR pamatiedzīvotāji'; 2. 'šīs tautas piederīgie' (skat. LLVV 4, 610; pirmās nozīmes skaidrojumā kaut kas varētu laikam šķist ne gluži adekvāti, bet par to vēlāk ...). Taču šoreiz mūs interesē jautājums par principiālas atšķirības esamību vai neesamību, par to, vai starp šiem vārdiem ir tāda principiāla atšķirība, kas būtu saistīta ar antinomiju starp sugas vārdiem un īpašvārdiem?

Lai atbildēt uz šo konkrēto jautājumu, vispirms jāatbild uz teorētisko jautājumu, vai etnonīmi ir īpašvārdi vai sugas vārdi? Savukārt, lai atbildētu uz šo pēdējo jautājumu, vispirms ir jāzina, kas tad īsti ir īpašvārdi, ar kādu nozīmi termins *īpašvārdi* tiek lietots? Jāatzīstas, ka šī raksta autoram atbilde uz minēto jautājumu neliekas pašsaprotama. Protams, mēs varam atrast un izlasīt daudzas īpašvārdu definīcijas, taču nav izdevies atrast tādu, par kuru varētu ar tīru sirdsapziņu sacīt, ka šī nu patiešām šķiet ideāli adekvāta.

Kā labi zināms, viens no pamatkritērijiem, ko īpašvārdu atšķiršanai no sugas vārdiem izmanto daudzi valodnieki (droši vien varētu teikt – vairums valodnieku), ir leksiskā denotatīvā nozīme (angl. *conceptional meaning*), resp., šīs nozīmes esamība vai neesamība; lielumlielais vairākums uzskata, ka īpašvārdiem nav denotatīvās nozīmes. Tomēr arī pretējam viedoklim ir savi piekritēji. Starp vispārlicinātākajiem, resp., īpašvārdu denotatīvo nozīmi visrūpīgāk izanalizējušajiem vispirms jāmin

divi vācu valodnieki – Gerhards Votjāks (Wotjak 1974) un Ernsts Mihaels Kristofs (Christoph 1991), no citiem autoriem – zviedru onomasts Bengts Pamps (Pamp 1994). Arī šo rindiņu autors vairākkārt centies pārliecināt kolēģus par to, ka īpašvārdiem tomēr ir denotatīvā nozīme (Bušs 1985; 2002; 2003; 2005) un ka īpašvārdu nozīmes savdabību, patieso atšķirību starp šo nozīmi un sugas vārdu nozīmi nosaka nevis lingvistiskā atšķirība starp šīm divām leksikas grupām – īpašvārdiem un sugas vārdiem –, bet gan denotātu ekstralingvistiskā specifika, tas apstākļi, ka īpašvārda denotāts vienmēr ir individuāls objekts (vai individualizēts objektu kopums). Šīs īpašvārdiskuma jeb propriālītātes koncepcijas detalizēts izklāsts aizvestu pārāk tālu no mūsu galvenā jautājuma par latviešiem un laringologiem, tomēr pavisam īsi jāpiemin pāris visbūtiskāko momentu, pāris nostādņu, kas šķiet visapstrīdamākās no īpašvārdu semantikas tradicionālās koncepcijas piekritēju viedokļa.

Vispirms dažas piebildes par tiem īpašvārdiem, kas iekļauti vārdnīcās kā šķirkļa vārdi vai, piemēram, kalendāros kā vārdadienu rādītāji. Te jāpievienojas Villija Van Langendonka viedoklim, ka skaidri jānošķir reāli funkcionējoši īpašvārdi (*proper names*) no īpašvārdiskajām lemmām (*propriāl lemmas*) (Van Langendonck 2005); šķirkļa vārds vārdnīcā (un tā analogi citos tādos vārdu sarakstos, kuros aiz vārda nestāv konkrēts denotāts) ir īpašvārdiskā lemma (ja vien tas nav viena reāla denotāta apzīmējums, kā tas mēdz būt ar vārdnīcās iekļautajiem vietvārdiem), un šī lemma ir vairāku vai daudzu homonīmisku īpašvārdu reprezentants, pati tomēr nebūdamā īpašvārds. Līdz ar to esam nonākuši pie otras būtiskas tēzes: visi vienā un tai pašā valodā savstarpēji identiski rakstītie vai identiski izrunātie vārdi uzskatāmi par homonīmiem; tāad latviešu valodā ir, piem., vismaz 100 000 homonīmu *Jānis* (bet, cik zināms, tikai divi homonīmi *Junāra*). Milzīgam homonīmu skaitam it kā vajadzētu apgrūtināt saziņas procesus, tomēr, kā labi zināms, tā nenotiek. Kāpēc? Atbildi dod trešā būtiskā tēze: gandrīz visi minētie homonīmi (tāpat kā vispār īpašvārdu lielum lielais vairums) funkcionē tikai runā, tie nav kļuvuši par valodas kā sistēmas elementiem. Domu par to, ka vienādus īpašvārdus (pirmām

kārtām antroponīmus) varētu traktēt kā homonīmus, pirmais, šķiet, formulējis Alans Gārdners pirms vairāk nekā 60 gadiem (Gardiner 1940); no mūsdienu valodniekiem, kas atbalsta šo ideju, varētu atkal minēt Villiju Van Langendonku (Van Langendonck 1974, 343), kā arī Eugenio Koseriu, Klāsu Villemsu (Willems 1996, 244, 249, 252) u. c.

Atgriežoties pie paša galvenā jautājuma, pie jautājuma par īpašvārdu būtību, varētu citēt vārdus no kādas interneta mājaslapas: "Many theories have been proposed about proper names, none of them entirely satisfactory" ('par īpašvārdiem daudz teoriju ir piedāvāts, [bet] neviena no tām nav pilnībā apmierinoša') (www.fact-index.com/p/pr/proper-names.html). Tomēr, lai varētu turpinātu aplūkot jautājumu par latviešiem un laringologiem, mums nepieciešama vismaz darba hipotēze. Pirmām kārtām mūsu rīcībā ir ekstralingvistiskais fakts – šķiet, neapstrīdams –, ka īpašvārdi vienmēr attiecas uz vienu atsevišķu, individuālu, zināmā mērā izolētu objektu vai objektu kopumu, ka īpašvārds ir, kā formulējis Bengts Pamps, monoreferenciāla leksiska vienība. Ar to vien tomēr ir mazliet par maz definīcijas pamatam, jo mēs visi intuitīvi jūtam, ka jābūt arī kādai **lingvistiskai** atšķirībai starp īpašvārdiem un sugas vārdiem. Šķiet, ka vislielāko, visbūtiskāko šādu atšķirību veido atšķirīgais denotatīvās leksiskās nozīmes veidošanās ceļš īpašvārdiem un sugas vārdiem, atšķirīgais šīs nozīmes veidošanās posmu jeb stadiju skaits. Sugas vārdu nozīmes veidošanās aptver divus pamatposmus. Vispirms katrs valodas runātājs vispārina savus priekšstatus par visiem viņam zināmajiem objektiem – priekšmetiem vai parādībām –, ko "drīkst" nosaukt attiecīgajā vārdā, t. i. attiecīgajā sugas vārdā, un uz šāda vispārīnājuma pamata minētais valodas lietotājs abstrahē šī sugas vārda nozīmi savā ideolektā. Pēc tam, vispārinot kopējos, universālos elementus konkrētā vārda nozīmē visu valodas runātāju ideolektos, mēs varam aprakstīt un formulēt vārda nozīmi valodas sistēmā, to nozīmi, kas eksistē cilvēku apziņā un kuru valodnieki var ierakstīt skaidrojošajās vārdnīcās. Savukārt īpašvārdu nozīmes veidošanās procesā nav, protams, iespējama pirmā no minētajām stadijām, jo ir tikai viens objekts, ko "drīkst"

nosaukt attiecīgajā vārdā (tiesa, bieži vien ir daudz homonīmisku objektu, taču homonīmi, kā labi zināms, nav uzskatāmi par vienu un to pašu vārdu). Un, tā kā nav bijusi iespējama nozīmes vispārināšanas pirmā stadija, īpašvārda nozīme vienas un tās pašas valodas runātāju ideolektos var būt un mēdz būt ļoti dažāda, ar daudzām variācijām; atšķirīgu cilvēku priekšstati, piemēram, par vārda *Latvija* denotatīvo nozīmi ir vienam no otra nesalīdzināmi atšķirīgāki, nekā priekšstati par vārda *burkāns* vai *kurpe*, vai *laringologs* nozīmi. Šis šķiet esam galvenais iemesls, kāpēc formulēt valodas līmenī pastāvošu īpašvārda nozīmi, kas būtu vispārināta no atsevišķajos ideolektos eksistējošām šī vārda nozīmēm, ir krietni grūtāk, nekā aprakstīt sugas vārda nozīmi (turklāt formulētā īpašvārda nozīmi ir hipotētiskāka, tās adekvātumu grūtāk pārbaudīt – kaut gan sugas vārdu semantikas analizētāju bieži izmantotā substitūcijas metode var noderēt arī īpašvārda nozīmes skaidrojuma verificēšanai).

Un tagad konkrētāk par *latviešiem*, resp., par etnonīmiem. Etonīmi bieži (bet ne vienmēr) mēdz būt iekļauti un to nozīmes skaidrotas dažādu valodu skaidrojošajās vārdnīcās. Šie skaidrojumi tomēr visai bieži (varbūt varētu pat teikt – gandrīz vienmēr) ir stipri apšaubāmi no lingvistiskās denotatīvās nozīmes formulējuma korektuma viedokļa. Minētie nozīmes skaidrojumi parasti ir visai standartizēti, skaidrojumu tekstā mēdz būt iekļauti ģeogrāfiskie nosaukumi jeb vietvārdi, kas liecina par ciešām saiknēm starp etnonīmiem un toponīmiem. Dažās skaidrojošajās vārdnīcās (piemēram, angļu, vācu, somu valodas vārdnīcās) skaidrota tikai etnonīmam atbilstošā vienskaitļa forma (piemēram, *der Deutsche* 'nach Abstammung und Muttersprache dem deutschen Volke Zugehöriger' ('no izcelšanās un dzimtās valodas viedokļa vācu tautai piederīgais') WdDG 801); var uzstādīt jautājumu, vai etnonīmi – kas ir *pluralia tantum* – nav skaidroti tāpēc, ka leksikogrāfi bijuši pārliecināti par šo vārdu īpašvārdiskumu un par to, ka īpašvārdiem it kā nav denotatīvas nozīmes (un leksēmām bez denotatīvās nozīmes, protams, nav vietas skaidrojošās vārdnīcās), vai arī samērā daudzu vārdnīcu autori nav saskatījuši principiālo atšķirību starp etnonīma nozīmi un nozīmi '(daži) kādas tautības cilvēki'.

Taču šī atšķirība patiesībā ir ļoti būtiska, tieši tai var būt izšķirošā loma, spriežot par konkrētās leksiskās vienības (viena no diviem vai – dažās valodās, piemēram, somu un krievu – vairākiem t. s. leksiski semantiskajiem variantiem vai varbūt pat homonīmiem) piederību pie īpašvārdiem vai pie sugas vārdiem. Šai sakarā pieminēšanas vērts ir pazīstamā valodnieka Eugenio Koseriu viedoklis, kas formulēts viņa bieži citētajā rakstā "Der Plural bei der Eigennamen" ("Daudzskaitlis īpašvārdu sistēmā"). E. Koseriu uzskata, ka pirmām kārtām par īpašvārdiem atzīstami cilvēku **kopuma** nosaukumi (kā piemērus viņš izmanto sengrieķu cilšu nosaukumus), kas uzskatāmi par *pluralia tantum*. Saskaņā ar šo koncepciju tād *latvieši* ir īpašvārds. No šāda īpašvārda daudzskaitlinieka var darināt vienskaitli (piemēram, *latvietis*), kas ir sugas vārds attiecīgā cilvēku kopuma viena pārstāvja apzīmēšanai. Un no šīs vienskaitļa formas var no jauna darināt daudzskaitli, kas šajā gadījumā jau būs tikko minētā sugas vārda daudzskaitlis (Coseriu 1989, 230–231). Kā raksta Klāss Villemss, atstāstot E. Koseriu koncepciju: "Dabei ist der appellativische Status des Singulars sowie des wiederum aus diesem Singular gebildeten Plurals (der mit dem ursprünglichen Namen der Gruppe formidentisch sein kann) deutlich von proprialen Status der ursprünglichen Gentilnamen zu unterscheiden" ("Šai sakarā skaidri jānošķir vienskaitļa, kā arī no šī vienskaitļa veidotā daudzskaitļa (kas formas ziņā var būt identisks ar sākotnējo grupas nosaukumu) apelatīvais statuss jeb piederība pie sugas vārdiem no sakotnējā cilts nosaukuma propriālā statusa jeb piederības pie sugas vārdiem") (Willems 1996, 110).

Starp citu, ļoti līdzīga skaidrojuma shēma – daudzskaitļa skaidrojums 'tauta (kā kopums)' un vienskaitļa (no kura var tikt darināts arī sekundārs daudzskaitlis) skaidrojums 'šīs tautas piederīgais' – ir īstenota lielākajā latviešu valodas skaidrojošajā vārdnīcā (LLVV); šajā gadījumā vērojama tikai viena atšķirība no tikko minētās etnonīmu semantikas koncepcijas, proti, viss šis komplekss, visas trīs vārdformas, ir traktētas kā **viens** polisēmisks sugasvārds ar divām nozīmēm. Šajā vārdnīcā atrodamais etnonīma *latvieši* skaidrojums jau citēts raksta sākumā, piemēram varam minēt vēl kādu citu: *horvāti* 'Slāvu

tauta, Horvātijas Sociālistiskās Republikas pamatiedzīvotāji (Dienvidslāvijas Federatīvajā Sociālistiskajā Republikā) (LLVV 3, 208); no mūsdienu redzes viedokļa šāds skaidrojums šķiet diezgan dīvains, nekādā ziņā nevar tikt atzīts par adekvātu, un liecina par to, ka arī šajā vārdnīcā, tāpat kā daudzās (visās?) citās etnonīmu semantikas aprakstīšanas grūtības nav pārvarētas.

Jāpiemin arī krievu valodas skaidrojošā vārdnīca 17 sējumos; arī šajā vārdnīcā (līdzīgi kā LLVV) kā šķirkļa vārdi ir doti etnonīmi daudzskaitļa formā, skaidrojumu tekstā iekļauta gan etnonīma nozīme, gan arī attiecīgā sugas vārda nozīme, piemēram, *хорваты* 'южнославянский народ, составляющий основное население Хорватии (в Югославии); лица, принадлежащие к этому народу' ('dienvidslāvu tauta, Horvātijas (Dienvidslāvijā) pamatiedzīvotāji; cilvēki, kas pieder pie šīs tautas') vai *латыши* 'народ, составляющий основное население Латвийской ССР; лица, принадлежащие к этому народу' ('tauta, Latvijas PSR pamatiedzīvotāji; cilvēki, kas pieder pie šīs tautas') (SSRĻJa); kā redzam, pēdējais no šiem skaidrojumiem pilnībā sakrīt ar etnonīma *latvieši* skaidrojumu LLVV – ar to vienīgo atšķirību, ka LLVV skaidrojuma otrā daļa ir izdalīta kā atsevišķa nozīme (šī atšķirība atspoguļo faktu, ka minētajai latviešu valodas vārdnīcai raksturīga dziļāka semantiskā analīze, un arī etnonīmu nozīmju skaidrojuma gadījumā LLVV pieeja šķiet relatīvi adekvātāka). Tātad – arī lielākajā krievu valodas skaidrojošajā vārdnīcā etnonīmu specifika nav skaidri parādīta. Jāatzīst gan, ka minētā specifika vēl vājāk ir atspoguļota citās caurskatītajās (citu valodu) vārdnīcās; visai bieži tajās, piemēram, skaidrota tikai etnonīma nozīme, nemaz nepieminot homonīmisko (?) sugas vārdu.

Šis pēdējais formulējums jau diezgan skaidri liecina par šī raksta autora pozīciju, proti, par pārliecību (varbūt vēl ne gluži bez nelielām atrunām un šaubām), ka **etnonīmi ir īpašvārdi** (jāatgādina, ka Austrumeiropas valodnieki tradicionāli etnonīmus uzskata par sugas vārdiem (skat. Superanskaya 1973, 205–209)). Kritēriji, kas mudina nosliekties par labu šādai pārliecībai, saistīti ar etnonīmu semantiku un šīs semantikas aprakstīšanas veidu un posmiem. Tā kā īpašvārdu semantika konstatējama un

aprakstāma bez pirmās vispārinājuma stadijas, tad, kā jau minēts, īpašvārdu denotatīvās nozīmes skaidrojumi mēdz būt daudz hipotētiskāki nekā sugas vārdu nozīmes skaidrojumi. Tieši tas pats jāsaka par etnonīmu denotatīvās nozīmes skaidrojumiem. Vārdnīcās atrodamie skaidrojumi, kā jau minēts, parasti iekļauj sevī atsauci uz kādu vietvārdu, uz teritorijas nosaukumu. Taču šķiet, ka saistījums ar teritoriju, kaut arī svarīgs, tomēr **nav** visbūtiskākais etnonīma reālās leksiskās nozīmes komponents. Par to liecina fakts, ka tautu var deportēt – kā, piemēram, čečenus un Krimas tatārus Padomju Savienībā Staļina laikā –, taču attiecīgo etnonīmu denotatīvā pamatnozīme (tajās valodās, kuru leksiskajā sistēmā ietilpst šie etnonīmi, resp., to ekvivalenti katrā konkrētajā valodā) nekādā ziņā netika mainījusies (kaut gan varēja mainīties un vismaz dažās valodās patiešām mainījās konotatīvie semantikas komponenti). Iespējams, ka dažādu etnonīmu denotatīvā nozīme veidojas pēc dažādiem modeļiem; dažkārt varbūt galvenais nozīmes komponents, galvenā sēma patiešām atspoguļo saikni ar noteiktu teritoriju (piemēram, etnonīmiem, *amerikāņi*, *brazīlieši*), dažkārt – ar valodu, dažkārt varbūt – ar reliģiju (piemēram, *žīdi*, *sikhi*), dažkārt – ar nacionālo jeb etnisko pašidentifikāciju. Tieši šis pēdējais eventuālais nozīmes komponents – saikne ar etnisko pašidentifikāciju – šķiet visuniversālākais, un laikam gan tieši tas būtu visbiežāk (vai pat gandrīz vienmēr) izmantojams etnonīmu leksiskās nozīmes maksimāli adekvātos skaidrojumos. Līdz ar to šie skaidrojumi gan izskatītos tautoloģiski, piemēram, *latvieši* 'tauta, ko veido cilvēki, kas uzskata sevi par latviešiem', tomēr šī tautoloģija ir tikai šķietama, jo skaidrojumā izmantotais vārds "latvieši" nav gluži tas pats vārds, kurš tiek skaidrots. Šie divi vārdi ir homonīmi, skaidrots ir etnonīms (tātad onīms), skaidrojumā savukārt izmantots polisemantisks apelatīvs. Tiesa, kaut kas mazliet līdzīgs apburtajam aplim tomēr veidojas, un, lai no tā izklūtu, jāņem palīgā etnonīma polisēmija. Tikko formulētā ir etnonīma pamatnozīme, taču etnonīmam var konstatēt arī citas, sekundāras – otro, trešo utt. – denotatīvās nozīmes, un universālākās no šīm sekundārajām nozīmēm tad nu patiešām

veidojas saistībā ar vārdnīcās visbiežāk atspoguļoto teritoriālo saikni un ar lingvistisko raksturojumu, resp., dzimto valodu.

Starp citu, etnonīmam, ja tas apzīmē tautu, kas ir kādas valsts pamatiedzīvotāji, mēdz būt vēl kāds homonīms, proti, vārds ar nozīmi '[šīs valsts] pilsoņi'. Latviešu valodā šādu gadījumu nav pārāk daudz un galvenokārt tie saistās ar samērā tālu valstu iedzīvotājiem, ar tālām tautām (piemēram, *amerikāņi*), kuras patiesībā nemaz īsti nevar dēvēt par etnosiem. Turpretim, piemēram, angļu valodā šāda homonīmija ir ļoti izplatīta, sal., piem. *Latvians* 'Latvijas pilsoņi', *Estonians* 'Igaunijas pilsoņi', *Croatians* 'Horvātijas pilsoņi' utt.

Dažreiz etnonīmiem ir vēl trešais homonīms; dažās valodās – piemēram, somu valodā, etnonīmi veidojušies no adjektīviem, un līdz ar to somu valodas vārdam *suomalainen* 'soms' ir arī nozīme (resp., homonīms) 'saistīts ar Somiju' (analoģiski, starp citu, arī krievu valodas vārdam *русский*, taču krievu valodā citiem etnonīmiem cilme nav deadjektīviska, kamēr somu valodā no adjektīviem darināti visi vai gandrīz visi etnonīmi). Līdz ar to somu valodā mums tātad ir arī 4 homonīmi *latvialaiset* (1. 'latvieši (tauta)'; 2. 'divi vai vairāki latviešu tautai piederīgi cilvēki'; 3. 'Latvijas pilsoņi' (un šīs nozīmes nianse 'Latvijas iedzīvotāji'); 4. adj. 'tādi, kas ir saistīti ar Latviju; Latvijas-'). Gribētos teikt, ka šai gadījumā homonīmu nudien ir mazliet par daudz un šī homonīmija var apgrūtināt saprašanos; runājot somiski, dažkārt patiešām ir grūti nepārprotami realizēt runā etnonīma nozīmi.

Savukārt, atgriežoties pie *laringologiem*, jāatzīst, ka šī vārda nozīmi nevar skaidrot kā 'cilvēku kopums, kas uzskata sevi par laringologiem'; raksta sākumā citētais minētās leksēmas nozīmes skaidrojums joprojām, bez šaubām, uzskatāms par pareizu. Līdz ar to varam arī teikt, ka etnonīmiem piemīt acīmredzama semantiska atšķirība no dažiem citiem cilvēku kopumu apzīmējumiem. Un tomēr – nav nemaz tik ļoti skaidrs, ka vārds *laringologi* jāuzskata tikai par vārda *laringologs* daudzskaitli, tikai par šī vārda gramatisku formu. Šķiet itin pamatoti arī vārdam *laringologi* izdalīt divas leksiskās nozīmes – līdzīgi kā etnonīmiem. Vai *laringologi* ar nozīmi 'laringologijā specializējušos cilvēku

kopums' patiešām ir, kā mēs vienmēr esam bijuši pārliecināti, apelatīvs? Neesmu par to simtprocentīgi drošs, te vēl šķiet esam daudz priekšnoteikumu diskusijas turpināšanai (iespējams, ka semantiskās paralēles šai gadījumā saistās ar ne vienreiz vien pieminēto specifisko tuvību starp onīmiem un terminiem).

Literatūra

- Bušs, O. 1985 – Īpašvārdu semantika (interpretācijas mēģinājums). *Valodas aktualitātes – 1984*. Rīga: Zinātne, 49–57.
- Bušs, O. 2002 – Par īpašvārdu skaidrojošās vārdnīcas iespējamību. *Linguistica Lettica* 10. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 117–123.
- Bušs, O. 2003 – Par īpašvārdu semantikas nacionālo specifiku. *Filologija* 8. *Pasaulio vaizdas kalboje ir tekste*. Šauliai: Šauliū universiteto leidykla, 5–8.
- Bušs O. 2005 – Und dennoch ist jeder Eigenname ein vollberechtigtes Wort. Einige Überlegungen über der Semantik der Eigennamen. *Proceedings of the 21st International Congress of Onomastic Sciences. Uppsala 19–24 August 2002. 1*. Ed. Eva Brylla & Mats Wahlberg in collaboration with Vibeke Dalberg and W. F. H. Nicolaisen. Uppsala: Språk- och folkminnesinstitutet, 2005, 118–124.
- Coseriu, E. 1989 – Der Plural bei der Eigennamen. *Reader zur Namenkunde*. Band 1. *Namentheorie*. Ed. F. Debus, W. Seibicke. Hildesheim, Zürich, New York. 225–240.
- Christoph, E.-M. 1991 – Eigennamen als Bestandteile des Lexicons? – Ein Diskussionsbeitrag zur Semantikforschung in der Onomastik. *Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung* 144, 357–371.
- Gardiner, A. H. 1940 – *The Theorie of Proper Names. A Controversial Essay*. London.
- LLVV – *Latviešu literārās valodas vārdnīca*. 1–8. Rīga: Zinātne, 1972–1996.
- Pamp, B. 1994 – Övriga namn och andra. Ett försök till gruppering av egenamen. *Övriga namn*. Uppsala: Norna-Förlaget, 49–57.
- SSRLJa – *Словарь современного русского языка* 17. Москва, Ленинград: Наука, 1965.
- Superganskaya, A. 1973 – *Общая теория имени собственного*. Москва: Наука.
- Van Langendonck, W. 1974 – Über das Wesen des Eigennames. *Onoma* XVIII, 337–361.

Van Langendonck, W. 2005 – Proper names and proprial lemmas. *Proceedings of the 21st International Congress of Onomastic Sciences. Uppsala August 19–24 2002*. Ed. Eva Brylla & Mats Wahlberg in collaboration with Vibeke Dalberg and W. F. H. Nicolaisen. Uppsala: Språk- och folminnesinstitutet, 315–323.

WdDG – *Wörterbuch der deutschen Gegenwartssprache*. 11. Lieferung. Herausgegeben von Ruth Klappenbach und Wolfgang Steinitz. Berlin: Akademie-Verlag, 1964.

Willems, K. 1996 – *Eigennamen und Bedeutung: Ein Beitrag zur Theorie des nomen proprium*. Heidelberg: Universitätsverlag C. Winter.

Wotjak, G. 1974 – Zum Problem der Eigennamen aus der Sicht der Semantiktheorie. *Linguistische Studien* 30, 22–37.

About the Fundamental Distinction between Latvians and Laryngologists or About the Problem of the Meaning and the Eventual Propriality of the Ethnonyms

Summary

You can find a lot of onomasts (especially onomasts from Eastern Europe) arguing that ethnonyms are appellatives, and other onomasts, convinced of the onomastic character of ethnonyms. Ethnonyms are often (but not always) included and defined in defining dictionaries, but the definitions are often quite debatable from the point of view of an accurate explanation in terms of the conceptual meaning of those words. The definitions are usually quite standardised, the geographical names are often included in the textual body of definitions, which demonstrates a kind of close relation between ethnonyms and toponyms. Some (English, German, Finnish) dictionaries define only the singular form; one can pose a question if ethnonyms as a kind of pluralia tantum are not defined because the lexicographers were convinced they were proper names imagined, without a conceptional meaning or because the dictionary authors did not identify the distinction between the meaning of an ethnonym and the meaning "(some) persons with certain ethnical background". Ethnonyms seem to be proper names, nevertheless they – as all other proper names too – have a conceptional meaning (f. i., *Latvians* 'a people consisting of persons considering themselves as Latvians'; the tautology of that definition is only imaginary because the word *latvians* used in the definition is a common noun homonymic to the corresponding ethnonym; but there still are possibilities for other patterns of definition of ethnonyms, too).

Laimute BALODE

Dendronīmi Latvijas hidronīmijā jeb koku atspulgi ūdeņos

Kā liecina gan agrākie Jāna Endzelīna vērojumi (Endzelin 1934, 115–118), gan vēlākie hidronīmu pētījumi (Balode 1993, 189–210), visizplatītākie Latvijā ir fiziogēogrāfiskas semantikas (t.i., etimoloģiskās semantikas) un faunas, resp., dzīvnieku valsts semantikas hidronīmi. Trešajā vietā pēc šīm divām grupām būtu jāmin floras semantikas ūdeņu vārdi. Kā rakstījis lietuviešu onomasts Aleksandrs Vanags, augu un dzīvnieku semantikas hidronīmu kategorija indoeiropiešu leksikonā ir plaši pazīstama (Vanagas 1981, 40). Pats šādas nominācijas princips ir skaidrs un plašākus komentārus neprasa: objekts tiek nosaukts tādu augu vārdā, kādi vairumā ir sastopami pašā objektā (piemēram, dažādi ūdens augi, sal. *Duoņu ežers, Meldru ežers, Niedrupe, Ruožene*) vai arī tā tuvumā (*Alkšņupe, Bērze, Eglīte*). Šķiet, grūtāk ir izskaidrojams fenomens, kad hidronīma (limnonīma vai potamonīma) vārds pilnīgi sakrīt ar auga nosaukuma N.sg. formu, resp., apelaatīvs bez ārējās formas izmaiņām ir kļuvis par onīmu. Kāpēc ezers ir nosaukts vienkārši par *Uozuolu* vai par *Kūkāli*, kāpēc upes nosaukums ir *Madara* vai *Mētra*? Uz šo jautājumu skaidras atbildes vēl nav arī citu valodu onomastikas pētījumos (sk. Otrębski 1959, 24, Vanagas 1981, 40), tomēr, visticamāk, šie nosaukumi ir galotņu derivāti, kas tikai formāli sakrīt ar pirmatnīgajiem (resp. darinātiem nulles afiksācijas ceļā) onīmiem, vai arī tie ir sekundāri radušies no vārdkopām: **Uozuolu ežers // *Uozuola ežers* > (atmetot nomenklatūras vārdu) *Uozuols*.

Latvijas hidronīmijā ir sastopami gan ūdens augu, gan zāļu, puķu, krūmu, gan kultūraugu nosaukumi, tomēr skaitliski vislielāko apakšgrupu veido no koku nosaukumiem jeb dendronīmiem atvasināti hidronīmi (rakstā tie izkārtoti alfabēta secībā, par pamatu ņemot etimonus – koku nosaukumus):

Daudzas upes Latvijā (ap 18¹) un pāris ezeru tiek saistīti ar ļoti plaši izplatīta, mitras vietas iecienījuša un ātri augoša koka – **alkšņa** – vārdu:

Alkšņ-upe > k Gaujā p, *Alkšņ-upe* Trapenē p, *Alkšņ-upe* // *Alkšņ-upīte* > l Vadakstē E II 158 k, *Alkšņ-upīte* Jaunraunā Pag.apr. 87 (= *Alkšņupīte* > k Raunā Lup I 13), *Alkšņ-upīte* > Nigrā Lup I 13, *Alkšņ-upīte* > Ventā E II 158, *Alkšņu upīte* > k Šķēdē Lup I 13, *Alkšņ-vals* > l Mīlgrāvī Lup I 13, *Alkšņ-straits* > l Kāronē Lup I 13, *Alkšņa straits* Grenčos U V 475, *Alkš-straits* Pastendē U IV 24, *Alkš-straits* Virbos U IV 188, *Alkšņu straits* > k Ķekavā Lup I 13, *Elkšņ-upe* > Saukupē E II 157, *Elkšņupīte* Sunākstē U V 371, *Ēlkšņene*² E II 159 // *Elkšņ-upe* p Sarkanmuižā, *Elksnīte* // *Elsīte* > k Dienvidsusējā Lup I 57, kā arī *Elkšņu dīķis* Sunākstē U V 371 un vienīgais ezers *Melnalkšņa ezers* Grenčos U V 475 k: *àlksnis*, *èlksnis* 'Erlenbaum', *melnalksnis* 'Schwarzerle (Alnus glutinosa)' ME I 68, Endzelin 1934, 121, Lvv I 21–22, I 270, Lvv II 413. Arī Lietuvā šī sakne hidronīmos ir plaši pazīstama: *Aļksnē* u, *Aļksniņ upē*, *Aļksniupis*, *Aļksniupis* u.c. LHEŽ 39.

Šajā sakarā ir vērts pieminēt vēl vienu Latvijas ezervārdu *Alksna* Krāslavā E II 168, kas drīzāk tikai skaniski atgādina analizētos saknes *alksn-/elksn-* hidronīmus, bet patiesībā ir radies no cita latv. apelatīva: *àlksna*², *aluksna* 'eine einschießende, morastige Stelle, besonders im Walde' ME I 67 vai, iespējams, no : *àlksna*, *àlksne* 'Erlenwald, ... ein mit Erlen bewachsener Ort' ME I 67. Abos iespējamajos saistījumos tas vairs nebūtu floras semantikas, bet gan vietas semantikas limnonīms.

Iespējams, ka te semantiski iederētos arī somugru cilmes hidronīms *Lepurgas grāvis* u > Ramatā Mazsalacā p: līb. *l'epa*, ig. *lepp* 'alksnis', 'asinis' + līb. *ūrga* 'straits' (Rudzīte 1968, 186).

¹ Precīzu hidroobjektu un arī hidronīmu skaitu noteikt nav iespējams, jo, vācot no dažādiem avotiem, bieži vien grūti un pat neiespējami konstatēt, vai tajos minēts viens un tas pats objekts vai arī atšķirīgi objekti ar vienādu nosaukumu. Problēmas sagādā arī pagastu robežu maiņas.

Apmēram 10 Latvijas hidronīmu sakni var saistīt ar *apses* vārdu:

Apse u Kastrānē Pag. apr. 26, *Apse* Ķeipenē Pag. apr. 28, *Apsa* // *Apše* // *Apse* // *Apš-upe* > I Bārtā Lup I 16, *Apš-upe* Dundagā E II 162, *Apš-upe* > Vaidavā E I 114, *Apsīšu upe* > Engures ezerā E II 161, *Apšu upīte* > k Amatā E I 115, *Apšu dīķis* Cīravā U IV 26, *Apsāns* ezers Prodē Konv. XVII 34088: *apse*, *apsa* 'Espe (*Populus tremula*)' ME I 118, skat. arī Būga RR III 626, Endzelin 1934, 121, Lvv I 38-41. Sal. arī vairākus šīs saknes (ar to pašu nozīmi) hidronīmus Lietuvā: *Apušē* u, *Āpušis* u, *Apušis* ez, *Āpšē* u u.c.: *āpušē* 'apse' LKŽ I 276, LHEŽ 45.

Arī *ābeles* vārds ir pazīstams Latvijas hidronīmijā – sastopams apmēram tikpat bieži kā *apses* nosaukums: *Ābeļu ežers* Lazdonā Lūn I 7, Lībagos Lūn I 7, ezers Sēlpilī U V 366 k, *Ābelītes ežers* Sventē Lūn I 7, *Ābeles līči* Džūkstes upē p, *Ābeļu dīķis* Strutelē U V 509, *Ābeļu dīķis* Zemītē U IV 243, *Ābeļstrauts* Laucienē U IV 210 k, *Ābiļ-valks* Ugālē U IV 287 k, *Ābeļnīcas līcis*² Tilžā 1957: *ābele* "Apfelbaum (*Pirus malus*)" ME I 234 (Lvv I 61-62). Sal. arī lietuviešu *Obelē* u, *Obelinē* u, *Obeliupē* u, *Obelūpis* u LHEŽ 233-234.

Gan latviešu, gan lietuviešu, gan arī citu tautu hidronīmijā ļoti populārs koks ir *bērzs*:

Bērze > Mazajā Juglā E I 116, *Bērze* > Eglūnē E II 156, *Bērze* > k Tērvetē E II 157, *Bērze* > Lielupē E II 158, *Bērzaunis*² ezers Lazdonā p, *Bērzaune* upe > Aiviekstē E II 190, *Bērzene* // *Bērzenes ežers* Lībagos Lūn I 35, *Bērzežers* Pag. apr. 350 k // *Bērzežers* Konv. I 480 // *Bērzu ežers* Lūn I 36 k Ancē, *Bērzežers*² // *Bērž-ežers*² // *Bērzu ežers* Asarē 1960, *Bērzežers* Lašos Lup I 35 k, *Bērž-ežers* // *Bērzu ežers* Lugažos 1951, *Bērzu ežers* Rudbāržos Lup I 36 k, *Bērzuona* u Vandzenē E II 162, *Bērzaune* Lup I 28 k // *Bērzaune* Lup I 28 k // *Bērzaunīte* E I 115 > Aronā, *Bērzene* > Daugavā E II 156, *Bērzene* > I Ciecērē E II 158, *Bērzene* > I Ventā Lup I 29, *Bērzuonīce* > Talejā E I 115: *bērzs* 'Birke (*Betula*)' ME I 292 (Endzelin 1934, 130, 132, 145, Lvv I 103-107). Šādu sakni var konstatēt apmēram Latvijas 20 upju un

ezeru vārdos, kā arī ap 50 Lietuvas hidronīmos: *Bērza ez*, *Bērže u*, *Beržē u*, *Beržinis ez*, *Bēržoras ez* u.c. LHEŽ 62-63. Latvijā ir arī slāvu cilmes potamonīms *Berezovka* > k Daugavā Lup I 27: kr. *бepēза* 'bērzs'.

Kā hipotētisku floras semantikas potamonīmu varētu minēt *Blēndas upi* E I 113: iespējams, ka tas ir lituānisms < liet. *bleņde* 'Saalweide' = latv. *blīgzna* (Lvv I 119, Endzelin 1934, 145), liet. *bleņde* LKŽ I 899 = *blindē* (*Salix caprea*) LKŽ I 918. Sal arī liet. hidronīmus *Blendà u*, *Blēnda ez*, *Blendupis u*, *Bleņdziava u* LHEŽ 67. Starp citu, J.Endzelīns ar šo sakni saista arī Latvijas vietvārdu *Blīdiene* (Lvv I 119).

Kā samērā populāra sakne Latvijas hidronīmijā (pārstāvēta ar 16 hidronīmiem) jāmin arī *egl-*: *Egles ežers* Aglonā Lūn II 4, *Egles ežers* Lūn II 4 // *Egļu ežers* p // *Egl-ežers* U IV 214 Pastendē, *Egl-ežers* Dundagā U IV 255 k, *Egl-ežers* Popē U IV 277 k, *Egļa ežers* // *Egl-ežers* // *Egļu ežers* +ez Lubānā Lūn II 4, *Eglīca* // *Eglītes ežers* Andrupenē Lūn II 3, *Egles dīķis* Briņķos U IV 24, *Egļu dīķis* Blīdienē U V 469, *Egles valks* Cīravā U IV 25 k, *Egl-upe* // *Egl-upīte* > l Gaujā Lup I 56, *Egl-upe* > k Tirziņā Lup I 56, *Egl-upe* // *Egl-upe* > Aišā Lup I 55, *Eglaine* // *Eglūne* > Daugavā E II 156, =? *Egluona* // *Egluone* u E II 157-158, *Eglaine* > k Ilūkstē Lup I 55, *Eglīte* u (Šķēdes augštece) Lup I 55: *egle* 'die Fichte (*Picea excelsa*)' ME I 565 (skat. arī Endzelin 1934, 132, 133, Lvv I 264-266). Lietuvā šādu hidronīmu ir nedaudz mazāk (pēc A. Vanaga datiem – ap 13 nosaukumu), piemēram: *Ēglē u*, *Eglāitis u*, *Eglēlē u*, *Eglesys* u LHEŽ 99.

Lai gan jāpiebilst, ka pieminētajos latviešu ūdeņu nosaukumos, īpaši kompozītos, nav viegli nošķirt, vai pamatā ir koka nosaukums *egle*, vai arī citas nozīmes leksēma *eglis* 'Ackerspark (*Spergula arvensis*) /resp. paeglis, kadiķis/' ME I 566, piemēram: *Egl-ežers* // *Egļu ežers* +ez Lubānā Lūn II 4. Tādā gadījumā šie hidronīmi būtu semantiski jāsaista ar darinājumiem no koku nosaukumiem *kadiķis* un *paeglis* (skat. tālāk).

Varbūt šeit varētu minēt arī slāvismu – ezervārdu *Grušoks* Krāslavas rajonā Lūn II 22: kr. *зрууа* 'bumbiere'. Lietuvā ir

dažas upītes *Grūšupys*, *Grūšupelis*, *Grūšpelis* < liet. slāvisma *grūšia* 'bumbiere' (Vanagas 1981, 124). Interesanti, ka literārās valodas leksēma latv. *bumbiere* resp. liet. *kriaušė* ne Latvijas, ne Lietuvas hidronīmijā nav sastopama.

Tikai divi Latvijas potamonīmi ir radušies no *guobas* nosaukuma: *Guōbāja*² u > Aknīstē E II 157 k, *Guobija* > I Zalvā: *guōba* II '1. die Ulme, Rūster (Ulmus campestris)'; '2. Hainbuche, Hornbaum (Carpinus betulus)' ME I 688 (Lvv I 341–342). Kaut gan pirmais nosaukums (*Guōbāja*²), iespējams, darināts nevis tieši no koka nosaukuma, bet gan no vietas vārda, kas apzīmē gobu birzi: *guōbājs* 'der Ulmenwald' ME I 688. Trīs atbilstošas semantikas upju vārdi reģistrēti arī Lietuvā: *Gúoba* 2 u, *Gúobuva* u LHEŽ 127 Sal. arī hidronīmus, kuri darināti no latv. *vīksna*, kas no dendroloģiskā viedokļa ir tuva "radinieca" *guobai*.

Ir pierakstīti vairāki (apmēram 9) Latvijas hidronīmi, kam pamatā ir leksēma *ieva*:

Ievas ežers Veclaicēnē Pag. apr. 216, *Iēvas strauts* Matkulē U IV 203, *Ievas strauts* Dzirciemā U IV 182 k, *Ievas strauts* Zentenē U IV 246, *Ievas valks* Vandzenē U IV 234, *Iēvu strauts* Grenčos U V 475, *Iē/v/-valks* Alsungā U IV 9 k, =? Gudeniekos p, *Iēvaisis* u Preijos E II 189 ("krasti apauguši ievām" Lvv I 375): *iēva* 'der Faulbaum (Prunus padus)' ME II 85, taču daļai no šiem hidronīmiem (īpaši vārdkopām, kur pirmais komponents ir vsk. Ģen. formā) pamatā varētu būt arī antroponīms *Ieva* LPV 157 (skat. arī Endzelin 1934, 136, Lvv I 375–376). Iespējams, ka lietuviešu potamonīmi *Javjūtė* < **Ievytė*, *Jevónis* < **Ievonis*, *Jievìnė* ir radušies no liet. *ievà* 'ieva' LHEŽ 135–136.

Tikai divu ezeru vārdos var saskatīt leksēmas *kadiķis* // *kadags* // *kadaks* 'kadiķis' sakni: *Kadaga ežers* Lūn II 43 // *Kadagas ežers* E I 35 k // *Kadiķu ežers* Lūn II 43 Ādažos un Kadak-ezers Usmā Lvv II 3: *kadags*, *kadēgs*, *kadaks* (pēdējais gan ir reģistrēts Naukšēnos – apvidvārda izplatības areāls nesakrīt ar ezera lokalizāciju) 'der Wacholder' ME II 131–132, = *kadiķis* 'tas pats', lībiešu *kadàG* 'tas pats' ME II 131–132, Lvv II 2–3. Visticamāk, ka ezers Usmā ir radies tieši no lībiešu valodas apelaīva. Nav izslēgts, ka hidronīmi saistīti ar uzvārdu *Kadaks*

(Staltmane 1981, 170) vai ar citu vietvārdu: *Kadaga, Kadags, Kadagi* Lvv II 2. Kaut gan kā apelatīvs lietuviešu valodā vārds *kadagys* (parasti uzskatīts par somugrismu) ir pazīstams, taču hidronīmi ar šo sakni Lietuvā nav sastopami.

Latviešu hidronīmijā plaši pārstāvēta (ap 19 nosaukumos) leksēma *kārklis*: *Kuorkliņš* E II 168 // *Kārkliņa ežers* 1957 // *Kārkliņu ežers* Lūn II 53 Krāslavā, *Kārklū dīķis* Ezerē U IV 115 k, *Kārklū dīķis* Lutriņos U IV 134 k, *Kārkl-upe* Sinolē p, *Kārkl-upe*² U IV 69 // *Kārkl-upis* E II 161 Bārtā, *Kārklū grāvis* u Nīcgalē p, *Kārkl-upe* Kursīšos U IV 129 k, *Kārkl-upīte* Mārcienā p, *Kārklene*² > Daugavā E II 190, *Kārklū ežers* Kandavā U IV 194 k, *Kārklū upīte* Rubeņos U V 303, *Kārkl-upīte* > Svētupē E I 113, *Kārkl-vals* p // *Kārklū vals* E II 162 Spārnē, *Kārkl-vals*² Pastendē U IV 214 etc.: *kārklis* 'die Bachweide, Weidenstrauch (Salix)' ME II 196, *kārklis*² 'tas pats' EH I 602 (skat. Endzelin 1934, 122, 129, 130, Lvv II 86-88). Vismaz daži no šiem hidronīmiem radušies nevis tieši no koka nosaukuma, bet gan pastarpināti: no attiecīgās saknes oikonīma (piemēram, *Kārklū ežers* Kandavā U IV 194 k, iespējams, radies no muižas nosaukuma *Kārkle*² blakuspagastā Matkulē U IV 202) vai no antroponīma, resp., uzvārda *Kārklis* (Staltmane 1981, 179). Tomēr ticamāks šķiet modelis hidronīms < oikonīms < uzvārds, nevis tieši hidronīms < uzvārds. Vēl vairāk šīs saknes hidronīmu ir Lietuvā: *Karklā* u, *Kārklē* u, *Karkļys* u, *Kārklus* u, *Karklīnis* ez u.c. (pavisam ap 23) LHEŽ 147–148. Šī pati semantika piemīt arī Lietuvas hidronīmiem *Žilvitinis* u, *Žilvītē* u, *Žilvičiū upelis*, *Žilviņnē* u LHEŽ 403. Sal. arī *vītuols*.

Tikai pāris potamonīmu darināti no *kļavas* vārda: *Kļavaisa* > Palsā E I 114, *Kļaviņ-upīte* > Amatā Lup II 19: *kļava*, *kļavs* 'der Ahorn' ME II 239 (skat. Endzelin 1934, 136, Lvv II 110-111). Šīs saknes limnonīmi *Kļaviņ-ežers* U V 264 // *Kļaviņu ežers* Lūn II 61 Skaistkalnē un *Kļavišku ežers* U V 293 // *Kļavišķu ežers* Pag. apr. 530 Kurcumā ir darināti no oikonīmiem: sal. *Kļaviņi* z Skaistkalnē E II 36, *Kļaviški* z Kurcumā U V 292. Seši šīs pašas etimoloģiskās saknes hidronīmi ir reģistrēti arī Lietuvā: *Klevā* u,

Klevinē u, *Klevinis* 2 u, *Kļēvzeris* ez, *Kliaūpis* u LHEŽ 159. Šī sakne ir reģistrēta arī senprūšu hidronīmos: *Klawage* APON 65.

Divu Latvijas upīšu un viena dīķa vārdā slēpjas *krūkļa* nosaukums: *Krūkļ-upe* > k Ramatā Lup II 24, *Krūkļ-upīte* > k Kazenieku strautā Lup II 24, *Krūkļa dīķelis* Krotē Lvv II 151: *krūkle*, *krūklis* 'der Zwergholunder (Sambucus ebulus)' (skat. arī Lvv II 151). Taču arī šajos gadījumos nav izslēgta antroponīma vai oikonīma starpniecība.

Iespējams, ka *ķirša* vārds slēpjas ezervārdā *Kiršjora* Dundagā: *ķirsis* 'die Gartenkirsche (Prunus cerasus)' ME II 385 + līb. *jōra* 'ezers' Lvv II 227. Sal. arī liet. *Vyšnēnka* u, *Vyšniupys* u, *Vyšnių upėlis* LHEŽ 389.

Lazdas vārds var tikt saskatīts šādos Latvijas ūdeņu nosaukumos: *Lazd-brūdiņš* ezers Biržos U V 318 k, *Lazdas golva* atvars Sēlpilī U V 368, *Lazd-upe* // *Lazd-upīte* > I Gaujā Lup II 36, *Lazd-upīte* Lup II 36 // *Lagzdes upe* > I Daugavā Lup II 32, *Lagzd-upe* Lutriņos U IV 133, *Lagžu valks* E II 161: *lazda* 'Haselstrauch' ME II 433, *lagzda*, *lagzds*, *lagzde* 'der Haselnußstrauch (Corylus avellana)' ME II 399 (skat. arī Endzelin 1934, 122, Lvv II 276–278, 246–247). Sal. Lietuvas hidronīmu piemērus: *Lazda* // *Lazdija* u, *Lazdaujā* u, *Lazdinka* ez LHEŽ 184 un seno prūšu *Laxdoy*, *Laxdeinen*, vēlāk *Lasdun-See* (Leyding 1959, 283, citēts pēc Daubaras 1990, 60).

Ļoti plaši Latvijā pārstāvēta leksēmas *liepa* sakne (ap 18 Latvijas hidronīmos) – īpaši upju vārdos: *Liep-upe* > k Zalvā E II 157, *Liēp-upe* > jūrā E I 113, *Liep-upīte* > k Sitā Lup II 43, *Liep-upīte* > I Malmutē Lup II 43, *Liepas upe* > Mergupē E I 116, *Liepas strauts* // *Liepu strauts* > k Gaujā Lup II 42, *Liepu strauts* > Abavā E II 159, *Liepu tērcē* Kārļos p, *Liēpars* > Svitenī E II 157, *Liepenē* > k Līgatnē Lup II 42, *Liepiņa* > I Ogrē Lup II 42, *Liepna* u *Liepnā* Pag. apr. 637, *Liepas ezeriņš* Džūkstē p, *Liepu ezers* Jumurdā Lūn III 26, *Liepas dīķis* Ezerē U IV 115, *Liepas dīķis* Zvārdē U IV 171, *Liēp-dīķis* Ēdolē U IV 264, *Liepas dziļums* Pienavas upē (bijis liepām apaudzis) p: *liēpa* 'die Linde (Tilia)' ME II 503 (skat. arī Endzelin 1934, 122, Lvv II 334–339). Arī Lietuvā ir apmēram tikpat (ap 20) hidronīmu, kas darināti no šīs saknes, piemēram: *Liepālēs* ez, *Liepēlē* u, *Liepeikā*

u, *Liepinis* u, *Liepupē* u u.c. LHEŽ 190. Vairāki šīs saknes toponīmi ir reģistrēti arī senprūšu zemē, tomēr starp tiem ir tikai viens potamonīms *Lipz*, vēlāk *der Pregel* (APON 90).

Varbūt te ir vietā pieminēt arī iespējamo somugrismu *Pērnava* u > Ritē: igauņu *pärm* 'liepa', sal. Igaunijas vietvārdus *Peerni* ciems, *Pärm-järv* ezers Nim. 214 un varbūt liet. *Pėrnokė* (Rudzīte 1968, 189), arī *Pärnu* pilsēta Igaunijā.

Hidronīmi, kas darināti no leksēmas *paeglis*, ir zināmi tikai Kurzemē:

Paegl-ēzers U IV 297 k // *Paegļu ēzers* Lūn IV 15 Zlēkās, *Paegl-vals* arī Zlēkās U IV 297, *Paegļu vals* Stendē Lup III 12: *paegle*, *paeglis* 'der Wacholder (Juniper communis)' ME III 24. Sal. arī hidronīmus, kas darināti no *eglis* un *kadags*, *kadaks*, *kadiķis*.

Lai gan *priede* tik plaši izplatīta Latvijas mežos, tomēr hidronīmu darināšanā šī leksēma nav populāra. Ir zināmi tikai pāris ezervārdi: *Priežu ēzers* Kandavā U IV 194 k, *Priedīte ez* Naudītē U V 420, =? *Priedīša ēzers* // *Priedīšu ēzers* Lielaucē p (tas gan drīzāk radies no mājvārda *Priedītes* Lielaucē vai no attiecīgā uzvārda): *priede* 'die Kiefer (Pinus silvestris)' ME III 392. Arī Lietuvā ar šo semantiku saistāms tikai viens potamonīms: *Pušų upėlis* // *Pušinė* LHEŽ 269. Skaidri redzams, ka līdzīga disproporcija, salīdzinot ar ūdeņu nosaukumiem, kam pamatā ir *egles* vārds, vērojama arī Lietuvas hidronīmijā. Tam varētu būt vairāki skaidrojumi: pirmkārt, ģeogrāfisks skaidrojums, ka eglēm tipiskā vidē ūdeņi varētu būt sastopami biežāk, otrkārt, valodniecisks skaidrojums: latviešu leksēma *priede* varētu būt jaunāks vārds – latviešu valodā nav bijis vai arī izzudis cits baltu valodu priedes nosaukums – rekonstruējamais **pusis* (sal. liet. *pušis*, pr. *peuse*) (skat. Karulis 1992 II, 80). Sal. arī senprūšu limnonīmu *Preydazare*, *Predazare* APON 134 (par to arī Būga RR II 384, Daubaras 1983, 185, 1990, 81).

Taču pie šīs semantikas hidronīmiem, iespējams, jāpievieno arī somugru cilmes vārdi *Pedece* u Jaunpiebalgā p, kas salīdzināma ar ig. upju vārdiem *Ped-jōgi* un *Pedja jōgi* (Rudzīte 1968, 189) un *Pededze* u > Aiviekstē p, ko Kazimiers Būga

(Būga RR III 631) uzskata par cilmes ziņā saistītu ar somu *Ped(ājā) jōgi*, kas savukārt saistīts ar **Pedjōgi*. Sal. vēl arī ig. upes vārdu *Pedja* un ig. apelatīvu *pedajas*, somu *petājā* 'priede' (Rudzīte 1968, 189). Mirdza Brencē *Pededzi* (kas 1638. gadā ir minēta arī kā *Paddetz*) uzskata par baltu cilmes vārdu, saistīdama to ar latv. *padedzis* 'izdedzināta vieta, līdums', liet. *padēgis* [pareizi: *pādegis*. – L. B.] 'ugunsgrēkā cietušais' (Brencē 1987, 30).

Latvieši *pīlādzi* sauc arī par *sērmūksli*, *sērmūksu* u.tml. Šo apzīmējumu lieto galvenokārt Vidzemes vidienē un austrumos, Ziemeļlatgalē, Kurzemes dienvidrietumos, retāk Zemgalē (LVDA I 41). Šī leksēma ir ietverta divu strautu vārdos: *Sērmūksu strauts* > k. Ārupītē Lup IV 10, *Sērmūksupe* > k. Dzirnupītē Lup IV 10: *sērmauksis*², *sērmūksa*², *sērmūksš* 'die Eberesche, der Vogelbeerbaum (Sorbus aucuparia)' ME III 829–830. Tomēr abi minētie potamonīmi varētu būt arī oikonīmiskas cilmes vārdi (tieši nesaistīti ar minēto koka nosaukumu): sal. *Sērmūksu muiža* un *Sērmūksu pagasts* E I 29. Lietuviešu attiecīgā koka nosaukuma *šermūksnis* sakne saskatāma ezervārdā *Šermukšnynas*, ko A. Vanags atvedina no tāda paša lauka vārda *Šermukšnynas* (LHEŽ 329), tātad tas ir transtoponīmisks limnonīms, kam tieši nepiemīt dendroloģiska semantika.

Acīmredzot no apelatīva ar nozīmi 'pīlādzis' varētu būt radies vēl viens Latvijas somugriskas cilmes potamonīms: *Pīlikupe* // *Pīlikurga* // *Pīlikurga* Lejasciemā p: leivu *piļika* 'pīlādzis' (Zemzare 1940, 61, Rudzīte 1968, 189), sal. ig. *pihlakas*, *pihl* 'pīlādzis'.

Arī *oša* vārds ir sastopams Latvijas hidronīmijā (8 objekti – 1 ezers un 7 (?) upes): *Uoša ezers* Kraukļos Lūn IV 13 k, *Uošupe* > Kausuļupē E I 116, *Uošupe* > k. Lielupē E I 116, *Uošupe* E II 161, *Uošupe* // *Uošupīte* > k. Bērzupē Lup III 11 k, *Uošupe* > k. Asūnīcā Lup III 11k, *Uošupīte* > k. Sedā Lup III 11 k, varbūt arī *Oša*² // *Uša* > I Dubnā Preiļu raj. Lup III 11: *uōsis* 'die Esche

² Visticamāk, ka šis potamonīms tikai formāli asociējas ar pazīstamo koka nosaukumu: *Uoša* E II 189 gan J. Endzelīns (Endzelin 1934, 150),

(*fraxinus excelsior*) ME IV 421 (skat. arī Endzelin 1934, 124). Lietuvā šīs saknes hidronīmu ir reģistrēts ievērojami vairāk – pāri par 20: *Ūosis ez.*, *Uosys ez.*, *Uosijā u.*, *Uosynē u.*, *Ūosupis u.* u.c. (LHEŽ 353–354).

Pārsteidzoši, bet koku karalis *ozols* latviešu hidronīmijā nav īpaši pamanāmi atspoguļojies, ir zināmi tikai 5 hidroobjekti: neliels meža ezeriņš Madonas rajonā *Uozuols* Lūn IV 14 k, *Uôzuôlstraups* Iecavā U V 242, *Uozuolu dīķis* Misā U V 252 k, *Uôzuôlu dīķis* Strutelē U V 509 un *Uozuolupe* // *Uozuolupīte* > k Abavā Lup III 12: *uôzuôls* 'die Eiche' ME IV 427. Tiesa, no morfoloģiskā viedokļa šī sakne ir fiksēta arī vairākos citos ūdeņu nosaukumos, taču tie visi ir toponīmiskas (pārsvarā oikonīmiskas) cilmes vārdi, nevis darināti tieši no apelatīva *uozuols*: *Uozuolmuižas ežers* Dikļos 1974, *Uozuolnieku ežers* Karvā 1961, *Uozuolkalna ežers* Rīgas raj. Lūn IV 14 k, arī *Uozuolu ežers* Ozolos p. Varbūt pie šīs semantikas ir jāmin arī ezervārds *Dubačoks* Sventē p: krievu *дыб* 'ozols', bet sal. arī latv. verba sakni *dubt* 'einsinken, einfallen, hohl werden' ME I 509, lai gan slāviskā sufiksa dēļ šis skaidrojums ir gandrīz neticams. Pārsteidzoši, taču arī Lietuvā nav daudz hidronīmu (pavisam reģistrēti tikai 6), kas darināti no saknes *qžuolas* 'ozols': *Ažuolinis ez.*, *Ažuoluona u.*, *Ažuolūpis u.* u.c. (LHEŽ 54–55).

Latvijas hidronīmijā pilnīgi sveša nav arī leksēma *vīksna* (3 hidroobjekti – 2 upes un 1 ezers): *Vīkšņupe* > I Gaujā E I 114, *Vīksniņa* E II 161 // *Vīksna* > I Misā Lup IV 57, varbūt arī *Vīksnes ežers* Tumē Lup VI 25 (bet sal. // *Vīksle* U V 513): *vīksna*, *vīksne* 'die Ulme, Ruster (*Ulmus campestris*)' ME IV 636 (skat. arī Endzelin 1934, 124, 150). Šī (resp., analogiskā) sakne plašāk ir pazīstama Lietuvas hidronīmijā (ap 20 hidroobjektu): *Vinkšnīnē u.*, *ez.*, *Vinkšnūpis u.*, *Vinkšnupys u.* u.c. (LHEŽ 386).

gan K. Būga (Būga RR III 450-451) salīdzina ar liet. upes vārdu *Ančīā*, par kura cilmi savukārt ir izteiktas vairākas hipotēzes: gan < liet. *ántis*, pr. *antis* 'pīle' (Otrębski 1962, 265-266, Savukynas 1960, 295, Būga turpat) vai < latv. *uōts*, *uōte* 'straume, urga' (Falk 1976, 169–172 u.c.). Skat. arī LHEŽ 42.

Semantiski sal. darinājumus no latv. *guôba*. Tiesa, dažās latviešu valodas izloksnēs (Ziemeļaustrumvidzemē) *vīksna* un *vīksne* ir zināma ar nozīmi 'ķirsis' (LVDA I, 40).

Vītuola 'die Weide (Salix)' ME IV 648 vārda sakne Latvijas hidronīmijā nav reģistrēta nevienā ūdenstecei vai ezera nosaukumā. Tomēr daži koka nosaukuma *vītuols* motivēti hidronīmi ir atrodami, tie ir četri dīķu nosaukumi – *Vītuolu dīķis* Durbē, Lažā un Kalvenē p un *Vītuoldīķis* Lībagos 1962 –, kā arī *Vītuōlu bedre* dziļums Zālītē U V 239. Sal. arī *kārklis*.

Samērā bieži ūdeņu nosaukšanai ir izmantota arī vispārīgā leksēma *kuoks*: *Kuoka dīķis* Jaupilī U V 483, *Zvārdē* U IV 170, *Kuôkezers* †ez Stendē U IV 219, *Kuôknesis* ez Sēmē E II 140, *Kuokava* u Baltinavā E II 190 k, *Kuôcinupīte* Bauņos p u.c. (skat. arī Lvv II 191–192): *kùoks* 'der Baum' ME II 342. Semantiski sal. arī Lietuvas hidronīmus: *Medāinis ez.*, *Medēlis u.*, *Medērva u.*, *Medīkis ez.*, *Medukšna u.*, *Medujā u.*, *Meduvys ez.*, *Medupis* u.c. LHEŽ 208.

Pa daļai ar kokiem un koku daļām saistīti arī ūdeņu vārdi, kas darināti no tādām leksēmām kā *lapa*: *Lapupe* > I Skaldā Lup IV 39, *Lapinka* > Aunejas strautā Lup II 34, *Lapiške* u E II 163, *Palapiene* u Turlavā E II 163, *Lapainis* dīķis Cīravā U IV 26, *Lapu dīķis* Slampē U V 503, *Lapu ezers* Jaunaucē U IV 458 u.c.: *lapa* 'das Blatt' ME II 421 (skat. arī Endzelin 1934, 137, Lvv II 259–261), tomēr paretam minētos ūdeņu vārdus varētu saistīt arī ar latv. uzv. *Lapa*; *skuja* – *Skujaine* u > Iecavā Lup IV 15, *Skujaine* u E II 158 // *Skujene* Lup IV 15, *Skujatne* > I Ķeibā Lup IV 15, *Skujupe* E II 162, *Skujas strauts* > Grīvas strautā Lup IV 15, *Skujas ezers* E I 116 (visticamāk, ka pēdējie divi hidronīmi saistīti ar antroponīmu vai citu toponīmu – to rāda arī vienskaitlā ģenitīva forma): *skuja* 'die Tannennadel' ME III 902. Kā semantiski analogus te der pieminēt arī iespējamās somugru cilmes potamonīmus: *Aga* u Alsungā U IV 9, *Agas valks* Popē U IV 276 k, *Āgs up* Sarkanmuižā U IV 283: (?) līb. *agùD* 'skujas', ig. *hagu* 'Reisig' Lvv I 5. Sal. arī ig. *Agusalu jār*v ez Nim. 23 (skat. arī Rudzīte 1968, 178). Lietuvā šīs semantikas hidronīmi nav pamanīti.

Nosacīti te varētu minēt arī leksēmu **zars** (lai gan semantiski attiecīgie hidronīmi drīzāk būtu saistāmi ar upes atzaru vai sazarojuma vietu) – *Zarupīte* E I 117: *zars* 'der Ast, der Zweig, die Zinke, der Strahl' ME IV 691. No semantikas viedokļa šajā grupā iederas arī upes nosaukums *Saka* > k Daugavā p: liet. *šaka* 'zars' (skat. Dambe 1987, 39). Sal. arī vairākus potamonīmus Lietuvā: *Šakà, Šakáité, Šakiké, Šakiné* (LHEŽ 324).

Varbūt te der pieminēt arī tādus hidronīmus kā ezervārds *Čiekuriņš* Rendā p, *Čiekurupe* Lup I 39: *čiekurs* 'der Tannenzapfen' ME I 417; *Riekstiņa* // *Riekstene* // *Riekstiņupe* > I Vesetā Lup III 36, *Riekstupe* > I Pārtavā Lup III 36 u.c.: *riēksts* I 'die Nuß, Haselnuß' ME III 544; *Zīles ežers* Grenčos p: *zīle* II 'Eichel' ME IV 732–733 (lai gan arī šajā gadījumā vienskaitļa ģenitīva forma varbūt varētu liecināt arī par hidronīma antroponīmisko cilmi: sal. uzv. *Zīle*)

No apkopotā materiāla var secināt, ka Latvijas hidronīmu darināšanā visbiežāk izmantotie dendronīmi ir *alksnis, bērzs, kārklis, liepa* un *egle*. Tālāk popularitātes skalā izvietojas *apse, ābele, ieva, uosis, lazda, krūklis, uozuols, vītuols, paeglis, vīksna*. Tikai pāris reižu ir konstatēti darinājumi no *guoba, kadiķis, kļava*, tikai vienreiz hidronīma pirmatnējā semantika varētu būt saistīta ar *ķirsi* vai ar koku *blīgzna* (skat. *Blendas upe*). Liekas, interesanti šo koku popularitātes skalu salīdzināt ar analogiem hidronīmu darinājumiem lietuviešu valodā: vispopulārākās koku semantikas leksēmas ūdeņu nosaukumos ir liet. *beržas* 'bērzs', *karklas* 'kārklis', *liepa, uosis, vīksna* 'vīksna', *alksnis, eglē* 'egle', visretāk – *apuše* 'apse' un *pušis* 'priede'. Lietuvā ir zināms viens potamonīms, kas darināts no liet. *bukmedis* 'dižskabārdis' – *Būkmedinis* (Vanagas 1981, 91). Šādas semantikas hidronīmi Latvijā nav konstatēti.

Semantiski analizējamie hidronīmi – limnonīmi vai potamonīmi – apzīmē vietu, kur apkārt vai tuvumā aug daudz nosaukumā ietvertu koku vai arī viens, bet īpaši nozīmīgs koks (*Ābelītes ežers, Alkšņa strauts*). Atsevišķos gadījumus kā starpnieks hidronīma izveidē varētu būt cits toponīms (pārsvarā tuvējais mājvārds) vai dažreiz arī attiecīgās saknes antroponīms

(piemēram, uzvārds *Ābelīte, Apsītis*). Floras semantikas hidronīmi kopā ar īpašību nosakošiem nosaukumiem, kas darināti no dažādiem adjektīviem, kā arī fiziogrāfiskas un faunas pirmatnējas nozīmes hidronīmiem veido senāko ūdeņu nosaukumu slāni.

Saīsinājumi

- c – ciems
- ig. – igauņu
- k – koriģēta forma
- > k – ietek kā kreisā krasta pieteka
- kr. – krievu
- > l – ietek kā labā krasta pieteka
- Latv. – latviešu
- līb. – lībiešu
- liet. – lietuviešu
- p – papildmateriāli
- pr. – senprūšu
- sal. – salīdzini
- sg. – singularis
- skat. – skatīt
- uzv. – uzvārds
- +ez, +u – bijušais ezers vai bijusī upe
- ² rāda intonāciju sakritumu divu intonāciju apgabalos

Izmantotā literatūra

APON = Gerullis, G. *Die altpreußischen Ortsnamen*, Berlin – Leipzig: Vereinigung wissenschaftlicher Verleger, Walter de Gruyter & Co, 1922.

Balode 1993 = Balode L. *Latvian hydronyms derived from botanical names – Linguistica Baltica 2*, Warsaw, 1993, 189-210.

Brence 1987 = Brence M. *Par dažiem Alūksnes apkārtnes māju resp. ciemu vārdiem – Onomastikas apcerējumi*. Rīga, 1987, 21-31.

Būga RR III = Būga, K. *Rinktiniai raštai*, t. I-III, sudarē Z. Zinkevičius, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1958-1963.

Daubaras 1983 = Daubaras, F. *Sudurtiniai prūsų hidronimai – Baltistica 19 (2)*, 1983, 184-90.

Daubaras 1990 = Daubaras, F. *Прусская гидронимия*. Диссертация на соискание учёной степени кандидата филологических наук. Vilnius, 1990.

E I-II = Endzelīns, J. *Latvijas vietu vārdi*, I-II, Rīga: A. Gulbis, 1922-1925.

Endzelin 1934 = Endzelin, J. Die lettländischen Gewässernamen, *Zeitschrift für slavische Philologie* 2 (1-2), 1934.

EH = Endzelīns, J., Hauzenberga, E. *Papildinājumi un labojumi K. Mīlenbaha Latviešu valodas vārdnīcai*, I-II, Rīga: Kultūras fonda izdevums, 1934-1946.

Falk 1976 = Falk K.-O. Register spisania iezior ... roku 1569. – Acta Baltico-Slavica. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk, 1976, t. 10, 181-179.

Karulis 1992 – Karulis K. *Latviešu etimoloģijas vārdnīca*. I-II, Rīga, Avots, 1992.

Konv. = *Latviešu konversācijas vārdnīca*, s. I-XXII, Rīga: A. Gulbis, 1927-1940

LHEŽ = Vanagas, A. *Lietuvių hidronimų etimologijos žodynas*, Vilnius: Mokslas, 1981.

LKŽ = *Lietuvių kalbos žodynas*, t. I-XX (1968-1991), Vilnius: Mintis, 1968-2002.

Lup = *Latvijas PSR ūdenstilpju nosaukumi*, s. I-VI, Rīga: P. Stučkas Latvijas Valsts universitāte, 1986.

Lūn = *Latvijas PSR ūdenstilpju nosaukumi*, s. I-VI, Rīga: P. Stučkas Latvijas Valsts universitāte, 1984.

LVDA = *Latviešu valodas dialektu atlants*. I d. Leksika, Rīga, Zinātne, 1999.

ME = Mülenbachs, K. *Latviešu valodas vārdnīca*, rediģējis J. Endzelīns, s. I-IV; Rīga: Kultūras Fonds, 1923-1932

Otrębski 1959 = Otrębski, J. Tiernamen als Gewässernamen in Litauen, *Beiträge zur Namenforschung* 1, 24-27, 1959.

Otrębski 1962 = Otrębski, J. Beiträge zur baltisch-slawischen Namenskunde – *Beiträge zur Namenforschung* 2, 1962, 148-149.

Pag. apr. = Salnais, V., Maldups, A. *Pagastu apraksti*, Rīga: Valsts statistiskās pārvaldes izd., 1935.

Rudzīte 1968 = Rudzīte, M. Somugriskie hidronīmi Latvijas PSR teritorijā. *Latviešu leksikas attīstība*, Rīga: Zinātne, 1968, 175-197.

Savukynas 1960 = Savukynas B. Ežerų vardai. *Lietuvių kalbotyros klausimai* 3, 1960, 289-299.

Staltmane 1981 = Сталтмане В. *Латышская антропонимия. Фамилии*. Москва, 1981.

U IV-V = Plāķis, J. *Latvijas vietu vārdi un latviešu pavārdi*. I. d. Kurzemes vārdi, II d. Zemgales vārdi in: *Latvijas Universitātes Raksti*, s. IV, Nr. 1, 1-305; s. V, Nr. 5, 213-528, 1936, 1939

Vanagas 1981 = Vanagas, A. Lietuvių hidronimų semantika. *Lietuvių kalbotyros klausimai* 21, Vilnius, 1981, 4-154.

Zemzare 1940 = Zemzare, D. *Valodas liecības par Lejasciema novadu*, Rīga: VAPP, 1940.

Dendronyms in Latvian hydronymy

Summary

The article is devoted to Latvian hydronyms possibly derived from dendronyms – names of trees. Attention is given to the most popular roots in the derivation of water names of this type of semantics (*alksnis* 'alder', *bērzs* 'birch', *kārklis* 'osier', *liepa* 'lime-tree' and *egle* 'fir-tree'). Further on the popularity scale we meet *apse* 'asp', *ābele* 'apple-tree', *ieva* 'bird-cherry', *uosis* 'ash-tree', *lazda* 'hazel-tree', *uožuols* 'oak-tree', *vītuols* 'willow', *krūklis* 'buckthorn', *paeglis* 'juniper-tree', *priede* 'pine-tree', *sērmūkslis* 'rowan-tree, mountain-ash', *vīksna* 'elm-tree', and twice hydronyms with the root *guoba* 'elm-tree', *kadiķis* 'juniper', *kļava* 'maple' occur; only one hydronym is motivated by *ķirsis* 'cherry' and (?) Lithuanian lexeme *blendė* 'sweet willow'; wherever possible, they are compared to the semantically identical Lithuanian and Prussian hydronyms.

The primary meaning of such hydronyms is obviously 'the place where certain plants, resp., trees, are to be found in great numbers' or 'the place there special one tree is growing'. Of course sometimes these hydronyms are derived not straight from botanical lexemes, but from another toponyms (mainly – oikonyms) or antroponyms.

Hydronyms based on botanical names (and the names of trees), together with those derived from adjectives characterising the water body, and hydronyms based on physiogeographical and animal names, are among the most ancient names of water bodies.

Ilze ŠTRAUSA**Ukru pagasta drimonīmi: etimoloģija, semantika,
derivācija**

Savulaik J. Plāķis norādījis, ka "jo dienas, jo ātrāk un jo vairāk izzūd Latvijas ārēs senie vietu vārdi. Ar pļavu, ganību un atmatu uzplēšanu un pārvēršanu tīrumos un druvās panīkst vecie nosaukumi, kas savienoti ar agrāko stāvokli un kas pēc tam bieži nepieglaužas un nepiesaistās jaunajām pārveidotajām vietām. (..) Ar mežu sadalīšanu apgaitās un nogabalos atmiņā iespiežas jaunie mežu daļu apzīmējumi ar numuriem un aizmirstas vecumvecie dabiski nošķirto mežu un mežu gabalu vārdi." (Plāķis 1936, 1) Tas ir viens no galvenajiem iemesliem, kāpēc toponīmi jāvēc un arī jāanalizē. Šā raksta autore pievērsusies savas dzimtās puses – tagadējā Dobeles rajona Ukru pagasta – vietvārdu pētīšanai. Bet šajā rakstā analizēti tikai vienas kategorijas Ukru pagasta vietvārdi – drimonīmi jeb mežu (arī mastu un apgaitu) nosaukumi.

Lielāko daļu analizētā materiāla savākusi šā raksta autore, iztaujājot teicējus (bieži vien mežu nosaukumi dzirdami mednieku saziņā, kaut gan dažkārt tiek izmantota arī kvartālu un nogabalu numerācija; daudz noderīgu ziņu sniedz arī mežsargi un mežziņi). Vietvārdi iegūti arī no LU Latviešu valodas institūta materiāliem – Onomastikas nodaļas vietvārdu kartotēkas (vietvārdi, kas vākti Ukros un Sņiķerē¹ 1958. gadā) un Areālo pētījumu daļas materiāliem.

Ukru pagasta drimonīmu etimoloģija

Viens no galvenajiem iemesliem, kāpēc vienā teritorijā ir dažādas cilmes vietvārdi, ir iedzīvotāju sastāva maiņas. Tāpēc varam runāt par vietvārdu stratigrāfiju. Kā norāda J. Kavacs, ar vietvārdu stratigrāfiskajiem līmeņiem sastopamies tad, ja kādā konkrētā teritorijā pakāpeniski mainās iedzīvotāju etniskais sastāvs un līdz ar to lietojamā valoda. Agrāko iedzīvotāju lietotos

¹ Lielākā daļa bijušā Sņiķeres pagasta ietilpst tagadējā Ukru pagastā.

toponīmus pakāpeniski pārņem jaunākie iedzīvotāji. Līdzīgs process notiek arī, nākamo reizi mainoties iedzīvotāju sastāvam. Jo vairāk etnosu kādu vietu ir apdzīvojuši, jo vairāk vietvārdu stratigrāfisko līmeņu var novērot. Latvijā somugrisko stratigrāfisko līmeni uzskata par vissenāko, jo somugru ciltis Latvijas historiogrāfijā tiek uzskatītas par vissenākajām mūsu valsts teritorijā. Otrs vecākais un visplašākais stratigrāfiskais slānis Latvijā ir saistīts ar baltu valodām. Mūsu toponīmijā neizdzēšamas pēdas ir atstājuši 700 vācu politiskās dominances gadi, veidojot ģermāniskās izcelsmes vietvārdu stratigrāfisko slāni. Bet visjaunākais stratigrāfiskais toponīmu slānis Latvijā pieder slāvu valodām un sastopams galvenokārt Latvijas austrumos. Tā veidošanās sākums acīmredzot saistāms ar vecticībnieku ierašanos Latgalē 17. gadsimtā (Kavacs 2001, 101–102).

Vietvārdu etimoloģizēšana ir ilgs un sarežģīts process, kas vienmēr saistīts ar hipotētiskumu, tāpēc kategoriski spriedumi te ir nevietā (Balode 1989, 251). A. Superanska norāda, ka pat tad, kad vārdi fonētiski un morfoloģiski pilnīgi sakrīt, var tikai hipotētiski minēt par īpašvārdu rašanos no attiecīgā sugasvārda (Суперанская 1986, 84).

Lielākā daļa Latvijas vietvārdu ir darināti no latviešu valodas leksēmām. Arī Ukru pagastā šādu – **latviešu cilmes** – toponīmu ir visvairāk. Tas pats sakāms arī par drimonīmiem. Tiesa, kaut gan tie darināti no latviešu valodas leksēmām (apelatīviem vai onīmiem), tomēr ģenētiski daudzas no tām var būt saistītas ar citām valodām. Daudzi šīs grupas drimonīmi darināti no baltu valodām kopīgiem vārdiem, bet daļai šo vārdu ir skaidri saskatāmas arī indoeiropiskās saiknes un saknes.

*Apluōku birze*² [tajā laida ganīties govīs]: *aplūoks* ME I 103³.

² Ja vietvārdu avots bijis teicēja stāstījums vai LU Latviešu valodas institūta materiāli, toponīmi doti izloksņē un rakstīti kursīvā. No LU Latviešu valodas institūta materiāliem ņemtie vietvārdi rakstīti ar mazo sākumburtu. Taču, ja vietvārdā – vārdkopā vai saliktenī – iekļāvies ģeogrāfiskās nomenklatūras vārds, kas atbilst vietvārda nosauktā ģeogrāfiskā objekta kategorijāļajai piederībai, tas netiek dots izloksņē

*atvašu pļava*⁴ me Sn [*tagad tâc meš, ka vilks staigâ caûri*] (p] Pl II 507): *atvasa, atvase* ME I 207 un *pļava* ME III 367. Sal. liet. *Atvašynas* me LvV I 49.

Baûdu birze: mv *Baûdas* (*bauda* ME I 266). Sal. arī liet. *Baudos kalnas, Baudys* u, pr. *Bauda* u, vv *Brawdyn* LvV I 88.

Bebru masts [vêl tagad redzams, ka šo meža nogabalu kādreiz ir applūdinājuši bebrī]: *bēbrs* ME I 276. Sal. arī liet. *Bebrai* p], *Bebrē* u, *Bebriai* me un pr. *Bebra* u LvV I 94.

bê(r)nu liēkna me Sn («bērnū liekna» B. E II 142; *behrnu leeknis* pu, *bēnu liēknis* me Pl II 507): *bērns* ME I 290 un *liēkna* ME II 495.

būčas me Sn [*vairâk pļavas nekâ mežs*] («būčas» B. E II 142; *būcene* me Pl II 507): *būča* 'vēders' (bērnū valodâ) ME I 357? Sal. arī liet. *būčiai* 'vaboles' LKŽ I 1115?

Ceriņu mežs: mv *Ceriņi* (sal. *ceriņi* ME I 375).

Daŕbnīcu masts [atrodas pie darbnīcâm]: *daŕbnīca* ME I 439.

dârtes puŕŕs me Sn («dârtes p.» B. E II 142; *dârtes pur*^{vs} me Pl II 507): pv. *Dârte?* LvV I 202 un *pûrvs* ME III 421.

dekšņas me Sn («dekšņas» B. E II 142; *degšņas* Pl II 507): *degsnis, degšna* 'izdedzis mežs; izdedzis purvs; purvainā, staigņa vieta' ME I 451.

(etimoloģizējot rakstīts stāviem burtiem – arī tad, ja LU Latviešu valodas institūta materiālos tas dots izloksnes formā).

³ Šeit un turpmāk, etimoloģizējot drimonīmus, šķirklis veidots šādi: aiz vietvārda (resp., šķirkļa vārda) norādīta ģeogrāfiskā objekta kategorālā piederība; iekavās minēts salīdzinājums ar E II, Pl II un no A līdz P arī ar LVI – ja drimonīms kādā no salīdzināmajiem materiāliem saskan ar šķirkļa vārdu, minēts tikai šī vietvārda avots, ja vietvārda formas dažādos avotos atšķiras, tiek norādītas arī šīs atšķirīgās formas līdz ar avota minējumu; ja iespējams, kvadrātiekvās dota kāda papildinformācija par attiecīgo objektu; aiz kola minēts cilmes komentārs, kura galvenais uzdevums ir atklāt (ja tas iespējams) vietvārdu veidošanās tiešo avotu – latviešu valodas vai kādas citas valodas apelatīvu vai onīmu.

⁴ Vietvārdi J. Endzelīna un J. Plāķa krājumos, kā arī LU Latviešu valodas institūta materiālos rakstīti ar mazo burtu.

druôbsti me Sn («druobsti» B. E II 142; Pl II 507): *druopsts* 'guvums, loms' ME I 507? Sal. liet. *Druobstai* c Lvv I 231.

zeřšu priēdes me Sn (*dzēřšu priēdes* Pl II 507): mv *Dzeřši* (sal. *dzērsis* 'dzēriens' ME I 546; bet sal. arī (ja -ř- te < -tj-) liet. *Gerčiukai* c Lvv I 255) un *priēde* ME III 392.

Kaktiņa apgaita + [atradās pašā malā, kaktiņā]: *kakts* ME II 139. Sal. liet. *Kaktiniai* vs Lvv II 8.

Krētu mežs (["krētas" m. B.] E II 73; *krētas mežs*: *krētas dārzs* me LVI): mv *Krētas* (sal. *krēte*; *krēte*, *krēts* ME II 277, *krētas* = *krēte* EH I 652).

Kuřmju masts, Kuřmju mežs: mv *Kuřmji* (*kuřmis* ME II 324). Sal. arī liet. *Kurmiai* c Lvv II 180.

Ķesteru mežs: *Ķesteri* skola (sal. *ķesteris* ME II 371).

Lagzdiņu birze: *lagzda* = *lazda* ME II 399.

Lapsu mežs (*lapsu puduris* Pl II 392): mv *Lapsas* (sal. *lapsa* ME II 422).

Miliču masts [šeit savulaik medījuši miliči, turklāt īpaši daudz šāvuši garām]: *milicis* LLVV V 227.

Muôdra mežs [pēc bijušā mežsarga vārda]: pv. *Modris* KS 242.

Mūrniēku birze: mv *Mūrniēki* (sal. *mūrniēks* ME II 679). Sal. arī liet. *Murininkai* ap Lvv II 462.

Nāves iēleja meža nogabals [vienā gadā nošauti trīs briežu bulļi – medaļnieki]: *nāve* ME II 703 un *iēleja* ME II 37.

Piēruôbežas birze [atradās pie robežas, kur gāja uz Žagari]: *pieruobeža* ME III 286.

Prezidija masts [šeit savulaik medījis medību prezidijs, no tā arī radies nosaukums; prezidijam šeit ļoti veicies – medības bijušas veiksmīgas]: *prezidijs* LLVV VI,2 368.

Ruôbežu masts [atrodas uz Latvijas robežas ar Lietuvu]: *rùobeža* ME III 575.

Siseņu mežs: mv *Siseņi* (*sisenis* ME III 848).

Sipiņu birze // **Zolotaja roščā** [pie *Sipiņiem* mā]: mv *Sipiņi* (sal. *sīpa* ME III 855).

Spura birze [no īpašnieka uzvārda]: uzv. *Spuris* CB 163 (sal. *spura* ME III 1030).

Stērķu mežs // Zaķu mežs [nosaukums no tuvākajām mājām, kas vēl ir saglabājušās]: mv *Stērķi* (sal. *stērķis* = *stēķis* ME III 1064).

Stārīša apgaita + [no bijušās mežsargmājas nosaukuma]: mv *Stārīši* (sal. *stāris* ME III 1110).

Tetera apgaita +: *teteris* ME IV 169.

Ukru apgaita [apvienojot *Kaktiņa* un *Tetera* apgaitu], **Ukru gārša** [dabas liegums]: *Ukri* ap (sal. *ukris* ME IV 297?).

Uošu mežs: mv *Uoši* (sal. *uōsis* ME IV 421).

Uožuöldārzs me [te aug daudz vecu, resnu ozolu, vairāki no tiem ir dižkoki]: *uōžuōls* ME IV 427 + *dārzs* ME I 448.

Zaķu mežs // Stērķu mežs [nosaukums saglabājies no bijušajām mežsarga mājām]: mv *Zaķi* (sal. *zaķis* ME IV 683).

Ielūkojoties pagasta vēsturē, paveras interesanta aina. 1921. gadā Palangas novadu ar pārsvarā latviešu apdzīvoto lauku teritoriju Latvija nodeva Lietuvai. To noteica robežkomisijas lēmums, kas balstījās galvenokārt uz saimnieciskiem apsvērumiem, jo šeit atradās Sventājas osta – tobrīd Lietuvas vienīgā izeja pie jūras. Bet Aknīstes, Panemūnes un Ukru pagastu lauku teritorijas, kurās vairāk nekā 70% iedzīvotāju veidoja latvieši, saskaņā ar tā sauktās Simpsona komisijas lēmumu tika pievienotas Latvijai. (LVA 1998, 40) Tā Ukru pagasts Jelgavas apriņķī bija visjaunākais – nodibināts tikai 1921. gadā (Kļaviņš 1936, 56). Tā kā Ukru pagasts robežojas ar Lietuvas Republiku, bet daļa pagasta kādreiz piederējusi Lietuvai, turklāt 18,9% pagasta iedzīvotāju ir lietuvieši, viegli izskaidrojams, kāpēc pagastā ir samērā daudz **lietuviešu cilmes** toponīmu.

Lietuviešu cilmes drimonīmi šeit ir septiņi:

Buīvida mežs: sal. liet. *Buivydai* c Lvv I 140, liet. uzv. *Buivydas* LPŽ I 336–337.

Juņķeļu mežs: mv *Juņķeļi* (sal. liet. *junkus* 'tāds, kas viegli pierod'). Sal. arī liet. *Junkilų kaimas* Lvv I 405.

Nešavas mežs⁵ (Pl II 392; aiz *Brūga* gala, aiz mežu pātrūkuma LVI): + mv *Nešava* (sal. liet. *nesavas* 'ne savs; nedabīgs'. Taču sal. arī latv. *nesavs* ME II 732).

Sakalu mežs: mv *Sakali* (sal. liet. *sakalas* 'piekūns', liet. uzv. *Sakalas* LPŽ II 658; bet sal. arī latv. *sakaļi* ME II 644).

Šāļtēnu mežs: mv *Šāļtēni* (sal. liet. *šaltas* 'auksts', liet. uzv. *Šaltenis*; bet sal. arī latv. *šalts, šalte* ME IV 3).

Šauksteļu mežs // Šauksteļu mežs [šo formu lieto biežāk]: *Šauksteļi // Šauksteļi* ap (liet. *šaukštas* 'karote', *šaukštelis* 'karotīte'. Bijusī ukreniece S. Krūmiņa izsaka varbūtību, ka tā pamatā varētu būt liet. *paukštēlis* 'putniņš' (Krūmiņa, 1999). Sal. arī liet. *šaukštis* 'tūsklape' LKŽ XIV 566, bet visticamāk, liet. uzv. *Šaukštelis* LPŽ II 896? Taču sal. arī latv. *šaukstas* 'bailes; baigi; iztrūkšanās' ME IV 6).

Visi **vācu cilmes** drimonīmi Ukru pagastā ir antroponīmiskas cilmes – tie radušies no vācu cilmes uzvārdiem, kas sastopami latviešu valodā. Tāpēc tie visi ir pastarpināti ģermānismi. Lai gan O. Bušs atzīst, ka nebūtu gluži korekti no cilmes ziņā vāciskiem latviešu uzvārdiem darinātus vietvārdus saukt par vācu cilmes vietvārdiem (kaut arī tiem ir tik acīmredzami vāciska iekšējā forma) (Bušs 2003, 249), šai rakstā analizētie tomēr uzskatīti par vācu cilmes toponīmiem (jo nav zināms, kāda tautība bijusi attiecīgo uzvārdu īpašniekiem).

Kā norāda latviešu uzvārdu pētniece V. Staltmane, lielu daļu latviešu uzvārdu veido aizguvumi. Tie ir spilgta liecība par latviešu tautas ciešajiem sakariem ar kaimiņu tautām un ilgo atkarību no apspiedējiem. Kvantitatīvajā ziņā pirmajā vietā no aizgūtajiem vārdiem ir vācu cilmes uzvārdi, tas izskaidrojams ar latviešu 700 gadus ilgušo atrašanos nacionālā, ekonomiskā un garīgā vāciešu apspiestībā. (CB 105)

Vācu cilmes drimonīmi Ukru pagastā ir četri:

⁵ Gadījumos, kad toponīma etimoloģija varētu būt gan latviska, gan lietuviska, taču lietuviešu valodā attiecīgais etimons ir izplatītāks vai arī cita iemesla dēļ šķiet ticamāk, ka vietvārda pamatā ir lietuviešu valodas leksēma, vietvārds etimoloģizēts kā lituānisms, bet pieminēti arī citi iespējamie etimoloģijas varianti.

Baūmanes krūmi [no uzvārda]: uzv. *Baumanis* (vācu cilmes)
Lvv I 88.

Blūmenes krūmi [no uzvārda]: uzv. *Blum, Blühm* MG 198.

Gūtmaņa masts [nosaukums jau no seniem laikiem; savulaik te medījās *Gūtmanis*; no uzvārda]: v. uzv. *Gutmann?* Lvv I 341, *Gutmann, Guttmann* MG 295, *Gutmann* MG 306.

Zaīderu mežs: uzv. vai pv. *Sander, Sanders: Alexander* MG 501.

Ukru pagastā sastopami tikai trīs **slāvu cilmes** drimonīmi.

Šie drimonīmi nav dalīti sīkāk krieviskajos, poliskajos, baltkrieviskajos, jo šāda tieša valodiskās piederības noteikšana ir ļoti sarežģīta vai pat neiespējama. Turklāt, analizējot tos slāvu cilmes drimonīmus, kuru pamatā varētu būt uzvārdi, redzam, ka attiecīgais uzvārds var būt sastopams gan austrumslāvu, gan rietumslāvu valodās. Nav arī iespējams noteikt, caur kuru valodu tie ienākuši Ukru pagastā.

Galku birze [robežas otrā pusē – Lietuvā – bija mājas *Galkas*]: sal. p. uzv. *Galka, Galko* SSNO II 78, bkr. uzv. *Галка, Галко* БМ 99.

Lapiņska krūmi: bkr. uzv. *Лапінски* БМ 244, p. uzv. *Лапінски* BJ 114.

Zolotaja rošča // Sīpiņu birze [iesauca baltkrievu tautības cilvēks, kas piedalījās medībās – viņam kādas trīs medības tur bija veiksmīgas]: kr. *золотой, золотая* 'zelta' un *роуца* 'birze'.

Tomēr visu Ukru pagasta drimonīmu cilmi noskaidrot nav izdevies, dažos gadījumos var minēt tikai kādas hipotētiskas norādes par vietvārda iespējamo etimoloģiju. Tāpēc dažus Ukru pagasta drimonīmus varētu uzskatīt par **neskaidras cilmes** toponīmiem:

Dabiķenes mežs: *Dabiķene* u (sal. *Dābikinė* u Lietuvā, varbūt saistāms ar pr. *debica, debīkan* 'liels' (Lhež 78) (Skat. arī Bušs 2003, 261)).

Greņģa birze, Greņģa masts [no īpašnieka uzvārda]: sal. uzv. *Greņģis* CB 141.

Ķaūdu birze [starp *Ķaūdām* z un pienotavu]: mv *Ķaūdas* (sal. liet. uzv. *Kiauda* LPŽ I 983).

Liēlā Dabiķene me [šis meža masīvs ir lielāks par *Mazu Dabiķeni*]: 1. daļā *liēls* ME II 500, 2. daļā vv *Dabiķene* – skat. *Dabiķenes mežs*.

Mazā Dabiķene me: 1. daļā *mazs* ME II 574, 2. daļā vv *Dabiķene* – skat. *Dabiķenes mežs*.

Pučīnska krūmi [pie *Krētām*]: sal. uzv. *Pucinskis* CB 143 (Rīgas telefona abonementu katalogā uzv. *Pučinskis*); sal. arī liet. uzv. *Pučinskas*, *Pučinskis* LPŽ II 524.

Kā redzams, apzīmējums "neskaidras cilmes toponīmi" lietots tomēr mazliet nosacīti, jo visiem šiem toponīmiem tiešais etimons ir zināms, tas ir kāds liet. (biežāk) vai latv. onīms.

Ukru pagasta drimonīmu semantika

Lai arī domas par to, vai onīmiem nozīme ir vai nav, dalās, onomastiskajos pētījumos semantiskā klasifikācija parasti tiek izmantota. Ukru pagasta drimonīmi tiek analizēti no etimoloģiskās semantikas viedokļa, t. i., no semantikas, kas toponīmam piemītusi tā rašanās brīdī.

No semantikas viedokļa varētu izdalīt 2 toponīmu grupas:

- 1) no apelatīviem darinātie toponīmi;
- 2) no onīmiem radušies toponīmi.

1) **No apelatīviem darināto drimonīmu** Ukru pagastā nav daudz, taču ir pārstāvētas sešas apakšgrupas:

a) faunas semantikas toponīmi – *Bebru masts*, *Tetera apgaita* + (darināti no meža zvēru nosaukuma);

b) floras semantikas toponīmi – *Lagzdiņu birze*, *atvašu pļava* me. Tomēr domājams, ka šo toponīmu pamatā ir kāds onīms;

c) amatu semantikas toponīmi – šādas semantikas mājvārdi, iespējams, raksturo bijušo (varbūt arī tagadējo) saimnieku amatu vai kādu iemīļotu nodarbošanos, bet drimonīmi *Miliču masts* un *Prezidija masts* radušies no mednieku amata vai profesionālā kopuma apzīmējuma;

d) fiziogēogrāfiskas semantikas toponīmi – šajā grupā ievietoti tie mežu un mastu nosaukumi, kas radušies no sugasvārdiem ar vietas nozīmi (tie rāda toponīmu atrašanās vietu; mazliet nosacīti šajā grupā iekļauti arī tie drimonīmi, ko motivējuši cilvēka darbības radīti vietas orientieri): *Darbņicu masts*, *deksņas me*, *Kaktiņa apgaita*, *Pierobežas birze*, *Robežu masts*;

e) objektu raksturojošas semantikas toponīmi – *Uôzuöldārzs me*, *Zolotaja rošča*;

f) citas konkrētas vai abstraktas semantikas toponīmi – *Apluôku birze*, *bê(r)nu liēkna me*, *būčas me*, *druôbsti me*, *Nāves iēleja* (meža nogabals). Piemēram, toponīmam *Apluôku birze*, kas ievietots šajā apakšgrupā, šķiet, viegli varētu atrast izskaidrojumu – tur savulaik varētu būt bijusi pļava, kur aplokā ganīti lopī, bet, gadiem ritot, pļava aizaugusi un radies mežs, resp., birze. Taču, tā kā tas ir tikai autores fantāzijas lidojums, attiecīgais drimonīms ievietots šajā apakšgrupā (nevis pie fiziogēogrāfiskas semantikas toponīmiem).

2) Daudz vairāk Ukru pagastā ir **drimonīmu, kas darināti no onīmiem:**

a) toponīmi, kas radušies no antroponīmiem – divi drimonīmi (*dārtes puņus me* un *Muôdra mežs*) darināti no priekšvārda, bet ievērojami vairāk ir drimonīmu, kas radušies no uzvārdiem: *Baūmanes krūmi*, *Blūmenes krūmi*, *Buīvida mežs*, *Greņģa birze*, *Greņģa masts*, *Gūtmaņa masts*, *Lapiņska krūmi*, *Puciņska krūmi*, *Spura birze*, *Zaņderu mežs*;

b) toponīmi, kas radušies no citiem toponīmiem – lielākā daļa šīs grupas drimonīmu radušies no tuvumā esošo māju vārdiem: *Baūdu birze*, *Ceriņu mežs*, *zeļšu priēdes me*, *Galku birze*, *Juņķeļu mežs*, *Krētu mežs*, *Kuļmju masts*, *Kuļmju mežs*, *Ķaūdu birze*, *Lapsu mežs*, *Mūrniēku birze*, *Sakalu mežs*, *Siseņu mežs*, *Sīpiņu birze*, *Stērķu mežs* // *Zaķu mežs*, *Stūrīša apgaita*, *Šaltēnu mežs*, *Uôšu mežs*. Taču ir arī tādi toponīmi, kas radušies no citu tuvumā esošu objektu (bet ne māju) vārdiem: *Dabiķenes mežs*, *Liēlā Dabiķene me*, *Mazā Dabiķene me* (< *Dabiķene u*), *Ķesteru mežs* (< *Ķesteri skola*), *Nesavas mežs* (<

Nesavas muiža), *Šauksteļu mežs* // *Šauksteļu mežs* (< *Šauksteļu sādža* // *Šauksteļu sādža*), *Ukru apgaita*, *Ukru gārša* (< *Ukri ap*). Bieži vien šie objekti atrodas lielāko objektu teritorijā.

Ukru pagasta drimonīmu derivācija

Lai gan pētījumos galvenokārt uzmanība pievērsta vietvārdu etimoloģijai un semantikai, iespējama arī toponīmu analīze no vārdarināšanas, resp., derivācijas viedokļa.

Strukturāli derivatīvā onīmu analīze atšķiras no strukturāli morfoloģiskās analīzes, jo tiek noskaidrots nevis vārda morfoloģiskais sastāvs, bet gan izdalīti onomastiskie formanti. Respektīvi, ja valodā jau eksistē atbilstošs apelatīvs vai cits toponīms vai antroponīms, kas darināts ar kādu formantu, tad šis formants vairs netiek izdalīts kā onīma derivācijas formants (Balode 1985, 46).

Tāpat **pirmatnīgo nosaukumu** grupā ietilpst vietvārdi, kuriem nav nekādu atvasināšanas pazīmju (Balode 1983, 27) – tie radušies nulles afiksācijas ceļā.

No Ukru pagasta drimonīmiem pirmatnīgie nosaukumi ir tikai divi: *dekšņas me* un *druōbsti me*. Tie abi ir desubstantīvie toponīmi – radušies no substantīva. Taču, salīdzinot ar etimonu, vērojamas arī pozicionālas fonētiskas pārmaiņas.

No **sekundārajiem nosaukumiem** tikai viens Ukru pagasta drimonīms (*Uōzuōldārzs me*) ir saliktenis. Tā abi komponenti ir sugasvārdi.

Visi pārējie Ukru pagasta drimonīmi ir vārdkopas. Tāpat var apgalvot, ka produktīvākais drimonīmu darināšanas veids Ukru pagastā (un, domājams, latviešu valodā vispār) ir vārdkopu veidošana.

Izmantojot A. Vanaga terminoloģiju, vārdkopas var iedalīt divās lielās grupās:

1) Kvalitatīvās vārdkopas – to 1. komponents ir adjektīvs ar noteikto galotni vienskaitļa vai daudzskaitļa nominatīvā, 2. komponents – substantīvs nominatīvā.

No Ukru pagasta drimonīmiem šeit ietilpst tikai vārdkopas, kuru 1. komponents ir īpašības vārds ar noteikto galotni

vienskaitļa nominatīvā, 2. komponents – vietvārds. Turklāt šie vietvārdi ir pretstatošie – toponīmu pāri, kuru pirmie komponenti ir antonīmiski adjektīvi: *Liēlā Dabiķene me : Mazā Dabiķene me*.

2) Izplatītākā Ukru pagasta drimonīmu derivācijas grupa ir ģenitīvās vārdkopas – to 1. komponents ir substantīvs vienskaitļa vai daudzskaitļa ģenitīvā, 2. komponents – substantīvs nominatīvā:

a) vārdkopas, kuru abi komponenti ir sugasvārdi: *Apluōku birze, atvašu pļava me, Bebru masts, bē(r)nu liēkna me, Daŕbnīcu masts, Kaktiņa apgaita, Lagzdīņu birze ?, Miliču masts, Nāves iēleja, Piēruōbežas birze, Prezidija masts, Ruōbežu masts, Tetera apgaita*.

Lielākajai daļai šo vietvārdu 2. komponents ir nomenklatūras vārds, bet, piemēram, drimonīma *atvašu pļava* 2. komponents rāda, ka šis mežs kādreiz bijusi pļava, kas laika gaitā aizaugusi, tāpēc izveidojies mežs;

b) vārdkopas, kuru 1. komponents ir antroponīms nominatīvā, 2. komponents – sugasvārds. 1. komponents var būt gan priekšvārds (*dārtes puŕus me, Muōdra mežs*), gan uzvārds (*Baūmanes krūmi, Blūmenes krūmi, Buīvida mežs, Greņģa birze, Greņģa masts, Gūtmaņa masts, Lapiņska krūmi, Pučiņska krūmi, Spura birze, Zaņderu mežs*);

c) vārdkopas, kuru 1. komponents ir toponīms, 2. komponents – sugasvārds: *Baūdu birze, Ceriņu mežs, Dabiķenes mežs, zeŕšu priēdes me, Gaļku birze, Juņķeļu mežs, Krētu mežs, Kuŕmjū masts, Kuŕmjū mežs, Ūaūdu birze, Ūesteru mežs, Lapsu mežs, Mūrnieku birze, Nešavas mežs, Sakalu mežs, Siseņu mežs, Sīpiņu birze, Stērķu mežs // Zaķu mežs, Stūrīša apgaita, Šāltēņu mežs, Šāūksteļu mežs // Šāūksteļu mežs, Ukru apgaita, Ukru gārša, Uōšu mežs*.

Vairumam šīs grupas toponīmu 1. komponents ir mājvārds, bet 2. komponents ir nomenklatūras vārds.

3) Specifisks gadījums ir no krievu valodas aizgūtā vārdkopa *Zolotaja rošča*.

Kā zināms, toponīmos vērojamas arī izloknes īpatnības. Viens no Ukru pagasta drimonīmiem (*Blūmenes krūmi*) rāda, ka dažkārt Ukru izloksnē sieviešu dzimtes uzvārdiem pievieno izskaņu *-ene* (*Blūmene < Blūma*).

Tātad, lai gan skaita ziņā drimonīmu Ukru pagastā nav daudz, arī tie atspoguļo gan pagasta ģeogrāfiski vēsturiskos apstākļus, gan dažādu etnosu kultūrslāņu un valodu savijumu, gan arī izloknes īpatnības.

Saīsinājumi

ap – apdzīvota vieta

bkr. – baltkrievu

c – ciems jeb sādža

kr. – krievu

latv. – latviešu

liet. – lietuviešu

me – mežs

mv – mājvārds

p. – poļu

p| – pļava

pr. – prūšu

pu – purvs

pv. – personvārds

sal. – salīdzināt

Sn – vietvārds fiksēts Sņikerē (tas ņemts no LU Latviešu valodas institūta Sņikeres vietvārdu kartotēkas).

u – up(īt)e

uzv. – uzvārds

v. – vācu

vs – viensēta

vv – vietvārds

// – paralēlforma

+ (pēc vietvārda pirms ģeogrāfiskā objekta kategoriālās piederības apzīmējuma, ja tāds dots) – objekts dabā vairs nepastāv.

Izmantotā literatūra un saīsinājumi

B. – A. Bīlenšteina vietvārdu krājums (rokrakstā), kas iestrādāts *J. Endzelīna* Latvijas vietu vārdos (1922–1925).

Balode 1983 – *Balode L.* Īpašības vārds Latvijas PSR ezeru nosaukumu darināšanā // *LZA Vēstis*, 1983. Nr. 1, 25–34.

Balode 1985 – *Balode L.* Latvijas PSR ezeru nosaukumu sufiksālā derivācija // *LZA Vēstis*, 1985. Nr. 2, 46–64.

Balode 1989 – *Balode L.* Ieskats Latvijas vietvārdos // *Valodas aktualitātes* 1988. Rīga, 1989, 250–267.

BJ – *Bystroń J.* Nazwiska polskie. Lwow – Warszawa, 1936.

Bušs 2003 – *Bušs O.* Personvārdi, vietvārdi un citi vārdi: izpētes pakāpieni. Rīga, 2003.

E II – *Endzelīns J.* Latvijas vietu vārdi. 2. daļa Kurzemes un Zemgales vārdi. Rīga, 1925.

EH I–II – *Endzelīns J., Hauzenberga E.* Papildinājumi un labojumi K. Mīlenbacha *Latviešu valodas vārdnīcai* I–II. Rīga, 1934–1946.

Kavacs 2001 – *Kavacs J.* Toponīmu klasifikācijas teorētiskās problēmas // *Linguistica Lettica* IX. Rīga, 2001, 85–110.

Kļaviņš 1936 – *Kļaviņš P.* Ukru pagasts // *Jelgavas apriņķis*. Dzīve un darbs. Rīga, 1936, 56–57.

Krūmiņa 1999 – *Krūmiņa S.* Vēstule – atmiņu stāstījums Lienei Križevicai par Ukru pagasta vietvārdiem (1999).

KS – *Siliņš K.* Latviešu personvārdu vārdnīca. Rīga, 1990.

Lhež – *Vanagas A.* Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas. Vilnius, 1981.

LKŽ – Lietuvių kalbos žodynas. I–XX 1956–2002.

LLVV I–VIII – Latviešu literārās valodas vārdnīca I–VIII. Rīga, 1972–1996.

LPŽ I–II – *Vanagas A.* Lietuvių pavardžių žodynas I–II. Vilnius, 1985–1989.

LVA – Latvijas vēstures atlants. Rīga, 1998.

LVI – LU Latviešu valodas institūta Onomastikas nodaļas vietvārdu kartotēka.

Lvv I–II – *Endzelīns J.* Latvijas PSR vietvārdi I–II. Rīga, 1956–1962.

ME I–IV – *Mīlenbachs K.* Latviešu valodas vārdnīca. Red., papild., turp. J. Endzelīns. I–IV. Rīga, 1923–1932.

MG – *Gottschald M.* Deutsche Namenkunde. Unsere Familiennamen nach ihrer Entstehung und Bedeutung. Berlin, 1954.

Plāķis 1936 – *Plāķis J.* Latvijas vietu vārdi un latviešu pavārdi. I d. // LU Raksti. Filoloģijas un filosofijas fakultātes sērija IV. Rīga, 1936.

PI II – *Plāķis J.* Latvijas vietu vārdi un latviešu pavārdi. II d. // LU Raksti. Filoloģijas un filosofijas fakultātes sērija V. Rīga, 1939.

SSNO I–VI – Słownik staropolskich nazw osobowych I–VI. Wrocław – Warszawa – Kraków, 1965–1982.

БМ – Бірыла М. Б. Беларуская антрапанімія. Мінск, 1969.

СВ – Сталтмане В. Э. Латышская антропонимия. Фамилии. Москва, 1981.

Суперанская 1986 – Суперанская А. В. Что такое топонимика? Москва, 1985.

Die Waldnamen der Gemeinde Kuckern (lett. *Ukri*): Etymologie, Semantik, Namenbildung

Zusammenfassung

Es werden im Beitrag 54 Waldnamen der lettischen Gemeinde Kuckern (lett. *Ukri*) vom etymologischen, semantischen und derivativen Standpunkt analysiert. Unter diesen Waldnamen sind 35 Namen lettischen Ursprungs, 6 Namen litauischen Ursprungs, 4 Namen deutschen Ursprungs, 3 Namen slawischen Ursprungs sowie 6 in etymologischer Hinsicht unklare Namen zu finden. Betrefflich der etymologischen Semantik bzw. Motivation wäre festzustellen, dass sich die Waldnamen der Gemeinde Kuckern in 8 Gruppen gliedern lassen; die meisten von diesen Namen sind aus anderen Toponymen gebildet, die zweitgrößte Gruppe besteht aus Waldnamen, die ihrerseits aus Personennamen gebildet sind. Die derivativ-strukturelle Analyse lässt genitivische Wortgruppen als den meistverbreiteten derivativen Typ feststellen.

Juris BALDUNČIKS**Ar leksikas aizgūšanu saistītie jēdzieni un terminoloģija mūsdienu latviešu valodniecībā**

Viena no raksturīgākajām valodu kontaktu izpausmēm ir citu valodu vienību aizgūšana, tā uzskatāma par nozīmīgu valodas attīstības sastāvdaļu. Valodnieku uzmanību aizguvumi piesaistījuši jau sen, taču lielāka aktivitāte kontaktlingvistikā (tā šobrīd valodu kontaktu un mijiedarbības pētniecību sauc daudzās valstīs) sākās pēc Pirmā pasaules kara. Dažādos aizguvumu pētījumos rastos secinājumus, kā arī Prāgas skolas, L. Blūmfīlda un citu ievērojamu valodnieku paustās atziņas 50. gados tālāk attīstīja U. Veinreihis un E. Haugens, kurus pamatoti var uzskatīt par valodu kontaktu un leksikas aizgūšanas mūsdienu jēdzienu sistēmas izveidotājiem. 20. gadsimta 60.–70. gados aizguvumu pētīšanas teorija un prakse guva vēl straujāku attīstību, galvenokārt pateicoties anglicismu pētījumiem daudzās Eiropas valodās (B. Karstensens, R. Filipovičs u. c.). Aizguvumu pētniecība aktivizējās arī bijušās Padomju Savienības republikās (Baldunčiks 1989: 5), kas sekmēja šīs valodniecības apakšnozares terminoloģijas attīstību krievu, ukraiņu, igauņu un vairākās citās valodās.

Ielūkojoties pēdējos trīsdesmit gados publicētajās latviešu valodas mācību grāmatās, kā arī interneta materiālos, rodas iespaids, ka aizguvumu klasifikācijā un terminoloģijā ir vismaz šķietama vienprātība. Izskaidrojums tam ir diezgan vienkāršs – visi autori balstās uz A. Lauas "Latviešu leksikoloģijā" (1969: 116–117) paustajām nostādnēm. Tiesa, zinātniskajās publikācijās paretam izteikti arī atšķirīgi viedokļi, daži valodnieki (piemēram, Blinkena 1997: 84, Baldunčiks 2003: 17) konstatējuši, ka šajā jomā latviešu valodniecībā nav vienotas jēdzienu izpratnes un terminoloģijas. Tomēr citi viedokļi nav spējuši ietekmēt mācību grāmatu un interneta tiražēto shēmu. Kāpēc pēdējos gados latviešu valodā dominē tieši šāda, no pārējām valodām diezgan atšķirīga klasifikācija un terminoloģija? Lai labāk izprastu ar aizgūšanu saistītās jēdzienu sistēmas un terminoloģijas stāvokli latviešu valodniecībā, īsumā pārlūkosim to attīstības gaitu.

Terminoloģijā svarīgākie ir 'aizgūvuma' un tā dažādo paveidu apzīmējumi, kā arī aizgūšanas procesa īpatnību nosaukšana. Šie jautājumi ir būtiski arī jēdzienu sistēmai, tomēr īpaša nozīme piešķirama aizgūvumu klasifikācijai, jo sevišķi pamatklasifikācijai. Šeit nepieciešams piezīmēt, ka latviešu valodniecības terminoloģijas vēsturi aplūkojuši vairāki valodnieki (L. Balode, A. Bankavs, V. Strautiņa u. c.), taču viņi savos pētījumos ar aizgūšanu saistītiem terminiem nav veltījuši īpašu uzmanību.

Aizgūvumi un aizgūšanas procesa īpatnības latviešu valodā atspoguļoti diezgan daudzās publikācijās, tomēr nopietnākie pētījumi līdz pat 20. gadsimta 60. gadiem rakstīti svešvalodās (Thomsen 1890; Эндзелин 1899; Sehwers 1936; Summent 1950; Zeps 1962).

Kā pirmie citu valodu ietekmei un aizgūtiem elementiem latviešu valodā pievērsuši uzmanību veclatviešu perioda vācu autori, piemēram, G. F. Stenders, R. Šulcs, J. F. Lundbergs, K. F. Launics. Viņi galvenokārt aplūkoja aizgūvumu un citvalodu īpašvārdu adaptācijas īpatnības un lietojumu, kā arī iezīmēja galvenās aizgūvumu grupas pēc cilmes valodas, norādīja uz vācu valodas kā starpniekvalodas lomu. Vācu pētnieki arī ievērojuši, ka latvieši svešo vārdu formu adaptācijas procesā izkropļo (Mylich, Schulz & Wagner 1830: 8). 20. gadsimtā (it īpaši padomju periodā) latviešu valodnieki tieši šajā pašā "grēkā" apvainoja vāciešus. Šis pretrunīgais jautājums liek domāt par daudz plašāku problēmu – gandrīz visiem padomju laikā veiktajiem pētījumiem ir ideoloģisks uzslāņojums, autori un darbi dalīti "pozitīvajos" un "negatīvajos". Šo tendenciozitāti jācenšas novērst.

Līdz 19. gadsimta vidum tieši aizgūvumiem veltītu publikāciju latviešu valodā būtībā nav. H. Katerfelds, V. Pantenija un dažu citu autoru rakstos vairāki aizgūti vārdi gan apskatīti, taču galvenokārt sakarā ar plašākām – jaunu (svešu) jēdzienu nominācijas un tulkošanas – problēmām, kā arī nevēlamu vācu valodas ietekmi. Šajā laikā dažādu aizgūvumu apzīmēšanai tika lietota vārdkopa *sveši vārdi* (pēc vācu *fremde Wörter*), retāk – *svešu valodu vārdi*. Šāda prakse turpinājās līdz pat 80. gadiem, piemēram:

Tee sweschi wahrdi ..., kas tais jaunās krahschanas lahdēs likkumos irr lassami. (LA 1846, 33)

..Jums tik daudz sweschus wahrduš usdohdu galwâ paturreht.. (MV 1857, 11)

Sweschu walodu wardos, kamehr tee wehl naw tik daudz walkati kâ Roma, mode u. t. j. pr. skan o tapat kâ sweschâs walodâs.. (KLVV 1872, V)

Taču ar vârdkopu *sveši vârdi* tika apzīmēti arī citvalodu īpašvârdi. Šādā nozīmē to lietojis J. Alunāns un vairāki citi 19. gadsimta otrās puses autori, piemēram, J. Caunītis, J. Sanders, Āronu Matīss.

19. gadsimta otrajā pusē vietējie vācu autori paretam pievērsās aizguvumu tēmai, pamatā vācu aizguvumiem latviešu valodā (piemēram, K. Baumgertels un J. V. Ceidlers). Pavisam cita rakstura interesi par aizguvumiem izrādīja jaunlatvieši. Pirmkārt, viņi uzskatīja par nepieciešamu latviešu valodā plašāk ieviest starptautiski izplatītus apzīmējumus kultūras, politikas, ekonomikas un zinātnes jēdzieniem, jo vācu autori šo procesu nebija īpaši veicinājuši, bieži izmantoja latviskus sinonīmus un aprakstošas vārdkopas vai vispār izvairījās no svešo parādību (objektu, būtņu u. c.) tiešas nosaukšanas, lai neapgrūtinātu latviešus ar viņiem pārāk sarežģītām lietām (Zemzare 1961: 71, 147, 183, 340; Ozols 1965: 403–497; Blinkena 1997: 87). Otrkārt, jaunlatvieši vērsās pret vācu valodas ietekmi, arī pret diezgan daudziem aizguvumiem no vācu valodas, kurus uzskatīja par nevajadzīgiem, jo tos bija iespējams aizstāt ar latviskiem ekvivalentiem – jau esošiem vārdiem vai jaundarinājumiem.

Runājot par terminoloģiju, vācu valodā tolaik jau plaši tika lietots saliktenis *Fremdwort*, tādēļ arī latviešu valodā vārdkopa *svešs vārds* pārtapa saliktenī. Iespējams, ka pirmais šādu formu lietojis Āronu Matīss 1881. gadā:

WahrđiŃsch par sweschwahrdū rakftiŃchanu Latweeschu walodâ. (B 1881, 9)

Gadsimtu mijā un 20. gadsimta sākumā vārdkopa termina funkcijā sastopama ļoti reti, vēlāk izzūd pavisam. Taču vācu valodā aizguvumu apzīmēšanai bija arī citi sinonīmi (*Entlehnung*, *Lehnwort*), un latviešu valodā agrāk vai vēlāk tiem

bija jārod kāds ekvivalents. Šķiet, ka pirmais to mēģinājis darīt A. Kronvalds. Aplūkojot "Baltijas Vēstnesi" (1869, 20) vārdu krājuma paplašināšanas galvenos ceļus, A. Kronvalds iepazīstina lasītājus ar A. Bīlenšteina domām par vārddarināšanu latviešu valodā (Bielenstein 1863: 59). Vācu teksta daļu, kur runāts par aizguvumiem (*..Entlehnungen aus fremden Sprachen überflüssig machen kann.*), A. Kronvalds tulko šādi: *..tohs patappinajumus (paleenejumus) if sweschahm wallodahm padarritu par newajadfigeem*. Tālāk tekstā A. Kronvalds lieto nedaudz atšķirīgu formu: *..tas tappinatais wahrds wihsfe...* Nedaudz vēlāk citā publikācijā A. Kronvalds piedāvā arī attiecīgās nozīmes darbības vārdus, sal.:

Pee tahdeem jauneem wahrdeem, kuŗi waj no paschu saknehm ar gudru fiņņu ifaudfinajami, waj no sweschahm wallodahm ar prahtu aifņemmami (patappinajami), wajaga arridfan weenprahtibas.. (BV 1869, 59)

Vārdnīcās *patapinājums* fiksēts 1872. gadā (K. Ulmaņa "Latviešu-vācu vārdnīcā").

Pirmās svešvārdu vārdnīcas sastādītājs F. Mekons priekšvārdā lieto gan apzīmējumu *sveši vārdi*, gan arī *palienēti vārdi un palienēt* (Mekons 1878). 1880. gada vācu-latviešu vārdnīcā *entlehn* tulkots ar *aizņemt, aizņemties, aizlienēt, uz parādu ņemt, tapināt, iztapināt; ein fremdes Wort entlehn* – *no svešas valodas pieņemt*. 20. gadsimta sākumā K. Mīlenbaha, J. Endzelīna un dažu citu autoru publikācijās sastopam vārdu *svešvārds*, kā arī *patapinājums, patapināts vārds, patapināt*. Lietoti arī apzīmējumi *aizņemts vārds* un *pārņemts vārds*, sal.:

..latweeschu walodā pilnīgi pahrņemtos wahrdos.. (DzV 1910, 211)

Lehnwörter – aifņemti / patapinati wahrdi (VLV 1910, 715)

Tikai 30. gados valodnieku publikācijās ienāk vārdi *aizgūt* un *aizguvums*. Interesanti salīdzināt vadošo valodnieku lietoto terminoloģiju rakstu krājumā "Latvieši" (1930).

..tauta ir patapinājusi no šīm valodām tikai dažādus vārdus.. (J. Endzelīns. Latvieši un viņu valoda.)

..tādu aizjēmumu baltu valodās nav.. (P. Šmits. Valodas liecības par senajiem baltiem)

Aizgūtos vidus-lejasvācu vārdus vēlāk no valodas arvien vairāk stumj laukā, un šai tendencei par upuri krīt arī dažs no pašiem vecākajiem vidus-lejasvācu aizguvumiem. (E. Blese. Latviešu valodas attīstības posmi)

Līdzīgu terminu daudzveidību (*patapinājums, aizņēmums, aizguvums*) vērojam arī dažādos "Latviešu konversācijas vārdnīcas" šķirkļos. Mīlenbaha un Endzelīna vārdnīcā iekļauti visi trīs sinonīmiskie darbības vārdi (*aizgūt, aizņemties* un *patapināt*). Diezgan konsekventi terminus *aizguvums, aizgūts vārds* lietojis E. Blese. J. Endzelīnam tuvāki, šķiet, bijuši *patapinājums* un *patapināt*, lai gan "Latviešu valodas mācības" 1936. gada izdevumā viņš paralēli lieto arī *aizgūt*. Apzīmējumus *patapināts vārds* un *patapinājums* lietojuši vairāki autori, piemēram, J. Zēvers, A. Augstkalns un V. Ramāns. Jāsecina, ka līdz 1944. gadam terminoloģiska vienprātība jēdziena 'aizguvums' apzīmēšanā nebija panākta. Pēc Otrā pasaules kara pakāpeniski par galveno terminu kļuš *aizguvums (aizgūt)*, lai gan citi sinonīmi nav atmesti vēl 1951. gadā, par ko liecina latviešu valodas skolotāja M. Alkšņa ierosinājums diskusijā par gramatikas terminiem "Skolotāju Avīzē": "Debatējams būtu jautājums, kuru terminu paturēt no trim esošajiem: aizgūtī vārdi, patapinātī vārdi vai aizņemtī vārdi." Sinonīmi paretam lietoti pat vēl 60. gadu sākumā, piemēram, D. Zemzare (1961: 142) lieto apzīmējumu *aizņemtī nosaukumi*, bet S. Kolbuševskis (1963: 315) – *aizņemtī vārdi*. 1963. gada valodniecības terminu vārdnīca nostiprina terminu *aizgūts vārds* un *aizguvums* oficiālo statusu. Iespējams, ka vārdu *aizgūt* un *aizguvums* dominējošais stāvoklis pēckara periodā izskaidrojams ar šo vārdu zināmu tuvību krievu valodas vārdiem *заимствовать* un *заимствование*, lai gan arī semantiskās slodzes ziņā *aizguvumam* ir neapšaubāma priekšrocība, jo tam nav fiziskas aizņemšanās papildnozīmes, sal. *aizņēmums, patapinājums*.

Valodas materiāls liecina, ka vārda *aizgūt* nozīme 'pārņemt, pielāgojot savām vajadzībām' ir diezgan jauna. Pirmo reizi tā reģistrēta Mīlenbaha un Endzelīna vārdnīcā (ME I: 28), pamatojoties uz citātiem no 20. gadsimta sākuma avotiem.

Konkrētu aizguvumu grupu apzīmējumi pēc cilmes valodas (valodām) veidojas pakāpeniski. Tie pamatā ir aizguvumi ar dažādu starptautisku izplatību. Vecākais no tiem ir *ģermānisms*, kas reģistrēts K. Valdemāra 1872. gada vārdnīcā. 19. gadsimta beigās tam seko *anglicisms*, *gallicisms* un *grēcisms*, vēlāk arī rinda citu. Zināmas svārstības vērojamas terminā *rusi[ci]sms*. 20. gadsimta sākumā tiek lietota forma *rusicisms* (pēc vācu *Rusizismus*), piemēram, J. Endzelīns (L 1910, 149) raksta: "Tulkojumos sastopami daži lieki ģermanismi un rusicismi." 40. gados pareizrakstības vārdnīcas iesaka formu *rusisms* (franču *rusisme*, krievu *русизм*), kā arī latviskojumu "krievisms". H. Bendika sastādītā "Svešvārdu pareizrakstības vārdnīca" (1958) iesaka *rusicisms*, "Krievu-latviešu vārdnīca" (1959) – *rusisms*, *krievisms*, bet "Valodniecības terminu vārdnīca" (1963) – *rusisms*. Visas pēdējo gadu desmitu svešvārdu vārdnīcas dod variantus *rusicisms*, *rusisms*.

Pirmais mēģinājums izveidot aizguvumu klasifikāciju latviešu valodā, kas nebalstās uz dalījumu pēc cilmes valodas, datējams ar 1877. gadu, kad "Baltijas Vēstnesis" publicēja A. Kronvalda agrāk iesniegto manuskriptu apkopojumu "Par mūsu tēvu valodu". Tajā A. Kronvalds runā par vārdu krājuma piecām daļām. Pirmās trīs aptver mantotos vārdus (arī atvasinājumus un jaundarinājumus), bet ceturtajā un piektajā daļā iekļauti aizguvumi (..vārdi, kuri jau senāk no citām valodām mūsējā pārņemti; vārdi, kuri jaunākos laikos no kādas svešas valodas pāriet mūsējā..). Piektās grupas aizguvumus viņš raksturo kā "tagad izceļošos vārdus, "svešus vārdus", [kurus] var gluži viegli pazīt un no citiem atšķirt (diližanse, ķecers, bānuzis, konzuls). Turpretī "avīzes, pātari, skolmeisters, liķis, Juris (Georg), stutēt ir tādi paši sveši vārdi, kuri tik senāki mūsu valodā ieņemti un tādēļ jau pazīstami.." (BV 1877, 13). Šī visumā ir klasifikācija pēc asimilācijas pakāpes, taču nav iespējams pateikt, vai Kronvalds bija pazīstams ar vācu valodniecībā pirms neilga laika izveidoto aizguvumu dalījumu (Lehnwörter – Fremdwörter). Līdz 19. gadsimta beigām aizguvumi kā valodas apakšsistēma vairs netiek aplūkoti; aizgūtiem vārdiem veltīto publikāciju autori galvenokārt risina

konkrētas problēmas, piemēram, svešvārdu un citvalodu īpašvārdu pareizrakstību.

20. gadsimta sākumā K. Mīlenbahs (1901) sniedz pārskatu par aizguvumiem pēc cilmes valodas un pievēršas dažām aizguvumu un citvalodu īpašvārdu problēmām. Pēc tam aptuveni pusgadsimtu latviešu valodā netiek publicēti vispārīgāka rakstura teorētiski darbi par aizgūto leksiku. Valodnieku izpratni par šo vārdu krājuma daļu varam gūt netieši, piemēram, pēc J. Endzelīna lietotās terminoloģijas varam pieņemt, ka viņš seko vācu valodā parastajam dalījuma (*Lehnwörter – Fremdwörter*), sal.:

..(gandrīz tikai patapinatos vārdos, piem., "puika", "muita"), retumis iu (piem., "pliušķet"), svešvārdos (piem., "boikots".. (Latviešu gramatika. R. 1907, 13)

Izmetis esmu no manuskripta maz lietojamus patapinājumus, svešvārdus (piem., "arests".. (ME I, 4)

No zinātniskām un populārzinātniskām publikācijām varam spriest, ka līdz 1940. gadam latviešu valodniecībā bija izveidojies vismaz minimāli nepieciešamais ar aizgūšanu procesu saistītais jēdzienu loks, par ko liecina gan iepriekš aplūkotie termini, gan arī citi valodnieku lietotie termini, piemēram, *asimilācija*, *pielāgošanās*, *oriģinālvaloda*, *starpniekvaloda*.

Pēc Otrā pasaules kara augstskolu sistēmā notiek izmaiņas valodniecības disciplīnu spektrā, kā atsevišķs priekšmets tiek izdalīta leksikoloģija. Studentiem un vidusskolēniem jāgūst detalizētāks priekšstats par vārdu krājumu. K. Gailums publicē rakstu "Leksika" (1951: 4), kurā sniegts pārskats arī par aizguvumiem. Autors sāk ar pamatklasifikāciju: ir tiešie aizguvumi (identismi) un tulkotie aizguvumi (analogismi). Mūsdienu terminoloģijā tie ir aizguvumi un kalki. Taču ir svarīgi, ka tie doti kā galvenie aizguvumu paveidi. Tālāk K. Gailums aplūko aizguvumus pēc cilmes valodas. Viņš uzsver, ka "sevišķi daudz vārdu latvieši ir aizguvuši no slavu valodām, bet it īpaši no krievu valodas..", taču dažas citas valodas nemaz nemin. Tad seko dalījums pēc asimilācijas pakāpes: "pēc apgūtības pakāpes aizgūtie vārdi iedalās pilnīgi apgūtos (aizguvumos) un plašāku aprindu neapgūtos (svešvārdos)". Šeit

autors seko tradicionālajai vācu klasifikācijai, tomēr izceļ tikai funkcionālo pusi (dažkārt latviešu valodnieki to sauc par "izjūtu"). Nobeigumā tiek aplūkota vēl viena aizguvumu grupa: "tādus vārdus vai vārdu nozīmīgās sastāvdaļas, kas no atsevišķām valodām pāriet pasaules valodu internacionālajā fondā, sauc par leksikas internacionālajiem elementiem. [...] Internacionālā vārdu fonda piemēri: analīze, bibliotēka, boļševiks, boļševisms, demokrātija, dogma .. gramatika, kolchozs, komunisms .. marksisms-ļeņinisms..". Šī ir viena no pirmajām publikācijām latviešu valodā, kur minēts apzīmējums *internacionālie vārdi*. Taču šādu vārdu esamība latviešiem bija zināma. J. Dravnieks jau 1921. gadā (LV 1921, 235) rakstīja: "ir tā saucami starptautiski vārdi, kurus lieto vaj visās valodās, un arī mūsu rakstu valodā tādiem ir neapstrīdama vieta. Bet ar to nav teikts, ka mums visādā ziņā jālieto starptautiskā satiksmē parasti vārdi.." Protams, *internacionālisms*, *internacionāls vārds*, *internacionalizācija* tika lietoti krievu valodā, un tas nevarēja neietekmēt latviešu valodu. Taču, piemēram, 1946. gada "Noteikumos par latviešu valodas pareizrakstību" par internacionālismiem vēl nerunā, sal.: "Svešvārdos, kas cēlušies no grieķu un latīņu valodas, divskanis "eu" latviešu valodā pārvēršas par "ei"..". Komentāros par minētajiem norādījumiem raksturota 30. gadu prakse: "Sevišķi spilgta arhaizēšana notika ar svešvārdiem. Sāka meklēt starptautisko svešvārdu grieķiskās un latiniskās saknes un izskaust to rakstības veidu, kādu tauta bija piemērojusi savas valodas garam."

Gandrīz vienlaicīgi ar K. Gailuma rakstu "Skolotāju Avīze" rīko plašu diskusiju par gramatikas terminoloģijas standartizāciju. Viens no diskusijas jautājumiem ir latviskās un internacionālās terminoloģijas attiecības. Daži dalībnieki tādus vārdus kā "adjektīvs" vai "subjekts" sauc par *svešvārdiem*, citi – par *internacionālajiem terminiem*, *internacionālajiem nosaukumiem* vai *apzīmējumiem*. Bieži vien tie lietoti pamīšus. Taču nerodas šaubas par dalībnieku izpratni: adjektīvs ir gan *svešvārds* (latviešu valodā), gan *internacionāls termins* (pēc starptautiskās izplatības).

Ar 1952. gadu sākas vārda *internacionālisms* un vārdkopu *internacionāls aizguvums*, *internacionāls vārds* regulārs lietojums. D. Zemzare savā monogrāfijā (Zemzare 1961) nemaz nesniedz *internacionālisma* skaidrojumu, tādēļ grūti uzminēt, cik plašu vārda izplatību viņa ietver šajā jēdzienā. Daži piemēri (piemēram, *pase*) ir stipri apšaubāmi; īsti internacionāli vārdi, piemēram, *flanelis*, ir vācu aizguvumu sarakstā. Grāmatas izdošanas laikā padomju valodniecībā vēl notiek diskusija par internacionālo vārdu būtību, izplatības robežām un citām problēmām. Taču latviešu valodnieku vidū šā tolaik populārā termina lietojums jau sāk kļūt pārāk brīvs, vārda izplatība citās valodās tiek noteikta tikai aptuveni. Uz to aizrāda J. Loja (1968: 156): "Daži Latvijas valodnieki jauc internacionālos vārdus un svešvārdus, visus svešvārdus dēvēdami par internacionālajiem vārdiem." Diemžēl J. Loja nenorāda, ka galvenais trūkums šajā terminu apvienošanā ir dažādu klasifikāciju sajaukums.

Nākamais nozīmīgais pieturpunkts ir A. Lauas mācību līdzeklis "Mantotā un aizgūtā leksika" (1963). Šajā darbā autore min aizguvumu klasifikācijas principus un konstatē, ka "latviešu valodniecība ar nelatviskas cilmes vārdu dalījumu aizguvumos / vārdos, kurus runātāji neizjūt par svešiem / un svešvārdos ir sekojusi vācu leksikologu tradīcijai". A. Laua pareizi iebilst pret šā dalījuma zināmu terminoloģisko divdomību, jo formāli iznāk, ka svešvārdi nav aizguvumi. Tālāk viņa apgalvo, ka "termina *svešvārdi* etimoloģija rada maldīgu ieskatu par šo vārdu grupu. Tā saucamie svešvārdi, piemēram, *metrs*, *fakts*, *referāts*, bieži ir vairāk pazīstami nekā dažs labs latviskas cilmes vārds. Īstenībā svešvārdi ir internacionāli, daudzām valodām kopēji vārdi un tiek plašāk lietoti nekā atsevišķām valodām tipiskie vārdi". Šiem ļoti pavisam argumentētajiem spriedumiem seko pavisam aplams secinājums: "Dalījuma būtība, kas ietverta neizdevīgajos terminos *aizguvumi* un *svešvārdi*, būtu paturama, jo šis dalījums raksturo aizguvumus no visai nozīmīga viedokļa, proti, no lietojuma plašuma." Šeit autore pilnīgi sajauc klasifikācijas principus (pēc asimilācijas pakāpes un pēc starptautiskās izplatības), kas pietiekami skaidri un korekti bija izklāstīti jau minētajā K. Gailuma rakstā. A. Laua

noslēdz šo apakšnodaļu ar diezgan pavirši izskaidrotu galveno aizguvumu klasifikāciju – dalījumu lokālajos un internacionālajos aizguvumos. Līdz ar to viņa aizguvumu pētniecības pamatu pārnes no vertikālā griezuma (latviešu valodas ietvaros) uz horizontālo griezumu (starptautiskuma meklēšanu ārpus latviešu valodas), pie tam netieši noniecinot "lokālos" aizguvumus. 1964. gadā A. Ozols (1964) sniedz atbalstu A. Lauas aizguvumu pamatdalījumam, piecās ļoti īsās vārdkopās un ar diezgan pārprotamiem argumentiem pamatojot "nacionālo" aizguvumu grupu (A. Lauas terminoloģijā – lokālie aizguvumi), kā arī diezgan savdabīgi definējot (balstoties uz jaunu un vēl neizskaidrotu kategoriju) terminu *internacionālisms*. Īsais ievads ir vairāku kļūdu un vienā blokā sajauktu klasifikāciju apkopojums. Var gan saprast, ka ar terminu "nacionālie aizguvumi" (iepretī *internacionālajiem aizguvumiem*) tiek apzīmēti aizguvumi latviešu valodā no tuvākajām kontaktvalodām. Šie vārdi it kā aizgūti tikai latviešu valodā, respektīvi, vienā nacionālā valodā, taču pieļauta arī lielāka izplatība (vairākās valodās). Vēlāk daži valodnieki "nacionālos aizguvumus" interpretēja arī kā aizguvumus no kādas konkrētas mūsdienu nacionālas valodas (no kurienes tādā gadījumā nāk internacionālie aizguvumi?).

A. Ozols nekad nav citējis kādu aizgūšanas problēmai veltītu teorētisku darbu, viņa latviešu leksikoloģijas sistēmas projektā (Ozols 1967: 143–147) ar aizguvumiem saistāms tikai viena apakšpunkta apakšpunkts – svešvārdi. Nenoliedzot A. Ozola izcilo lomu latviešu valodniecībā, tomēr jāsecina, ka kontaktlingvistika nav bijusi viņa stiprā puse, tādēļ, kaut arī ar novēlošanos, šī aizguvumu klasifikācija jāvērtē ļoti kritiski.

1969. gadā "Mantotās un aizgūtās leksikas" nostādnes un A. Ozola terminoloģiju A. Laua iestrāda "Latviešu leksikoloģijā", un klasifikāciju sajaukums un izplatības faktora hegemonija pār aizgūto vārdu galveno iezīmi – iedzīvošanos aizguvējvalodā – turpinās vēl "autoritatīvākā" veidā. Zemāka līmeņa izglītības iestāžu mācību līdzekļos klasifikāciju sajaukums tiek vulgarizēts vēl lielākā mērā, un pēdējos gados plaši izplatījies šāds skaidrojums: "Svešvārdi jeb

internacionālismi. Svešvārdi ir no citām valodām aizgūti vārdi, kurus lieto daudzas tautas. Par internacionālismiem tos dēvē plašās izplatības dēļ" (Lāce 1995: 88).

A. Lauas un A. Ozola piedāvāto aizguvumu dalījumu, iespējams, var izskaidrot ar jēdziena un arī PSRS ietvaros labskanīgā termina *internacionālisms* popularitāti padomju valodniecībā piecdesmito gadu beigās un sešdesmitajos gados. Iespējams, ka internacionālismi tika uzskatīti par ērtu "konteineru", kurā bez īpašas šķirošanas saliekami visi no Rietumeiropas valodām ienākušie vārdi. Minētā klasifikācija, pirmkārt, novērš uzmanību no aizguvuma būtības un vismaz formāli liek meklēt un skaitīt valodas, kurās kāds konkrēts vārds atrodams. Taču arī internacionālajai izplatībai nepieciešamo valodu skaits un raksturs dažādu pētnieku darbos ir stipri atšķirīgs. Otrkārt, terminu *internacionālisms* nereti interpretē ļoti brīvi, piemēram, lieto ar nozīmi 'latīņu un / vai sengrieķu cilmes vārds', 'vārds, kas veidots no latīņu un / vai sengrieķu elementiem', kas rada zināmu sajukumu. Treškārt, šajā klasifikācijā nav vietas terminam *svešvārds*, kas vēsturiski stabili iegājies latviešu valodniecībā. Tādēļ to identificē ar terminu *internacionālisms*, bet tas ir nepareizi, jo šie divi termini izsaka dažādus aspektus: 1) asimilācijas pakāpi; 2) izplatību dažādās valodās (Baldunčiks 2005: 8–9). Ir pienācis laiks atteikties no šīs neveiksmīgās klasifikācijas kā galvenā aizguvumu diferencēšanas līdzekļa. Internacionālo aizguvumu kategorijai nemaz nav vajadzīgs kāds pretpols, iekļaušana kādā klasifikācijā. Tā ir atsevišķa, dažādās valodās atpazīstamu leksēmu grupa, kas lingvistiskās migrācijas ceļā izveidojusies noteiktā areālā un ko parasti pēta, lai noskaidrotu zināma vārdu krājuma slāņa vai nozares terminoloģijas internacionalizācijas pakāpi šajā areālā.

Aizguvumu raksturošanai un pētniecībai var izmantot gan detalizēti izstrādāto vācu klasifikāciju (Bußmann 1990: 215), gan, iespējams, mazāk populāras, tomēr noderīgas klasifikācijas, piemēram, dalījumu lokālajos un vispārlietojamajos aizguvumos (Kagainē 2004: 16) vai nozaraizguvumos un vispārlietojamajos aizguvumos.

Ar aizguvumu pētniecību saistītas arī citas problēmas, piemēram, plaši pazīstamu terminu lietojums citā nozīmē un nepamatota stabilu terminu maiņa. Pēdējo gadu desmitu pretrunīgā pieredze nepārprotami liecina, ka terminu (vai tikai to formas) maiņa jāveic saskaņā ar noteikumiem, par kuriem vienojas un ko ievēro visi valodnieki. Šādos noteikumos ir jābūt diviem obligātiem punktiem: 1) pietiekami detalizētam situācijas raksturojumam; 2) argumentiem (par un pret). Esam jau pieraduši, ka jauni lēmumi un ieteikumi tiek pieņemti bez situācijas skaidrojuma vai ar ļoti pavisu skaidrojumu un minimālu argumentāciju. Pat ilgajā un saspīlētajā diskusijā par *eirō / eira* sabiedrība neguva izsmeļošu un vispusīgu situācijas analīzi. Jāšaubās arī, vai minētā konfliktsituācija kļūs par mācību mūsu valodniekiem un terminologiem, lai turpmāk veiksmīgāk risinātu šādas un līdzīgas problēmas.

Runājot par to terminu stabilitāti, kas saistīti ar aizguvumu pētniecību, jāpakavējas pie termina *anglicisms*. Šis vārds Eiropā ir izplatīts apzīmējums aizguvumiem no angļu valodas, un tam ir jau diezgan ilga vēsture. Latviešu valodā šis termins (ar nedaudz atšķirīgu skaidrojumu) reģistrēts jau 19. gadsimta beigās. 20. gadsimta pirmajā pusē *anglicisms* atrodams vairākās vārdnīcās, gadsimta otrajā pusē – visās nozīmīgākajās vārdnīcās un enciklopēdijās, kā arī speciālajos pētījumos. 70. gadu otrajā pusē daži krievu valodnieki ierastā vārda *англицизм* vietā sāka lietot formu *англизм*. Pēc zināma laika arī Latvijā kāds izmēģināja "anglismu", vēlāk parādījās vēl daži sekotāji. Internetā var ļoti labi izsekot abu formu lietojumam. "Anglismu" lieto daži valodnieki (internets pat ļauj izveidot šo personu sarakstu). *Anglicismam* nav īpašu lietotāju grupu un ir izteikts pārkāpums lietojuma biežumā – proporcija svārstās no 10:1 līdz 7:1 (krievu valodā šī proporcija ir vēl pārliecinošāka). "Anglisma" ieteikuma argumentācija ir visai skopa: "No praksē sastopamajām formām anglisms un anglicisms .. priekšroka dota pirmajam, kas atbilst latviešu valodā aktīvam regulāram vārddarināšanas modelim: lietvārda celms + izskaņa *-isms* (sal.: *barbarisms, žargonisms, rainisms, kancelejisms*)." (Skujiņa 1993: 131). Jāsecina, ka nav situācijas skaidrojuma, nav norādes

uz neapšaubāmu krievu valodas ietekmi, ilustratīvo piemēru kopā netiek minēts neviens cits ar cilmi saistīts aizguvumu paveids (tieši salīdzinājums ar radnieciskiem terminiem, piemēram, *gallicismu*, varētu radīt šaubas par "anglisma" vajadzību), bez tam divi no piemēriem (*barbarisms* un *žargonisms*) nav latviešu valodā darināti vārdi un nevar ilustrēt minēto modeli. Un citētajā argumentā paliek neminēts kāds sākums: lietvārds, kura celms kalpo par pamatu vārdam "anglisms". Neskatoties uz šiem nopietnajiem trūkumiem, vairāki valodnieki argumentāciju tomēr uzskatījuši par pārlicinošu un aktīvi lieto "jaundarinājumu", radot terminoloģiskas jukas. Par "anglisma" izraisīto nestabilitāti liecina arī "Latvijas enciklopēdija", kur lietots gan *anglicisms* (šķirkļī "aizguvumi"), gan arī "anglisms" (šķirkļī "ģermānisms").

Valodniecības prakse liecina, ka dažādas terminoloģiskās un jēdzienu interpretācijas problēmas valodu kontaktu un aizgūšanas sfērā galvenokārt rada valodnieki un pedagogi, kuriem šī joma nav zinātniskā specializācija. Tādēļ ir ļoti nepieciešami fundamentāli pētījumi aizguvumu jomā un jauni mācību līdzekļi, kas ne vien padziļinātu un paplašinātu zināšanas šajā valodniecības laukā, bet arī stabilizētu un attīstītu tā jēdzienisko sistēmu un terminoloģiju.

Literatūra

- Baldunčiks J. 1989: *Anglicismi latviešu valodā*. Rīga: Zinātne.
- Baldunčiks J. 2003: Rakstu avotu liecības par aizgūšanas mehānismu: sākumlietojums un adaptācija. *Baltu filoloģija XII* (1), 15–25.
- Baldunčiks J. 2005: *Priekšvārds. Svešvārdu vārdnīca*. Rīga: Jumava.
- Bielenstein A. 1863: *Über Weiterbildung der lettischen Sprache*. *Magazin*, XIII, 1, 57–63.
- Blinkena A. 1997: *Attieksme pret svešvārdiem latviešu literārās valodas vēsturē. Savai valodai*. Rīga: Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis.
- Bußmann H. 1990: *Lexikon der Sprachwissenschaft*. 2. Auflage. Stuttgart. 1990.
- Gailums K. 1951: *Leksika. Padomju Latvijas Skola* 4, 89–99.

Kolbuševskis S. 1963: Unbeachtete slavische Lehnwörter im Lettischen von August Summent (Göttingen, 1950). Latviešu valodas jautājumi. LVU Zinātniskie raksti, 35. sēj. Rīga 1963, 313–335.

Lāce R. 1995: Latviešu valoda 10.–12. klasei. Rīga.

Laua A. 1963 (1964): Mantotā un aizgūtā leksika. Rīga: LVU.

Laua A. 1969: Latviešu leksikoloģija. Rīga: Zvaigzne.

Mekons F. 1878: Svešu vārdu grāmata priekš grāmatniekiem un laikrakstu lasītājiem. Liepāja.

Mylich, Schulz & Wagner 1830: Fortsetzung der in vorigen Hefte abgebrochenen Bemerkungen zu Stenders lettischer Grammatik von Mylich, Schulz und Wagner, geordnet und vermehrt durch F. E. Neander. Magazin, II, 2, 1–29.

Ozols A. 1964: Internacionālismu liktenis latviešu tautības valodā. Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis, 8, 16–26.

Ozols A. 1965: Veclatviešu rakstu valoda. Rīga: Liesma.

Ozols A. 1967: Raksti valodniecībā. Rīga: Liesma.

Sehwers J. 1936: Sprachlich-kulturhistorische Untersuchungen vornehmlich über den deutschen Einfluß im Lettischen. Leipzig.

Skujiņa V. 1993: Latviešu terminoloģijas izstrādes principi. Rīga.

Summent A. 1950: Unbeachtete slavische Lehnwörter im Lettischen. Inaugural-Dissertation. Göttingen.

Thomsen V. 1890: Beröringer mellem de finske og de baltiske (litauisk-lettske) Sprog. København: Blanco Lukos.

Zemzare D. 1961: Latviešu vārdnīcas. Rīga: LPSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība.

Zeps V. 1962: Latvian and Finnic Linguistic Convergences. Bloomington-Hāgue.

Эндзелин Я. 1899: Латышские заимствования из славянских языков. Живая старина, III, 285–312.

Avotu saīsinājumi

B – Balss

BV – Baltijas Vēstnesis

DzV – Dzimtenes Vēstnesis

KLVV – Valdemārs K. Krievu-latviešu-vācu vārdnīca. M., 1872.

L – Latvija

LA – Latviešu Avīzes

LV – Latvijas Vēstnesis

ME I – Mīlenbahs K. Latviešu valodas vārdnīca. Rediģējis, papildinājis, turpinājis J. Endzelīns. R., 1923–1925, 1. sēj.

MV – Mājas Viesis

VLV – Dravnieks J. Vācu-latviešu vārdnīca. R., 1910.

Concepts and terminology related to lexical borrowing in Latvian linguistics

Summary

The paper discusses the development of a system of concepts related to lexical borrowing and accompanying terminological problems in Latvian linguistics. In 19th century and the first half of 20th century the main classification of loanwords (apart from the division according to donor languages) followed the German pattern of *Lehnwörter* and *Fremdwörter*. Three Latvian synonyms for 'loanword' competed until 1960s when *aizguvums* (from *aizgūt* – literally 'to adopt; to borrow in non-material way') was officially approved. In 1960s a confusing and eclectic division of borrowings into national and international loanwords was introduced by the first university level textbook on lexicology and soon it was adopted into secondary school textbooks. The main drawback of this classification was a shift of focus from inner assimilation and changes in loanwords to their international distribution, ignoring at the same time the fact that the international character of words is an external criterion having no relevance to words as units of Latvian. The paper makes a strong point of an urgent necessity to return to the commonly accepted classification which is based on degree of assimilation.

Inese ĒDELMANE

Latviešu valodas terminoloģiskie augu nosaukumi 20. gadsimtā

Veidojot "Latviešu valodas augu nosaukumu vārdnīcu", ik uz soļa jāsakaras ar nepārtraukti mainīgo šo nosaukumu terminoloģiju, tādēļ šķiet interesanti izsekot tās attīstības gaitai gadsimtu garumā.

Divdesmitais gadsimts ir laiks, kad sakarā ar ļoti straujo zinātnes un tehnikas attīstību rodas nepieciešamība pēc precīzas zinātniskās terminoloģijas arī latviešu valodā.

Botānika kā zinātnes disciplīna, kas pētī augus, saskārās arī ar augu nosaukumiem, ar šīs grupas terminu veidošanu. Tūliņ pat jāpiezīmē, ka terminoloģisko augu nosaukumu raksturīgākā īpatnība ir tā, ka tie kalpo ne tikai speciālistiem, bet arī plašam interesentu un lietotāju pulkam. Tie parādās grāmatās – vārdnīcās un enciklopēdijās, arī laikrakstos un žurnālos, uzrakstos un katalogos izstādēs u. tml.

Zinātnisko augu nosaukumu izveides pirmsākumi latviešu valodā meklējami jau 19. gs. astoņdesmitajos gados, kad rodas botānikas mācību grāmatas, dažādas vārdnīcas un enciklopēdijas.

Lielu ieguldījumu te devis pirmais latviešu botāniķis Jānis Ilsters (1851–1889), kas vāc tautas valodā lietotos augu nosaukumus un veido to sarakstus. Jānis Ilsters ir vidzemnieks, skolotājs. 1883. gadā iznāk viņa grāmata "Botānika tautas skolām un pašmācībai".¹ J. Ilstera izlokšņu nosaukumu vākumi pamatā ir no Vidzemes – no Valmieras, Cēsīm, Trikātas, Siguldas, Rīgas, Ķemeriem, no Vestienas, Liezeres, Lubējas, Jumurdas, Kokneses un Stukmaņiem. Ir arī materiāli no Bēnes, Dobeles, Liepājas, Aizputes un Dundagas. Iespējams, ka tie ir brīvprātīgo ziņu vācēju iesūtīti.

Daudz darba un enerģijas J. Ilsters veltījis augu nosaukumu precizēšanai un augu identificēšanai; šis darbs vēlāk atspoguļojas

¹ Ilsters J. Botānika tautas skolām un pašmācībai. 1883.

arī K. Mīlenbaha "Latviešu valodas vārdnīcā"² ievietoto augu nosaukumu klāstā. Rīgas Latviešu biedrības Zinību komisijas rakstu otrajā un trešajā krājumā (1884. un 1885. g.) ar virsrakstu "Latviešu botāniski nosaukumi, krāti un sastādīti no J. Ilstera"³ publicēti prāvi augu nosaukumu materiālu vākumi, kas kalpojuši par pamatu zinātnisko nosaukumu izstrādei vārdnīcā. Pierādījums tam ir arī biedrības 4. rakstu krājumā (1888. g.) publicētie Jāņa Ilstera "Botāniski piezīmējumi"⁴, kur autors labo iepriekšējās publikācijās ieviesušās drukas kļūdas un piebilst: "Šo gadījumu izlietāju, mūsu stādu draugiem uzbilst, lai tie arī turpmāk savu zīmuli turētu pie rokas un, kad kāds ievērojams nosaukums šur vai tur būtu saklausāms, lai tad to nelaistu garām neuzzīmētu, kā varētum atkal nākamībā arī pat vissīkākās piezīmes salikt kopā par jaunu krājumu, caur ko ne tikai vien kalposim stādu zinībai, bet arī savai vārdnīcai, savu valodu kuplināsim." (172. lpp.)

Šīs labās ieceres nepiepildījās, darbīgā botāniķa un terminologa dzīves pavadēns pārtrūka 1889. gadā.

20. gs. sākumā šo darbu tālāk turpina botāniķi K. Ašmanis, P. Everss, P. Galenieks. K. Ašmanis un J. Bickis divdesmitajos gados izdevuši augu noteicējus⁵ ar latvisko un latīnisko nosaukumu rādītājiem grāmatu pēdējās lappusēs.

Pauls Galenieks 1924. gadā izdod Botānikas mācību grāmatu⁶, kas piedzīvo vēl četrus papildinātus un pārlabotus

² Mīlenbahs K. Latviešu valodas vārdnīca. Rediģējis, papildinājis, turpinājis J. Endzelīns. – Rīgā, 1923–1932. (turpmāk ME)

³ Latviešu botāniski nosaukumi, krāti un sastādīti no J. Ilstera. Rīgas Latviešu biedrības Zinību komisijas 2. rakstu krāj. – Jelgavā, 1884., 64.–80. lpp.; Latviešu botāniski nosaukumi, krāti un sastādīti no J. Ilstera. Otrais sakārtojums. Rīgas Latviešu biedrības Zinību komisijas 3. rakstu krāj. – Rīgā, 1885., 68.–73. lpp.

⁴ Jānis Ilsters. Botāniski piezīmējumi. – Rakstu krājums izdots no Rīgas Latviešu biedrības Zinību komisijas. 4. krājums. – Jelgavā, 1888., 172. lpp.

⁵ Ašmanis K. Latvijas flora. – R., 1923; Bickis J. Latvijas augu noteicējs. – Cēsis, 1920.

⁶ Galenieks P. Botanika. – R., 1924., 1925., 1929., 1937., 1945.

izdevumus – 1925., 1929., 1937. un vēl 1945. gadā. Arī šo grāmatu pēdējās lappusēs ir apjomīgi augu nosaukumu rādītāji.

Ja K. Ašmaņa un J. Bicka darbos vēl doti latvisko nosaukumu varianti, tad, P. Galenieks ir izvēlējis tikai vienu nosaukumu, kuru lieto kā terminu. Piem., J. Bicka "Latvijas augu noteicēja" 140. lpp. lasām: *Viola tricolor* – *atraitnītes*, *atraiknītes*, *vārnactiņas*, *bezdelīgactiņas*, *sērdienītes*, *bārenīte*, *santa puķīte*, *santene*, *trīsvienības puķe*, *ģīmīši*, K. Ašmaņa grāmatas "Latvijas flora" 70. lpp. – *Viola tricolor* – *trejziedu vijolīte*, *atraitnīte*, *trīsvienības puķe*, bet P. Galenieka "Botānikā" 315. lpp. *Vijolīte* (*Viola*):

Vismazāk ziņu saglabājiem par botāniķi P. Eversu un viņa darbošanos terminoloģijā.

Valodniece D. Zemzare, kas savas dzīves pēdējos gados nodevās latvisko sēņu nosaukumu vākšanai un pētīšanai, kādā sarunā izteica hipotēzi, ka "Latviešu valodas vārdnīcā"⁷ ievietoto augu nosaukumu rediģēšanā J. Endzelīna palīgs un konsultants bijis P. Everss.

Latviešu Folkloras krātuvē atrodamais rokraksts "Alfabētisks botānisku vārdu krājums sakrāts un sastādīts no P. Eversa"⁸ vedina domāt, ka vārdnīcā ievietoto augu nosaukumu tulkotājs vācu valodā ir tieši P. Everss.

Pēc otrā pasaules kara, kad izveidojās Terminoloģijas komisija, botāniķi veic terminu veidošanas darbu kopā ar filologiem – latviešu valodas speciālistiem. Šī darba rezultātā rodas attiecīgas publikācijas – terminu biļeteni un vārdnīcas.

Šajā laikā terminoloģijas veidošanā lielu ieguldījumu devis nu jau bioloģijas zinātnu doktors, profesors Pauls Galenieks (1891–1962).

Kā norādīts literatūrā⁹, profesors bijis cieši saistīts gan ar zinātnisko darbu, gan ar studējošās jaunatnes mācīšanu un

⁷ ME 1. sēj., 540. lpp.

⁸ Alfabētisks botānisku vārdu krājums, sakārtots un sastādīts no P. Eversa. Rokraksts. – R., Latviešu Folkloras krātuve.

⁹ Vimba E. Sasniegumi bioloģijas terminoloģijā un tās attīstības tālākās perspektīvas. LPSR ZA Vēstis. – 1976, Nr. 8, 106.–113. lpp. (turpmāk EV)

audzināšanu. P. Galenieks bijis teicams latviešu literārās valodas un vairāku svešvalodu zinātnājs. Šīs zināšanas lieti noderējušas, veidojot augu sugu nosaukumus.

Profesors pievēršas gan jau lietoto terminu precizēšanai, gan arī jaunu terminu radīšanai. Nosaukuma pamatā liktas augam raksturīgas īpašības un pazīmes, sava vieta ierādīta arī nosaukuma labaskaņai, piem., *bezslavītes (Adoxa)*, *dīžmeldri (Cyperus)*, *linlapes (Thesium)*, *melnodzenes (Cucubalus)*, *sīkparpades (Aspienium)*, *zELTSaknes (Hydrastis)* u. c.

Visu savu veikumu P. Galenieks apkopojis 1950. gadā izdotajā "Botāniskajā vārdnīcā".⁹ Šis ir pirmais darbs Latvijā, kur apkopotī visi republikā augošo savvaļas augu nosaukumi termini.

Ilgus gadus šī vārdnīca, tāpat kā P. Galenieka sastādītā "Augu sistemātika"¹⁰ un "Latvijas PSR flora"¹¹, bija vadoši un respektējami izdevumi visiem, kam vajadzēja lietot terminoloģiskos augu nosaukumus.

P. Galenieks konsultēja botānikas jautājumos arī visdažādāko vārdnīcu sastādītājus, piem., kapitālā darba – divsējumu izdevuma "Krievu-latviešu vārdnīca" (1959) – sastādītājus.

20. gadsimta otrajā pusē prof. P. Galenieka darbu sekmīgi turpināja LVU Bioloģijas fakultātes Botānikas katedras docenti G. Ābele, V. Langenfelds, E. Vimba, kā arī citi vadošie terminologi botāniķi – A. Rasiņš, G. Gavriloņa, V. Šulcs.

1960. gadā iznāca 3. terminoloģiskā vārdnīca "Augu aizsardzība".¹² Vārdnīcas materiālu sakārtojās Baltijas augu aizsardzības stacijas vecākais zinātniskais līdzstrādnieks A. Rasiņš.

1973. gadā iznāca V. Langenfelda, E. Ozoliņas un G. Ābeles grāmata "Augstāko augu sistemātika"¹³, bet 1975. gadā –

⁹ Galenieks P. Botāniskā vārdnīca. – R., 1950.

¹⁰ Galenieks P. Augu sistemātika. – R., 1960.

¹¹ Latvijas PSR flora. I–IV. – R., 1953–1959.

¹² Terminoloģiskā vārdnīca. Zinātniskā un tehniskā terminoloģija. Sakopojums Nr. 3. Augu aizsardzība. – R., 1960. (turpmāk 3. vārdnīca)

¹³ Langenfelds V., Ozoliņa E., Ābele G. Augstāko augu sistemātika. – R., 1973.

A. Piterāna, E. Vimbas un L. Vulfas "Zemāko augu sistemātika".¹⁴

Šīs trīs grāmatas tad arī apkopo visu jauno, kas tolaik bija izpētīts botānikā kā nozarē, kā arī to, kas sasniegts terminoloģijā – augu nosaukumu veidošanā.

Rezumējot padarīto, E. Vimba¹⁵ 1976. gadā rakstīja par to, kādi ir galvenie augu nosaukumu veidošanas principi latviešu valodā: 1) veidojot latvisko augu sugu nosaukumus, tiek izturēts binārās nomenklatūras princips, t. i. – katras sugas nosaukums sastāv no diviem vārdiem (tāpat kā latīņu valodā), turklāt pamatvārds apzīmē ģinti, bet otrais ir t. s. sugas epitets, piem., *baltais vizbulis*, *purva purene*, *parastais rasaskrēsliņš* u. c.; 2) gadījumos, kur tautas nosaukumi ir ieguvuši precīzu sugas apzīmējuma nozīmi, terminologi par sugas nosaukumu apstiprina vienvārda apzīmējumus, piem., *cūcene*, *lācene*, *spradzene*; *baravika* u. c.; 3) tām augu ģintīm, kuru sugas Latvijā sastopamas gan savvaļā, gan tiek kultivētas, parasti dod divu ģinšu nosaukumus: savvaļā augošām sugām – vietējo latvisko nosaukumu, bet introducētajām – latviskotus ģinšu nosaukumus. Piem., *Anemone* ģintī ir *baltie* un *dzeltenie vizbuļi* mežā un *anemones* akmensdārzos, ģintī *Iris* ir *zilās* un *dzeltenās skalbes* savvaļā un *īrisi* dārzos.

1986. gada publikācijā "Par botānikas terminu attīstību un perspektīvām"¹⁶ E. Vimba īpaši uzsver, ka pēc Terminoloģijas komisijas lēmuma ģinšu nosaukumus veido daudzskaitlī, bet sugu nosaukumus vienskaitlī. Piem., ir ģints *vijolītes* (*Viola*) un sugas *purva vijolīte* (*Viola palustris*), *smaržīgā vijolīte* (*Viola odorata*), *brīnumainā vijolīte* (*Viola mirabilis*).

Atšķirībā no P. Galenieka "Botāniskās vārdnīcas" iepriekš minētajās augu sistemātikai veltītajās 70. gadu publikācijās doti daudzi jauni, pārveidoti augu latviskie un latīniskie nosaukumi. Piem., ja P. Galenieka "Latvijas PSR florā" minētas 6 staipekņu

¹⁴ Piterāns A., Vimba E., Vulfa L. Zemāko augu sistemātika. R., 1975.

¹⁵ EV, 108. lpp.

¹⁶ Vimba E. Botānikas terminu attīstība un perspektīvas. – Grām.: Valodas aktualitātes 1986. – R., 1987., 80.–85. lpp.

(*Lycopodium*) sugas, tad te jau staipekņu ģints ir sadalīta 4-ās patstāvīgās ģintīs ar saviem nosaukumiem.¹⁷

Kādēļ tā notiek? To skaidro jau A. Rasiņš 3. terminoloģiskās vārdnīcas ievadā: "Dažādos ekoloģiskos apstākļos viena un tā pati suga uzturas dažādās biotopu vietās, sakarā ar to var mainīties attiecīgās sugas saimnieciskā nozīme un citas īpašības, nosaukums tādēļ var būt citāds".¹⁸

Salīdzinot ar 20. gadsimta sākumu un vidu, daudz izmaiņu augu nosaukumu terminoloģijā ir ienesis arī jaunais 1999. gadā izdots G. Gavrilovas un V. Šulca "Latvijas vaskulāro augu floras taksonu saraksts".¹⁹

Lai identificētu augus, kas minēti jaunajā sarakstā, labi jāzin taksonu sinonīmika, citādi nav iespējams lietot gadsimta sākumā un vidū izdoto botānisko literatūru, vārdnīcas, enciklopēdijas, katalogus.

ME I, 539–540 minēti augi *dzeguzene*, *dzeguzīte* (Knabenkraut – *Orchis*); arī *dzegužu puķe*.

Lai uzzinātu, kas šis par augu pēc jaunā taksonu saraksta, jāzin, ka kādreizējā *Orchis* ģints ar apmēram septiņām sugām tagad ir sadalīta divās ģintīs un jaunais nosaukums ir *dzegužpirkstīte* (*Dactylorhiza*).

Vēl vairāk visu sarežģī tas, ka tagadējā *Dactylorhiza* ģintī ir šādas sugas: *plankumainā*, *stāvlapu* un *Rusova dzegužpirkstīte*, bet ir arī *vīru*, *zalkšu*, *bruņucepuru* un *deguma dzegužpuķe*.

Šī dalījuma pamatā ir fakts, ka minētajiem augiem ir gan dalīti, gan veseli gumi. Augi ar dalītiem gumiem ir izdalīti atsevišķi ar nosaukumu *dzegužpirkstīte*, bet augiem ar veseliem gumiem palicis vecais nosaukums *dzegužpuķe*.

Jaunajā "Latvijas vaskulāro augu florā" jau priekšvārdā autori norāda, ka laika gaitā ir būtiski izmainījies priekšstats par Latvijas floras sastāvu, taksonu apjomu, ģeogrāfisko izplatību, ekoloģiju. Ir uzkrājies daudz dažādu precizējumu un

¹⁷ EV, 110. lpp.

¹⁸ 3. vārdnīca, 8. lpp.

¹⁹ Gavrilova G., Šulcs V. Latvijas vaskulāro augu flora. Taksonu saraksts. – R., 1999.

papildinājumu, sevišķi tas attiecas uz nomenklatūru, uz nosaukumu izmaiņām.

G. Gavrilova un V. Šulcs raksta: "Latīnisko nosaukumu maiņu izsauc gan augu valsts zinātniskās izpētes progress pasaulē, gan starptautiskās botāniskās nomenklatūras principi, kas nomenklatūras stabilizācijas nolūkā nepārtraukti tiek pilnveidoti."²⁰

Šādas "stabilizācijas" dēļ *saulrieteņi*, kuru latīniskais nosaukums bija *Sempervivum*, tagad ir *Jovibarba*, bet viena no *saulrieteņu* sugām nu nodēvēta par *eoniju* – kokveida *eonija* (*Aeonium arboreum*; sin. *Sempervivum arboreum*).

Ja arī pašiem botāniķiem tas grūtības nesagādā, tad nespēcīstiem, un tādu starp augu terminoloģisko nosaukumu lietotājiem ir daudz, šīs biežās izmaiņas rada kļūdas un pārpratumus.

Jau A. Rasiņš norāda, ka "augu aizsardzības termini nepieciešami ne tikai pētniekiem vien, bet arī augkopjiem praktiķiem".²¹ Šo pašu problēmu risina arī E. Vimba: "Šāda tipa zinātniskās terminoloģijas izmaiņām tikko spēj izsekot speciālisti. Izraisot līdzīgas pārmaiņas latviskajā terminoloģijā, mēs radīsim milzīgas grūtības skolotājiem, dabas draugiem, skolēniem un studentiem.

Varbūt palikt pie vecajiem nosaukumiem. Taču tad mums būtu dažādu ģinšu augi ar vienādiem latviskajiem nosaukumiem."²²

Lai nerastos kļūdas un pārpratumi, tagad, šķiet, visiem, kuru darbos būs minēti augu nosaukumi, vajadzēs izvēlēties, kurus nosaukumus lietot, un pamatot, kāpēc rīkojas tā un ne citādi.

Jaunveidotajā Latviešu valodas augu nosaukumu vārdnīcā²³ autori ir izšķīrušies uzrādīt visu taksonu sinonīmiku. Piem., *pavasara mazpurenīte*, kura senāk bija *gundegu* ģintī, tagad uzrādīta ar diviem latīniskajiem nosaukumiem (*Ficaria verna*; sin. *Ranunculus ficaria*), bet *prīmulu* ģintī suga *gaiļbiksīte* ir dota

²⁰ Turpat, 5. lpp.

²¹ 3. vārdnīca, 7. lpp.

²² EV, 111. lpp.

²³ Ēdelmane I., Ozola Ā. Latviešu valodas augu nosaukumi. – R., 2003.

ar 3 latīniskajiem nosaukumiem (*Primula elator*; *Primula officinalis*, *Primula veris*).

Die terminologischen Pflanzenbenennungen im Lettischen im 20. Jahrhundert

Zusammenfassung

Im Vergleich zur Periode seit dem Anfang des 20. Jahrhunderts hat die 1999 veröffentlichte taxonomische Liste der vaskulären Flora Lettlands viele Änderungen erwirkt. Jetzt muss man die taxonomische Synonymik gut beherrschen, andernfalls ist es unmöglich, die zu Beginn und in der Mitte des Jahrhunderts herausgegebene botanische Literatur, Wörterbücher, Kataloge zu verwenden.

Zum Beispiel, das Gewächs mit dem einstigen lateinischen Namen *Sempervivum* heißt jetzt *Jovibarba*, jedoch eine von seinen Arten wird letzthin *Äonie* genannt – *baumartige Äonie* (*Aeonium arboreum*; Syn. *Sempervivum arboreum*). Wenngleich dies den Botanikern selbst keine Schwierigkeiten bereitet, so doch wohl bei Nichtspezialisten, und es gibt recht viele davon unter den Nutzern der terminologischen Pflanzenbenennungen, rufen diese Änderungen Fehler und Missverständnisse hervor. Um dieses vorzubeugen, erscheint es jetzt notwendig, in jeder Veröffentlichung die gesamte taxonomische Synonymik anzugeben, z. B. *kleine Frühlingsdotterblume* (*Ficaria verna*; Syn. *Ranunculus ficaria*) oder *gemeine Fichte* (*Pichte abies*; Syn. *Picea excelsa*; Syn. *Picea vulgaris*) u. dgl.

Laimdota OLDERE

Vārda pārnestās nozīmes J. Raiņa mīlas lirikā

Vārds visā savā bagātībā un daudzkrāsainībā atdzīvojas tekstā: gan runā, gan rakstos. Dzeja ir viena no tām jomām, kurā visspilgtāk izpaužas vārda ekspresija, tā lietojuma vienreizība.

Katra dzejnieka poēzija rada savu individuālu pasauli. Šāda pasaule ir arī J. Raiņa mīlas lirika. Valodniece R. Veidemane savā grāmatā *Izteikt neizsakāmo* atzīmē ļoti būtisku domu, kuru reizēm grūti pieņemt cilvēkiem, kuriem ir bijis mazāk saskares ar vārdu un tā pētīšanu. Viņa raksta: *Dažreiz apstāties pie vārda. nebūt nenozīmē zaudēt priekšstatu par dzejas skaistumu kopumā. Katrā vārdā var būt kādas durvis, kas ved vēl dziļāk. Un, ja tās laikā pamana, viens pats dzejolis var kļūt par bezgalību.* (1).

Šādas durvis, kas Raiņa mīlas lirikā lasītāju ievēd vēl dziļāk, ir vārda pārnestās nozīmes, kurām ir cieša saistība ar vārda tiešajām jeb nominatīvajām nozīmēm. *Tiešās nozīmes ir tās, kuras tieši attiecas uz dažādiem objektiem. Tās nosauc objektīvās īstenības priekšmetus, parādības, darbības, procesus, īpašības, arī cilvēka garīgās dzīves parādības un atspoguļo arī to sabiedrisko izpratni.* (3) Tātad tiešā nozīme veic nominatīvo funkciju. Termins tiešā nozīme saistās ar terminu pārnestā nozīme.

Pārnesto nozīmju izpratne leksikoloģijā ir cieši saistīta ar metaforas izpratni dzejas teorijā. Pārnestā nozīme vārda semantikā veic tādas pašas funkcijas kā metafora dzejā. Metafora, nenosaukdama parādību tieši, bet citā veidā, izceļ apzīmējamā parādībā kādu raksturīgu pazīmi un uz "apslēpta" salīdzinājuma pamata ļauj uztvert netiešā apzīmējuma jauno nozīmi. Tādā veidā tiek kāpināta izteikuma ekspresija. Pārnesumu jēga ir emocionālajā kāpinājumā. Metafora rodas, ja vārdu lieto jaunā, neparastā kontekstā. Dzejas metaforas sava vienreizīguma dēļ ir spilgtākas, ekspresīvākas nekā prozas valodas metaforas.

Piemēram, citāts no Raiņa dzejoļa *Zvaigznes, puķes un dvēsele*:

Zvaigznes zied – bet bez smaršas,..

*Dvēsle zied un smaršo, un runā,
Dod manim dvēslī! (2)*

Esam pieraduši teikt: *zvaigznes mirdz, spīd, zaigo un zied puķes, ābeles, ķirši* utt., *smaržo puķes, siens, smaržas* u. tml., *runā cilvēks*.

Tas skan ikdienišķi un neekspresīvi, jo vārdi šeit lietoti savās nominatīvajās nozīmēs. Turpretī Raiņa vārsnā vārdu savienojumi *zvaigznes zied* un *dvēsele zied, smaržo, runā* ir kas neparasts, reālajā īstenībā neesošs. Vārdi *zied, smaržo, runā* šeit neveic nominatīvo funkciju, bet caur šo vārdu tiešajām nozīmēm tiek uztverta pārnestā nozīme – cilvēka dvēseles bagātība, garīgums. Iekšējie, slēptie salīdzinājumi – *zvaigznes kā ziedi* un *dvēsele ir kā zieds, smarža, valoda* – izceļ skaistuma, vienreizīguma momentu apdzejotajās parādībās, rada tēlainību, poētisku pacēlumu, kā arī to, kas būtībā stāv pāri visam, ko dvēsele dvēselei grib teikt bez vārdiem.

Pārnestās nozīmes ir saistītas ar divu semantisko plānu apzināšanos – pārnestā nozīme tiek skatīta caur tiešās nozīmes prizmu, kā tikko redzējām, tā realizējas uz tiešās nozīmes fona un pauž noteiktu parādības vērtējumu, raksturojumu, kas nozīmei piešķir ekspresivitāti. Pārnesuma rezultātā radusies ekspresija ir tā, ar kuru pārnestās nozīmes atšķiras no tiešajām. Raksturojums *pārnestā nozīme* sniedz papildinformāciju par vārdu, un šim raksturojumam ir sava vieta vārdnīcās.

Spilgtas pārnestās nozīmes Raiņa mīlas lirikā ir, piemēram, vārdiem **salds** (*salda mīla*), **elpa** (*matu elpa*), **sprogas** (*ziedu sprogas*), **dzirkstis** (*acu dzirkstis*), **zelts** (*zelta prieks*), **balts** (*balta dzīve*), **piesarcis** (*piesarkusi laime*), **plaukt, rasot** (*diena plaukst, raso*), **sudrabs** (*sudraba smieklis*), **smaidīt** (*brīnums smaida*) un daudziem citiem. Visos šajos gadījumos jūtams sakars ar vārdu tiešajām nozīmēm, kā arī tas, ka par šo vārdu tēlainību nav šaubu.

Aplūkojot pārnestās nozīmes Raiņa mīlas lirikā, ir ļoti grūti analizēt kādas noteiktas vārdšķiras pārnesumus, jo tie ir cieši saistīti viens ar otru gan pa panta horizontāli, gan pa tā vertikāli, un dzejoļa tēlainībai, tā poētiskajai uztverei kopumā tas būtībā

traucētu. Lūk, tikai viens dzejoļa pants, kurā kopā savijas gan verbālie, gan adjektīvie, gan substantīvie pārnēsumi:

*Es siltu mīlas elpu sūcu lēnām,
Kūst lēnām manas dvēšles kalnu sniegi,
Un smagās dvašas kļūst par zili-rēnām...
Un saule klēpī auklē mani liegi..*

Šajā četrindē ir šādi pārnesti vārdlietojumi: *mīlas elpa, sūkt elpu, dvēšles kalni, zili-rēnas dvašas, saules klēpis, klēpis auklē*. Tādi un līdzīgi vārdu savienojumi ir būtiski dzejai. Bez tiem dzeja nebūtu dzeja.

Aplūkojot atsevišķi dažādas vārdšķiras, redzams, ka Raiņa mīlas lirikā visbiežāk sastopami adjektīvu un adverbu pārnēsumi, ko dzejas teorijā dēvē par metaforiskiem epitetiem, piemēram, **sarkanās sāpes; kaila, auksta, tumša dzīve; sudraba rasa; vēss klēpis; auksta, lepna dvēse; slimis vārds; balta asara; rožains smaids; tumši čalo; karsti nīst; sēras gaviles; gaiši zināt; zelta migla; saldi just.**

Nākamā Raiņa mīlas dzejā plašāk lietotā pārnēsumu grupa ir verbālie pārnēsumi jeb verbālās metaforas, piemēram, **svaidīt sirdi; zvaigznes baidās; debesis skatās; saule plaukst; puķes raud; vējš pieglaužas; putas dus; atkausēt sirdi; saplēst dzīvi; gaviles līst; prāts kļīst; jūra elpo; dēstīt cerību; sirds ar sirdi skaujas; prāts staro; sirds vaid; brīnums smaids** u. c.

Trešā grupa ir substantīvu pārnēsumi jeb substantīvās metaforas, kas bieži vien izvēršas par personifikāciju, uz kuras pamata veidojas simbols. Tikai daži substantīva pārnēsumu piemēri: **rozes vaigs; sirds atslēga; dvēšles logi; vēja ziedi; mēness jūra; mēness tornis; domu vaiņags; smaršas plīvuri; mīlas raksti.**

Atgriežoties pie adjektīvu pārnēsumiem jeb metaforiskajiem epitetiem, jāpiezīmē, ka to lietojums dzejā prasa mērķtiecību un mēra sajūtu, ko Raiņa mīlas lirikā var pilnībā izjust. Rainis savā dzejā skauda visu lieko, tostarp arī viņaprāt liekos epitetus. "Skaidrību!" rakstīja Rainis savās piezīmēs. "Nesabāzt adjektīvus, izmeklēt galveno." (4)

Liekvārdību un skaistvārdību Rainis uzskatīja par lielākajiem dzejas ienaidniekiem. Savā būtībā dzejnieks bija dziļi jūtīga

personība un uz pasauli reaģēja pirmām kārtām emocionāli, personiski visu pārdzīvojot.

Raiņa mīlas lirikā adjektīva pārnese atkarībā no ārējām sajūtām var iedalīt 4 grupās:

- 1) redzes adjektīvi – *Kur tu tik spožus vārdus ņēmi?*
Es saules mirgā ilgi skatījos.
- 2) dzirdes adjektīvi – *Spilgti dzeltens magonīšu pudurs*
Skaļi priecīgs pacēlies un smejas.
- 3) garšas adjektīvi – *Salda laime lec ar saules lēktu,*
Dvēsle pēkšņi saldi jūt šo laimi..
- 4) smaržas adjektīvi – *Kad tā plūkta, vitināta,*
Tad vissaldāk smaržo roze..

Starp *redzes adjektīvu pārnese* Raiņa mīlas lirikā ļoti plaši sastopami krāsu adjektīvu pārnese, kurus pēc uzbūves var iedalīt *vienkāršajos* un *saliktajos* krāsu adjektīvu pārnese. Tieši šie metaforiskie epitēti dzejnieka mīlas lirikai piešķir sevišķu poētismu un gleznainību. Piemēram:

Vēl vienu skūpstu dod un ņem vēl vienu, –
Vai tu spēj glābt?
Es tavu zilo mieru pārāk cienu.

Ar zelta saules stariem ietverts esmu,
Ar baltiem sapņiem...

Sirds tava atzaigo laimi sārt-baltu..

Lai pastiprinātu dzejoļa emocionalitāti, Rainis prasmīgi izmanto tiešās un pārnese adjektīva nozīmes pretnostatījumu, piemēram, dzejoļī *Ziedi*:

Cik rokās man sarkanu ziedu,
Tik viens man tos dāvājis –
Tas bijī tu.
Cik sarkanu sāpju man krūtīs,
Tik viens man tās darījis –
Tas bijī tu.

Tāad ziedu koši sarkanā krāsa it kā atklāj mīlas sāpju skaudrumu, dziļumu un smeldzi, ko dzejnieks nosauc par *sarkanām sāpēm*.

Analizējot Raiņa mīlas lirikā lietoto vārdu pārnestās nozīmes, jāmin metaforas un salīdzinājuma mijiedarbība, kuras rezultātā rodas divi savdabīgi metaforizācijas veidi. Pirmais – slēptais salīdzinājums – pilnīgi iekļaujas metaforā, piemēram,

Kost ir vienīgais, ko es varu,

To tad ar pārļu zobiņiem daru.

Slēptais salīdzinājums, kas iekļaujas metaforā, ir *zobi kā pārles*. Otrais veids – salīdzinājuma mijiedarbība ar metaforu realizējas parastā salīdzinājuma konstrukcijas ietvaros, piemēram,

Kā rīta rāsas pilni ziedu biķerīši,

Tā zilām ilgām pilna mana sirds..

Raiņa mīlas lirikas verbālajām metaforām jeb verbālajiem pārnēsumiem nedaudz pieskaršos saistībā ar to nosacīti subjektīvo un nekonsekvento atspoguļojumu *Latviešu literārās valodas vārdnīcā*. (5) Izstrādājot šķirkļus šai vārdnīcā, dažādiem autoriem bijuši dažādi uzskati un pieeja jautājumam, vai verbālos pārnēsumus skaidrot vai pie tiem tikai dot norādi *pārn.* (pārnests lietojums). Tā kā Raiņa lirikā pārnēsumu ir ļoti daudz, tad to atspoguļošanai vārdnīcā tieši šīm dzejas pārnestajām nozīmēm bija būtiska loma.

Piemēram, tikai ar *pārn.* norādi bez skaidrojuma pie šķirkļa **smieties** nominatīvās nozīmes dots piemērs no Raiņa dzejas:

Zem sevīs Smejas strautiņi, Visi uz vienu pusi tekoši..

Savukārt pie šķirkļa **tvīkt** verbālais pārnēsums dots ar skaidrojumu kā nominatīvās nozīmes nianse: // *Būt spēcīga psihiska, parasti emocionāla, stāvokļa ietekmē*. Seko citāts no Raiņa dzejas:

Visu mūžu gāju maldā, Dziļās sāpēs dvēse tvīka.

Lai Raiņa dzejas semantika tiktu vispusīgi atspoguļota un šai atspoguļojumā tiktu ievērota konsekvence, nu jau mūžībā aizgājušajam Dr.philol. Laimdotam Ceplītim, kas bija *Latviešu literārās valodas vārdnīcas* galvenais redaktors, radās ideja par *Raiņa valodas vārdnīcas* izveidi. Viņa vadībā sekmīgi šo darbu iesāka Dr. philol. Guna Eglīte, sīki izstrādājot iecerētās *Raiņa valodas vārdnīcas* izveides teorētiskos un praktiskos pamatprincipus un Raiņa dzejoļu krājuma *Gals un sākums*

valodas analīzi doktora disertācijā *Raiņa dzejas vārdu sastāva leksikogrāfiskā analīze*. (6) Šāda vārdnīca būtu liels ieguvums valodniekiem, literātiem, dzejniekiem, rakstniekiem, skolotājiem u. c. interesentiem. Diemžēl šīs vārdnīcas izveide tā arī palika tikai idejas līmenī. Ar šāda tipa vārdnīcām var lepoties citas tautas, piemēram, krieviem ir *Puškina valodas vārdnīca* (7), ukraiņiem – *Ševčenko valodas vārdnīca* (8).

Raksta beigu daļā vēl pievērsīšos substantīvu pārnesumiem jeb substantīvajām metaforām Raiņa mīlas lirikā. Substantīvu pārnesumi Raiņa mīlas lirikā ir neparasti, varētu pat teikt, tipiski rainiski. Tie spēcīgi iedarbojas uz iztēli, prasa intensīvu lasītāja uztveres aktivitāti, lai pilnībā izprastu dzejnieka domu un teiktā emocionālo zemtekstu un kapacitāti. Raiņa dzejas zemteksts nepārvēršas mīklainībā. Samērā lielā vienkāršībā, izmantojot substantīvās metaforas, Rainis raksturo, piemēram, sievietes neizteiktās, apslēptās, klusās mīlas jūtas:

Tev gardinām ir klāti dvēšles logi,

Tev apkārt asi dzeloņ-žogi.

Ko sargā tā, tam vajag dārgam būt!

V. Valeinis grāmatā *Poētika* atzīst, ka Raiņa dzejā bieži metaforas turpinājums ir personifikācija un simbols. (9) Reizēm dzejā tos ir grūti atšķirt, jo, kā raksta R. Veidemane, *runa nav tikai par pārnesto nozīmju semantisko īpatnību krustošanos. Arī pēc stilistiskā efekta visi tropi var būt līdzvērtīgi un līdzīgi*.

Ar poētisku substantīvo metaforu Rainis apzīmē mīlestību (tā ir **roze**), bet mīlestības sāpes izsaka metafora **dzelonis**:

Es daru to ar ziņu, –

Es rozi projām palaižu,

Tik dzeloni es paturu

Un saldās smaršas miņu.

Bieži Raiņa mīlas lirikā sastopama personifikācija, kas saistās nevis ar viena vārda lietojumu pārnestā nozīme, bet ar veselu pārnestās nozīmes tēlu. Piemēram:

Kuplu ziedu sprogu galvu

Ceriņš cilā smiedamies, –

Visi brīnās skaistā skata

Un es tevis –

Tu tas ceriņš.

Šādi sievieti raksturo Rainis. Vārds *mīlestība* Raiņa dzejā jāsaprot tā visplašākajā nozīmē, sākot no mīlestības pret sievieti un beidzot ar mīlestību pret dzimteni, savu tautu un dzīvi. Dzejnieka mīlas lirika kulmināciju sasniedz piecās *Dagdas skiču burtnīcās*, no kurām visemocionālākā ir *Mēnessmeitiņa*.

Dzejolī *Epizode* vislabāk saprotama un uztverama Raiņa mīlestības filozofija, kurā *mēnessmeitiņa* ir mūžīgās mīlestības simbols. Cilvēks, zeme – tās ir tikai *episodes* salīdzinājumā ar mūžīgo un bezgalīgo mīlestību. Šajā dzejolī Rainis meistarīgi pāriet no personifikācijas uz simbolu:

*Mēs visi epizodes šinī zemē,
Un zeme pati saules epizode,
Un saule epizode Visumā,
Bet Visums pats, vai tā nav epizode?
Mēs nezinām nekā, tik to mēs zinām,
Ka nezūd it nekas, nedz tu, nedz es,
Nedz mūsu mīla, kura skaista šķiet,
Un kurai sākums ir, bet gala nava.
Tu, mēnessmeitiņa!*

Literatūra

1. R. Veidemane. Izteikt neizsakāmo. Rīga. 1977.
2. J. Rainis. Uz mīlu atsaucies. Rīga. 1975.
3. Виноградова В. Н. Стилистические функции словообразовательно мотивовивированных слов в художественной прозе. – Языковые процессы современной русской художественной литературы. Москва. 1977.
4. J. Raiņa Valsts literatūras muzejs., inv. Nr. 413.
5. Latviešu literārās valodas vārdnīca. 1.–8. sēj. Rīga. 1972–1996.
6. Эглите Гуна. Лексикографический анализ словарного состава поэзии Райниса. Рига. 1988.
7. Словарь языка Пушкина. ТТ. 1–4. Москва. 1956–1961.
8. Словник мови Шевченка в двох томах. Київ. 1964.
9. V. Valeinis. Poētika. Rīga. 1961.

Figurative senses of the word in love lyric poetry of J. Rainis

Summary

The word and its senses are expressed in the text. The most striking figurative senses of the word can be realized in poetry.

The paper views figurative senses of the word in love lyric poetry of Rainis. Comprehension of figurative senses in lexicology is closely connected with comprehension of metaphor in poetry theory. Figurative senses in poetry are more striking, more expressive than in the prose text. In poetry they also carry larger emotional load.

Love lyric poetry of Rainis contains most often:

1) figuratively used adjectives and adverbs or metaphoric epithets (sarkanās sāpes; sudraba rasa; vēss klēpis; auksta, lepna dvēsele; saldi just);

2) verbal figurative senses or verbal metaphors (*svaidīt sirdi; zvaigznes baidās; puķes raud; putas dus*);

3) substantive figurative senses or substantive metaphors (rozes vaigs; sirds atslēga; dvēseles logi; mēness jūra).

Substantive figurative senses in love lyric poetry of Rainis turn into personification on the basis of which symbols develop.

According to external feelings adjective figurative senses in love lyric poetry of Rainis can be divided into four groups:

1) figurative senses of sight adjectives (*spoži vārdi*);

2) figurative senses of hearing adjectives (*skaļš magonīšu pudurs*);

3) figurative senses of taste adjectives (*salda laime*);

4) figurative senses of smell adjectives (*salda smarža*).

Figurative senses of colour adjectives (*zils miers; balti sapņi; sārta balta laime; sarkanās sāpes*) are frequently used in love lyric poetry of Rainis.

The word "mīlestība" (love) in the poetry of Rainis must be understood in its broadest sense, beginning from love to a woman until love of fatherland, one's nation and life.

Ilga MIGLA**Frazeoloģismu okazonālie pārveidojumi
R. Ezeras darbos**

R. Ezeras darbos frazeoloģismi ir bagātīgi lietoti – gan tradicionālā formā, gan okazonāli variēti. Okazonālais lietojums ir stilistiski motivēts. Variēšanās izpaužas atkāpēs no frazeoloģismu tradicionālā lietojuma – tie ir semantiski vai arī strukturāli semantiski pārveidoti. Ieklausoties dzīvajā tautas valodā un ļaujoties radošai rakstnieces brīvībai, R. Ezeras savos darbos atklāj frazeoloģisko elementu funkcionēšanu daudz dzīvīgākā veidā, nekā parasti to izdevies fiksēt vārdnīcās. Kā uzsver valodnieki, mūsdienās frazeoloģismu okazonālie pārveidojumi ieņem nozīmīgu vietu gan beletristikā, gan presē (sk. Burger 1998, 28). Tradicionāli uzskata, ka pārveidojumi ir ekspresīvāki nekā tradicionāli lietotie frazeoloģismi (Fleischer 1982, 213), bet tiek izteikti arī atšķirīgāki uzskati, kā arī veidoti pat frazeoloģismu funkciju saraksti (piem., Koller 1977).

Rakstā aplūkota virkne atšķirību starp vārdnīcās fiksēto un R. Ezeras veidoto izteiksmi. Mēģināts apjaust, kādi vienā vai otrā gadījumā bijuši rakstnieces nolūki – vai stilistiska nianse, vai precīzāks vēstījums, vai arī individuāla rakstnieces vēlme. Kā uzsver A. Veisbergs, latviešu valodā ir vērojama skaidra tendence lietot frazeoloģismus okazonāli, ko, iespējams, ietekmē vēlme variēt izteiksmi (Veisbergs 1986, 11).

R. Ezeras daiļdarbos okazonāli pārveidoti frazeoloģismi parādās, sākot ar 70. gadu otro pusi.

1. Semantiski pārveidoti frazeoloģismi

Šajā grupā ietilpst frazeoloģisma literarizācija (burtiskojušs), metaforas izvērsums, tradicionālā stilistiskā izmantojuma novirze un daļēji arī zeigma. Rakstnieces darbos ir izdevies fiksēt frazeoloģisma literarizāciju (burtiskojušumu). Ar literarizācijas palīdzību R. Ezeras pievērš uzmanību frazeoloģismu komponentu tiešajām un pārnestajām leksiskajām nozīmēm, kāpinot darba emocionalitāti.

Piem., frazeoloģisma *aiziet pie Pētera* (F II, 116, sar. – nomirt; LLVV nav fiksēts) burtiskojums raksturo vitālo meža meistari Liesmu:

"Vai tad jūsu vīrs...?"

"*Aizgājis pie Pētera? Tā jūs gribējāt sacīt? Nē, maķenīt tuvāk. Kā dzird, pagaidām ticis tikai līdz Rīgai.*" (Princeses fenomens, 18)

Ar frazeoloģismu *vilkst laukā (ārā) /kā/ ar knīpstangām* (F I, 542, sar. – censties panākt, lai kāds ko saka; LLVV 4, 283 – censties panākt, ka nerunīgs cilvēks ko saka, runā) un tā literarizāciju rakstniece spilgti atklāj feminizējušos dakteri Arnoldu:

Profesionālus noslēpumus no viņa nevar izvilkst ne ar knīpstangām. Taču ar knīpstangām viņš neprot no sienas izvilkst naglu. (Pie klusiem ūdeņiem, 220)

Frazeoloģisms *uz pieres rakstīts* (F II, 129 sar., iron. – redzams pēc ārējā izskata; LLVV 6², 110, *pat uz pieres rakstīts* – saka, norādot, ka pēc ārējā izskata cilvēku nevar novērtēt) raksturo nometnē ieslodzīto situāciju:

[...] *vīrieša dzimums (nometnē), ja vien nav aiz stieplēm un restēm, pa svētdienām ietinas nometnes ne īsti pusvilnas, ne īsti pakulu segās un kājo četrpadsmit kilometrus uz Desavu. Uz pieres jau rakstīts nav, kādā vajadzībā. Bet arī bez uzrakstiem nevienam nav noslēpums, ka uz Desavas meitumāju.* (Mazliet patiesības. Nedaudz melu, 19)

Semantisko pārveidojumu grupā bez frazeoloģisma literarizācijas ietilpst arī metaforas izvērsums. Tā kā vairums R. Ezeras frazeoloģismu (kā vispār frazeoloģismi) ir balstīti uz metaforu, tos tekstā ir iespējams izvērst. Izvērsums konstatēts, piem., R. Ezeras stāstu un noveļu krājumā "Slazds", un tas aptver vairākas rinkopas novelē "Īpašnieka tiesības". Arī stāstu krājumā "Baraviku laika dullums" ir frazeoloģisma *nest savu krustu* (F I, 562 – paciest grūtības, bēdas, samierināties ar tām; LLVV 4, 456 – paciest grūtības, ciešanas) plašs metaforas izvērsums:

Bet ne velti ir sacīts, ka ikkatrai dzīvai būtnei esot jānes savs krusts. Un, ja Hektora [suņa] krusts bija balti emaljēta bļodiņa ar [...] gaļīgajiem karbonādes kauliem, ja Gundegas krusts bija

pastaigas ar Hektoru, ja Pauļa krusts bija pats Hektors [...], ar kuru nekādi un ne par ko neizdevās sadraudzēties vai vismaz nodibināt mierīgas līdzāspastāvēšanas attiecības [...], tad Otonkoļa krusts bija neviens cits kā savukārt Paulis, kas ikkatru mīļu vakaru aizdomīgi blandījās ap Līberu māju [...]. (Baraviku laika dullums, 153)

2. Strukturāli semantiski pārveidoti frazeoloģismi

R. Ezeras darbos ir sastopami vairāki strukturāli semantiski pārveidotu frazeoloģismu paveidi: aizstājumi, frazeoloģisma paplašinājumi, iespraudumi, pārrāvumi, noklusējumi, elipses u. c. – Aizstājot tradicionālos frazeoloģisma komponentus, autore palielina vai samazina, vai arī saglabā frazeoloģismā esošo komponentu skaitu. Tie tekstā veic noteiktu stilistisku uzdevumu. Aizstājumi vairāk piesaista frazeoloģismu kontekstam (Burger 1998, 152), dažreiz frazeoloģismā iekļautie jaunie komponenti pēc savas semantikas ir tuvi tradicionālajiem un nerada stilistiskas izmaiņas.

Piem., salīdzinājumā *kā silķes (reti reņģes) mucā* (F II, 343 – vietas trūkuma dēļ ļoti cieši kopā, tuvu cits pie cita; ļoti saspiesti; LLVV 5, 277 sar. – ļoti cieši, ļoti tuvu cits pie cita (parasti par cilvēkiem, dzīvniekiem)) rakstniece ir aizstājusi abus tradicionālā frazeoloģisma komponentus un izveidojusi jaunu – *kā šprotes bundžā*. Tādējādi R. Ezera atsvaidzina stāsta izteiksmi, uzsverot pasažieru saspiestību autobusā:

Galvenais, ka visi (lai gan sapakoti un sablīvēti kā šprotes bundžā [autobusā], lai gan stāvēt ne tikai paši uz savējām, bet arī uz kaimiņu kājām, lai gan raujot cits citam ārā pogas un plēšot cits citam zeķes!) beidzot kustēja uz priekšu, uz tālumā vilinošo sēņu Eldorado [...]. (Baraviku laika dullums, 12)

Tetraloģijas "Pati ar savu vēju" 1. romānā frazeoloģismā *mērīt ar savu olekti* (F II, 73, sar. – vērtēt tikai no sava viedokļa, saskaņā ar saviem priekšstatiem, uzskatiem; LLVV 6¹, 47 – spriest (par ko) no sava viedokļa) komponents *mērīt* ir aizstāts ar *likt klāt*. Šajā gadījumā frazeoloģisms nerada būtiskas stilistiskas izmaiņas:

Katrs, kas viņu pazina, lika viņai klāt savu olekti un nereti brīnījās un pat sašuta, [...] jo viņa "nedzīvo kā citi". (Varmācība, 93)

Arī frazeoloģismā *izzīst no pirksta* (F II, 151, sar., niev. – sadomāt, izgudrot ko īstenībai neatbilstošu, nepamatotu; LLVV 6², 205, sar. – stāstīt, apgalvot ko izdomātu, nepatiesu) komponents **pirksts** ir aizstāts ar citu komponentu – **īkšķi**:

[...] nepastarpināti iepļūda dzīves iespaidi un cilvēku likteņi – un nevajadzēja tos izzīst no īšķa. (Mazliet patiesības. Nedaudz melu, 45)

Stāstu krājumā "Pie klusiem ūdeņiem" tradicionālajā frazeoloģismā (*neņemt pie sirds* (ņemt pie sirds kaut ko F II, 359 – dziļi izjust, ļoti pārdzīvot, raizēties, uztraukties; LLVV 7¹, 472 – pārdzīvot (ko); uztraukties, raizēties (par ko)) R. Ezera ir substituējusi *pie sirds* ar *neņemt aubē*, lai acīmredzot uzsvērtu mātes tuvību dēlam, lietojot pusaudžiem raksturīgo valodu:

[...] paspīdēja arī Krišs [dēls] – ar pāris teicieniem par māti [...] Taču Mirdza neņēma aubē: to viņš saklausoties no kolhoza večiem! (Pie klusiem ūdeņiem, 24)

Frazeoloģismā *ķerties pie sirds* (F II, 351 – 1. saka, ja kāds kaut ko sāpīgi pārdzīvo, 2. saka, ja kāds jūtas aizvainots, aizskarts, sarūgtināts, sāpināts; LLVV 4, 540 sar. – sarūgtināt, aizvainot) rakstniece aizstāj *pie sirds* ar stilistiski ekspresīvākiem, piem., *pie aknām* un *līdz kaulu smadzenēm*:

[...] Sprogis, kam viņas izteicieni krietni vien ķērās pie aknām un koda kaulā, sacīja spīvāk, nekā parasti mēdza ar pasažierēm runāt [...]. (Baraviku laiku dullums, 119)

[...] atraidījuma, noniecinājuma, pazemojuma vārdi [...] viņam ķērās līdz kaulu smadzenēm un vēl dziļāk [...]. (Zemdegas 1977, 65)

Frazeoloģismu var arī paplašināt (tā rodas frazeoloģisma paplašinājums), pievienojot vārdus vai vārdkopas frazeoloģisma sākumā vai beigās. Pievienotie vārdi iekļaujas frazeoloģisma sastāvā, pastiprinot frazeoloģisma nozīmi.

Darbā "Pie klusiem ūdeņiem" frazeoloģismu *saiet grīstē* (F I, 403 sar. – notikt pretēji vēlamajam; sarežģīties), rakstniece

paplašina ar komponentu **totāli** pirms tā, tā pastiprinot ar frazeoloģismu izteikto negatīvo nozīmi:

*Un savukārt Arnolda žigulim – kā vienmēr, kad jāved kāds, – bija kaut kas **totāli sagājis grīstē**.* (Pie klusiem ūdeņiem, 32)

Frazeoloģisms **laist pār galvu (pāri galvai)** (F I, 363 – neļauties negatīvām emocijām, neraizēties, nepārdzīvot nepatīkamo; atstāt bez ievērības; LLVV 3, 59 – neievērot (parasti ko nepatīkamu), neuztraukties (par ko)) paplašināts ar diviem komponentiem:

*Tāču, strādādams autobusu parkā, viņš bija iemācījies **daudz ko laist pār galvu un gar ausīm, tāpēc neko neiztaisīja arī par mammās piezīmi** [...].* (Baraviku laika dullums, 141)

Arī frazeoloģismu **zelta bedre** (F I, 130 – izdevīgs ienākumu avots; vieta, kur viegli var iegūt lielu peļņu; LLVV 8, 594, *sar.* – izdevīgs ienākumu avots) rakstniecē²² paplašina ar diviem komponentiem – **vienas vienīgi** – uzsverot frazeoloģisma nozīmi:

*Un Sprogis [šoferis] kā Krēzs dāļāja pa labi un pa kreisi vislabākās beku vietas, kas bija **vienas vienīgas zelta bedres un kur baravikas taisni kliegšus kļiedza pēc sēņotāju groziem**.* (Baraviku laika dullums, 17)

Salīdzinājuma **kā prusaks** (F II, 189 – 1. *sar.* savienojumā ar *nosalt*. 2. *sar.*, *akuz.* saka, paužot negatīvu attieksmi un draudot daudzus viegli iznīcināt) postpozicionālais paplašinājums pastiprina teksta tēlainību, ekspresivitāti:

[...] *Visvalžielas skaļajā burzgulī viņš [tēvs] droši vien jutās **kā prusaks verdošā zupā**. Ne velti viņam tik ļoti patika izbraukt ārpus Rīgas un kļaiņot vienatnē.* (Mazliet patiesības. Nedaudz melu, 27)

Daļa valodnieku (Veisbergs, Orlovska u. c.) vēl atsevišķi izdala tādu pārveidojuma paņēmienu kā iespraudums, lai gan to iespējams uzskatīt arī par frazeoloģisma paplašināšanas variantu. Var iespraust vārdu, vārdkopas un pat teikumus, kas precizē, pastiprina frazeoloģisma nozīmi vai kontrastē ar to. R. Ezeras darbos ir divējādi iespraudumi – ar stilistisku nozīmi vai arī formāli.

Rakstnieces darbos iespraudumi precizē un pastiprina frazeoloģisma nozīmi, bet neizmaina to. Salīdzinājumā **slapjš kā**

žurka (F II, 660 – pilnīgi slapjš (nosvīdis, samircis)) romānā "Zemdegas" R. Ezera ir iespraudusi vārdu **viens**:

– *Ak tu stundiņ, visgarām slapja kā viena žurka un ar visu sniegu istabā!* – *sieviete atkal iesaucās [...].* (Zemdegas, 178)

Frazeoloģismā **ievārīt (savārīt) ziepes** (F II, 628 *sar.* – izdarīt, ko tādu, kam var būt nepatīkamas sekas, pieļaut kļūdas, aplamības, sagādāt nepatīkšanas; LLVV 8, 631 *vienk.* – sagādāt nepatīkšanas) rakstniece verbu **ievārīt, savārīt** aizstāj ar citu verbu – **sabrūvēt** un aiz tā seko garāks iespraudums:

Tad jūs esat sabrūvējusi kaut kādas pamatīgas un totālas ziepes, jānudienu! (Baraviku laika dullums, 114)

Strukturāli semantisko pārveidojumu grupā ietilpst arī frazeoloģisma pārrāvums. Pārrāvumā ievietotie papildelementi sarauj frazeoloģisma sastāvu. R. Ezera parasti kā papildelementu izmanto **kā saka, kā teikt** u. c.

Frazeoloģisms **ne mats no galvas nenokrīt** (F I, 663 – 1. saka, uzsverot, ka nenotiek ne mazākais ļaunums kādam. 2. saka, uzsverot, ka nekas nenotiek bez kāda ziņas; LLVV 5, 115 – saka, ja kādam nenotiek nekas nevēlams) stāstu krājumā tiek pārtrauts ar **kā saka**:

Nu, bet, kas tad tik briesmīgs noticis? Vai viņai no galvas ir nokritis, kā saka, jel matiņš? Nekas tamlīdzīgs, sveika, vesela, dzīva, nu labi, nu labi, bez vienas kurpes un ar zilumu uz kakla [...]. (Baraviku laika dullums, 59)

Romānā "Aka" frazeoloģismu **ar pirkstu taisīts** (F II, 149 *vienk.* – muļķis, neapķērīgs cilvēks; vārgulis) pārrauj ar **tā teikt**:

Dodam, saproties, garu virsū un virsū. Necik ilgi, kā citi jau sprūk pirtspriekšā, aizmuka i vecais Tomariņš, kas arī nebija, tā teikt, ar pirkstu taisīts. (Aka, 34)

Dažreiz R. Ezera noklusē frazeoloģisma beigu daļu. Parasti šo paņēmieni izmanto dialogos:

– *Žani Vanag, Vera Skrube garlaikojas...*

– *Lai viņa iet pie...*

– *Klusāk. Te nu bija – nupat nopriecājos par jūsu pašsavaldību, un uzreiz: Lai viņa iet...* [intermēdija] (Saules atspulgs, 194)

Frazeoloģisms *ej* (arī *vācies*) *pie velna!* (F II, 550 *vienk.* – saka, dzenot kādu projām, dūsmās atraidot kādu, neatzīstot kāda domas, ieteikumus; LLVV 8, 372 *vienk.* – saka, raidot kādu prom, noraidot kāda piedāvājumu, padomu u. tml.) ir ar vienkāršrunas nokrāsu, kuru varonis liek lietā, runājot ar sevi par viešņu.

Frazeoloģisko atvasinājumu R. Ezera izmanto, aizstājot frazeoloģismā verbālo komponentu ar nominālo, piem., frazeoloģismā *gāzt kalnus* (F I, 502 – darīt darbu, kas prasa lielu fizisku spēku; veikt ko lielu, nozīmīgu; LLVV 4, 105 – (pa)veikt ļoti lielus darbus) :

– [...] *Piekusu pa garo dienu.*

– *Kādi nu tev kalni gāžami! Ne bērnu, ne lopu.* (Saules atspulgs, 74)

Vai arī frazeoloģismā *turēt grožus* (*savās rokās*) (F I, 405 – būt noteicējam; vadīt, valdīt; LLVV 3, 154 – būt par noteicēju):

[...] *paskaties, brāl, tā teikt, kaut uz valstsvīriem. Kur vēl vajag gudrāku galvu, ja ne, tā teikt, pie grožu turēšanas.* (Aka, 183)

Vārdnīcās fiksētajā salīdzinājumā *kā divi ūdens pilieni* (*kā divas ūdens piles*) (LLVV 6², 180 – saka, ja divi (parasti cilvēki, priekšmeti) ir ļoti līdzīgi) rakstniece lieto pamazināmo formu:

[...] *pati izskatījās nu mats matā pēc Reiņa, tikpat kā divas ūdens pilītes* [...]. (Aka, 190)

R. Ezeras darbos ir sastopams tāds frazeoloģisma pārveidojums, kurā no frazeoloģisma tekstā parādās tikai atsevišķi komponenti, bet frazeoloģisma nozīme tiek saglabāta. Tā ir elipse. Šajā gadījumā teksts ir koncentrētāks, lakoniskāks un pastiprinās teksta ekspresivitāte, jo lasītājs gaida "pilno" konstrukciju. H. Burgers tādēļ uzskata, ka elipse dominē komentējošos tekstos un virsrakstos.

Vairākos frazeoloģismos R. Ezerai izlaists saiklis *kā*, piem., vārdnīcā minētajos *kā pēc nolīm* (F II, 66 *sar.* – raiti, labi veiksmīgi; tā kā vajadzīgs, kā iecerēts), *kā aita* (F I, 64 – 1. saka, ja kādam ir ļoti lēna daba, ja kāds ir padevīgs, bailīgs. 2. *niev.* saka, ja kāds ir ļoti naivs, neattapīgs):

Kad ūdas bija saliktas, Reinis Mirdzu [sievu] un Krišu [dēlu] aizveda uz mājām. Krišs jau nu stabulēja pēc notīm, bet, protams, bez panākumiem. (Pie klusiem ūdeņiem, 25)

Un kā viņai varēja piemirsties [cigarešu paciņa] mēteļa kabatā? Tiešām aīta! (Zemdegas, 53)

Eliptisks frazeoloģisms ir sastopams stāstu krājumā "Pie klusiem ūdeņiem" – *laist ļekas* – nepārveidotā forma ir *laist ļekas vaļā* (F I, 623 sar. – sākt skriet; bēgt projām; LLVV 4, 581 sar. – ātri bēgt, ātri doties prom):

Vecs vīrs [...] sēdēja pie galda [...]. [...] Pēkšņi viņš mani sajuta. Paceļ galvu – skatās laukā pa logu, apžilbis no lampas gaismas. Es laižu ļekas. (Pie klusiem ūdeņiem, 103)

Frazeoloģismā *lidināties* (arī *dzīvot*) *pa mākoņiem* (arī *gaisu*) (F I, 643, sar. – domās, spriedumos atraucies no dzīves īstenības, neauglīgi fantazēt, būt izklaidīgam; LLVV 5, 61 – a. būt neuzmanīgam, arī izklaidīgam. b. neievērot reālo situāciju) ir izlaists verbs *lidināties* vai *dzīvot* un papildināts ar iespraudumu *vieni vienīgi*:

– *Tu esi savāda meitene, Sarma, ..*

– *Pa vieniem vienīgiem mākoņiem, jā? – viņa dzīvi pārvaicā. (Sauls atspulgs, 100)*

R. Ezeras darbu ekscerpti rāda, ka rakstniece bieži vienuviet lieto vairākus frazeoloģismu pārveides paņēmienus, piem.,: elipse un aizstājums:

"Negribu" un "neēdīšu"... "pilngadīga" un "neatkarīga"... un aste ritenī ... un sekste gaisā... (Zemdegas, 210)

(F I, 94 pacelt (uzsist) asti gaisā *vienk.* – iet projām, pamest, atstāt),

elipse un iespraudums:

Taisni brālis man ieteica, lai bez psihošanas izstāstu Jums savu versiju. Man tikai šausmīgi nepatika, ka viņš sacīja "versija". It kā arī es gribētu pūst zilus dūmus, nevis stāstīt baltu patiesību. (Pie klusiem ūdeņiem, 115/116)

(LLVV 1, 35; F I, 724 pūst (laist) miglu (reti dūmus) acīs sar. – stāstīt kaut ko patiesībai neatbilstošu, melot, censties piemānīt, apmuļķot kādu).

Jāsecina, ka rakstniece savos darbos ir plaši izmantojusi gan semantiski, gan arī strukturāli semantiski pārveidotus frazeoloģismus, lai paplašinātu to emocionāli ekspresīvās iespējas. Ar to palīdzību R. Ezera trāpīgāk raksturo varoņu valodu, atklāj viņu raksturu, domas.

Avoti

R. Ezeras darbi: Aka. R., 1972; Baraviku laika dullums. R., 1978; Mazliet patiesības. Nedaudz melu. R., 1997; Pie klusiem ūdeņiem. R., 1987; Princeses fenomens. R., 1985; Saules atspulgs. R., 1969; Varmācība. R., 1982; Zemdegas. R., 1977.

LLVV – Latviešu literārās valodas vārdnīca. 1–8. Rīga, Zinātne, 1972–1996.

F I, II – Laua A., Ezeriņa A., Veinberga S. Latviešu frazeoloģijas vārdnīca. I–II. Rīga, Avots, 1996.

Literatūra

Burger 1998 – Burger H.: Phraseologie. Eine Einführung am Beispiel des Deutschen. Berlin: Erich Schmidt Verlag.

Fleischer 1982 – Fleischer W.: Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache. Leipzig: VEB Bibliographisches Institut.

Koller 1977 – Koller W.: Redensarten. Linguistische Aspekte. Vorkommensanalysen, Sprachspiel. Tübingen.

Orlovska 1982 – Orlovska I.: Frazeoloģiskie okazionālisti E. Salenieka romānā "Tā viņi strādāja". – Leksiskās un gramatiskās inovācijas. Zinātniskais rakstu krājums. R., LVU, 79.–90.

Veisbergs 1986 – Veisbergs A.: Frazeoloģismu okazionāla lietošana latviešu valodā. – Latviešu valodas kultūras jautājumi. R., Avots, 111.–122.

Okkasionelle Modifikation der Phraseologismen in den Werken von R. Ezera

Zusammenfassung

In den Werken von R. Ezera kommen die Phraseologismen sowohl in der traditionellen Form als auch okkasionell variiert vor. Im Artikel sind zwei Arten von Modifikation analysiert: semantisch umgebildete und strukturell semantisch umgebildete Phraseologismen.

In der ersten Gruppe tritt die Literarisierung und die Entfaltung einer Metapher auf. In der zweiten Gruppe kommen die Substitution, die Ergänzung, der Einschub, der Durchbruch, die Verschweigung und die Verkürzung (Ellipse) vor. Dadurch wird vorwiegend die Expressivität des Textes gesteigert. Manchmal hat die Modifikation keine stilistischen Konsequenzen – es ist eine lediglich formale Modifikation.

Dite LIEPA

**2004. gada izglītības reformas atspoguļojums
Latvijas presē sociolingvistiskā skatījumā**

2004. gada vasarā "Izglītības reforma – 2004" guva sabiedrībā plašu rezonansi, kurai sekoja protesta akcijas, sabiedrības šķelšanās šīs reformas aizstāvjos un pretiniekos. Atgādināšu, ka no 2004. gada 1. septembra mazākumtautību vidusskolu klasēs mācībām ir jānotiek proporcionāli 40 % mazākumtautības valodā un 60 % – valsts valodā.

Saškelto sabiedrību pārstāv krievu un latviešu prese, atspoguļojot katras attiecīgās sabiedrības daļas viedokli. To, ka šī atspoguļošana parasti izpaužas kā viedokļu uzspiešana un propaganda, visskaidrāk parāda izvēlēto lingvistisko līdzekļu atlase un izvēlētās valodas polit(ne)korektums, jo manipulācija ar vārdu ir viens no iedarbīgākiem propagandas veidiem. Šajā rakstā esmu centusies analizēt izvēlētos valodas līdzekļus sociolingvistiskā skatījumā galvenokārt politikorektuma aspektā. Darbā analizēti lingvistiskie līdzekļi, kas izmantoti četros Latvijas laikrakstos: "Diena", "Latvijas Avīze", "Vesti Segodņa" un "Čas". Pētījumam izvēlētais laika posms – 2004. gada jūnijs, jūlijs un augusts, resp., trīs mēneši pirms reformas ieviešanas praksē – ir asāko diskusiju laiks un vislabāk atspoguļo sabiedrībā valdošo spriedzi. Laikrakstu izvēle nav nejauša, tie ir apzināti izvēlēti: "Diena" kā lielākais (lasītāju auditorijas ziņā) latviešu valodā iznākošais dienas laikraksts, "Latvijas Avīze" kā nacionāls laikraksts ar lielāko tirāžu (pēc mediju pētījuma aģentūras TNS BMF Latvija datiem par 2004. gadu, laikrakstu "Diena" un "Latvijas Avīze" vidējā lasītāju auditorija 282 un 239 tūkstoši). "Vesti Segodņa" un "Čas" ir laikraksti ar vislielāko pieprasījumu cittautiešu auditorijā (2004. gadā vidējā lasītāju auditorija attiecīgi 168 un 122 tūkstoši). Bet tieši šie krievu preses izdevumi ļoti bieži notikumus interpretē kritiski, pat izaicinoši un uzkūdoši izsakot piezīmes par Latvijas valsti un tās politiku, kā arī baidot nelatviešus ar iespējamu viņu valodas apdraudējumu.

Laikrakstā "Vesti Segodņa" 2004. gada jūnijā, jūlijā un augustā tika publicēti 95 raksti par izglītības reformu, bet "Čas" šai problēmai pievērsies 110 rakstos, neskaitot lasītāju vēstules un nelielus komentārus (abos laikrakstos kopā 205 publikācijas).

Laikrakstā "Diena" 2004. gada jūnijā, jūlijā un augustā tika publicēti 64 raksti par minēto tēmu, bet "Latvijas Avīzē" 80, neskaitot lasītāju vēstules un nelielus komentārus (abos laikrakstos kopā 144 publikācijas).

Lai gan ar izglītības reformu saistītie jautājumi un problēmas ir aktuāli gan latviski, gan krieviski runājošas auditorijas vidū, krievu valodā iznākošajos laikrakstos "Vesti Segodņa" un "Čas" publicēts proporcionāli vairāk rakstu, kuros apspriesta šī sabiedrībai svarīgā tēma.

Publikāciju skaits laikrakstā "Diena" un "Latvijas Avīzē" ir ne tikai skaitliski mazāks par publikācijām "Vesti Segodņa" un "Čas", tās ir arī apjoma ziņā mazākas. "Diena" un "Latvijas Avīzē" daudz retāk publicē izvērstas intervijas un aprakstus par šo tēmu, daudzkārt ierobežojoties tikai ar faktu izklāstu (kas notika, kur, kad). "Čas" un "Vesti Segodņa" gandrīz ikvienu ar izglītības reformu saistītu notikumu papildina ar intervijām, lasītāju viedokļiem, detalizētiem aprakstiem. Līdz ar to arī iespējamo valodas līdzekļu klāsts ir plašāks un politikorektas valodas lietojuma iespējas samazinās.

Politkorektums ir relatīvi jauna sociālās dzīves parādība ne tikai Latvijā, bet demokrātiskajā pasaulē vispār. Kā atzīst Sarmīte Grīnblate rakstā "Vai latvietis runās politikorekti", saistīt politikorektumu tikai ar saudzīgu valodas lietošanu attiecībā pret etniskajām minoritātēm vai citas rases pārstāvjiem nozīmētu pamatīgi sašaurināt politikorektuma izpratni. "Politkorektums nav tikai saudzīga un iejūtīga valodas lietošana attiecībā pret citām rasēm vai minoritātēm. Tas ir politiski sociāls fenomens, kura viena izpausme ir politiska valodas regulācija attiecībā pret dažādām sabiedrības grupām un sabiedrības procesiem."¹

¹ *Vai latvietis runās politikorekti?* www.delfi.lv/archive/index.php?id=7252785

Politkorektums veidojas no jēgas interpretācijas, kas izraisa debates gan par vārda brīvības ierobežošanu un cenzūru, gan spiediena izdarīšanu uz cilvēka izvēles brīvību. Te izpaužas plašsaziņas līdzekļu lielā loma "ne tikai sabiedriskās domas veidošanā, bet arī atšķirīgu viedokļu apklusināšanā, sociālās realitātes veidošanā, atspoguļojot sabiedrisko domu".²

Latviešu un krievu pašidentifikācijas procesā īpaša loma ir valodas izteiksmes līdzekļiem, jo identitāte ir simbolisko apzīmējumu (vārdu) summa, ar kuru palīdzību indivīdi definē sevi attiecībā pret pārējiem. Vispirms aplūkosim apzīmējumus, ko izvēlējušies krievu valodā iznākošie laikraksti.

Pašidentifikācija krievu presē

Laikrakstos vērojama tendence šķelt sabiedrību, vēlme sadalīt sabiedrību daļās pēc uzskatiem, tautības utt. Tiek bieži izmantotas pēdiņas, piemēram, citējot reformas aizstāvju sacīto vai latviešu teikto, krievi tiek nosaukti negatīvos disfēmismos, lai akcentētu to, ka šādi tie tiek saukti latviešu vidū:

- *Статус – alien,*
- *Нелояльные граждане-чужаки,*
- *идиллия государства с нахальными русскими,*
- *постоянные жители страны, которые своими руками построили сегодняшнюю Латвию. "Оккупанты" и "колонисты" создали здесь всю инфраструктуру.*

Tajā pašā laikā ir labi jūtams "mēs" jēdziens, ar ko saprotami krievi, krievvalodīgie, reformas pretinieki. Tiek uzsvērta krievu kultūras, izglītības nozīme un tās pārākums. Tiek noniecināta izglītība latviešu valodā. Tiek akcentēts "mēs" jēdziens attiecībā pret bērniem, izteikts kopīgs mērķis, kopīga ideja. Šeit valodas līdzekļi tiek izmantoti, lai radītu pretējo spēku, ienaidnieku, "viņu" negatīvo portretu, kas krasi atšķiras no pozitīvajiem "mēs". ""Mēs" nav tikai daudzskaitlis, bet es + citi, vai pat arī vienskaitlis:

² Kruks, S. Šulmane, I. *Pilsoniskās sabiedrības attīstība un sabiedrības integrācija*. Rīga, 2002., 14. lpp.

Mēs = subjektu kopums, kas kolektīvi uzņemas vienu izteikumu, tas ir kolektīvais subjekts;

Mēs = es + tu;

Mēs = es + jūs;

Mēs = es + viņi;

Mēs = es (pieklājības, akadēmiskais, majestātiskais);

Mēs = tu/jūs (rada iespaidu par emocionālo asociāciju ar uzrunājamo);

Mēs = viņi (replika dialogā — ironiska atsauce par pieminēto trešo personu).

"Mēs" ļauj saplūdināt kopā citus subjektus un palielināt diskursīvo spēku, demonstrējot, ka viedokli pauž kolektīvs. Taču tas neļauj pārbaudīt, vai subjekti tam piekrīt. Klausītāja uzdevums nav identificēt runātāju "es", bet tikai zināt, vai viņš piekrīt pievienoties "mēs".³

- *господа, товарищи,*
- *русские Прибалтики,*
- *мы ломаем реформу,*
- *юное поколение русских,*
- *наши сыновья и дочери,*
- *права наших русских детей*
- *русскоговорящая община,*
- *мы есть. Нас не может не быть,*
- *русская языковая община Латвии,*
- *наши люди,*
- *русской общины, которую уже открыто начинают принудительно ассимилировать,*
- *народ,*
- *защитить своих детей,*
- *представители разных национальностей. Причем эти "разные" доминировали над "коренной",*
- *штаб русской Атмоды,*
- *люди пробудились,*
- *колоссальный интерес к русской общине,*

³ Kruks S. Discursive Construction of Citizen in Political Address // Sastātāmā un lietišķā valodniecība 11. sēj. LU Moderno valodu fakultāte, 2002. 20.–38. lpp.

-
- *разрушенная русская община,*
 - *мы – не латыши,*
 - *наша община,*
 - *русскоязычные старшеклассники,*
 - *русская общественность – латышское правительство,*
 - *наши дети политически активны,*
 - *латвийцы,*
 - *ребята,*
 - *осчастливить своих детей,*
 - *урок гражданского мужества,*
 - *русская духовность – нравственная прививка,*
 - *мы консолидируем общество,*
 - *латышское – на национальную латышскую культуру,*
русское – на великую русскую культуру.

Runājot par reformas pretiniekiem un piekritējiem, tie tiek iedalīti labajos un sliktajos. Valsts amatpersonas un sabiedrība tiek sadalīta divās daļās – tie, kas ir pret reformu, un tie, kas par reformu. Tie, kas pret, ir **mēs**, tie, kas par – **viņi**. Ļoti labi saskatāma tendence sadalīt sabiedrību pēc tās uzskatiem divās karojošās pusēs. Turklāt tiek ļoti pozitīvi raksturoti tie pretējās puses pārstāvji, kuri it kā atbalsta "mūsējos" (krievus):

- *появление у наших школьников настоящих друзей среди их латышских сверстников,*
- *открытая и честная позиция молодых латышей,*
- *нашим латышским товарищам,*
- *нормальные люди нас поддержали.*

Turpretī sabiedrības daļa, kas ir par reformu, tiek vainota vai nu vienkārši neziņā, vienaldzībā vai arī nepatikā, naidā pret krievu tautu. Tiek apvainoti latvieši kā tauta, "ienaidnieku" pulciņu papildina arī tie krievi, kas ir par reformu. Tiek apspriesta arī pretējās puses prese, tās informācija saukta par meliem un žurnālisti – amatpersonu pakalpiņiem, kas ņirgājas par krievu bērniem:

- *реформаторы титульной нации,*
- *латышская община,*
- *какие интересы латышей в русской школе,*
- *карманные директора,*

-
- *конец идеи "латышской Латвии",*
 - *обычно латышская молодежь к реформе совершенно безразлична: ее это не касается,*
 - *рядовые латыши,*
 - *латыши отмалчивались,*
 - *многие образованные латыши понимают, что происходит, но молчат – боятся репрессий,*
 - *"рост латышской ксенофобии",*
 - *"дружественная" пресса заклеила бесхребетниками и предателями национальных интересов,*
 - *"яркое" место – уже водили школьников в одно чудное заведение – Музей оккупации,*
 - *журналисты латышских газет, глумящиеся над русскими активистами,*
 - *многие латыши одурачены,*
 - *карманные русские,*
 - *оправдал реформу – сидел с видом короля.*

Tādu vārdu, kas pozitīvi definētu nelatviešus attiecībā ar latviešiem un Latviju, joprojām nav. Tiek lietotas "ne" identifikācijas u.c. apzīmējumi: nepilsoņi, nelatvieši, cittautieši, krieviski runājošie utt. Kā saka A. Veisbergs, "jo aizstātvārdu vairāk, jo problēma smagāka. Paejot zināmam laika posmam, saikne starp eifēmismu un tā apzīmējumu nostiprinās, un negatīva pieskaņa nu ir pašam eifēmismam, – jāmeklē cits vārds."⁴ Jānis Urbanovičs, Baltijas foruma prezidents un Saeimas deputāts, paužot savu viedokli laikrakstā "Čas", problēmas starp latviešiem un krieviem saskata tieši šī iemesla dēļ, ka latviešu valodā neesot, lūk, piemērota vārda *latvijci* (латышцы), bet gan tikai latvieši un krievi. ("Mēs esam vienā laivā – krievi un latvieši", "Čas" 29. augusts.) Krievu prese izvēlas vēl poētiskākus apzīmējumus, attiecinot uz sevi F. Dostojevskā darba nosaukumu, mēs – "pazemotie un apvainotie". Gandrīz nemaz netiek lietots apzīmējums *Latvijas krievi*. Mediji un politiķi, izmantojot vienkāršo mēs/viņi pretstatījumu, veido

⁴ *Veisbergs A. Vārdi, vārdi, vārdi... bailes aizskart vai manipulācija.* Diena 2000. g. 14. decembris

nepārprotamus secinājumus. Tas nozīmē, ka teiktais nepieļauj citu interpretāciju un neļauj lasītājam pašam novērtēt informāciju, jo izklāstā jau ir ieprogrammēts vēlamais lasījums. Lietotajiem vārdiem ir vairākas nozīmes, tie izraisa papildu asociācijas. Politikī izmanto tradicionālo taktiku – vispār klusē vai lieto eifēmismus. Latvijas presē tā jau ir kļuvusi par ierastu parādību. "Politkorekta valoda pēc būtības ir metavaloda, kas gan daļēji spontāni veidojas pati, kā sabiedrības izmaiņu sekas, gan arī tiek apzināti veidota, lai citos terminos runātu par vienām un tām pašām lietām. Zināmas paralēles varētu vilkt arī ar politiķu un starptautiskās politikas valodu, kas ir izaugusi un attīstījusies līdz liekvārdības un tukšu frāžu ekvilibristikas virsotnēm, taču ir pilnīgi nepieciešama labās vai sliktās gribas un attieksmes paušanai augstāko amatpersonu saziņas procesā."⁵

Reformas raksturojums, tās atbalstītāji un piekritēji

Retumis izglītības reformai laikrakstā "Vesti Segodņa" un "Čas" tikuši piešķirti stilistiski neitrāli apzīmējumi, piem.,

- *школьная реформа,*
- *реформа школ.*

Biezāk izmantoti agresīvāki disfēmismi, kas izceļ nepatiku pret reformu; vērojams pēdiņu lietojums, lai akcentētu jēdziena pretējo nozīmi vai speciālistu neprofesionalitāti, piem.,

- *биллингвальная перезагрузка,*
- *дискриминационная реформа,*
- *дедовщина в масштабах страны,*
- *безобразие,*
- *"научность" реформы,*
- *псевдореформа,*
- *так называемая "школьная реформа",*
- *пресловутая реформа,*
- *пресловутая пропорция,*
- *абсурдный вариант реформы,*

⁵ Vai latvietis runās politikorekti? www.delfi.lv/archive/index.php?id=7252785

- безобразие, именуемой реформой образования — 2004,
- эпопея с законом об образовании,
- очевидные нелепости,
- реформа — поспешная, непрофессиональная, непродуманная,
- противоречивая реформа,
- эксперимент над русской школой,
- наступающая на русские школы реформа.

Visbiežāk vārds "reforma" tika saistīts ar asimilāciju, diskrimināciju, ar pazemojumu pret krievu bērniem. Spēcīgi, agresīvi disfēmismi savienojumā ar citiem ekspressīvi negatīviem vārdiem pauž pret šo jēdzienu agresiju un pat naidu:

- людоедская реформа,
- процесс облатышивания русских школ,
- принудительная латышизация русских школ,
- идиотизм,
- зло,
- идиотская реформа,
- начало беспощадной латышизации школ нацменьшинств и активного уничтожения русского образования,
- замаскированное облатышивание,
- ассимиляционная псевдореформа,
- насильственная ликвидация,
- смерть для школы,
- дискриминационная реформа,
- межэтническая рознь-реформа,
- издевательство над русскими школами,
- ассимиляционные нормативы,
- латышизация школ,
- уничтожение генофонда,
- русофобия латышей.

Tiek akcentēts reformas politiskais aspekts. Saistot vārdu *reforma* ar spēcīgiem politiskiem disfēmismiem, jēdziens iegūst politisku skanējumu:

- реформа - очередная политическая дубина,
- политика русофобии,

- государственная политика национальной дедовщины,
- дешевый политический популизм радикалов,
- власти страдают глухотой.

Ekspresīvi un tēlaini reforma tiek apzīmēta, izmantojot nozīmes pārnēsumu, salīdzinot to ar citām, sabiedrībā zināmām negatīvām un skandalozām aktualitātēm:

- реформа – отравление цитрамоном белорусского производства
- подвиг ради подвига
- унификация школ или стригут под одну гребенку
- идиотизм с конкретным соотношением предметов.

Reformas paredzamās sekas

Tiek lietoti negatīvi apzīmējumi, runājot par krievu bērnu likteni pēc reformas, minētas pārspīlētas fiziskas ciešanas un mocības, sāras un iznīcība, ko nesīs līdzī reforma. Raksturojot latviešu skolas, izmantoti emocionāli salīdzinājumi. Sarežģīta mācību procesa apzīmēšanai tiek izmantoti medicīniski termini, vispārinājumi, pārspīlējumi, agresīvi un ekspresīvi negatīvi jēdzieni:

- судьба русских детей, которые не смогут или будут с большими перегрузками и страданиями учиться преимущественно на госязыке,
- печальная судьба образования на русском языке,
- травмировать детей,
- нашей стране грозит не только международный позор,
- эта реформа вредит нашим детям и всей Латвии,
- чужеродность, "антигосударственность" меньшинственных школ,
- пожертвовать судьбой детей и целого народа.

Ir arī atklāti draudi:

- русские предупреждают: быть беде,
- 1 сентября станет катастрофой,
- стоять на пороге межэтнического конфликта,
- приближается час X.

Interesanti, ka "Latvijas faktu" sociālo pētījumu centra vadītājs Aigars Freimanis – "diezgan apdomīgs un gudrs cilvēks", kā viņu vēlāk raksturo "Latvijas Avīze", laikrakstā "Čas" (3. augustā) saka, ka reforma nepārprotami esot dumja, jo – ko reformas autori darīs ar tik lielu skaitu krieviski runājošu pilsoņu, kas labi zinās latviešu valodu, bet būs galīgi nelōjāli Latvijai. Viņš gan šajā rakstā arī piedāvā izeju no šīs situācijas, izmantojot latviešu parunu – jārikojas tā, lai vilks būtu paēdis un kaza dzīva. Citādi mierina Jurijs Petropavlovskis: "Šī ir mūsu zeme, te ir mūsu dzimtene, un mēs paši tiksim galā ar mūsu problēmām."

Izmantoti arī mazāk ekspresīvi apzīmējumi ar tēlainu nokrāsu, kas gan dažkārt jāsaprot pārnestā vai pretējā nozīmē:

- *за что я люблю мое государство,*

- *Латвия и все латвийцы имеют права на новые горизонты,*

- *Ура! Скоро еще один праздник 1 сентября!*

Laikrakstos tiek publicēti galvenokārt reformas pretinieku viedokļi, atbalstītāji tiek izmantoti kā paraugs "nepareizai" domāšanai. Netiek pieļauta viedokļu plurālisma ideja attiecībā pret reformu, vienīgā pareizā ideja – tai pretoties. Taču tajā pašā laikā tiek uzsvērts, ka reformas pretinieki tikai vēloties panākt demokrātiju valstī, valodas izvēles brīvību, brīvību runāt sev vēlamā valodā.

Zinību dienai veltīts pasākums – koncerts 1. septembrī tiek ironiski saukts par "valdības" koncertu ("правительственный" концерт), kas esot pārbaudīts t.s. veco partijas laiku raņēmiens, – organizēt nevēlama pasākuma vietā citu, "pareizu" pasākumu, tādējādi novēršot krievu skolēnu uzmanību no "cīņas par krievu skolām". Valdībai birkas jau esot gatavas: krastmalā un Esplanādē būšot pareizie skolēni, bet tie, kas tajā dienā uzdrošināsies protestēt, pēc ierēdņu domām, vienkārši negrib mācīties.

Amatpersonu vārdi dažkārt netiek rakstīti pilnībā, tiek izmantoti sarunvalodai raksturīgi strupinājumi, abreviatūras, palamas un iesaukas:

- *Чиновники просекли,*

- Чинуши,
- откровенно провокационные, а позднее и оскорбительные заявления тогдашнего министра образования К. Шадурскиса,
- ВВФ решила, что она Бог,
- 2-н Муїжниекс публично пел совсем другие песни о демократии,
- Латышские националисты типа Инесы Вайдере,
- Черный Карлис,
- доцент Шадурскис,
- "подарок" от Шадурскиса,
- репшисты,
- высокомерие и пренебрежение эмигранта Кариньша,
- кашу с реформой-2004 Железный Эйнарс заварил при помощи своего Черного Карлиса,

Palaikam krievu tekstos tiek izmantota latviešu vārdu transliterācija kirilicā, tādējādi piešķirot ne tikai jēdzieniem tendenciozu, izsmējīgu nokrāsu, bet stereotipizējot valodu korupmā (значение "валстс валоды", президента кундзэ, кунги).

Pašidentifikācija latviešu presē

Arī latviešu presē plaši izmantots "mēs" jēdziens, ar ko sevi identificē latvieši. Līdzīgi kā krievu presē, "mēs" attiecināms uz bērniem, Latvijas nākotni, izteikts kopīgs mērķis, kopīga ideja:

- mēs,
- mūsu cilvēki,
- mēs, tauta,
- mūsu vecā paaudze un nākamā paaudze,
- Latvijas cilvēki,
- šodienas latvieši,
- latvieši,
- latvietis,
- šodienas latvietis.

Tēlainākais latviešiem veltītais apzīmējums pieder Mārai Zālītei: "Paši esam kultivējuši bāleliņa tēlu, kam vienmēr

nodarīts pāri un kas staigā apkārt, tautasdziesmas skaitīdams." ("Latvijas Avīze" 26. jūn.)

Reformas pretinieki tiek raksturoti vai nu kā agresīva masa, vai arī, gluži pretēji, mazināta to ietekme, akcentējot, ka tie ir bērni:

- *jaunieši ar plakātiem,*
- *krievvalodīgie,*
- *skolēni,*
- *skolēnu grupas,*
- *skolēnu bariņš,*
- *bērni,*
- *krievu tīņi.*

Pieaugušie reformas pretinieki tiek apzīmēti ar dažādiem vārdiem, kas pārsvarā ir politiski korekti eifēmismi:

- *krievi,*
- *krievvalodīgie,*
- *kreisie,*
- *nosacīti krievu partijas,*
- *pretrunīgas latviešu un cittautiešu kopienas,*
- *mazākumtautības,*
- *Latvijas krievu minoritāte,*
- *antireformisti,*
- *Latvijai naidīgie spēki,*
- *reformas atbalsītāji,*
- *izglītības reformas pretinieki,*
- *piketētāji,*
- *rosīgākie protestētāji.*

Pie emocionāli ekspresīvajiem raksturotājevārdiem varētu minēt apelatīvu nozīmes piešķiršanu reformas pretinieku uzvārdiem. Apelatīvācija – sugasvārdu darināšana no īpašvārdiem – ir visai izplatīts vārddarināšanas paņēmiens ne tikai, piem., terminu izveidē, bet arī kā ekspresivitātes līdzeklis presē:

- *fedosejevi,*
- *kabanovi un tamlīdzīgie,*
- *plineri un plinerieši,*
- *dilāni u.c. pusanalfabēti šajā lietā,*

- *ždanokas un ždanokveidīgie.*

Plaši tiek apspriesta reformas pretinieku dibinātā organizācija – Latvijas Krievu mācībvalodas skolu atbalsta asociācija (LAŠOR) jeb vienkāršojot – Krievu skolu aizstāvju štābs. Tekstā, raksturojot šo organizāciju, tiek izmantoti gan vārdi, kas piešķir kareivīgi noskaņotam "štābam" politisko neitralitāti, gan apzīmējumi, kas akcentē šīs organizācijas pretvalstiskumu, nelikumīgumu utt.:

- *krievu skolu aizstāvju štābs,*
- *apvienība (štābs),*
- *neregistrēts veidojums,*
- *štāba draudi – tukša muca tālu skan,*
- *štāba aktīvist,*
- *rēgs – tā saucamais krievu skolu atbalsta štābs klīst pa Rīgu,*
- *pagrīdes veidojums, neregistrēts,*
- *štābs – mazākumtautību interešu aizstāvības organizācija,*
- *t.s. krievu skolu aizstāvības štāba pārstāvji,*
- *kareivīgie "štābisti",*
- *štābs vairs nekontrolē notiekošo,*
- *štābs bērnus vilina savā tukšo skolu akcijā.*

Samērā reti tiek izmantoti sabiedrībā valdošie stereotipi par attiecīgo sabiedrības daļu, tādējādi paužot savu attieksmi:

- *jaunieši: viens skūts un Adidas treniņtērpā – otrs armijnieku aizsargformā, slej teltis,*
- *krievu izglītība – pasaulē labākā izglītība – padomju zilonis – pasaulē labākais zilonis!*

Reformas raksturojums, tās atbalstītāji un piekritēji

Izglītības reforma saukta par reformu, izglītības reformu, tiek uzsverts, ka izglītības reforma ir atbalstāma, piem.,

- *Latvijas konsekventi īstenotā mazākumtautību izglītības reforma – pareizais ceļš,*
- *reformu neapstādinās.*

Situācija valstī tiek raksturota kā spriedze, šis eifēmisms tiek bieži izmantots, gan raksturojot pašu izglītības reformu, gan arī tās radītās nekārtības. Par spriedzi tiek saukti arī mītiņi,

nesaskaņas starp kopienām utt. "Mēs (sabiedrība) kļūstam arvien maigāki un bailīgāki, jo aizplīvurotība plešas. Šo izteiksmes veidu dēvē gan par aizplīvurotu valodu, gan politkorektu valodu, gan eifēmisku valodu."⁶

Atšķirībā no krievu preses latviešu prese patiešām ļoti plaši izmanto politkorektu valodu.

- jauni skandāli jeb tā sauktie protesti,
- demokrātija – uz likuma šaurās laipas,
- neiedomājamās "inteliģenta" prasības,
- bezgala sakropļota informācija,
- sabiedrības musināšana vairāku gadu garumā,
- pārbaudījums Latvijas demokrātijai,
- reāli apdraudēta ar grūtībām panāktā apziņa par sabiedrības integrāciju,
- spriedze ap valodas lietojuma pārmaiņām vidusskolā,
- spriedze sabiedrībā,
- nepatika pret pāreju,
- saspīlētas izglītības reformas jautājumi,
- gaidāmā izglītības reforma,
- pāreja uz daļējām mācībām latviski.

Ja tiek pausti viedokļi par reformas steidzīgumu vai nepamatotību, arī tad tiek runāts politkorektā valodā:

- neapdomīgi realizēta mazākumtautību skolu reforma,
- reforma ir sasteigta,
- dažādās interpretācijas iespējas,
- plaša izskaidrojuma trūkums,
- neuzmanīgi izvēlēti izteicieni no valdošās koalīcijas puses mazākumtautību organizāciju sakarā,
- pastiprināta neapmierinātība,
- priekšlikumi sagatavoti steigā, bez iesaistīto pušu un izglītības speciālistu aptaujas,
- mazināt spriedzi saistībā ar pārmaiņām,
- krievu skolu protesti,
- akcija pret mazākumtautību skolu reformu,

⁶ Veisbergs A. Vārdi, vārdi, vārdi... bailes aizskart vai manipulācija. Diena 2000. g.14. decembris

- izglītības reformas nesankcionētas protesta akcijas,
- plašu etnisko konfliktu iespēja ir blefs,
- vairākums skolu atzinušās, ka gatavas reformai.

Reformas paredzamās sekas

Atšķirībā no "Dienas" laikrakstā "Latvijas Avīze" valoda ir drosmīgāka. Akcijas tiek saistītas arī ar iebiedēšanu, tiek izcelta negatīvā nozīme, izmantoti valodas līdzekļi, kas pastiprina negatīvo nozīmi. Akcentēta reformas pretinieku negatīvā ietekme uz mācību procesa kvalitāti:

- *cūcība Okupācijas muzejā,*
- *Ždanoka – čekiste, komuniste,*
- *PCTVL organizētie nelikumīgie piketi,*
- *draudi par iespējamām sadursmēm,*
- *paziņojumi par vardarbības pieaugumu,*
- *centieni piesaistīt sev politisko reklāmu,*
- *varētu notikt atklātas sadursmes ar policiju,*
- *izprovocēt valstī starpetnisku konfliktu,*
- *ir iespējams krievu un latviešu skolēnu masveida kautiņš,*
- *mēģinājums parādīt Latviju kā nedemokrātisku, etniski sašķeltu valsti,*

- *rupja iebiedēšana, netīrs paņēmiens.*

Pretēji akcijām tiek izcelti arī pozitīvi pasākumi.

- *1. septembris – nevis pārdzīvojumu moments, bet svētki,*
- *akcijām pretī – valsts mēroga svētki jaunā mācību gada sumināšanai,*

- *kaimiņa valodu mācoties,*

- *Aldermane: devītais vilnis noplaks septembrī.*

Strīdi par reformu presē tiek parādīti kā pārlieku politizēti, tajā tiek vainoti pie varas esošie politiķi, kā upuri tiek minēti abu pušu pārstāvji. Ekspresivitāti paspilgtina atsevišķu frazeoloģismu un metaforu lietojums:

- *provokācijas, lai nekārtības patiesi notiktu,*
- *izglītības jautājumu risināšana – pārlieku politizēta, izgājusi ielās,*
- *pārlieku lielā izglītības jautājumu politizācija,*

- *paziņojumi par iespējamo vardarbību – politiskā reklāma,*
- *politiskā elite samaitāja latviešu tautas morāli,*
- *valdība laipo ap reformu kā kaķis ap karstas putras bļodu, taču mainīt negrās,*
- *politiska spriedze ap 1. septembra reformu – pārvarēsim un iemiesim normālās sliedēs,*
- *vērienīga un agresīva politiska kampaņa,*
- *politiskam badastreikam maz kopīga ar izglītību,*
- *skolas ir nogurušas no saceltās ažiotažas,*
- *solītie konflikti – tukša muca.*

Latviešu valodā iznākošā presē valodas izvēle ir politiski korektāka nekā krievu presē. Personu vārdi tiek rakstīti korektā formā, nav izmantotas iesaukas, palamas, nevajadzīgas abreviatūras:

- *T. Ždanokas taktika par EP līdzekļiem organizēt piketētāju braucienus uz Strasbūru – neparasta parādība,*
- *izrādīšanās elektorātam mājās,*
- *pretlatviskas akcijas Strasbūrā,*
- *Krievijas propagandas mašīna dezinformē EP politiķus,*
- *transportē iekšpolitiskos strīdus,*
- *T. Ždanokas rīkotais pikets Strasbūrā.*

Analizējot latviešu un krievu preses atšķirības, skaidrs ir viens – Satversmē un arī likumā *Par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem* ierakstīts, ka cenzūra Latvijas Republikā ir aizliegta. Demokrātiskā valstī katram ir tiesības izteikt savu viedokli. Krievu preseī ir spēcīgi demokrātijas argumenti un uzskati, ka minētajiem laikrakstiem nacionālajos jautājumos ir mērena pozīcija. Domstarpības latviešu un krievu presē ir ne tikai par reformas mērķi un krievu valodas lomu, tās meklējamas dziļāk – uzskatos, kādai jābūt Latvijas sabiedrībai pēc neatkarības atgūšanas.

Baiba Pētersone, runājot par izglītības reformu, raksta: "Tā retorika, kas tiek lietota, runājot par reformu, manifestējot štāba prasības, un arī stilistiskā reklāmas kampaņa pauž agresivitāti un ļoti labi apzīmē īsteno totalitārisma politiku Latvijā. Jo totalitārā kustība ir orientēta uz identificēšanos ar masu, uz pozīciju "pret", manipulāciju ar emocionāliem stāvokļiem. Man šķiet, ka

iespējamais dialogs kaut kādā brīdī ir pārtrūcis. Politiskā līmenī saruna, protams, vispār nevar notikt, jo tur katrs stāv zem sava lozunga un tur nekas nebūs."⁷

Kā zinām, Satversmes tiesa izglītības reformu neatcēla, un arī šo faktu latviešu un krievu plašsaziņas līdzekļi atspoguļoja diametrāli pretēji. Kā konstatējis Dr. hum. Deniss Hanovs: "Mēs esam sašķelta sabiedrība – vairākas grupas, kas nemaz nevēlas viena otru uz klausīt."⁸ Turklāt nākotnē tiek prognozēta informatīvās telpas pašizolācija. "Radikālie krievu un latviešu mediji savu stilu nemainīs, jo pagaidām tas ir izdevīgi mediju izdevējiem. Tādēļ visdrošāk sākt ar valdošo varu, jo liela daļa no naida kurināšanas notiek mūsu politiskajā elitē."⁹ Deniss Hanovs aicina izglītēt žurnālistus, veicināt latviešu un krievu žurnālistu diskusijas un internetā veidot medijus, kas būtu brīvi no ideoloģijas ietekmes. Taču, kā uzsver S. Grīnblate, "ar dialogu un politiski korektu attieksmi mums droši vien klāsies grūti. Pagaidām ir bijis tāds kā pingpongs starp "gansiem" un "okupantiem", bet neviens nav pūlējies par šo jautājumu diskutēt. Tāpēc, necenšoties izdomāt, kurā istabā paklāt lāčādu, kamēr lācis vēl pa mežu ļepato, varētu rekomendēt vienu – ja nu reiz Latvija pretendē uz draudzīgas un drošas valsts statusu ES un NATO partneriem, un ne tikai tiem, tad, gribam vai ne, nāksies arī mums apgūt politikorektuma pamatus. Protams, akli nepārņemot citu valstu situācijas un direktīvas, bet analizējot, domājot un mācoties no savas pieredzes un kļūdām. Tikai tad varētu cerēt, ka politikorektums Latvijā nekļūs par lamu vārdu, bet instrumentu dialoga veidošanai".¹⁰

⁷ *Reforma – pēdējais piliens* <http://www.politika.lv/index.php?id=1083988>

⁸ *Aukstais karš krievu valodas medijos* // Diena 2005. gada 20. maijs

⁹ *Aukstais karš krievu valodas medijos* // Diena 2005. gada 20. maijs

¹⁰ *Vai latvietis runās politikorekti?* www.delfi.lv/archive/index.php/id=7252785

The Coverage of "Education Reform 2004" by Media in Latvia

Summary

In the summer of year 2004 "Education Reform 2004" won wide public attention. It should be reminded that 40 % of the subjects had to be taught in the language of the particular minority and 60 % — in the state language at the secondary schools for minority children since September 1st, 2004. Latvian and Russian press represent the two communities.

The author of the present paper has analysed the linguistic means used when covering "Education Reform 2004" by Latvian and Russian press from June, 2004 till August, 2004. 349 publications in the national dailies "Diena" (64 publications), "Latvijas Avīze" (80 publications), "Vesti Segodņa" (95 publications) and "Čas" (110 publications) have been analysed.

Vineta ERNSTSONE, Daiga JOMA

**Valsts valodas lietojuma dinamika ekonomiski
aktīvo Liepājas krievvalodīgo iedzīvotāju
vērtējumā**

Publikācijas pamatā ir zinātniskā pētījuma *Valodas vajadzību un lietojuma izpēte Liepājā* (LE01.01.01/2-4/27) sociolingvistiskās aptaujas dati. Pētījumu 2003. gadā programmā *Sabiedrības integrācijas veicināšana Latvijā* atbalstīja Sabiedrības integrācijas fonds. Projektu īstenoja LU Latviešu valodas institūta pētnieki *Dr. habil. philol.* Jānis Valdmanis, *Dr. philol.* Vineta Ernstsone un *Dr. philol.* Daiga Joma sadarbībā ar Liepājas Pedagoģijas akadēmijas sociolingvisti *Dr. philol.* Lindu Lauzi un socioloģi Ievu Paksi.

Pētījuma gaitā tika veikta Liepājas ekonomiski aktīvo cittautiešu aptauja. Pētījuma ietvaros tika aptaujāts 741 cilvēks. Aptaujā piedalījās 171 Liepājas uzņēmums un tajos notika darbinieku anketēšana par valodu lietojuma praksi. Lai gan tika izdalītas 1650 aptaujas anketas, atpakaļ tika saņemtas 811 anketas, no kurām par derīgām tika atzīta 741 anketa. Tika aptaujāti 153 vadītāji, no tiem 126 (82,40 %) vidēja līmeņa vadītāji un 27 (17,60) augstākā līmeņa vadītāji. Aptaujāto 588 ierindas darbinieku skaitā ietilpst 136 fiziskā darba veicēji, 218 apkalpojošās sfēras darbinieki un 234 speciālisti. No šiem ierindas darbiniekiem valsts un pašvaldību uzņēmumos strādā 72 (12,20 %), no kuriem absolūtais vairums ir speciālisti, bet 516 (87,80 %) strādā privātajos uzņēmumos.

Lai sasniegtu iespējami augstāku pētījuma datu reprezentativitāti, respondentu atlasei tika izmantota kvotu izlases metode. Tika izdalītas trīs galvenās tautsaimniecības nozares – ražošana, tirdzniecība un pakalpojumi, un proporcionāli nodarbināto skaitam katrā nozarē Liepājā kopumā tika aprēķināts aptaujājamo respondentu skaits pa nozarēm.

Publikācijā (V. Ernstsone, D. Joma, L. Lauze, I. Pakse, J. Valdmanis. Latviešu valodas prasme un lietojums Liepājā 2004. gadā. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2004) aptaujas laikā iegūtās atbildes analizētas, diferencējot respondentus pēc

dzimuma, vecuma, izglītības, nodarbošanās veida/ieņemamā amata un uzņēmuma tipa. Aptaujāto ierindas darbinieku un vadītāju sniegtās atbildes tika apkopotas un analizētas atsevišķi. Šajā rakstā gan ierindas darbinieku, gan vadītāju sniegtās atbildes analizētas kopā.

Pētījuma mērķis bija apzināt cittautiešu latviešu valodas un citu valodu prasmi un to lietošanu, veicot profesionālos pienākumus Liepājā, raksturot sociolingvistisko situāciju (valsts valodas un citu valodu lietojuma attiecību) un valodu lietojumu Liepājā ekonomiski aktīvo iedzīvotāju grupā, akcentēt nepieciešamību ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem prast un lietot valsts valodu profesionālajā sfērā.

Liepājas pilsētas darba devēji un ņēmēji kā pētījuma mērķgrupa tika izraudzīta tāpēc, ka Kurzemes reģiona ekonomiski aktīvie cittautieši aptaujās savu latviešu valodas prasmi novērtē kā labu, tomēr bieži vien arī atzīst, ka tā ir nepietiekama, lai veiktu savus profesionālos pienākumus. Vairums pētījumā aptaujāto respondentu atzina, ka izjūt grūtības profesionālajā saskarsmē savās darba vietās.

Projekts *Valodas vajadzību un lietojuma izpēte Liepājā* ir pirmais plašākais sociolingvistiskais pētījums, kurā vispusīgi analizēta vienas pilsētas iedzīvotāju valsts valodas prasme un lietojums. Pētījumā pirmo reizi tika aptverti tautskaitēs un socioloģiskajās (tostarp sociolingvistiskajās) aptaujās iegūtie dati par valsts valodas prasmi un tās lietojumu Liepājā ekonomiski aktīvo cittautiešu grupā.

Latviešu valodas prasme un lietojums līdz šim nav analizēti viena reģiona vienā lingvistiskajā grupā. Šajā pētījumā pirmo reizi Latvijā analizēta noteikta lingvistiskā grupa (Liepājas iedzīvotāji, kuru dzimtā valoda nav latviešu valoda) tai nepieciešamās valsts valodas prasmes un lietojuma aspektā.

1. Liepājas pilsētas sociālekonomiskās situācijas raksturojums

Liepāja ir trešā lielākā pilsēta Latvijā un lielākā pilsēta Kurzemes reģionā (iedzīvotāju skaits, pēc 2002. gada Latvijas

Republikas Centrālās statistikas pārvaldes datiem, ir 86 985, t.i., 4 % no Latvijas pastāvīgo iedzīvotāju kopskaita).

Liepājas pilsētā tāpat kā pārējā Latvijas teritorijā ir jaukts etniskais sastāvs. 2002. gadā Liepājā dzīvoja 50,3 % latviešu, 34,3 % krievu, 5,6 % ukraiņu, 3,9 % baltkrievu, 3,0 % lietuviešu, 1,3 % poļu un 1,6 % citu tautību iedzīvotāju.

Iedzīvotāju darbaspējas vecumā Liepājā 2002. gadā bija 54,0 % no kopējā iedzīvotāju skaita, līdz darbaspējas vecumam bija 13,8 % iedzīvotāju, virs darbaspējas vecuma bija 19,1 %. Pēc 2002. gada statistikas datiem vidējais Liepājas iedzīvotāju vecums ir 38,4 gadi. Uz esošās Latvijas demogrāfiskās situācijas fona darbaspējas vecuma iedzīvotāju īpatsvaram Liepājā bija tendence pieaugt.

2003. gada septembrī ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaits Liepājā bija 39,0 % no kopējā iedzīvotāju skaita. Pēc Centrālās statistikas pārvaldes datiem 2004. gada 1. janvārī Liepājā bija reģistrēti 1494 uzņēmumi un iestādes.

2002. gada beigās Liepājā bija reģistrēti 5234 bezdarbnieki (10,3 % no ekonomiski aktīvo cilvēku skaita), visvairāk ar profesionālo vidējo izglītību (37 %) un vispārējo vidējo izglītību (30 %), mazāk ar vispārējo pamatizglītību (21 %), augstāko izglītību (8 %), arodizglītību (2 %), nepabeigtu vispārējo pamatizglītību (2 %). (Salīdzinājumam – 2003. gada septembrī Liepājā reģistrēti 4958 bezdarbnieki, t.i., 5,7 % no visiem Liepājas pastāvīgajiem iedzīvotājiem).

2002. gadā vislielākais īpatsvars starp reģistrētajiem bezdarbniekiem ir krievu tautības darba meklētājiem – 45,5 %. Nedaudz vairāk nekā viena trešdaļa no visiem reģistrētajiem bezdarbniekiem ir latvieši – 36,4 %. Pārējo tautību bezdarbnieku kopā ir viena piektā daļa (7 % – ukraiņi, 4,5 % – baltkrievi, 3,1 % – lietuvieši, 3,5 % – citu tautību pārstāvji).

Darba meklētājiem problēmas darba tirgū rada profesionālās izglītības trūkums. 2002. gadā 53 % no reģistrētajiem bezdarbniekiem nebija konkrētas profesionālās izglītības – tiem bija vispārējā izglītība, pamatizglītība vai zemāka par pamatizglītību. Tomēr tas, ka 39,4 % reģistrēto bezdarbnieku ir profesionālā vidējā vai arodizglītība, liecina, ka arodapmācībai

un vispārējai profesionālajai apmācībai nav ciešas saites ar pieprasījumu darba tirgū. Daudziem no nepieprasītajiem speciālistiem, kas profesiju apguvuši agrāk, izglītība vairs neatbilst mūsdienu tirgus prasībām. Uzņēmēji pieprasa darbiniekus, kas prot strādāt ar modernāko tehniku un jaunajām tehnoloģijām, apguvuši labas teorētiskās zināšanas un praktiskā darba iemaņas. Darba devēji izvirza augstas prasības gan zināšanu (tai skaitā valsts valodas un svešvalodu prasmes), gan darba pieredzes ziņā, piedāvājot neadekvāti zemu samaksu. Tas mazina darba meklētāju motivāciju apgūt attiecīgo arodu vai pārkvalificēties, kā arī plānot valsts valodas vai svešvalodu prasmes uzlabošanu.

2002. gadā darba tirgū vispieprasītākie bija kvalificēti strādnieki un amatnieki: mūrnieki, flīzētāji, galdnieki, apmetēji, apdares darbu strādnieki, metinātāji, flīzētāji, zivju kūpinātāji, šuvēji u.c. Darba tirgū pieprasīti ir arī iekārtu un mašīnu operatori (zāģēšanas operatori, kokapstrādes operatori, apkures/krāšņu kurinātāji, metālapstrādes darbāgaldu operatori u.c.), kā arī pakalpojumu un tirdzniecības darbinieki (pavāri, viesmīļi, pārdevēji u.c.).

2. Valodas situācijas raksturojums Liepājā

2.1. Liepājas ekonomiski aktīvo cittautiešu valsts valodas prasme

Respondentu latviešu valodas prasmes pašnovērtējums.

Salīdzinot 2000. gada tautskaites datus ar 2004. gada pētījumu *Valodas vajadzību un lietojuma izpēte Liepājā*, jāsecina, ka Liepājas krievvalodīgo iedzīvotāju latviešu valodas prasme pašnovērtējumā ir uzlabojusies. 2000. gada tautskaitē 55 % krievvalodīgo liepājnieku atzina, ka prot latviešu valodu.¹ 2004. gadā, atbildot uz LU LVI un LPA aptaujas jautājumu *Kādā mērā Jūs protat latviešu valodu?*, 68,24 % respondentu atzina, ka ir apmierināti ar savu latviešu valodas prasmi (savu runāt-

¹ Mežs I. *Latviešu valoda statistikas spoguļi*. – R.: Karšu izdevniecība Jāņa sēta, 2004, 31.

lasīt- un rakstītprasmi novērtējot ar *labi* vai *ļoti labi*), tikai 3,64 % respondentu savu latviešu valodas prasmi vērtēja kā neapmierinošu, t.i., ar vērtējumu *ļoti slikti*. Latviešu valodas rakstītprasme, runātprasme un lasītprasme pašvērtējumā ir atšķirīga (sk. tabulu).

I. tabula

Kādā mērā Jūs protat latviešu valodu?

	Runātprasme		Lasītprasme		Rakstītprasme	
	N	Kol %	N	Kol %	N	Kol %
Ļoti labi	108	14,57	164	22,13	70	9,45
Labi	386	52,09	433	58,43	356	48,04
Vāji	216	29,15	120	16,19	257	34,68
Ļoti vāji	24	3,24	19	2,56	38	5,13
Nav atbildējuši	7	0,95	15	2,02	20	2,7
Kopā	741	100	741	100	741	100

Avots: LU LVaI, LPA 2004 (III-V)

Kā tika noskaidrots pētījuma gaitā, atšķirības latviešu valodas prasmē starp privātajos un valsts uzņēmumos strādājošiem nav īpaši lielas, tomēr zināmas tendences ir vērojamas. Ja starp privātajos uzņēmumos strādājošiem ir vairāk tādu, kas savas latviešu valodas zināšanas vērtē kā vājas vai *ļoti vājas*, tad valsts iestādēs strādājošo vidū nav neviena ar *ļoti vājām* valsts valodas zināšanām.

Labāku latviešu valodas prasmes pašnovērtējumu devuši respondenti ar augstāko izglītību, ierindas darbinieki un valsts/pašvaldību uzņēmumu/iestāžu vadītāji, biežāk sievietes nekā vīrieši.

Savu latviešu valodas prasmi ar pašvērtējumu *ļoti slikti* vai *slikti* biežāk vērtē privāto uzņēmumu vadītāji (tie vadītāji, kas savu latviešu valodas prasmi vērtē ar *ļoti slikti*, pēc tautības ir krievi) un respondenti vecumgrupā virs 50 gadu vecuma.

Respondentu latviešu valodas prasmes pietiekamība. Ja salīdzinām respondentu pašvērtējumā doto latviešu valodas prasmes līmeni ar dokumentos norādītajiem, respektīvi, valsts valodas prasmes pārbaudē iegūtajiem rezultātiem, atklājas interesanta likumsakarība. Krasa atšķirība vērojama, ja

salīdzinām valsts un privātos uzņēmumos strādājošo valodas prasmi pašvērtējumā un valsts valodas prasmes pakāpi pēc dokumentiem. Ja salīdzina valsts/pašvaldību uzņēmumos un privātos uzņēmumos strādājošos vadītājus, redzams, ka valsts un pašvaldību iestādēs visvairāk vadītāju nokārtojuši atestāciju 3. pakāpē – 12 cilvēki, bet vairums privātos uzņēmumos strādājošo vadītāju tikai 2. pakāpē – 68 cilvēki².

Valsts un pašvaldību uzņēmumos lielākai daļai aptaujāto ierindas darbinieku – 46 (63,90 %) valsts valodas zināšanas novērtētas 3. pakāpē, 12 (16,70 %) – 2. pakāpē un 7 (9,70 %) – 1. pakāpē. Savukārt privātajos uzņēmumos gandrīz puse aptaujāto – 256 (49,60 %) ieguvuši 2. pakāpi, apmēram vienāds skaits ieguvuši 3. pakāpi – 81 (15,70 %) un 1. pakāpi – 78 (15,10 %), turklāt šajā grupā samērā daudz ir tādu, kas atestāciju vispār nav kārtojuši – 61 (11,80 %)³.

2. tabula

Vai Jūs esat nokārtojis valsts valodas prasmes pārbaudi, kādā pakāpē?

	N	Kol %
3. pakāpe (3A, 3B)	179	24,15
2. pakāpe (2A, 2B)	337	45,48
1. pakāpe (1A, 1B)	92	12,42
Neesmu kārtojis	72	9,72
Nebija jākārto	30	4,05
Nav atbildējuši	31	4,18
Kopā	741	100

Avots: LU LVaI, LPA 2004 (III–V)

Šī nesakritība (salīdzināt 1. tabulu un 2. tabulu) vedināja uz domām, ka Liepājas uzņēmumos un iestādēs strādājošo latviešu valodas prasme varētu būt nepietiekama. Tomēr vairums respondentu neatkarīgi no tā, vai viņi strādā privātā vai valsts

² V. Ernstsons, D. Joma, L. Lauze, I. Pakse, J. Valdmanis. *Latviešu valodas prasme un lietojums Liepājā 2004. gadā*. – Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2004, 11.

³ Turpat, 13.

uzņēmumā, atbildējuši, ka viņu valodas prasme ir pietiekama (skat. 3. tabulu).

3. tabula

Vai, jūsuprāt, Jūsu latviešu valodas prasme ir pietiekama, lai veiktu savus tiešos darba pienākumus?

	N	Kol %
Pilnīgi pietiekama	261	35,22
Drīzāk pietiekama	311	41,97
Drīzāk nepietiekama	135	18,22
Pilnīgi nepietiekama	13	1,75
Nav atbildējuši	21	2,83
Kopā	741	100

Avots: LU LVaI, LPA 2004 (III-V)

Kā redzams tabulā, 77,19 % no visiem respondentiem uzskata, ka viņu valodas prasme ir pietiekama (savu valodas prasmi vērtējot kā *pilnīgi pietiekama* un *drīzāk pietiekama*). Respondenti (1,75 %), kuri savai latviešu valodas prasmei devuši novērtējumu *pilnīgi nepietiekama*, ir ar vidējo speciālo izglītību, gados vecākie respondenti vecumposmā virs 50 gadiem, biežāk privātā uzņēmuma vidējā līmeņa vadītāji vai ierindas darbinieki – fiziskā darba veicēji. Starp respondentiem, kas savu latviešu valodas prasmi vērtē kā pilnīgi nepietiekamu, nav neviena valsts vai pašvaldības uzņēmumā vai iestādē strādājošā. Tie ir privātuzņēmumu darbinieki. Tas liek domāt, ka šo uzņēmumu vadītājiem nav pretenziju pret sava darbinieka nepietiekamo latviešu valodas zināšanu līmeni. Tas apliecina darba devēja lingvistisko attieksmi (kā *pilnīgi nepietiekamu* savu latviešu valodas prasmi vērtē 3,3 % uzņēmumu vadītāji un 1,4 % ierindas darbinieki).

Respondentu atbilde par valodas prasmes pietiekamību saistīta ar latviešu valodas lietojuma biežumu respondenta darba vietā, ar to, vai pieprasījums pēc latviešu valodas pēdējā gada laikā ir pieaudzis vai samazinājies.

4. tabula

Kādā mērā Jūsu darba vietā pēdējā gada laikā tiek lietota latviešu valoda?

	N	Kol %
Ievērojami biežāk nekā iepriekš	217	29,29
Nedaudz biežāk nekā iepriekš	158	21,32
Nedaudz retāk nekā iepriekš	16	2,16
Ievērojami retāk nekā iepriekš	14	1,89
Latviešu valodas biežums nav mainījies	295	39,81
Latviešu valoda vispār netiek lietota	19	2,56
Nav atbildējuši	22	2,97
Kopā	741	100

Avots: LU LVaI, LPA 2004 (III–V)

Lai noskaidrotu, vai respondentu valodas prasme tiešām ir pietiekama, vai arī pietiekamības apziņa saistīta ar to, ka nav nepieciešamības pēc latviešu valodas darbā (latviešu valodas lietojuma biežums darba vietā pēdējā gada laikā nav mainījies), respondentiem tika jautāts, vai viņi izjūt grūtības, lietojot latviešu valodu darbā (skat. 5. tabulu).

Atbildot uz jautājumu, *Cik bieži, pildot savus darba pienākumus, minētajās situācijās Jums ir bijis grūti sazināties latviski nepietiekamas latviešu valodas prasmes dēļ?*, respondenti atzīst, ka biežāk grūtības rada neikdienišķas/ārkārtējas situācijas (vienlīdz bieži gan vadītājiem, gan ierindas darbiniekiem). Arī ekspresintervijā ar ierindas darbiniekiem kāds 30 gadus vecs Liepājas papīrfabrikas strādnieks atzina: *Tā uzreiz nevaru pateikt, kādās situācijās rodas grūtības. Laikam tad, kad vismazāk to esi gaidījis.*

Vienlīdz bieži grūtības rada sazināšanās pa telefonu (biežāk uzņēmumu vadītājiem nekā ierindas darbiniekiem), saskarsme ar klientiem (biežāk ierindas darbiniekiem nekā uzņēmumu vadītājiem). Salīdzinoši retāk grūtības latviešu valodas nepietiekamas prasmes dēļ respondentiem radušās saskarsmē ar kolēģiem. Iespējams, tāpēc, ka kolēģi bez aizspriedumiem ir gatavi mainīt runas kodu no latviešu valodas uz krievu valodu.

36,70 % no visiem respondentiem ir uzsvēruši, ka, sazinoties latviešu valodā, grūtības nekad nav izjutuši (biežāk vecumposmā

no 18 līdz 29 gadiem). 6,67 % respondentu atzinuši, ka bieži izjūt grūtības nepietiekamas latviešu valodas prasmes dēļ (vienlīdz bieži gan vīrieši, gan sievietes; biežāk privāto uzņēmumu darbinieki; respondenti ar pamatskolas vai vidējo/vidējo speciālo izglītību; ierindas darbinieki – fiziskā darba veicēji).

5. tabula

Cik bieži, pildot savus darba pienākumus, minētajās situācijās Jums ir bijis grūti sazināties latviski nepietiekamas latviešu valodas prasmes dēļ?

	Ikdienas saskarsmē ar kolēģiem		Saskarsmē ar klientiem		Sazinoties pa telefonu		Neikdienišķās/arkārtas situācijās	
	N	Kol %	N	Kol %	N	Kol %	N	Kol %
Bieži	34	4,59	42	5,67	47	6,34	74	9,99
Dažreiz	184	24,83	251	33,87	310	41,84	351	47,37
Nekad	382	51,55	261	35,22	257	34,68	188	25,37
Nav atbildējuši	141	19,03	187	25,24	127	17,14	128	17,27
Kopā	741	100	741	100	741	100	741	100

Avots: LU LVaI, LPA 2004 (III–V)

Pētījumā tika noskaidrots, kādās situācijās, veicot darba pienākumus, respondents izjūt/neizjūt latviešu valodas lietojuma grūtības. Interesanti bija secināt, ka nav būtisku atšķirību grūtību raksturojuma ziņā starp valsts un privātajos uzņēmumos strādājošo respondentu atbildēm, tomēr privātajos uzņēmumos nodarbināto liepājnieku darba specifika un, iespējams, arī zemāka valodas prasme biežāk rada grūtības saskarsmē ar klientiem. Taču uzmanīgu dara fakts, ka uz šo jautājumu neatbildējušo skaits ir procentuāli lielāks, nekā uz citiem jautājumiem neatbildējušo respondentu skaits. Te vēlreiz var atgādināt jau pētījuma publikācijā pieminēto faktu, ka aptauja tika uztverta kā personu kontrole un kā slēpta valodas prasmes pārbaude⁴. Tāpēc, iespējams, daudz neatbildējušo ir arī starp

⁴ Daudzi respondenti uzskatīja, ka notiek nevis socioloģisks pētījums, bet gan slēpta valsts valodas prasmes pārbaude, uzņēmuma un personu

valsts uzņēmumos strādājošajiem, no kuriem apmēram 1/3 respondentu nav novērtējusi savu latviešu valodas prasmi.

Kā redzams 6. tabulā, tad kopumā Liepājā strādājošajiem cittauniešiem biežāk ir saskarsmes situācijas ar klientiem un kolēģiem.

6. tabula

Ar ko Jums ir saskarsme, pildot savus ikdienas darba pienākumus?

	N	Kol %
Ar klientiem	403	54,39
Ar sadarbības partneriem	140	18,89
Ar kolēģiem	578	78,00
Nav atbildējuši	10	1,35
Kopā	741	

Avots: LU LVaI, LPA 2004 (III–V)

Tāpēc nevar noliegt, ka ikdienas saskarsmes situācijas un saskarsmes partneri ir viens no valodas vidi veidojošiem faktoriem gan darba vietās, gan ārpus tām.

Respondenti apgalvoja, ka viņiem grūtības visbiežāk sagādā latviešu valodas rakstīt- un runātprasme, retāk – lasītprasme. Ar savu latviešu valodas prasmes līmeni apmierinātāki ir gados jauni

kontrole. Tieši šīs neuzticēšanās dēļ tika saņemts tik daudz atteikumu gan no uzņēmumiem, gan arī no atsevišķiem potenciālajiem respondentiem. Tas vēlreiz parādīja, ka valodu jautājums pat šķietami labvēlīgā vidē ir diezgan ass un neērts. Aptaujā uzdrošinājās piedalīties galvenokārt tie liepājnieki, kuri ir pārliecināti par savu latviešu valodas prasmi, informēti par Valsts valodas likuma prasībām, savām iespējām un tiesībām. Tāpēc respondentus, kas piedalījās aptaujā, varētu uzskatīt par mērķgrupas sociālekonomiski aktīvāko daļu. Otra daļa no mērķa grupas aptaujā piedalīties atteicās. Līdz ar to pētījuma gaitā iegūtie dati situāciju, iespējams, raksturo mazliet labvēlīgāk, nekā tā patiesībā ir, jo tieši sociāli aktīvie minoritāšu pārstāvji ir tie, kas savā ikdienā visvairāk izjūt nepieciešamību apgūt valsts valodu un to arī dara. (sk. V. Ernststone, D. Joma, L. Lauze, I. Pakse, J. Valdmanis. *Latviešu valodas prasme un lietojums Liepājā 2004. gadā*. – LU Latviešu valodas institūts, 2004, 25.)

respondenti vecumposmā no 18 līdz 29 gadiem (jaunākie respondenti uzrāda labākas latviešu valodas zināšanas visos līmeņos).

Pēc atbildēm uz jautājumu *Cik bieži Jums sagādā grūtības latviešu valodas lietošana, pildot savus darba pienākumus?* bija iespējams secināt, ka lielākās grūtības respondentiem sagādā rakstīšana latviešu valodā un runāšana latviski, respektīvi, produktīvās valodas prasmes. Reproductīvi lietojot latviešu valodu, grūtības rodas retāk. Respondenti atzīst, ka īpašas problēmas nesagādā lasīšana un klausīšanās latviešu valodā. Līdzīgi secinājumi jau tika izdarīti, analizējot atbildes uz jautājumu *Kādā mērā Jūs protat latviešu valodu?*

7.1. tabula

Cik bieži Jums sagādā grūtības latviešu valodas lietošana, pildot savus darba pienākumus?

	Klausīšanās		Runāšana	
	N	Kol %	N	Kol %
Ļoti bieži	17	2,71	27	4,3
Bieži	71	11,46	144	22,93
Reti	187	29,78	210	33,44
Ļoti reti	160	25,48	77	12,26
Nav atbildējuši	192	30,57	170	27,07
Kopā	628	100	628	100

Avots: LU LVAI, LPA 2004 (III-V)

7.2. tabula

Cik bieži Jums sagādā grūtības latviešu valodas lietošana, pildot savus darba pienākumus?

	Lasīšana		Rakstīšana	
	N	Kol %	N	Kol %
Ļoti bieži	15	2,39	42	6,69
Bieži	63	10,03	142	22,61
Reti	183	29,14	196	31,21
Ļoti reti	164	26,11	88	14,01
Nav atbildējuši	203	32,33	160	25,48
Kopā	628	100	628	100

Avots: LU LVAI, LPA 2004 (III-V)

2.2. Latviešu valodas lietojums

Kā zināms, valodas/valodu lietojuma pieradumi atšķirīgās vidēs (saziņas situācijās, vietās) ir atšķirīgi. Nereti šis atšķirīgums rada stereotipiskus priekšstatus par runātājiem, kas dzīvo un strādā atšķirīgās vidēs, piemēram, pieņēmums, ka valsts un pašvaldību iestādēs strādājošie ir galvenokārt latvieši un tāpat tur ir latviska vide. Savukārt privātajos uzņēmumos, kurus vada vai kuru īpašnieki ir krievu valodā runājošie, ir izteikti krieviska, latviešu valodai nedraudzīga vide. Mūsu pētījums šos minējumus nepierāda.

Tomēr bija interesanti aplūkot liepājnieku lingvistiskās uzvedības īpatnības darba vietā atkarībā no tā, vai uzņēmums, kurā strādā respondents, ir privāts vai valsts/pašvaldības uzņēmums. Bija pārsteidzoši secināt, ka daudzos gadījumos procentuāli neatšķiras privātajos un valsts uzņēmumos strādājošo atbildes, respektīvi, gan valsts uzņēmumos strādājošo, gan privātajos uzņēmumos strādājošo liepājnieku lingvistiskie paradumi un uzvedība ir līdzīga.

Atšķirības vairāk vērojamas dzimuma, vecuma, izglītības, ieņemamā amata, nodarbošanās u.c. šķēsgriezumos, bet strādājošo cittautiešu lingvistiskos paradumus (valodas izvēli un lietojumu) ne vienmēr ietekmē uzņēmuma īpašuma forma. Tomēr atšķirības vērojamas valodu izvēles konsekvencē, ja salīdzinām valsts un privātajos uzņēmumos strādājošo atbildes. Atbildes uz jautājumu par valodas izvēli atkarībā no saziņas vietas un situācijas, kurā nonāk respondents, kurš ir darba attiecībās, liecina par privātā un valsts uzņēmumā strādājošo lingvistiskajiem paradumiem un zināmu ikdienas rutīnas ietekmi uz valodu izvēli dažādās situācijās, arī tajās, kas nav tieši saistītas ar darba pienākumu izpildi.

Kā pētījuma gaitā varēja secināt, privātā uzņēmumā strādājošie ir mobilāki, dinamiskāki (svārstīgāki?) valodu (latviešu, krievu) izvēlē atkarībā no vietas, kurā viņi komunicējas. Valsts iestādēs strādājošie cittautieši ir konsekvētāki latviešu valodas lietojuma ziņā. Tomēr kopumā var teikt, ka gan valsts uzņēmumā, gan privātā uzņēmumā

strādājošo valodas izvēli ietekmē saziņas vieta. Jo oficiālāka, valstiskāka ir vieta vai situācija, jo vairāk respondentu norāda, ka šajā vietā viņi runā *galvenokārt latviski* vai *latviski biežāk nekā krieviski*. Jo situācija, saziņas vieta kļūst neformālāka, ne tik publiska, mazāk oficiāla, privātāka, jo vairāk respondentu norāda, ka šajā gadījumā viņi runā *krieviski biežāk nekā latviski*.

8. tabula.

Kādā valodā personiski Jūs runājat minētajās vietās?

	Uz ielas, veikalā, citās sabiedriskās vietās		Darbā		Valsts, pašvaldības iestādēs	
	N	Kol %	N	Kol %	N	Kol %
Galvenokārt vai tikai latviski	69	9,31	92	12,42	254	34,28
Latviski vairāk/biežāk nekā krieviski	181	24,43	207	27,94	202	27,26
Krieviski vairāk/biežāk nekā latviski	341	46,02	300	40,48	165	22,27
Galvenokārt vai tikai krieviski	121	16,33	123	16,6	92	12,41
Angliski	-	-	2	0,27	-	-
Nav atbildes	29	3,91	17	2,29	28	3,78
Kopā	741	100	741	100	741	100

Avots: LU LVAI, LPA 2004 (III-V)

9. tabula

Kādā valodā Jūsu darba vietā notiek darba apspriedes, darbā pieņemšanas intervijas, sapulces utt.?

	N	Kol %
Galvenokārt vai tikai latviski	186	25,10
Latviski vairāk/biežāk nekā krieviski	168	22,67
Krieviski vairāk/biežāk nekā latviski	190	25,64
Galvenokārt vai tikai krieviski	174	23,48
Angliski	3	0,41
Nav atbildējuši	20	2,70
Kopā	741	100

Avots: LU LVAI, LPA 2004 (III-V)

Pētņiekus pārsteidza fakts, ka pat valsts/pašvaldības iestādēs/organizācijās joprojām darba apspriedēs un sapulcēs paralēli latviešu valodai tiek lietota krievu valoda, bet ceturtā daļa respondentu (gan valsts, gan pašvaldības uzņēmumos strādājošie) norāda, ka sapulces un darba apspriedes krievu valodā ir biežāk nekā latviski. Tas nozīmē, ka katra darba ņēmēja ikdienā līdztekus latviešu valodai var tikt lietota krievu valoda pat uzņēmuma iekšējā komunikācijā (kas nav vērsta uz klientiem vai sadarbības partneriem). Šī problēma būtu dziļāku pētījumu vērtā, jo jautājums *Kādā valodā Jūsu darba vietā notiek darba apspriedes, darbā pieņemšanas intervijas, sapulces utt.?* sniedza atbildi uz to, kāds ir valodu lietojums darba vietā oficiālajā saziņā formālā vidē – sapulcēs, apspriedēs. Tātad visa uzņēmuma, organizācijas vadības līmenī. Tas ļauj spriest par reālo valodu lietojumu uzņēmuma iekšējā mutvārdu komunikācijā, kas var palikt apslēpta apmeklētāju, klientu ausīm un netiek īpaši pakļauta valsts valodas lietojuma kontroles institūcijām.

Šādās saziņas situācijās profesionālajā saskarsmē starp kolēģiem bija redzama krasa atšķirība starp valsts un privātajos uzņēmumos strādājošo atbildēm. Turklāt šajā saziņas sfērā (uzņēmuma darbiniekiem iekšējā komunikācijā) līdztekus latviešu un krievu valodai jau ienākusi angļu valoda. Šī problēma (tendence) būtu pētāma dziļāk un arī citā šķērsgriezumā, piemēram, cilvēktiesību aspektā, jo neskaidrs paliek jautājums, vai latviešiem, pildot tiešos darba pienākumus, tiek pilnībā nodrošinātas tiesības lietot valsts valodu. Lai izdarītu secinājumus par to, kādas valodas izmanto ekonomiski aktīvie liepājnieki, nepieciešams turpināt šo pētījumu un noskaidrot arī latviešu viedokli.

The Dynamics of the Official Language Use as Assessed by the Economically Active Russian-Speaking Population of Liepaja

Summary

The sociolinguistic study "A Survey of Language Needs and Language Use in Liepaja" and the poll data of the economically active

non-Latvians of Liepaja acquired during the survey form the basis of the publication. The aforementioned study is the first broad sociolinguistic study, which analyzes comprehensively the Latvian language proficiency and use within a single linguistic group of a single city.

The first part of the publication provides a description of the socioeconomic situation in Liepaja – the third largest city of Latvia.

The second part describes more extensively the language situation in Liepaja. The authors of the publication analyze the official language proficiency of the economically active non-Latvians in Liepaja – both in the respondents' self-assessment and depending on whether the Latvian language proficiency of the respondents is sufficient to carry out their everyday job responsibilities. The publication concludes with an analysis of the frequency of Latvian language use.

The publication evaluates communication situations, in which, while performing their job responsibilities, non-Latvians encounter difficulty of communicating in Latvian due to insufficient Latvian language proficiency most frequently. Most often, difficulties are created by extraordinary, emergency situations. Difficulties in telephone communication and communication with clients are equally frequent. The respondents have encountered difficulties of communicating with their colleagues due to insufficient Latvian language proficiency comparatively less frequently, because the Latvian-speaking colleagues, not confined by prejudice, are ready to switch their speech code from Latvian to Russian. The authors have concluded that non-Latvians encounter greater difficulties with *writing* in Latvian and *speaking* in Latvian, i.e., the productive language skills. Difficulties arise less frequently when Latvian is used reproductively. The respondents admit that *reading* and *listening* in Latvian does not cause them particular problems.

When analyzing how frequently Latvian is chosen for use in everyday social and work life, the authors concluded that it is the place of communication that influences the choice of language the employees of both public and private companies make. The more official and state-related the place or the situation, the more respondents indicate that they use *mainly Latvian* or *Latvian more often than Russian*. If the situation or the place of communication becomes less formal and less public, the more respondents indicate that they speak *Russian more often than Latvian*.

The authors of this publication were surprised by the fact that even in the state and local government institutions Russian is still used alongside with Latvian during work meetings and discussions, and a quarter of the respondents (employees of public and local government companies alike) indicate that work meetings are conducted *in Russian more often than in Latvian*. This means that in the everyday life of an employee Russian may be used alongside Latvian even in the company's internal communication (that is not directed toward clients or cooperation partners). This problem should be studied more profoundly from the human rights perspective, because the question, whether Latvians are fully guaranteed their rights to use the official language when carrying out their job responsibilities, remains unclear. To make conclusions about which languages the economically active inhabitants of Liepaja are using, it is necessary to continue this research and find out the opinion of Latvians as well.

Vineta PORIŅA

Valodu kontakti sociolingvistiskajā skatījumā

Valodu kontaktu sakarā populāra ir Pētera Neldes (*Nelde*) 1987. gada izteiktā hipotēze žurnālā "Multilingual and Multicultural Development" – valodu kontakti rada konfliktus (Nelde, 1987, 33). Tomēr dažādās valodas situācijās var redzēt, ka valodu kontakti ne vienmēr rada konfliktus, turklāt konfliktē nevis pašas valodas, bet gan to runātāji. Parasti novērots, ka tad, ja etnisko minoritāšu pārstāvji ir funkcionāli bilingvi dzimtajā un mītnes zemes oficiālajā valodā, konflikti uz valodu atšķirības pamata neveidojas.

Bilingvisma pētnieki Ulrihs Veinreihis (*Weinreich*) un Einars Haugens savos pētījumos arī uzsvēruši tieši valodu lietotāju lomu valodu kontaktos. U. Veinreihis raksta: "Valodu kontaktu atrašanās vieta ir bilingva prātā." Savukārt E. Haugens atzīst: "Bilingvisma atrašanās vieta ir indivīda prātā." (cit. pēc Lehiste, 1988, 28) Tātad būtībā tās nav valodas, kas nonāk kontaktā cita ar citu, bet runātāji. Valodu kontaktus var uzskatīt par joslu, kurā saskaras individuālais un sociālais bilingvisms, jo tādi sociālā bilingvisma aspekti kā konkrētas valodas vieta valodu hierarhijā valstī, tās prestižs, vieta izglītības sistēmā u. c. nosaka individuālā bilingvisma aspektus – otrās valodas prasmes līmeni, indivīdu attieksmi pret noteiktu valodu, otrās valodas apguves motivāciju, valodas izvēli savstarpējā saziņā utt.

Dažādu etnisko grupu pārstāvju savstarpējos kontaktos vienmēr pastāv saziņas valodas izvēles problēma, kuras risinājums atkarīgs galvenokārt no sarunas partneru valodu prasmes (monolingvs, bilingvs savā un partnera valodā), kā arī no attieksmes pret savu un partnera valodu, šo valodu prasmes līmeņa u. c. faktoriem. Valodu kontaktu aspektā, ņemot vērā to, ka Latvijā nav latviski monolingvāla etnosa, bet ir krieviski monolingvāli etnosi, svarīgi ir vairāki individuālā un sociālā bilingvisma jautājumi. Turpmāk publikācijā tiks aplūkoti šādi jautājumi:

1) latviešu, krievu un angļu valodas augstākā līmeņa prasmju nozīmīgums;

2) 2004. gada mazākumtautību izglītības reformas jautājums;

3) mazākumtautību vecāku izvēle bērnu skolas jautājumā.

2004. gada novembrī – decembrī tika veikta apjomīga Baltijas Sociālo Zinātņu institūta (BSZI) aptauja, kurā bija iekļauti īpaši aktuāli jautājumi par valodas situāciju un mazākumtautību bilingvālās izglītības rezultātiem. Diemžēl šīs aptaujas rezultāti vai nu tiek maz popularizēti, vai arī datu interpretācija ir atrauta no pašiem datiem. Īpaši tas sakāms par mazākumtautību bilingvālās izglītības reformas jautājumu analīzi. Tas arī ir viens no iemesliem, kas pamudināja ielūkoties datos un analizēt iepriekšminētos jautājumus.

2004. gada novembra – decembra aptaujā pavisam aptaujāti 2004 respondenti visā Latvijā vecumā no 15 līdz 74 gadiem. 1155 respondentu dzimtā valoda bija latviešu, 765 – krievu valoda un 84 respondentiem – cita valoda.

Valodas prasmes jautājums

Tabulā redzami dati par atbildēm uz jautājumu "Cik svarīgi, lai Latvijas iedzīvotāji brīvi pārvaldītu latviešu, krievu un angļu valodu?". No aptaujas datiem iekļaušanai tabulā izvēlētas tikai to respondentu atbildes, kuri atbildējuši, ka valodu brīva pārvaldīšana ir vai nu 1) ļoti svarīga, vai 2) mazsvarīga. Tabulā iekļautas tās respondentu grupas, kas veidotas atbilstīgi tautībai, vecuma grupai, piederībai konkrētajam reģionam un izglītībai.

Cik svarīgi, lai Latvijas iedzīvotāji brīvi pārvaldītu latviešu, krievu un angļu valodu?

(2004. gada novembris / decembris)

Grupas		Latviešu valodas brīva pārvaldīšana, %		Krievu valodas brīva pārvaldīšana, %		Angļu valodas brīva pārvaldīšana, %	
		Ļoti svarīgi	Nemaz nav svarīgi	Ļoti svarīgi	Nemaz nav svarīgi	Ļoti svarīgi	Nemaz nav svarīgi
Tautība	Latvieši	80,5	0,4	18,7	4,6	28,2	4,0
	Krievi	37,8	3,3	28,6	2,1	26,6	4,9

	Cita	44,3	1,9	24,2	1,2	28,5	7,9
Vecums	15–34	62,1	1,7	23,0	3,9	32,1	3,1
	35–49	61,4	1,1	22,9	2,8	26,3	3,6
	50–74	66,0	1,6	21,5	3,7	24,1	7,0
Reģions	Rīga	40,4	3,6	14,2	5,0	15,4	8,9
	Vidzeme	79,2	0,0	31,8	1,2	37,2	3,5
	Kurzeme	86,7	0,0	14,5	6,3	20,0	1,8
	Zemgale	82,3	0,0	28,4	2,6	33,9	0,9
	Latgale	49,3	2,2	26,7	2,4	39,3	3,3
Izglītība	Nepabeigta vidējā	64,0	1,4	19,2	3,2	21,7	6,8
	Vidējā, vid.speciālā	63,1	1,2	22,9	3,6	29,0	3,4
	Augstākā	62,6	2,9	27,1	3,7	34,1	4,6

(Valoda, 2004, 104–106)

Uz jautājumu "Cik svarīgi, lai Latvijas iedzīvotāji brīvi pārvaldītu latviešu valodu?", resp., lai indivīda receptīvās un produktīvās latviešu valodas prasmes būtu augstākajā pakāpē, atbildējuši visi aptaujas respondenti. To, ka brīvi pārvaldīt latviešu valodu ir ļoti svarīgi, uzskatījuši 63,3 % respondentu. To, ka tas ir diezgan svarīgi, atbildējuši 29,3 % respondentu. Atbildi "ne pārāk svarīgi" devuši 5,4 %, un to, ka "tas nemaz nav svarīgi" atbildējuši tikai 1,5 %. Grūti atbildēt uz šo jautājumu bijis 0,5 % respondentu.

Skatoties atbildes atkarībā no respondentu sadalījuma pēc tautības, redzam, ka atbildi "ļoti svarīgi, lai Latvijas iedzīvotāji brīvi pārzinātu latviešu valodu", devuši 80,5 % latviešu un tikai 37,8 % krievu respondentu. Krievi vairākumā gadījumu uz šo jautājumu atbildējuši, ka brīvi pārvaldīt latviešu valodu ir diezgan svarīgi. Tikai 3,3 % krievu uzskata, ka latviešu valodu pārvaldīt brīvi nemaz nav būtiski.

Aplūkojot aptaujas datus, var redzēt šādu sakarību: jo respondentu izglītības līmenis ir zemāks, jo svarīgāk viņiem šķiet tas, lai latviešu valodu valsts iedzīvotāji pārvaldītu brīvi (Valoda, 2004, 104). Liela daļa šīs grupas respondentu ir gados jauni

cilvēki, kuri vēl mācās vai tikko ir beiguši skolu, kurā reforma jau tiek realizēta, un šo atbildi var uzskatīt par bilingvālās izglītības reformas rezultātu. 62,6 % respondentu ar augstāko izglītību atbildējuši, ka ir ļoti svarīgi, lai iedzīvotāji brīvi pārvaldītu latviešu valodu. Tā uzskatījuši arī respondenti ar vidējo, vidējo speciālo izglītību – 63,1 % un ar nepabeigtu vidējo izglītību – 64 % respondentu.

Pretstats minētajai atbilžu atkarībai no izglītības vērojams atbildēs uz jautājumu "Cik svarīgi, lai Latvijas iedzīvotāji brīvi pārvaldītu krievu valodu?" (Valoda, 2004, 105): jo respondentu izglītības līmenis augstāks, jo lielāks procentuālais to respondentu īpatsvars, kas atbildējuši, ka ir "ļoti svarīgi, lai iedzīvotāji brīvi pārvaldītu krievu valodu"; ar augstāko izglītību tādu ir bijis 27,1 %, ar vidējo, vidējo speciālo izglītību – 22,9 %, savukārt ar nepabeigtu vidējo izglītību – 19,2 % respondentu.

Līdzīga saistība respondentu izglītībai ar atbildi par to, ka valodas prasme augstākajā līmenī ir ļoti būtisks aspekts, redzama atbildēs uz jautājumu par angļu valodas brīvu pārvaldīšanu. Uz jautājumu "Cik svarīgi, lai Latvijas iedzīvotāji brīvi pārvaldītu angļu valodu?" 34,1 % respondentu ar augstāko izglītību, 29 % – ar vidējo, vidējo speciālo izglītību, 21,7 % – ar nepabeigtu vidējo izglītību atbildējuši, ka tas ir ļoti svarīgi. Interesanti, ka daļījumā pēc piederības kādam reģionam vai Rīgai, viszemākais procentuālais respondentu īpatsvars, kas atbildējuši, ka ir ļoti svarīgi, lai Latvijas iedzīvotāji brīvi pārvaldītu angļu valodu, ir Rīgā aptaujātiem respondentiem (15,4 %), visaugstākais – Latgales reģiona respondentiem (39,3 %). Daudz augstāks šādas atbildes īpatsvars ir arī Vidzemes (37,2 %), Zemgales (33,9 %) un Kurzemes (20 %) reģionu respondentu atbildēs. Rīgā arī ir visaugstākais negatīvi atbildējušo respondentu īpatsvars: 8,9 % respondentu Rīgā uzskata, ka nav svarīgi, lai Latvijas iedzīvotāji brīvi pārvaldītu angļu valodu (Valoda, 2004, 106).

Aplūkojot tabulas datus, redzams, ka jautājumā par to, vai ir būtiski, lai iedzīvotāji brīvi pārvaldītu krievu valodu, kopumā atbildējušo īpatsvars ir zemākais gan starp pozitīvi, gan negatīvi atbildējušiem. Tas liecina par konkrētās valodas popularitātes, ietekmes mazināšanos valodu kontaktu situācijās. Interesanti, ka

arī paši krievi latviešu valodas brīvu pārvaldīšanu uzskatījuši par svarīgāku nekā krievu valodas brīvu pārvaldīšanu. Tas vērojams arī to respondentu atbildēs, kuri nav ne latvieši, ne krievi. Analizējot šos datus, var secināt, ka krievu un angļu valoda aplūkotā jautājuma sakarā nav nopietnas konkurentes latviešu valodai.

Salīdzinot 2003. gada oktobra – 2004. gada janvāra un 2004. gada novembra un decembra BSZI aptaujas, tomēr redzams, ka to latviešu īpatsvars, kas uzskatījuši, ka ir ļoti svarīgi iedzīvotājiem brīvi pārvaldīt latviešu valodu, ir kāpis no 77 % 2003. gadā līdz 80,5 % 2004. gadā. Nepilna gada laikā samazinājies savukārt šai pašā jautājumā krievu un citu tautību respondentu pozitīvo atbilžu īpatsvars (no 46 % 2003. gadā līdz 38 % 2004. gadā un no 56 % 2003. gadā līdz 44,3 % 2004. gadā (Valoda, 2003 / 2004, 48). Šis kritums procentuālajā īpatsvarā konstatējams atbildē "ļoti svarīgi, lai Latvijas iedzīvotāji brīvi pārvaldītu latviešu valodu". Savukārt, salīdzinājumā ar iepriekšējām aptaujām, šīs grupas respondenti biežāk atbildējuši "diezgan svarīgi". Pārmaiņas respondentu īpatsvarā ietekmējušas dažādas ar valodas un izglītības politikas jautājumiem saistītas publikācijas un kampaņas plašsaziņas līdzekļos galvenokārt krievu un atsevišķos gadījumos – latviešu valodā.

Salīdzinot 2003. gada oktobra un 2004. gada janvāra aptauju ar 2004. gada nogales aptauju, redzams, ka grupās sadalījumā pēc tautības atbildēs uz jautājumu "Cik svarīgi, lai iedzīvotāji brīvi pārvaldītu krievu valodu?" palielinājies latviešu īpatsvars, kas atbildējuši "ļoti svarīgi", un palielinājies to krievu īpatsvars, kas uzskatījuši, ka krievu valodu jāpārvalda brīvi (no 25 % 2003. gada oktobrī un 2004. gada janvārī līdz 28 % 2004. gada nogalē), bet samazinājies citu tautību respondentu pozitīvās atbildes īpatsvars uz šo jautājumu.

Angļu valodas sakarā visās grupās dalījumā pēc tautības 2004. gada nogalē salīdzinājumā ar 2003. gada oktobra un 2004. gada janvāra aptauju ir jūtami palielinājies to respondentu īpatsvars, kuri uzskatījuši, ka ir ļoti svarīgi, lai visi Latvijas iedzīvotāji brīvi pārvaldītu angļu valodu (latviešiem no 23 % līdz 28 %, krieviem – no 19 % līdz 26,6 %, citu tautību

respondentiem no 25 % līdz 28,5 %). Visās grupās dalījumā pēc tautības pieaudzis arī to respondentu īpatsvars, kuri domā, ka nemaz nav svarīgi brīvi pārvaldīt angļu valodu.

Mazākumtautību vecāku izvēle skolu jautājumā

Aktuāla pēdējos gados gan valodas, gan izglītības politikā bijusi mazākumtautību izglītības reforma. Ko respondenti, kuru dzimtā valoda nav latviešu valoda, 2004. gada novembrī un decembrī ir atbildējuši uz jautājumu par izglītības reformu un skolu izvēli saviem bērniem? No visiem aptaujātajiem 31,2 % respondentu bērni mācījās skolās ar latviešu mācībvalodu; 67,6 % – skolās, kuras realizē mazākumtautību bilingvālās izglītības programmu; 2,3 % – skolās ar citu mazākumtautību mācībvalodu (igauņu, ukraiņu u. c. valodu).

Vērojams, ka vecākiem, kuru dzimtā valoda nav latviešu valoda un kuriem ir augstākā izglītība, salīdzinājumā ar citām grupām dalījumā pēc izglītības līmeņa, ir lielāka tendence sūtīt savus bērnus skolās ar latviešu mācībvalodu. Vidzemē un Zemgalē ir visaugstākais to respondentu (kuru dzimtā valoda nav latviešu valoda) īpatsvars, kuri atbild, ka izvēlējušies saviem bērniem skolas ar latviešu mācībvalodu (Vidzemē – 57,1 % un Zemgalē – 65,6 %).

Uz jautājumu "Kāpēc izvēlējāties skolu ar latviešu mācībvalodu?" tiek atbildēts šādi:

1) lai bērnam nebūtu problēmas ar latviešu valodu; tā uzskatījuši 44,9 % no visiem respondentiem,

2) 35,8 % respondentu vēlas, lai bērns būtu bilingvs, resp., pārvaldītu gan latviešu, gan krievu valodu,

3) lai bērns apgūtu savu dzimto valodu – tā uzskata 18,8 % respondentu. To varētu skaidrot divējādi: pirmkārt, vecāki var uzskatīt par savu bērnu dzimto valodu tādu valodu, kas atšķiras no vecāku dzimtās valodas; otrkārt, vairāku respondentu dzimtā valoda nav latviešu valoda, bet viņi var sevi uzskatīt par latviešiem.

Uz jautājumu "Kādēļ izvēlējāties skolu ar krievu mācībvalodu?" savukārt lielāko īpatsvaru veido šādas atbildes:

- 1) lai bērns pārvaldītu gan krievu, gan latviešu valodu (tā atbildējuši 31,6 % respondentu),
- 2) lai bērns prastu savu dzimto valodu (25,7 %),
- 3) šāda skola piedāvā labāku izglītības kvalitāti (18,2 %) (Valoda, 2004, 100).

Savukārt izvēlēties skolu ar citu mācībvalodu, spriežot pēc aptaujas atbildēm, pirmkārt, mudinājis fakts, ka tajā ir labāka izglītības kvalitāte. Tā atbildējuši 67,4 % no visiem aptaujātajiem respondentiem, kuru dzimtā valoda nav latviešu. Otrkārt, nozīme bijusi vēlmei attīstīt bērna bilingvismu (16,3 %).

Mazākumtautību izglītības reformas jautājums

Uz aptaujas jautājumu "Cik, jūsuprāt, ir svarīgi, lai krievu vidusskolās 2004. gadā būtu notikusi pāreja uz mācībām bilingvāli (t. i., 60/40 %)?" 40,1 % no visiem respondentiem ir atbildējuši, ka svarīgi, lai tas būtu noticis, kā plānots, sākot ar 2004. gadu (iepriekšējās aptaujās tā uzskatījuši 41 % respondentu 2002. gada nov. un 2003. gada janv. aptaujā un 43 % – 2003. gada okt. un dec. aptaujā), un 25 % respondentu atbildējuši, ka pāreja uz mācībām latviski vispār nav nepieciešama (23 % – 2002. gada nov. un 2003. gada janvāra aptaujā; 25 % – 2003. gada okt. un dec. aptaujā). Samērā augsts īpatsvars, salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu aptaujām, ir tiem respondentiem, kas izvēlējušies atbildi "šis jautājums mani vispār neinteresē" (16,2 % respondentu) (11 % bija 2002. un 2003. gada aptaujā; 12 % – 2003. okt. un dec.). Maz ir to respondentu, kuri domā, ka pāreja varētu notikt vēlāk (4 %, 6 % un 1,5 % attiecīgi min 2005. gadu; 2006. gadu, 2007.–2010. gadu vai vēlāk). Salīdzinājumā ar iepriekšējām aptaujām, šis rādītājs ir krities, jo 2002.–2003. gada janvārī šādi atbildēja attiecīgi 8 %, 11 %, 1 % un 2003. gada nogalē – 7 %, 10 % un 1 %. Tā ir bieži vērojama sabiedrības reakcija uz jau notikušiem faktiem ar pozitīvu ietekmi. Tātad, kopš reforma sākta 2004. gadā, mazāk ir kļuvis to respondentu, kuri šaubās par to, vai tā nav sākta pārāgri.

Secinājumi

Valodu kontakti sociolingvistiskajā skatījumā nozīmē kontaktus un nereti arī konfliktus starp valodas runātājiem. Ja mazākumtautību indivīdi ir multilingvāli un pārvalda gan oficiālo, gan savu dzimto valodu, konflikti uz valodas atšķirības pamata parasti neveidojas.

Pēdējo gadu aptaujās redzams, ka ar katru gadu jūtami pieaug to iedzīvotāju īpatsvars, kuri uzskata, ka latviešu valoda katram Latvijas iedzīvotājam ir jāpārvalda brīvi.

Nepilna gada laikā ir palielinājies to krievu (no 24,8 % līdz 28,6 %) un arī latviešu (no 12 % līdz 18,7 %) īpatsvars, kuri domā, ka krievu valodu ir nepieciešams brīvi pārvaldīt katram Latvijas iedzīvotājam. Savukārt samazinājies (no 28 % līdz 24,2 %) citu tautību respondentu īpatsvars, kuri atbildējuši tāpat.

Pieaudzis to iedzīvotāju īpatsvars, kuri uzskata, ka katram Latvijas iedzīvotājam nepieciešams brīvi pārvaldīt angļu valodu. Īpaši tas vērojams Latgales reģiona respondentu atbildēs. Zemākais šādi atbildējušo īpatsvars vērojams starp Rīgas respondentiem. Iespējams, to var skaidrot ar liela funkcionāli monolingvāla krievu etnosa eksistenci tieši Rīgā.

Mazākumtautību vecākiem, kas izvēlējušies skolu ar latviešu mācībvalodu, izvēles pamatojumā galvenokārt dominē atbilde – lai bērnam nebūtu problēmas ar latviešu valodu; krievu mācībvalodas skolu izvēle motivēta ar vēlmi attīstīt latviešu/krievu valodas bilingvismu; izvēli par labu skolai ar kādu citu mācībvalodu noteicis fakts, ka tajās ir labāka izglītības kvalitāte.

Maz ir to respondentu, kas uzskata, ka mazākumtautību izglītības reformu vajadzētu atlikt uz vēlāku laiku. Aptaujā pēc 2004. gada reformas sākuma, salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu aptaujām, par 1–2 procentpunktiem samazinājies to respondentu īpatsvars, kuri uzskata, ka reformu vajadzētu atlikt.

Lai iegūtu objektīvu informāciju par bilingvālās izglītības reformu un mazākumtautību vecāku izvēli skolu jautājumos, vispirms būtu jāaplūko datu pirmavots, jo aptauju rezultāti bieži vien ievērojami atšķiras no to interpretācijas.

Literatūra

1. Nelde P. H. (1987). Language Contact Means Conflicts. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, Vol. 8, No.1/2, pp. 33–42.
2. Lehiste I. (1988). *Lectures on Language Contacts*. Cambridge, Mass., London; The MIT Press, 119 p.
3. Valoda (2003/2004). *Baltijas Sociālo Zinātņu institūts*, 108 lpp.
4. Valoda (2004). *Baltijas Sociālo Zinātņu institūts*, 107 lpp.

Language contacts in the sociolinguistical outlook*Summary*

This paper deals with analysis of data about the language situation problems and questions concerning bilingual education reform in Latvia.

The language contacts are considered a borderline where social and individual bilingualism meets. Such aspects of social bilingualism as spread of the languages, hierarchy, prestige, etc. influence the aspects of individual bilingualism – the level of proficiency in two and more languages, interference and convergence of the languages in speech of bilinguals, individuals' attitude towards language, motivation to learn, choice of education in a definite language, etc.

During the last years in sociological and sociolinguistical surveys it is seen that with every year the number of those respondents who think that Latvian is necessary to know fluently by every inhabitant of the state is growing.

The proportion of those who think that every inhabitant has to know English fluently is increasing, especially in Latgale region. It sounds as a paradox, but Riga has the lowest proportion of positive answers to this question. Probably it could be explained by the existence of large functional monolingual group of Russians in the capital of Latvia.

After incidents in 2004 connected with the reform of minority education at secondary level the proportion of those Russians who think that Russian language is necessary to know fluently by every inhabitant of Latvia has increased by 4 per cent, but within of other ethnoses the proportion has decreased. The proportion of Latvians positive on this point has increased, mostly connected with the high level of tolerance towards other ethnoses.

In the data concerning minority education reform in secondary level it is obvious that few minority inhabitants think that it is necessary to start the reform later than in 2004. After the starting of the reform the number of those who were thinking that reform has to be postponed, has decreased.

In general it is possible to conclude that the Latvian language positions in relation with other languages are good in all social groups.

Interpreting of data about bilingual education reform and minority parents choice of education of their children, it is important to study data as an objective source.

GRĀMATU APSKATS

Onomastica Lettica, 2. laidiens. Sastādītāja Dzintra Hirša. – Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2004, 360 lpp.

Latviešu valodas institūta sagatavotais un izdots zinātnisko rakstu krājums *Onomastica Lettica*, kā priekšvārdā norāda sastādītāja Dz. Hirša, iecerēts kā regulārs izdevums, lai informētu zinātniekus un Latvijas sabiedrību par pētījumiem onomastikā. Šķiet, tas pilnā mērā izdevies, jo krājuma tematika ir plaša.

Salīdzinot otro laidieni ar pirmo šīs sērijas rakstu krājumu, kas iznācis jau krietni pāsen – 1990. gadā, pamanāmas vairākas labas iezīmes: labāka ir iespiedkvalitāte, labāks ir papīrs, atvērtāks ir kļuvis skatījums uz Eiropas onomastisko telpu. Līdzās tradicionālajiem baltu īpašvārdu cilmes jautājumiem krājumā pārstāvēti jauni un latviešu valodniekiem svešāki temati: mūsdienu Igaunijas krievu personvārdi (*A. Husara*, 269.–281. lpp.), Somijas slenga vietvārdi (*L. Balode*, 232.–238. lpp.), somu pieredze jaunu analīzes metožu – datorprogrammas – izmantošanā, pētot Somijas hidronīmus (*A. Leino*, 239.–268. lpp.). Prieks par horvātu valodnieku plašo un mērķtiecīgo darbību īpašvārdu apzināšanā un pētniecībā (*D. Brozoviča-Rončeviča*, 282.–295. lpp.). Noderīga ir informācija par Apvienoto Nāciju Organizācijas Ģeogrāfisko nosaukumu ekspertu grupas 22. sesiju (*V. Strautniece*, 296.–303. lpp.), jo mūsdienās ģeogrāfisko nosaukumu standartizācijas jautājumi ir aktuāli.

Tāpat aktuāls ir jautājums par citvalodu vārdu un uzvārdu rakstību latviski, kas risināts un izšķirts pat LR Satversmes tiesā (*Dz. Hiršas* komentārs un tiesas spriedums 304.–327. lpp.).

Latviešu resp. baltu onomastikas jautājumu problemātiku krājumā pārstāv 11 raksti (5.–231. lpp.), kurus Dz. Hiršai izdevies veiksmīgi sagrupēt, ievērojot rakstu tematiku un valodas (lietuviešu un krievu valodā rakstītiem darbiem pievienoti samērā plaši kopsavilkumi latviešu valodā).

Krājuma ievaddaļā ir vairāki raksti ar vienojošo Daugavas sižetu. Latviešu hidronīmijas pētniece L. Balode (viņas vārds latviešu valodniecībā pazīstams jau gadu divdesmit) uzmanību pievērsusi Daugavas baseina upju nosaukumu cilmei (sk. L. Balode. *Daugavas pieteku nosaukumi – somugrismi*, 5.–22. lpp.). Raksta novītāti apliecina pievienotā karte (15. lpp), kurā L. Balodes analizētie hipotētiskie 13 somugriskas cilmes upju nosaukumi no Kokneses līdz Rīgai labi iederas lībiskas izcelsmes vietvārdu kopkartē, ko autore pārņēmusi ar atsauci no Dz. Hiršas publikācijas krājumā *Lībieši* (R., 1994). Te nu arī ir viela dažiem pārmetumiem un piebildēm. Pirms 10 gadiem veidotā Dz. Hiršas karte ir nepilnīga. To varētu gan izmantot par pamatu, bet tajā nepieciešams iestrādāt papildinājumus no A. Breidaka pētījuma par somugrismiem Latgalē (sk. A. Breidaks. *Baltijas somu cilmes hidronīmi Latgale // Valodas aktualitātes – 1988. – R., 1989, 326.–335. lpp.*), kurā konstatēts ap 30 hidronīmu, kā arī ņemt vērā papildinājumus, kas atrodami K. Boiko rakstos (sk., piem.: K. Boiko. *Baltijas jūras somu ģeogrāfiskie apelaīvi un to relikti Latvijas vietvārdos // LZA Vēstis*, 1992, nr. 8, 24.–33. lpp.; K. Boiko. *Latvian Place Names with korb-, laan-, lagast- and pad- // Linguistica Uralica XXX*, 1994, Nr. 2. S. 81–90).

L. Balodes raksta temats ir ļoti nozīmīgs, arī par autorei zināšanām un pieredzi onomastikā nav jāšaubās. Bet rodas iespaids, ka autore rakstu iecerējusi kādam citam izdevumam: rakstā saglabātas zinātniska referāta žanra iezīmes (sal., piem.: „.. jāpietur pie Ogres un jārūnā.” 10. lpp.), kas ietekmējušas arī saturu. Piemēram, upju nosaukumu daudzie varianti (sal. *Kāriekste // Karakste // Karikste // Kārikste* 8. lpp., *Ļebjava // Lebģe // Lebje // Ļebjova* 11. lpp.) doti bez to raksturojuma (kuras ir izlokšņu vai rakstu avotu formas, kuras ir jaunākas vai vecākas, drošas vai apšaubāmas formas?), nav arī fonētisko un morfoloģisko variantu skaidrojuma.

Raksta autore par nepieciešamu uzskatījusi norādīt arī nesomugriskas cilmes Daugavas pieteku nosaukumus – slāvismus, lituānismus Daugavas augštecē, ģermānismus lejtecē (7. lpp.), bet neminēti palikuši iespējamie sēlismi (K. Būga

nosaukumus *Laucesa*, *Svente*, *Zalva* u. c. uzlūkoja par sēliskiem, sk. K. Būga. *Rinktiniai raštai*, III. Vilnius, 1961; 276, 278, 279). Apšaubāms ir vietvārdu *Meņķu strauts*, *Meņķu muiža* saistījums ar liet. *menkē* 'menca', ja nav izmantoti vēsturisko avotu dotumi. Vietvārdu lietojums izloksnē norāda uz pamatformu (uzvārdu, iesauku?) *Meņķis* : sal. *Meņķa muiža* Dignājā (LvV II 421) jeb *Meņķis*, kā arī *Meņķa upīte*, *Meņķa kapsēta* (sk. *Enciklopēdija Latvijas pagasti*, I. R., 2001, 213). Vai Dignājas vietvārdu pamatā ir lietuviešu uzvārds *Meņkis* (tā saistījums ar liet. *menkas* 'mazs; niecīgs; vājš' arī nav drošs, sk. LPŽ II 209), bet varbūt slāvu antroponīms *Meņko* (*Miņko*) vai vācu uzvārds *Mönch* (< 'mūks')? Bez vēstures avotu liecībām (nosaukumu fiksācijas un hronoloģijas dokumentos) vietvārdu un uzvārdu skaidrojumi ir nedroši.

Ar Daugavas tematiku saistās V. Dambes raksts *Daži Daugavas kreisā krasta vietvārdi* (23.–26. lpp.) un K. Karuļa raksts *No kurienes šis Daugavas vārds* (27.–32. lpp.). Atzinīgi vērtējama krājuma sastādītājas Dz. Hiršas vēlme publicēt valodniecisko mantojumu, kam pieder arī K. Karuļa raksts *Latvijas vietu vārdu tālie radi* (33.–36. lpp.), jo latviešu valodniecībā pētījumu onomastikas nozarē nav īpaši daudz.

Cerību vieš jaunās paaudzes valodnieku nopietnie zinātniskie pieteikumi. Izvērsti, teorētiski pamatoti, pārskatāmi un labi strukturēti, arī saturiski bagāti ir doktoranta Paula Baloža raksts par latviešu uzvārdu semantiku – *Faunas semantikas uzvārdi* (37.–84. lpp.), kurā doti salīdzinājumi ar tuvāko kaimiņu valodām – atbilstoši piemēri no igauņu, somu, lietuviešu, poļu, krievu un vācu valodas antroponīmu sistēmas. Pētījumā izmantota galvenokārt literārās valodas faunas leksika, tomēr vēlams nopietni pievērsties arī latviešu dialektoloģijas un izlokšņu leksikas studijām, kas pētnieciskam darbam piešķirtu lielāku svaru. Ja iepriekš teiktais būtu ievērots, dažas kļūmes rakstā varētu nebūt. Piemēram, no dialektālo parādību viedokļa uzvārdiem *Ārgailis*, *Sūngailis*, *Zemgailis* nav sakara ar putna vārdu *gailis*, bet gan ar leksēmu *-gals*: sal. uzv. *Ārgalis*, *Sūngale*, *Zemgale*, *Zemgals*. Līdzīgi pozicionāli pagarinātā *-al-* vietā ir *-ail-* nosaukumā *šķirgailis* 'ķirzaka' Iršos, Mārcienā, Sausnējā

Krājuma ievaddaļā ir vairāki raksti ar vienojošo Daugavas sīžetu. Latviešu hidronīmijas pētniece L. Balode (viņas vārds latviešu valodniecībā pazīstams jau gadu divdesmit) uzmanību pievērsusi Daugavas baseina upju nosaukumu cilmei (sk. L. Balode. *Daugavas pieteku nosaukumi – somugrismi*, 5.–22. lpp.). Raksta novitāti apliecina pievienotā karte (15. lpp), kurā L. Balodes analizētie hipotētiskie 13 somugriskas cilmes upju nosaukumi no Kokneses līdz Rīgai labi iederas lībiskas izcelsmes vietvārdu kopkartē, ko autore pārņēmusi ar atsauci no Dz. Hiršas publikācijas krājumā *Lībieši* (R., 1994). Te nu arī ir viela dažiem pārmetumiem un piebīdēm. Pirms 10 gadiem veidotā Dz. Hiršas karte ir nepilnīga. To varētu gan izmantot par pamatu, bet tajā nepieciešams iestrādāt papildinājumus no A. Breidaka pētījuma par somugrismiem Latgalē (sk. A. Breidaks. *Baltijas somu cilmes hidronīmi Latgale // Valodas aktualitātes – 1988. – R., 1989, 326.–335. lpp.*), kurā konstatēts ap 30 hidronīmu, kā arī ņemt vērā papildinājumus, kas atrodami K. Boiko rakstos (sk., piem.: K. Boiko. *Baltijas jūras somu ģeogrāfiskie apelaīvi un to relikti Latvijas vietvārdos // LZA Vēstis*, 1992, nr. 8, 24.–33. lpp.; K. Boiko. *Latvian Place Names with korb-, laan-, lagast- and pad- // Linguistica Uralica XXX*, 1994, Nr. 2. S. 81–90).

L. Balodes raksta temats ir ļoti nozīmīgs, arī par autores zināšanām un pieredzi onomastikā nav jāšaubās. Bet rodas iespaids, ka autore rakstu iecerējusi kādam citam izdevumam: rakstā saglabātas zinātniska referāta žanra iezīmes (sal., piem.: „.. jāpietur pie Ogres un jārūnā..” 10. lpp.), kas ietekmējušas arī saturu. Piemēram, upju nosaukumu daudzie varianti (sal. *Kāriekste // Karakste // Karikste // Kārikste* 8. lpp., *Ļebjava // Lebģe // Lebje // Ļebjova* 11. lpp.) doti bez to raksturojuma (kuras ir izlokšņu vai rakstu avotu formas, kuras ir jaunākas vai vecākas, drošas vai apšaubāmas formas?), nav arī fonētisko un morfoloģisko variantu skaidrojuma.

Raksta autore par nepieciešamu uzskatījusi norādīt arī nesomugriskas cilmes Daugavas pieteku nosaukumus – slāvismus, lituānismus Daugavas augštecē, ģermānismus lejtecē (7. lpp.), bet neminēti palikuši iespējamie sēlismi (K. Būga

nosaukumus *Laucesa, Svente, Zalva* u. c. uzlūkoja par sēliskiem, sk. K. Būga. *Rinktiniai raštai*, III. Vilnius, 1961; 276, 278, 279). Apšaubāms ir vietvārdu *Meņķu strauts, Meņķu muiža* saistījums ar liet. *menķe* 'menca', ja nav izmantoti vēsturisko avotu dotumi. Vietvārdu lietojums izloksnē norāda uz pamatformu (uzvārdu, iesauku?) *Meņķis* : sal. *Meņķa muiža* Dignājā (Lv̄v II 421) jeb *Meņķis*, kā arī *Meņķa upīte, Meņķa kapsēta* (sk. *Enciklopēdija Latvijas pagasti*, I. R., 2001, 213). Vai Dignājas vietvārdu pamatā ir lietuviešu uzvārds *Meņķis* (tā saistījums ar liet. *menkas* 'mazs; niecīgs; vājš' arī nav drošs, sk. LPŽ II 209), bet varbūt slāvu antroponīms *Meņko (Miņko)* vai vācu uzvārds *Mönch* (< 'mūks')? Bez vēstures avotu liecībām (nosaukumu fiksācijas un hronoloģijas dokumentos) vietvārdu un uzvārdu skaidrojumi ir nedroši.

Ar Daugavas tematiku saistās V. Dambes raksts *Daži Daugavas kreisā krasta vietvārdi* (23.–26. lpp.) un K. Karuļa raksts *No kurienes šis Daugavas vārds* (27.–32. lpp.). Atzinīgi vērtējama krājuma sastādītājas Dz. Hiršas vēlme publicēt valodniecisko mantojumu, kam pieder arī K. Karuļa raksts *Latvijas vietu vārdu tālie radi* (33.–36. lpp.), jo latviešu valodniecībā pētījumu onomastikas nozarē nav īpaši daudz.

Cerību vieš jaunās paaudzes valodnieku nopietnie zinātniskie pieteikumi. Izvērsti, teorētiski pamatoti, pārskatāmi un labi strukturēti, arī saturiski bagāti ir doktoranta Paula Baloža raksts par latviešu uzvārdu semantiku – *Faunas semantikas uzvārdi* (37.–84. lpp.), kurā doti salīdzinājumi ar tuvāko kaimiņu valodām – atbilstoši piemēri no igauņu, somu, lietuviešu, poļu, krievu un vācu valodas antroponīmu sistēmas. Pētījumā izmantota galvenokārt literārās valodas faunas leksika, tomēr vēlams nopietni pievērsties arī latviešu dialektoloģijas un izlokšņu leksikas studijām, kas pētnieciskam darbam piešķirtu lielāku svaru. Ja iepriekš teiktais būtu ievērots, dažas kļūmes rakstā varētu nebūt. Piemēram, no dialektālo parādību viedokļa uzvārdiem *Ārgailis, Sūngailis, Zemgailis* nav sakara ar putna vārdu *gailis*, bet gan ar leksēmu *-gals*: sal. uzv. *Ārgalis, Sūngale, Zemgale, Zemgals*. Līdzīgi pozicionāli pagarinātā *-al-* vietā ir *-ail-* nosaukumā *šķirgailis* 'ķirzaka' Iršos, Mārcienā, Sausnējā

u. c., sal. *šķirgālis* 't. p.', piem., Raunā, Smiltēnē, Vijciemā, bet *šķirgalis* Trikātā (sk. *Latviešu valodas dialektu atlants. Leksika*. R., 1999. 34. k.). Tātad uzvārdu *Ārgailis*, *Sūngailis*, *Zemgailis* izcelsme skaidrojama ar sēlisko izlokšņu fonētiskajām īpatnībām.

Interesanta ir analizējamo uzvārdu semantisko grupu statistika – biežums procentos, kas var liecināt par dažādiem valodas procesiem, tendencēm utt. Skaitliskie dati tomēr ir nosacīti, – tie var mainīties atkarā no materiāla apjoma un interpretācijas. Piemēram, rakstā minētos latviešu uzvārdus *Gaura*, *Gaure*, *Gauris* var analizēt arī kā floras semantikas uzvārdus (augu nos. *gauri* ME I 611, LLVV III 87), tāpat arī uzvārdus *Trusis*, *Trušelis* (meldru nos. *truši* sastopams galvenokārt Kurzemē ME IV 248, EH II 699, sal. uzv. *Truši* Raņķos U IV 144, *Truss* Kurmālē, *Trušelis* Brocēnos, *Trušīņš* Ventspilī).

Dažu secinājumu kategoriskos apgalvojumus, piem., *latviešu valodā nav uzvārda* (ar semantiku 'cūka' vai 'sivēns', sk. 70. lpp.) varētu novērst vairāk pieredzējuša redaktora labvēlība, izvēloties izteiksmi *nav pamanīts* vai tml. Nav pamanīts uzvārds *Vepris*, arī *Suķis*, ko vedas sastātīt ar *suķis* 'baroklis, cūka' (LLVV VII₂ 275) vai apvidvārdu *suķis* 'nepieaugusi cūka; sivēns' (ME III 1119, EH II 602). Nav pamanīti arī citi dialektismi: piem., uzv. *Ciguzis*, sal. apv. *ciguzis* 'zvīrbulis' Vidzemē (ME I 379, LVDA 39. A k.), uzv. *Megnis*, sal. apv. *megnis* 'mednis' Kurzemē (LVDA 38. B k.), uzv. *Žubure*, *Žugare*, *Žugure*, kam pamatā varētu būt atbilstošie dialektālie stārķa nosaukumi (sk. LVDA 36 k.), uzv. *Vagule*, *Vagulis*, sal. apv. *vagulis* 'vabole' (ME IV 432, EH II 747). Šie piemēri uzskaitīti ar nolūku pārliecināt autoru par nepieciešamību latviešu uzvārdus pētīt plašāk.

Vietvārdu analīzei sinhroniskā aspektā veltīts Ilzes Štrausas raksts *Dzīvnieku nosaukumi Ukru pagasta toponīmos* (85.–98. lpp.). Ukru toponīmus autore aplūkojusi semantiskā un derivatīvā skatījumā. Reizēm gan būtu vēlams plašāks vai precīzāks teorētisko atziņu pamatojums. Piemēram, mājvārdi *Aļņi*, *Brieži*, *Caunes* uzlūkotī par pirmatnīgiem nosaukumiem (93. lpp.), bet lappusi tālāk, analizējot mājvārdu *Mešķi*, tas atzīts arī par iespējamu derivātu ar daudzskaitļa galotni *-i*, tātad par

sekundāru nosaukumu. Ja tā, tad no formālā viedokļa arī minētos mājvārdus *Aļņi*, *Brieži* u. c. var uzlūkot par sekundāriem nosaukumiem, kuru toponīmiskais darināšanas līdzeklis ir daudzskaitļa nominatīva galotne. Kā gan citādi lai analizē, piem., mājvārdu *Saules*, kas atšķiras no apelatīva *saule*, kuru parasti lieto tikai vienskaitlī.

O. Buša rakstā *Par vietvārda Ugāle cilmi* (99.–104. lpp.) uzzinām gan līdz šim paustās vārda *Ugāle* izcelsmes versijas – zinātniskas hipotēzes un tautas etimoloģijā balstītus skaidrojumus, gan arī autora paša pārdomas – toponīma *Ugāle* etimoloģija tiek meklēta baltu valodu saknēs *aug-*: *uog-*: *ug-* utt. Kā vienmēr, O. Buša domu izklāsts ir interesants, argumentācija plaša, spriedumi piesardzīgi.

Vairāki raksti lasītājus ievada lietuviešu personvārdu un vietvārdu problemātikā – par to darināšanas veidiem (ar nulles atvasinājuma pakāpi un sufiksāciju), kā arī par derivatīvajām nozīmēm raksta N. Bartkute no Šauļiem (*Tikrinių daiktavardžių – vietovardžių ir asmenvardžių – darybos reikšmė*, 105.–126. lpp.). Vietvārdu izcelsmes skaidrojumiem latviešu un lietuviešu vārdnīcās pievērsusies V. Maciejauskiene no Viļņas, ievērojama lietuviešu onomaste, apjomīgās divsējumu lietuviešu uzvārdu vārdnīcas līdzautore. Krājumā ievietotajā rakstā (*Dēl latvių ir lietuvių vietovardžių kilmės aiškinimo*, 127.–143. lpp.) viņa norāda uz onīmu skaidrojumu veidiem un atšķirībām latviešu un lietuviešu valodnieku pētījumos. Rakstā izteikti atzinīgi vārdi par nesen iznākušo *Latvijas vietvārdu vārdnīcu. Paeglis–Pīķu-* (R., 2003, 381 lpp. Sastādījusi V. Dambe, atbildīgais redaktors O. Bušs). Dažu lietuviešu vietvārdu izcelsmi skaidrojusi arī M. Razmukaite (sk. *Dēl kelių etimologiju*, 144.–151. lpp.) – vietvārdu *Daugai*, *Daugų ežeras*, *Turmantas* analīze balstās uz vēstures avotu un mūsdienu valodas dotumiem.

Indoeiropiešu un baltu valodu kontekstā analizēti senie etnonīmi *neuri* un *sēļi* un to atbilstmes dažādu valodu onīmos, kā arī to iespējamā etimoloģija Maskavas valodnieka Vladimira Toporova monogrāfiskajā apcerējumā (par rakstu vien šo darbu grūti nosaukt, sk. *Ещё раз о селлах в общепалтийском этноязыковом контексте / народ, земля,*

язык, имя. Из истории и.-евр. *neur-: *nour- и *sel-, 152.–231. lpp.). V. Toporova vārds valodniecībā komentārus neprasa, var tikai apbrīnot akadēmiķa erudīciju, fundamentālās un enciklopēdiskās zināšanas, pacietību, neatlaidību dažādu valodu tekstu izpētē un bibliogrāfisku faktu apkopošanā, ko allaž caurvij dziļa pietāte pret zudušām baltu tautām, viņu kultūru un valodu.

Lasot krājuma rakstus, kā arī to kopsavilkumus, jūtams, ka latviešu valodniecībā nobriedusi vajadzība pēc onomastikas terminu tulkojošas un skaidrojošas vārdnīcas. Cerams, ka nākošais rakstu krājuma *Onomastica Lettica* laidieni nebūs ilgi jāgaida un tajā būs atrodami materiāli minētās vārdnīcas izveidei.

Nobeidzot atsaukumi, gribu apliecināt pateicību rakstu krājuma sastādītājam Dz. Hiršai un redaktoriem par kopdarbu, veidojot grāmatu, kas nepieciešama un interesanta šķitīs ne tikai valodniekiem, bet arī vēsturniekiem un ģeogrāfiem, jo onomastika ir starpdisciplināra zinātnes nozare.

Benita Laumane

ATCERAMIES

Valodnieces Dzidras Barbares piemiņai (1930.12.I–1993.23.X)

Viens no valodas pamatakmeņiem ir gramatika, kas nodrošina leksikas izmantojuma precizitāti un pilnvērtību, lai valoda spētu izpildīt arvien augošās cilvēku prasības saziņas un kultūras un tehnikas attīstības nodrošināšanai.

Visai sarežģīts un grūts ir arī valodas gramatiskās struktūras pētītāja un aprakstītāja darbs. 40 gadus sava mūža latviešu gramatikas jautājumu izpētei gan mūsdienu, gan vēsturiskā skatījumā veltījusi Dzidra Barbare, kurai 2005. gada 12. janvārī apritētu 75 gadi, ja viņas mūžu 1993. gada 23. oktobrī nebūtu pārtraukusi ļauna slimība.

Dzidra Barbare dzimusi Mārsnēnu pagasta "Ķikutos", kur labi iekoptajās mājās ar skaistu augļu un puķu dārzu saimniekoja viņas vecāki Anna un Kārlis Ķikuti, kur pati Dzidra ar savu ģimeni – vīru LLA docentu Jāni Barbaru, dēlu Juri un meitām Inetu un Olitu – vadīja darbīgas vasaras gan dārzā, gan pie grāmatām.

Pēc Rīgas Valsts Pedagoģiskā institūta beigšanas 1954. gadā jaunā filoloģe iestājās Zinātņu akadēmijas Valodas un literatūras institūta aspirantūrā. Viņas zinātniskais vadītājs bija Tartu universitātes profesors Pauls Ariste, bet darbs galvenokārt norisa saistībā ar VLI Gramatikas sektoru, kurā tolaik tika gatavota "Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika" Rūdolfā Grabja vadībā. Ar 1957. gadu Dz. Barbare kļuva par zinātnisko līdzstrādnieci un piedalījās gramatikas sintakses daļas veidošanā, kur gatavoja nodaļas par saliktu teikumu.

Salikts teikums sintaktisko sakaru un semantisko attieksmju ziņā ir daudzveidīgs, un līdz tam par saliktu teikumu bija maz pētījumu – tika minēti tradicionālie divi gramatiskā saistījuma veidi – sakārtojums un pakārtojums, uz ko norāda sakārtojuma un pakārtojuma saikļi. Dz. Barbare teikuma komponentu, to sintaktisko sakaru semantisko attieksmju un modalitātes gūzmā spējusi atrast atslēgu šo struktūru klasificēšanai un definēšanai –

izveidoti 3 saliktu teikumu pamattipi: salikts sakārtojuma teikums, salikts pakārtojuma teikums un salikts piekārtojuma teikums. Ja teikumā ir vairāki komponenti, starp kuriem ir dažādi sintaktiskā sakara veidi, veidojas ceturtais salikta teikuma tips – jaukts salikts teikums. Tieši jaukta salikta teikuma analīzei Dz. Barbare veltījusi savu kandidāta (resp., doktora) disertāciju, kas aizstāvēta 1962. gadā. Viņas pētījuma rezultāts ietverts "Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatikas" (1962) 2. sējumā, kā arī vairākās publikācijās citos valodnieciskajos izdevumos (VLI Raksti X, 1959, 5.–7. lpp. u.c.).

Morfoloģijas jautājumiem Dz. Barbare pievēršas 80. gados, iesaistoties latviešu literārās valodas vēstures pētīšanā. Šā darba rezultāts ir plašāka nodaļa par lietvārda locīšanas un vietniekvārda pārmaiņām kopš latviešu rakstu valodas sākumiem, kas ietverta grāmatā "Latviešu valodas morfoloģiskās sistēmas attīstība" (R., LaVI, 2002). Tur atspoguļojas arī daudz kas no valodniecības vēstures pētīšanā iegūtā, kas nepaguva ieiet kopā ar R. Grabi iecerētajā latviešu valodniecības vēstures apskatā.

Ilgus gadus Dz. Barbare bijusi ZA Terminoloģijas komisijas plēnuma locekle. Šajā darba laukā redzams rezultāts ir R. Grabja, A. Bergmanes un Dz. Barbares "Valodniecības terminu vārdnīca" (R., 1963, 256 lpp.) – pirmā plašākā latviešu valodniecības terminu vārdnīca. Līdz tam bijuši tikai dažādu valodniecības nozaru terminu kopu publicējumi, tostarp "Zinātniskās terminoloģijas vārdnīcā" (R., 1922).

Visu laiku, strādādama Valodas un literatūras institūtā, Dz. Barbare nodevusies latviešu valodniecības bibliogrāfijas vākšanai un apkopošanai. Kaut arī toreizējā ZA vadība atzina par nevajadzīgu tik "nenozīmīgas" nozares kā latviešu valodniecības bibliografēšanu un institūta plānos šo darbu neatļāva iekļaut, taču tas kļuva par Dz. Barbares mīlestības darbu visam mūžam. Grāmatā "Latviešu padomju valodniecība 30 gados" (R., 1976) iznāca vienīgi neliela daļa no Dz. Barbares apzinātā bibliogrāfiskās informācijas kopuma.

Dz. Barbare bija arī rosīga latviešu izlokšņu materiālu vācēja un vairākkārt piedalījies dialektologu ekspedīcijās. Viņas dzimtās izlokšnes trīs intonācijas šajā darbā bija ļoti noderīgas.

90. gadu sākumā, pirms aiziešanas pensijā, Dz. Barbare vadīja Latviešu valodas institūta Konsultāciju dienestu.

Ļauna slimība pārrāva Dzidras Barbares dzīves pavedienu, kad vēl bija daudz ieceru atgriezties pie kādreiz sāktajiem darbiem, īpaši bibliogrāfijas jomā.

Tagad valodniece atdusas dzimtā pagasta kapsētā, kur dusas vieta ir arī viņas vecākiem un dzīvesdraugam. Dzimta kuplo, pieci mazbērni teiks paldies vecmāmiņai un latviešu valoda – savai kopējai un pētītājai.

Aina Blinkena

HRONIKA

Onomastiski Itālijas iespaidi no ICOS 22. kongresa Pizā

Pasaules onomastikas pētnieki ik pēc 3 gadiem tiekas starptautiskos kongresos, lai sistematizētu paveikto un ieskicētu jaunās tendences un projektus. Šos kongresus koordinē un rīko Starptautiskā Onomastu komiteja (ICOS).

Šoruden (2005. gada 28. augustā – 4. septembrī) vairāk nekā 400 zinātnieku no daudzām pasaules valstīm pulcējās senajā Pizas universitātē (dibināta 1343. gadā). Lielākā daļa (apt. 200) dalībnieku bija no Itālijas, kas liecina par onomastikas zinātnes lielajām perspektīvām šajā dienvidu zemē. Jāpriecējas, ka pārstāvētas bija arī visas 3 Baltijas valstis – Igaunija (4 zinātnieki), Latvija (7 pārstāvji: O. Bušs, I. Jansone, A. Bankavs, Z. Cekule, B. Gitendorfa, L. Balode un P. Balodis) un Lietuva (2 pārstāvji: G. Blažiene un N. Bartkute). Uzmundrināja fakts, ka starp onomastiem tik daudz jauniešu, kas liecina par šīs zinātnes nozares dzīvīgumu.

Lai gan bija formulēta kopējā kongresa tēma – "Vārdi laikā un telpā", tomēr faktiski referātu tematiskā amplitūda bija bez ierobežojumiem. Jau pēdējo trīs ICOS kongresu laikā skaidri vērojama tendence, kas rāda attālināšanos no diahronās onomastikas un augošu interesi par socioonomastiku un literāro onomastiku.

Jābrīnās par plašo tēmu un problēmu loku: kongresa dalībnieki strādāja nedēļu, lasīdami referātus 6 sekcijās, kas brīžiem tika sadalītas 16 apakšsekcijās: "Vārdi un lingvistika", "Vārdi un sabiedrība", "Vārdi un literatūra", "Personvārdi", "Vietvārdi", "Citi vārdi". Jauna, salīdzinot ar iepriekšējiem kongresiem, bija zīmolu sekcija, kas veiksmīgi strādāja un saistīja onomastiku ar reālo dzīvi.

Lielu interesi izraisīja ilggadējā ICOS prezidenta, daudzu onomastu "krusttēva" prof. Vilhelma Nikolaizena stāstījums par onomastikas kongresu "ceļojumu" laikā un telpā atklāšanas plenārsēdē.

Liela diskusija raisījās teorētiskās onomastikas sekcijās. Baltijas valstīs tajās pārstāvēja Ojārs Bušs, runādams par homonīmiu, polisēmiu un sinonīmiu īpašvārdos. Veiksmīgi bija sagadīties, ka tūlīt pēc O. Buša runāja vācu onomasts Frīdhelms Debuss ("Īpašvārdu nozīme un īpašvārdu saturs"); viņa piedāvātā īpašvārdu semantikas koncepcija izrādījās samērā tuva O. Buša aizstāvētajai, kaut arī centrālie jēdzieni tika apzīmēti ar citiem terminiem. Nebija viegli izsekot visiem interesantākajiem kongresa referātiem, tomēr onomastikas klasiķu priekšlasījumi (V. Van Langendonka, A. Superanskas, G. Smita, M. Valberga, V. Dalbergas u.c.) tika plaši apmeklēti.

Daudzus piesaistīja postpadomju valstu toponīmika, kur vēl skaidri saskatāmas sovjetismu pēdas. Daudz diskusiju, cita starpā, raisījās sakarā ar ielu nosaukumiem un to maiņu (par Rīgas ielu nosaukumiem vēsturiskā skatījumā referēja Laimute Balode).

Jābrīnās par daudzu neparastu tēmu esamību onomastikā: viss ir pētīšanas vērts. Daži piemēri: "Futbola klubu nosaukumu tipoloģija Britu salās" (*Richard Coates*), "Kādas universitātes nosaukuma izvēle Dienvidāfrikā" (*Adrian Koopman*), "Interneta iesaukas – vai jauna antroponīmiska kategorija" (*Barbara Czopek – Kopciuch*), "Personvārdi kā simboli literārā tekstā", "Folkloras onomastika", "Personvārdi un vietvārdi buramvārdos", "Zīmolu vārdu dzīve", "Personvārdu un iesauku psiholoģiskā nozīme" (*Georgia Zara*), "Uzņēmumu nosaukumi pasaules tirgū" (*Paula Sjöblom*), "Neiroligvistisks skatījums uz īpašvārdiem" (*Horst Müller*), "Veikalu un uzņēmumu nosaukumi postkomunistiskās valstīs", "Vārda dienu tradīcijas vēsturiskās saknes un vārdadienu kalendāri Eiropā" (*Minna Saarema-Maunumaa*); pēdējais no minētajiem referātiem, cita starpā, parādīja, ka latviešu aizrautīgā vārdadienu svinēšana tomēr nav nemaz tik unikāla un izolēta parādība, kā dažkārt iedomājamies. Pat par vienas veikalu ielas nosaukuma maiņu Japānā tika nolasīts vesels referāts.

Nav viegli no zināmas laika distances atsaukt atmiņā visus tos referātus, kurus mums gribētos atzīt par rosinošākajiem, tomēr

vismaz daži vēl jāpiemin. Terhi Ainiala samērā detalizēti iepazīstināja ar to, kā Somijā tiek apzināti (veicot arī mērķtiecīgas aptaujas) un pētīti neoficiālie jeb slenga urbanonīmi (vietvārdi pilsētā), tostarp arī visai neliela valodas lietotāju kolektīva izmantotie. Savukārt par oficiālo urbanonīmu plānošanu stāstīja Marja Viljamā-Lākso. Mums labi pazīstamais igauņu valodnieks Pēters Pells informēja par Igaunijas vietvārdu digitalizāciju (šajā jomā igauņu kolēģi mums ir tālu priekšā). Grasilda Blažiene stāstīja par saviem jaunākajiem atradumiem senprūšu hidronīmu izpētes sakarā. Patiešām lielu interesi izraisīja Villi Van Langendonka priekšlasījums "Nevis sugasvārdi, bet īpašvārdi ir prototipiskie vārdi", kurā tika formulēti argumenti par labu hipotēzei, ka valodas attīstības gaitā vispirms radušies īpašvārdi.

Daudzo sekciju jūklī, ik pa brīdim pārskrienot no vienas telpas uz otru vai pat uz kādu mazliet attālāku namu, nebija, protams, nekādas iespējas noklausīties visus tos referātus, kurus būtu gribējies (tāda nu reiz ir lielo kongresu organiska specifika), arī ne visus tuvāko kolēģu priekšlasījumus. Taču, sīkāk nekomentējot visus Latvijas un pārējo Baltijas valstu onomastu referātus, gribētos vēl neminētos tomēr vismaz nosaukt: "Baltijas jūras somugru tautu etnonīmi Latvijas vietvārdos" (Ilga Jansone), "'Putnu cilmes" uzvārdi Latvijā salīdzinošā skatījumā" (Pauls Balodis), "Felinoloģijas lingvistiskais aspekts" (Andrejs Bankavs), "Ciemu nosaukumi Balvu un Daugavpils rajonā" (Zane Cekula), "Padomju laika atspoguļojums Lietuvas viena reģiona toponīmijā" (Nerija Bartkute), "Igauņu priekšvārdu sistēmas pārmaiņas 19. gs." (Annika Husare), "Apdzīvoto vietu nosaukumi Ladogas Karēlijā 17. gadsimtā" (Marje Joalaida), "Igaunijas vietvārdi un īpašvārdu sistēma" (Marja Kallasmā). Visnotaļ atzīmēšanas vērts ir fakts, ka Valsts zemes dienests bija atradis iespēju komandēt uz ICOS kongresu jaunākās informācijas apgūšanai arī vienu savu darbinieci (Baibu Gitendorfu) bez referāta.

Ļoti interesantas un informatīvas bija aktuāliem onomastikas jautājumiem veltītās speciālās sesijas: jaunāko grāmatu prezentācija (starp citu, darbojās arī jaunāko onomastikas

publikāciju izstāde, kas izraisīja visu dalībnieku interesi), onomastikas žurnālu prezentācija, onomastikas tīmekļa vietņu prezentācija, onomastiskās bibliogrāfijas apkopošana un pieejamība. Īpašas sesijas bija veltītās onomastikas mācīšanai augstskolās, kā arī onomastikai datoros, onomastikai plašsaziņas līdzekļos; nozīmīga bija onomastikas terminoloģijai veltītā diskusija. Jāsecina, ka onomastikā – kā samērā jaunā zinātnē – ir visnotaļ daudz vēl neatrisinātu jautājumu un problēmu.

Noslēgumā tika nolemts nākošo, 23., ICOS kongresu sarīkot Toronto (Kanādā) 2008. gadā, savukārt aiznākošā, 2011. gada kongresa rīkošanai jau pieteikusies Valensija (Spānijā). Par ICOS prezidenti uz nākamo 3 gadu periodu, nomainot šajā amatā enerģisko zviedru Matsu Valbergu, tika ievēlēta Pizas kongresa rīkotāju virsvadītāja, ne mazāk enerģiskā itāliešu sinjora Marija Džovanna Arkamone (*Maria Giovanna Arcamone*).

Novērojumu drumslas Pizā:

- Itālieši ir karstasinīgi, skaļi, dzīvespriecīgi ļaudis, kas dzīvo savā noslēgtā vidē, runā (ar nelieliem izņēmumiem) tikai savā valodā un uzskata, ka visai pasaulei ir viņi jāsaprot.
- Itālijā kārtības un precizitātes nav un nevar būt: haoss ir ieprogrammēts viņu raksturā (tikai tā viņi paši jūtas labi).
- Itāliešiem var nedot ēst, dzert, bet jādod parunāt – tāpēc neeksistēja nekādi laika reglamentanti, gandrīz visu itāliešu priekšlasījumu laiks tika pārtērēts.
- Itālijā neviens pasākums nesākas paredzētajā laikā. Cittautiešus (vismaz ziemeļeiropiešus) tas kaitina, bet pasaule no tā neiet bojā.
- Pizā lieliski līdzās sadzīvo senais, arhaiskais (XII–XIV gs.) ar mūsdienu celtnēm.
- Ievērības vērts ir ne tikai šķībais Pizas tornis, kura pakājē nepārspīlējot var dzirdēt visas pasaules valodas, bet arī brīnišķīgais Botāniskais dārzs (izveidots 1543. gadā).
- Laikam kopš Musolīni laikiem lielā godā ir ģenerāļi: gan kongresa atklāšanas runu teica militārā

formā tērpies itālietis, gan TV laika ziņas bieži komentē militāra persona.

- Itālija ir tehniski augsti attīstīta valsts, visas iespējamās tehnoloģijas ir katrā universitātes auditorijā, taču diemžēl reti kad kas darbojas.

- Visieciņākais pārvietošanās veids Itālijā – motorollerī, kas pļerkstina vai visu diennakti.

- Itālija gan ģeogrāfiskās, gan politiskās informācijas apguves ziņā ir diezgan atpalikusi, jo visiem kongresa dalībniekiem no Igaunijas, Latvijas un Lietuvas bankas rēķinā par nomaksāto dalības maksu tika ierakstīts "Unione Sovietica" (no Padomju Savienības).

- Garšīgas picas, spageti un pastas vilināt vilina uz katra stūra, bet jārēķinās ar faktu, ka var nākties samaksāt dubultā it kā par dažādiem papildu pakalpojumiem.

Kā 20. gs. sākumā jokojot ir teicis kāds angļu rakstnieks (Henry James, *Italian Hours*, 1909):

"Pisa may be a dull place to live in, but it's an ideal place to wait for death." (Piza varbūt ir garlaicīga vieta, lai tajā dzīvotu, taču tā ir ideāla vieta, kur sagaidīt nāvi".)

Laimute Balode, Ojārs Bušs

Rakstu valodas apguves tendences jaunajā simtgadē

Komunikācija jeb saziņa 21. gadsimtā kļūst arvien nozīmīgāka. Modernās informācijas tehnoloģijas (IT) strauji ienāk mūsu sabiedrības ikdienā, un to izmantošana arvien paplašinās. Latvijas sabiedrība kļūst izglītotāka, jo aug prasības darba tirgū, kā arī paplašinās iespējas strādāt un mācīties ārpus Latvijas, līdz ar to svešvalodu prasme (sarunu un rakstu valoda) ir kļuvusi par obligātu priekšnosacījumu darba piedāvājumos. Piemēram, 'Lattelekom' darba piedāvājumā tulkam ('Diena', 2005. g. jūlijs) viena no prasībām ir teicamas angļu rakstu valodas zināšanas. Rakstu valodai jeb rakstveida saziņai 21. gadsimta informācijas sabiedrībā Eiropas izglītības institūcijas pievērš pastiprinātu uzmanību, it īpaši pēc Boloņas Deklarācijas pieņemšanas, kura paredz izglītības sistēmā ieviest strukturālas, finansiālas un pedagoģiskas izmaiņas, lai šī sistēma atbilstu modernās sabiedrības studentu vajadzībām. Eiropas izglītības sistēma ir orientēta uz autonomu mācīšanās veidu gan kopumā, gan arī valodu apgūšanā, kas notiek, izmantojot modernās informācijas tehnoloģijas, radot jaunu mācīšanās vidi, kura sekmē, atvieglo un iedrošina studentu uzticēties savām spējām; turklāt īpaši svarīga IT izmantošana ir rakstu valodas prasmju pilnveidošanā. Eiropas universitātēs un koledžās ir izveidoti akadēmiskās rakstīšanas centri (*Academic Writing Centres* vai *Centres for Academic Writing*), un par šo centru lomā, efektivitāti un problēmu diskutēja Trešajā Eiropas Akadēmiskās rakstu valodas mācīšanas asociācijas starptautiskajā konferencē *EATAW (The European Association for the Teaching of Academic Writing)* no šā gada 22. līdz 24. jūnijam Atēnās, Grieķijā. Konferences pamattēma "Rakstu valodas mācīšana tiešsaistē un auditorijā" (*Teaching Writing OnLine and Face to Face*) ietvēra piecas apakštēmas:

- tehnoloģiju izmantošana rakstu valodas pilnveidošanā;
- akadēmiskās rakstīšanas centru nozīme mūsdienu sabiedrībā;
- modeļi akadēmiskās rakstīšanas mācīšanas organizēšanai;

- starpvalstu un starpkultūru diskursa loma rakstu valodas mācīšanās;
- pētnieciskais darbs, inovatīvās metodes un stratēģija akadēmiskās rakstīšanas mācīšanās universitātēs un koledžās.

Konferences mērķauditoriju veidoja 250 dalībnieki no 41 valsts, viņu vidū bija skolotāji, zinātnieki, akadēmiskās rakstīšanas centru mācībspēki, rakstīšanas programmatūru dizaineri, programmētāji, eksperti un speciālisti informācijas tehnoloģiju izmantošanā valodu apguvē, kā arī studenti, kuri īpaši interesējas par akadēmisko rakstīšanu.

Šo triju dienu laikā tika prezentēti 120 referāti. Konferences atklāšanas plenārsēdē piedalījās vairāki referenti, bet sevišķi interesantus priekšlasījumus sniedza Lote Rīnekere (*Lotte Rienecker*) un Konstantīns Stefanidis (*Constantine Stephanidis*). L. Rīnekere, Kopenhāgenas Universitātes akadēmiskās rakstīšanas centra direktore, nolasīja saturīgu un informatīvu referātu "Rakstīšanas programmatūra – žanra apguves instruments" (*Writing Software as a Tool for Teaching Genre*). 2004. gadā viņa pati izstrādāja lietojumprogrammatūru 'Scribo' (no latīņu vārda *scribo* 'es rakstu'). Programmatūru var izmantot

starpdisciplināro specialitāšu pārstāvji un studenti, lai rakstītu dažāda veida zinātniski pētnieciskus rakstus, bakalaura un maģistra darbus. Programmatūras saturs ietver rakstveida saziņas un bibliotēkas zinātņu kursus.

L. Rīnekere veic rakstīšanas pedagoģijas un psiholoģijas konsultantes pienākumus. Viņa ir EATAW locekle, bijusi arī šīs asociācijas vadītāja no 1999. līdz 2003. gadam. Lielu ieguldījumu L. Rīnekere ir devusi iepriekšējo EATAW konferenču (2001. un 2003. gadā) organizēšanā un norisē. Būdamā pieredzējusi akadēmiskās rakstīšanas speciāliste, viņa ir Dānijas universitāšu starpdisciplinārā rakstīšanas tīkla "Rakstīšanas izglītība" locekle. L. Rīnekere ir vadījusi rakstīšanas darbnīcas Viļņas Universitātē, mācot akadēmiskās rakstīšanas metodiku.

Par 21. gadsimta tehnoloģijas neizsmeļamā potenciāla izmantošanu izglītības sistēmā savā referātā "E-mācīšanās informācijas sabiedrībā" ("*eLearning in the Information Society*") konferences atklāšanas runā stāstīja Datorzinātnes pētniecības un tehnoloģijas institūta direktors profesors Konstantīns Stefanidis.

Kopš 20. gadsimta 80. gadiem profesors K. Stefanidis ir aktīvi iesaistījies Eiropas Komisijas pētniecības un attīstības politikas darbībā, īpaši attiecībā uz jautājumiem par interneta pieejamību visiem sabiedrības locekļiem, kā arī par e-studiju iekļaušanu izglītībā. Šobrīd viņš ir Krētas Zinātnes un tehnoloģijas parka Direktoru padomes prezidents un Eiropas Komisijas projekta "Par sabiedrības informācijas tehnoloģiju programmas menedžmentu" loceklis.

Īpašu interesi K. Stefanidis velta pētnieciskajam darbam par cilvēka un datora mijiedarbību un par pieejamību datoram

visplašākajā vārda nozīmē. Profesors K. Stefanidis ir publicējis vairāk nekā 300 zinātnisku rakstu tehniskajos izdevumos.

Profesors K. Stefanidis savā runā uzsvēra, ka pašreiz sabiedrībā notiek pārslēgšanās process uz informācijas sabiedrību, līdz ar to ir jāveic radikālas izmaiņas izglītības programmā visos tās līmeņos, jo jaunās informācijas tehnoloģijas rada katra indivīda prasībām atbilstošu mācīšanās vidi, pārvarot maksas, laika un telpas barjeru, kā arī nodrošinot mūžizglītību.

EATAW konferences notiek reizi divos gados, uzaicinot izglītības institūciju pārstāvjus gan no Eiropas, gan citām pasaules valstīm. Šogad notika trešā konference, kuras mērķi bija šādi:

- satuvināt pedagogus, izglītības zinātniekus un pētniekus no visas pasaules, lai radītu viņiem iespēju dalīties pieredzē, diskutēt par aktuālām kopīgām problēmām, pārņemt no kolēģiem labākos mācīšanās un konsultēšanas metodiskos un stratēģiskos piemērus;
- veicināt inovācijas akadēmiskās rakstu valodas mācīšanās un konsultēšanā, apvienojot šo darbu auditorijā ar darbu tiešsaistē;
- sekmēt rakstīšanas centru darba efektivitāti akadēmiskās rakstu valodas prasmju pilnveidošanā.

Apkopojojot konferencē gūto informāciju, jāsecina, ka ar rakstīšanas centru palīdzību var efektīvi pilnveidot rakstītprasmes akadēmiskā vidē, it īpaši, mācoties svešvalodas. Tas nepieciešams, jo darba tirgū prasības arvien pieaug visu profesiju pārstāvjiem. Piemēram, Ziemeļkarolīnas štata universitātē, ASV, ir izstrādāta programmatūra 'LabWrite' < <http://labwrite.ncsu.edu> >, lai inženierzinātnes specialitātes studentiem palīdzētu iemācīties rakstīt laboratorijas darbus, jo tiem ir būtiska nozīme studiju mērķu sasniegšanā.

Kanādas Toronto Universitātes pasniedzējas dalījās savā pieredzē, kā ar inovatīvām metodēm mācīt akadēmisko rakstu valodu strapdisciplināri, studentiem ar dažādiem zināšanu līmeņiem. Vismaz 50% studentu šai universitātē angļu valoda nav dzimtā valoda; arī identitātes faktoram ir nozīme, apgūstot

svešvalodu – gan sarunu, gan rakstu valodas prasmi. Lai darbs ritētu sekmīgi, ņemot vērā minētos faktoros, Toronto Universitātes kolēģes izmanto tiešsaistes programmatūru 'iWrite' < <http://www.utoronto.ca/> >, ar kuras palīdzību rakstīšanas kursa pasniedzēji studentiem dod izsmeļošus komentārus par uzdevumu izpildi, kā arī norāda, kā veicams turpmākais darbs tiešsaistē.

'iWrite' dod iespēju biklākajiem un nedrošākajiem studentiem, ņemot vērā rakstīšanas centra instruktora norādījumus, rakstītprasmi apgūt soli pa solim un pārliecināties, ka arī viņi var uzrakstīt interesantas literāru darbu analīzes un veikt cita veida rakstīšanas uzdevumus.

Interesantu kopprojektu 'Scribani' prezentēja referenti no Neimegenas Universitātes (Nīderlande), Zviedrijas Karaliskā Tehnoloģijas institūta, Varšavas Universitātes (Polija) un Antverpenes Universitātes (Beļģija). Projekts tika uzsākts Antverpenes Universitātē 2002.gadā.

Eiropas izglītības sistēma arvien vairāk tiek virzīta uz patstāvīgām, individuālām studijām, attiecīgi samazinot kontaktstundu skaitu. Šī tendence izpaužas arī komunikācijas un valodu mācīšanās. Universitātes, kas gatavo speciālistus šajās nozarēs, ievieš inovatīvas metodes, lai radītu jaunu, mācīšanos veicinošu vidi – tiešsaistes rakstīšanas centrus (*onLine Writing Centres*). Projekta 'Scribani' mērķi ir:

- pilnveidot un izvērst kopēju platformu modulim – multilingvāls tiešsaistes rakstīšanas centrs, kas specializējas biznesa, tehniskajā un akadēmiskajā rakstveida saziņā, kā arī palīdz studentiem izkopt rakstīšanas un lasīšanas iemaņas;
- radīt vidi rakstīšanai, kas pilnībā integrē mācīšanās procesu rakstīšanas procesā;
- komentēt un dot norādījumus rakstisko uzdevumu, dokumentu vai dažādu citu rakstu tapšanas stadijās.

Valodu apguves procesā būtiski ir lingvistiskie aspekti, taču liela nozīme ir arī mērķa valodas kultūras iepazīšanai, īpaši tas svarīgi, ja runa ir par tulkošanu. Par šo problēmu runāja Mehiko Tehnoloģiskā institūta Valodas centra pārstāvji, norādot, ka

=====

pasniedzējiem jāpalīdz saviem studentiem radīt transkulturālu vidi, kas ļautu vieglāk izjust, saprast un iztulkot akadēmiskos tekstus dzimtajā valodā, izmantojot svešvalodu kā līdzekli savas specialitātes apgūšanā.

Kā jau minēts, nepieciešamība pēc labi izglītotiem speciālistiem darba tirgū pieaug, līdz ar to prasības darba meklētājiem kļūst stingrākas; modernās informācijas tehnoloģijas dod plašas iespējas iegūt pieprasīto izglītību sev vēlamā veidā. Arī mūsu valsts vadība atbalsta IT nozari un nopietni domā par tās ieviešanu, piemēram, izglītībā un medicīnā. Par to liecina Latvijas informācijas tehnoloģiju industrijas delegācijas nesenā viesošanās pie programmatūras giganta *Microsoft* (Diena, 2005. g. augusts).

Jāpiebilst, ka Latvijas Universitātē jau kopš 2002. gada ir integrēta mācību sistēma WebCT un sekmīgi darbojas arī e-universitāte.

Rota Bankava, Zigrīda Vinčela

VALODNIECĪBAS BIBLIOGRĀFIJA 2004
GRĀMATAS, BROŠŪRAS

Angļu-latviešu Eiropas Savienības terminu vārdnīca. Vārdnīcu sagatavojuši A. Švalkovska, S. Līce, J. Veckrācis, A. Liljeberga. Vārdnīcas recenzente Valentīna Skujiņa. Rīga: UNDP, 2004, 252.

Angļu-latviešu vārdnīca. Ceturtais, izlabotais un papildinātais izdevums. Ap 70 000 tulkotu leksikas vienību. Rediģējis un papildinājis Dr. philol. Juris Baldunčiks. Rīga: Jāņa sēta, 2004, 1246.

Angļu-latviešu vārdnīca. Sast. Dzintra Kalniņa. Rīga: Avots, 2004, 680.

Ankalniņš Māris: Customs Terminology of the European Union. Eiropas Savienības muitas terminoloģija. (Terminu vārdnīca 5 valodās – angļu, franču, vācu, krievu, latviešu) Rīga: BO SIA LZA Ekonomikas institūts, 2004, 376.

Asociētā profesore Olga Ozoliņa. Bibliogrāfiskais rādītājs. Rīga: LU, 2004.

Balode Ineta, Grīnberga Maija, Kačevska Ilze, Krēsliņa Austra: Latviešu-zviedru, zviedru-latviešu vārdnīca. Pārstrādāts un papildināts. izdevums. Redaktore Raita Saleniece un Ilze Kačevska. Rīga: Norden AB, 2004, 1091.

Baltu filoloģija. XIII (1) 2004. Baltu valodniecības žurnāls. Redaktors Pēteris Vanags, redaktora vietniece Lidija Leikuma. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2004, 160.

Baltu filoloģija. XIII (2) 2004. Baltu valodniecības žurnāls. Redaktors Pēteris Vanags, redaktora vietniece Lidija Leikuma. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2004, 168.

Bankava Baiba: Franču īpašvārdu atveide latviešu valodā. Francija/Belģija/Šveice/Kanāda. Rīga: Zinātne, 2004, 166.

Bergholcs Jons: Krievu-latviešu-lietuviešu jūrniecības juridisko terminu vārdnīca. Rīga: Avots, 2004, 281.

Bieži lietoti jēdzieni un termini skaidrojošā vārdnīca. 4000 šķirkļu. Sast. Larisa Vjaterē, Ilze Vjaterē. Rīga: Avots, 2004, 624.

Contrastive and Applied Linguistics XII. Sastatāmā un lietišķā valodniecība. Zinātniskie raksti, XII. Andreja Veisberga redakcijā. Rīga: JUMI, 2004, 198.

Cibuļš Juris, Leikuma Lidija: Vasals. Latgaliešu valodas mācība. Rīga: N.I.M.S. 2003, 120.

Eiropas Savienības terminu vārdnīca. Angļu-franču-latviešu. Rīga: T&TC&Madris 2004, 246.

- Eiropas Valodu portfelis pieaugušajiem. Valodu pase.* Rīga: 2003.
- Elektroenerģētikas pamatterminu skaidrojošā vārdnīca.* 1923 termini ar ekvivalentiem angļu, krievu un vācu valodā. Līdzautori Kārlis Timmermanis, A. Zviedris, S. Jermuts, A. Staltmanis. Rīga: Jumava, 2004, 803.
- Ernstsonē Vineta, Joma Daiga, Lauze Linda, Pakse Ieva, Valdmanis Jānis: Latviešu valodas prasme un lietojums Liepājā 2004. gadā.* Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2004, 114.
- Evangelia toto anno.. (1753).* Pirmā latgaliešu grāmata. (Indeksa sastādītāja, apcerējuma autore un atbildīgā redaktore Anna Stafecka). Rīga: LU La VI, 2004, 354.
- Guļevska Dainuvīte, Miķelsone Aina: Latviešu valodas pareizrakstības vārdnīca skolām.* Rīga: Jumava, SIA J.L.V, 2004, 552.
- Itāliešu-latviešu, latviešu-itāliešu kabatas vārdnīca.* Sast. Pjetro Umberto Dini. Rīga: Avots, 2004, 632.
- Itāliešu-latviešu vārdnīca.* Ap 35 000 vārdu. Sast. Katrīna Bernarde. Rīga: Avots, 2004, 561.
- Joma Daiga: EU Accesion and New Challenges for the State Language Commission.* Rīga: State Language Commission, 2004, 18.
- Kagainē Elga: Lokālie somugrismi latviešu valodas Ziemeļrietumvidzemes izloksnēs.* Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2004, 280.
- Kalnača Andra: Morfēmika un morfoloģija.* Red. Anitra Pārupe. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2004, 128.
- Konferences "Zinātnes valoda" materiāli.* Atbildīgie par izdevumu – prof. Māris Baltiņš, prof. Dace Markus. Rīga: Rasa ABC, 2003, 52.
- Krievu-latviešu vārdnīca.* Ap 30 000 vārdu. Sastādījusi A. Darbiņa. Ģeogrāfisko nosaukumu sarakstu sastādījis Dr. habil. philol. Ojārs Bušs. Rīga: Avots, 2004, 836.
- Latviešu-lietuviešu, lietuviešu-latviešu sarunvārdnīca.* Sast. Danute Malahova. Rīga: Avots, 2004, 272.
- Latviešu valodas attīstības un lietojuma problēmas.* Rīga: Data Serviss, 2004, 83.
- Latviešu valodas attīstības un lietojuma problēmas: Padziļinātā analīze.* Rīga: Data Serviss, 2004, 44.
- Latviešu valodas attīstības un lietojuma problēmas: Pielikums.* Rīga: Data Serviss, 2004, 107.
- Latviešu valodas mācību grāmatas pirms simts gadiem: Jānis Rūķis Pareizrakstība iesācējiem. Sistemātisks diktāts.* Prof. Veltas Rūķes-Draviņas ievadpcere. Izdošanai sagatavojusi Dr. habil. philol. Ilga Jansone. Rīga: Zinātne, 2004, 128.

=====
Latvijas Universitātes Filoloģijas fakultātes IV Studentu zinātniskās konferences "Aktuāli baltistikas jautājumi" tēzes. LU Filoloģijas fakultāte 2004. gada 15.–16. novembris. Red. Everita Milčonoka. Rīga: RTU izdevniecība, 2004, 40.

Latvija un ES: problēmjautājumi ekonomikā, politikā, tiesībās, filozofijā un lingvistikā. Sadarbības projekta Nr. 17 "Latvijas integrācija Eiropas Savienībā" rezultāti. Rīga: LZA Ekonomikas institūts, 2004, 376.

Lauze Linda: Ikdienas saziņa: vienkāršs teikums latviešu sarunvalodā. Liepāja: LPA, 2004, 197.

Linguistica Lettica 13. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2004, 272.

Mana novada valoda: Lejaskurzeme. Zin. redaktore Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 313.

Mašīnbūves terminu vārdnīca. Latviešu-angļu-vācu-krievu valodā. I daļa. Tematiskais terminu sakārtojums. II daļa. Alfabētiskais terminu rādītājs. Autoru kolektīva vadītāja Ksenija Cīrulle. Zin. redaktore Valentīna Skujiņa. Rīga: Latvijas Nacionālā mehānikas komiteja, 2004, 332.

Nītiņa Daina: Moderna cilvēka valoda. Rīga: Valsts valodas aģentūra, 2004, 112.

Nītiņa Daina: Valsts valodas kvalitāte. Rīga: Valsts valodas aģentūra, 2004, 74.

Onomastica Lettica. 2. laidziens. Atb. redaktore Dr. philol. Dzintra Hirša. Redaktore Dr. habil. philol. Ilga Jansone. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2004, 360.

Onomastika mūsdienu zinātnes skatījumā. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 131. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2004. gada 20. februāris. Atb. red. Dr. habil. philol. Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2004, 70.

Pamatizglītības mācību priekšmetu standartu ieviešana. Atbalsta materiāli skolotājiem. Darba grupa: A. Rāta., L. Grigule, S. Zusina, Z. Matesovičs, I. Blačforda, M. Gavriļina, L. Geikina, L. Ose, I. Pāvula, I. M. Rubana, A. Šalme, A. Vulāne. Atb. redaktore Zane Matesoviča. Rīga: IZM ISAP, 2004.

Pamatizglītības mācību priekšmetu standartu ieviešana. Atbalsta materiāli skolotājiem. Video pielikums. IZM Izglītības attīstības projekts. Rīga, 2004.

Petit Justyna, Petit Daniel: Parlons letton. France, Hongrie, Italie: L'Harmattan, 2004, 284.

Plaude Ieva: Pragmatika. Rīga: JUMI, 2004, 208.

Preses lasītāja svešvārdu vārdnīca 2004. Sastādītāja Inta Rozenvalde. Rīga: Nordik, 2004, 520.

Profesore Marta Rudzīte: bibliogrāfiskais rādītājs. Atb. redaktore Lidija Leikuma. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2004, 100.

Reģionālā kultūras vēsture un literatūra, II. Starptautiskās zinātniskās konferences "Reģionālās valodas mūsdienu Eiropā" materiāli. Sastādītāja Ilga Šuplinska. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola, 2004, 180.

Rozenberga Māra: Latviešu-spāņu sarunvārdnīca. Rīga: Jumava, 2004, 408.

Rozenbergs Jānis: The Stylistics of Latvian. Review Readers for the Original Edition: Aina Blinkena and Konstantīns Karulis. English translation: Trevor G. Fennel. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2004, 298.

Spāņu-latviešu sarunvārdnīca ar skaidrojumiem un papildinformāciju. No angļu valodas tulkojusi un adaptējusi Alla Jerjomenko. Rīga: Zvaigzne ABC, 2004, 148.

Spāņu-latviešu vārdnīca. Sast. Lilita Leodanska. Rīga: Avots, 2004, 684.

Starptautiskās 10 gadu jubilejas konferences "Valoda kā identitāte" zinātnisko rakstu krājums. International 10th Anniversary Conference "Language as Identity". Proceedings. Riga, Latvia 14–15 May, 2004. Rīga: Valodu mācību centrs, 2004, 171.

Strautiņa Vaira; Šulce Dzintra: Latviešu literārās valodas fonētika, ortoepija un ortogrāfija. Mācību grāmata. Liepāja: LiePA, 2004, 122.

Svešvārdu vārdnīca. Ap 5000 vārdu un terminu. Sast. R. Puriņa. Rīga: Avots, 2004, 565.

Šleiers Johans: Spāņu valoda. Gramatika. Pocket Teacher. No vācu valodas tulkojusi Sarmīte Lomovceva. Red. Inese Miesniece. Rīga: Zvaigzne ABC, 2004, 112.

Tavs vārdadienu kalendārs 2005, 2006, 2007. Rīga: Nordik, 2004, 504.

Terminoloģijas jaunumi. 2004. Nr. 7. Starptautiskais terminoloģijas seminārs "Terminoloģijas darbs Latvijā, Lietuvā un Igaunijā: sadarbības ieceres ES dalībvalstu kontekstā" Rīgā, 2003. gada 21. oktobrī. Rakstu krājums. Zinātniskā redaktore Valentīna Skujiņa. Rīga: LZA Terminoloģijas komisija, 2004, 52.

Terminoloģijas jaunumi. 2004. Nr. 8. Atbildīgā par izdevumu Anita Skujiņa. Rīga: LZA Terminoloģijas komisija, 2004, 32.

Terminoloģijas jaunumi. 2004. Nr. 9. Atbildīgā par izdevumu Anita Skujiņa. Rīga: LZA Terminoloģijas komisija, 2004, 32.

Terminoloģijas jaunumi. 2004. Nr. 10. Atbildīgā par izdevumu Anita Skujiņa. Rīga: LZA Terminoloģijas komisija, 2004, 32.

Tidriķe Laura: Latviešu un vācu jauniešu valoda: kontrastīvais aspekts. Die lettische und deutsche Jugendsprache aus kontrastiver Sicht. Promocijas darba kopsavilkums filoloģijas doktora grāda iegūšanai valodniecības zinātņu nozarē. Rīga: LU, 2004, 63 (1.–29. lpp. latviski; 30.–61. lpp. vāciski).

Tulka/tulkotāja starpkultūru kompetences veidošana. Eiropas kvalitāte profesionālajā augstākajā izglītībā: vērtējuma kritēriji un attīstības dinamika. Psiholoģisko pētījumu biļetens. Nr. 14. Rīga: SPPA, 2004, 31.

Vācu-latviešu bīvniecības terminu vārdnīca. Sast. Lilita Ozola, Raisa Sipoviča. Jelgava: [b.g.], 231.

Vācu-latviešu vārdnīca. 75 000 vārdu. Sast. Indra Andersone, Larisa Vjaterē. Rīga: Avots, 2004, 888.

Vācu-latviešu vārdnīca. 11 000 vārdu. Sast. Larisa Vjaterē. Rīga: Avots, 2004, 696.

Valoda–2004. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIV. Atb. redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2004, 456.

Valodas ceļi, krustceļi. Rakstu krājums. Sakārtojusi Dagmāra Ausekle. Rīga: Garā pupa, 2004, 108.

Valodas politika un sociolingvistiskie jautājumi, I. Starptautiskās zinātniskās konferences "Reģionālās valodas mūsdienu Eiropā" materiāli. Sastādītāja Ilga Šuplinska. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola, 2004, 161.

Valodas prasmes pārbaudes terminu vārdnīca. Tulk. un adaptējuši D. Blūma, A. Grīnfelds, V. Kalnbērziņa, A. Kangro, V. Skujiņa. Rīga: Cambridge University Press / LR Naturalizācijas pārvalde, 2004, 67.

Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 8. Veltīts Kārļa Mīlenbaha gadam. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 403.

Zauberga Ieva: Theoretical Tools for Professional Translators. Mācību līdzeklis. Rīga: 2004, N.I.M.S., 214.

RAKSTI

Agare Sindija: Presupozīcijas jēdziens latviešu valodā. – Latvijas Universitātes Filoloģijas fakultātes IV Studentu zinātniskās konferences "Aktuāli baltistikas jautājumi" tēzes. LU Filoloģijas fakultāte 2004. gada 15.–16. novembris. Red. Everita Mīlčonoka. Rīga: RTU izdevniecība, 2004, 5.

=====

Alberte Ieva: Dialekts ir bagātība. Tālredzīgs darba devējs izvēlas darbinieku ar dialektu. – Diena, 2004, 7. septembris, Nr. 208 (4039), Karjeras Diena, 3.

Alberte Ieva: Dokumentus aizpilda latviski. Izmaiņas darba tirgū var izraisīt norma, kas pieprasa ārzemniekiem zināt latviešu valodu. – Diena, 2004, 27. aprīlis, Nr. 98 (3929), 3.

Alberte Ieva: Valoda, kas vajadzīga ikdienā. Krievu valoda paver iespējas strādāt plašā darba tirgū. – Diena, 2004, 9. marts, Nr. 58 (3889), Karjeras Diena, 4.

Alberte Ieva: Zivs bez lietussarga. Eksotisko valodu prasme ir iespēja strādāt ārvalstīs un labs intelekta rādītājs. – Diena, 2004, 2. marts, Nr. 52 (3883), Karjeras Diena, 4.

Alksne Ingrīda: Nominalizācijas loma Tomasa Manna novelā *Der Tod in Venedig* un tās tulkojumā angļu, franču un latviešu valodā. – Contrastive and Applied Linguistics XII. Sastatāmā un lietišķā valodniecība. Zinātniskie raksti, XII. Andreja Veisberga redakcijā. Rīga: JUMI, 2004, 7–15.

Atlāce Zane: Eiro, eiris, eira... Nosaukums raisa strīdus. – Rīgas Balss, 2004, 13. septembris, Nr. 177 (13 812), 5.

Апанавичюс Ромуальдас: Названия языковых музыкальных инструментов в Северной Европе – наследие древних этнокультурных отношений. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 8. Veltīts Kārļa Mīlenbaha gadam. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 31.–41.

Апанавичюс Юлюс Ромуальдас: Galas во фразеологизмах литовского языка. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 8. Veltīts Kārļa Mīlenbaha gadam. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 42.–49.

Antonevičs Māris: "Draudīgās" latviešu valodas atgriešanās. [TV un radio gada laikā nav kļuvis latviskākas.] – Latvijas Avīze, 2004, 15. novembris, Nr. 312 (2153), 3.

Apele Sandra: 200 sējumu, 300 lapas katrā, 3, 5 metrus garā plauktā. Marta Jaksona, Tulkošanas un terminoloģijas centra direktore. – Latvijas Vēstnesis, 2004, 30. aprīlis, Nr. 68 (3016), B daļa, B 6.

Apine Ilze: Sīvā konkurencē uzvar "zīmols". – Latvijas Vēstnesis, 2004, 30. janvāris, Nr. 16 (2964), B daļa, B 5.

Arāja Dita: Latviešu valodas mācīšanā cittautiešiem vajag valsts atbalstu. – Diena, 2004, 17. februāris, Nr. 40 (3871), 1.; 4.

Arāja Dita: Latvijci un latviji – vienā valodā un valstī. Cilvēks ir pieņēmis nacionālo identitāti, ja viņš saprot, par ko maksā nodokļus. – Diena, 2004, 15. oktobris, Nr. 241 (4072), 14.

Arāja Dita: Latviski – bez bailēm. Mazākumtautību skolu devītklasniekus centralizētajā latviešu valodas eksāmenā īpašas grūtības negaida. – Diena, 2004, 25. maijs, Nr. 120 (3951), 3.

Arāja Dita: Prezidente iebilst pret atļauju valdībai regulēt valodu TV un radio. – Diena, 2004, 13. novembris, Nr. 266 (4097), 3.

Arāja Dita: Skolotājus satrauc gaidāmais vienotais eksāmens latviešu un krievu valodā. – Diena, 2004, 13. jūlijs, Nr. 160 (3991), 1.; 3.

Arāja Dita: Valdībai ļauj regulēt valodu raidstacijās. – Diena, 2004, 10. novembris, Nr. 263 (4094), 4.

Arāja Dita: Valsts valoda – arī nelatviskā vidē. Daugavpilī latviešu valodu grib mācīties darba un bērnu dēļ. – Diena, 2004, 17. septembris, Nr. 217 (4048), 4.

Arāja Dita: Ventspilnieki stāv rindā pēc latviešu valodas. – Diena, 2004, 4. septembris, Nr. 206 (4037), 1.; 8.

Arāja Dita, Lase Zane: Krievvalodīgie stāv rindās, lai iemācītos latviski. – Diena, 2004, 27. augusts, Nr. 199 (4030), 3.

Aukštikalne Danute: Adjektīvu polisēmija mūsdienu latviešu skaidrojošajās vārdnīcās. – Latvijas Universitātes Filoloģijas fakultātes IV Studentu zinātniskās konferences "Aktuāli baltistikas jautājumi" tēzes. LU Filoloģijas fakultāte 2004. gada 15.–16. novembris. Red. Everita Milčonoka. Rīga: RTU izdevniecība, 2004, 5.–6.

Auziņa Ilze: Datorizēta latviešu valodas fonētiskās transkribēšanas sistēma. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 8. Veltīts Kārļa Mīlenbaha gadam. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 224.–232.

Balama Vita: Dilemma starpkultūru saskarsmē: būt vai nebūt galveneī? – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 8. Veltīts Kārļa Mīlenbaha gadam. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 304.–312.

Baldunčiks Juris: West European loanwords in Modern Latvian. – Languages in Contact and Contrast. Essays in Contact Linguistics. Ed. by Vladimir Ivir, Damir Kalogjera. Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 1991, 15–24.

Balode Ineta: Briefe von Gertrud Hedwig Sonntag an ihren Ehemann, den livländischen Generalsuperintendenten Karl Gottlob Sonntag (1811–1823). – Geschichte des weiblichen Sprachgebrauchs. VI. Sprachgebrauch von Frauen in ihren eigenen Texten. Internationale Fachtagung

Magdeburg 8.–9.09.2003. Hrsg. von Gisela Brandt Stuttgart. Stuttgart: Verlag Hans-Dieter Heinz, Akademischer Verlag Stuttgart, 2004, 61–76.

Balode Inga: Tulkošana Latvijā kļūst plaukstošs bizness. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 15. marts, Nr. 63 (3840), Biznesa Jaunumi, Nr. 11 (11), 7.

Balode Laimute: Daugavas pieteku nosaukumi – somugrismi. – Onomastica Lettica. 2. laidziens. Atb. redaktore Dr. philol. Dzintra Hirša. Redaktore Dr. habil.philol. Ilga Jansone. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2004, 5.–22.

Balode Laimute: Geographical Appellatives in Baltic Hydronymy: a Comparative Aspect. – Naming the World: From Common Nouns to Proper Names. International Onomastic Symposium. Summaries, September, 1st–4st, 2004. Croatia: University of Zadar, 2004, 1–2.

Balode Laimute (rec.): Latviešu-lietuviešu un lietuviešu-latviešu sarunvārdnīca. Sastādījusi D. Malahova. Rīga, Avots, 2004. – Baltu filoloģija. XIII (2) 2004. Baltu valodniecības žurnāls. Redaktors Pēteris Vanags, redaktora vietniece Lidija Leikuma. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2004, 159.–165.

Balode Laimute: Latvijos vietovardžiai su -g-, -k- šaknyje: lituanizmq problema. – Tarptautinė Aleksandro Vanago konferencija "Baltų onomastikos tyrimai". Pranešimų tezēs. Vilnius, 2004 m. lapkričio 11–12 d. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2004, 5–6.

Balode Laimute: Personvārdi Rīgas ielu nosaukumos. – Tavs vārdadienu kalendārs 2005, 2006, 2007. Rīga: Nordik, 2004, 425.–435.

Balode Laimute: Slenga vietvārdi un to izpēte: Somijas pieredze. – Onomastika mūsdienu zinātnes skatījumā. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 131. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2004. gada 20. februāris. Atb. red. Dr. habil. philol. Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2004, 3.–6.

Balode Laimute: Slenga vietvārdi un to izpēte: Somijas pieredze. – Onomastica Lettica. 2. laidziens. Atb. redaktore Dr. philol. Dzintra Hirša. Redaktore Dr. habil.philol. Ilga Jansone. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2004, 232.–238.

Balode Laimute: Ziemeļkrievijas kolokvijs Somijā. – Linguistica Lettica 13. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2004, 194.–196.

Balodis Pauls: Antroponīmiskas izcelsmes uzvārdi Latvijā un kaimiņzemēs. – Tavs vārdadienu kalendārs 2005, 2006, 2007. Rīga: Nordik, 2004, 450.–471.

Balodis Pauls: Faunas semantikas latviešu uzvārdi un to paralēles kaimiņtautu antroponīmikā. – Onomastika mūsdienu zinātnes skatījumā.

Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 131. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2004. gada 20. februāris. Atb. red. Dr. habil. philol. Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2004, 7.–12.

Balodis Pauls: Faunas semantikas uzvārdi. – *Onomastica Lettica*. 2. laidziens. Atb. redaktore Dr. philol. Dzintra Hirša. Redaktore Dr. habil. philol. Ilga Jansone. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2004, 37.–84.

Balsys Rimantas: Deminutīvų paskirtis ir kaita liaudies dainose. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 8. Veltīts Kārļa Mīlenbaha gadam. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 50.–57.

Baltijas asamblejas balvas kandidāti. – *Diena*, 2004, 26. oktobris, Nr. 250 (4081), 11.

Baltijas valstu terminoloģijas semināra DEKLARĀCIJA. – Terminoloģijas jaunumi. 2004. Nr. 7. Starptautiskais terminoloģijas seminārs "Terminoloģijas darbs Latvijā, Lietuvā un Igaunijā: sadarbības ieceres ES dalībvalstu kontekstā" Rīgā, 2003. gada 21. oktobrī. Rakstu krājums. Zinātniskā redaktore Valentīna Skujiņa. Rīga: LZA Terminoloģijas komisija, 2004, 49.–51.

Baltiņa Maija: Mūsdienu valodas dažādie ātrumi. – Valodas ceļi, krustceļi. Rakstu krājums. Sakārtojusi Dagmāra Ausekle. Rīga: Garā pupa, 2004, 91.–106.

Baltiņa Maija: Paralimpiskās vai paraolimpiskās spēles. – *Diena*, 2004, 7. oktobris, Nr. 234 (4065), 16.

Baltiņa Maija: Vārdu apslēpšana. – *Diena*, 2004, 27. novembris, Nr. 277 (4108), 14.

Baltiņa Maija: Vārdu atbrīvošana. – *Diena*, 2004, 16. augusts, Nr. 189 (4020), 11.

Baltiņa Maija: Vārdu atraidīšana. – *Diena*, 2004, 25. septembris, Nr. 224 (4055), 14.

Baltiņa Maija: Vārdu atrašana. – *Diena*, 2004, 3. jūlijs, Nr. 152 (3983), 14.

Baltiņa Maija: Vārdu dzīvināšana. – *Diena*, 2004, 24. aprīlis, Nr. 96 (3927), 14.

Baltiņa Maija: Vārdu gaudināšana. – *Diena*, 2004, 22. maijs, Nr. 118 (3949), 14.

Baltiņa Maija: Vārdu iemantošana. – *Diena*, 2004, 4. septembris, Nr. 206 (4037), 14.

Baltiņa Maija: Vārdu izgaismošana. – *Diena*, 2004, 12. jūnijs, Nr. 136 (3967), 14.

Baltiņa Maija: Vārdu kārdināšana. – *Diena*, 2004, 3. aprīlis, Nr. 80 (3911), 14.

Baltiņa Maija: Vārdu nomierināšana. – Diena, 2004, 18. decembris, Nr. 295 (4126), 14.

Baltiņa Maija: Vārdu pamodināšana. – Diena, 2004, 31. janvāris, Nr. 26 (3857), 14.

Baltiņa Maija: Vārdu paņemšana. – Diena, 2004, 6. novembris, Nr. 260 (4091), 14.

Baltiņa Maija: Vārdu pievilināšana. – Diena, 2004, 13. marts, Nr. 62 (3893), 14.

Baltiņa Maija: Vārdu sagūstīšana. – Diena, 2004, 24. jūlijs, Nr. 170 (4001), 12.

Baltiņa Maija: Vārdu spēcīnāšana. – Diena, 2004, 24. februāris, Nr. 46 (3877), 11.

Baltiņa Maija: Vārdu svinēšana. – Diena, 2004, 10. janvāris, Nr. 8 (3839), 14.

Baltiņa Maija: Vārdu uzminēšana. – Diena, 2004, 16. oktobris, Nr. 242 (4073), 14.

Baltiņš Māris: Liekot nacionālās augstskolas stingros pamatus. – Latvijas Vēstnesis, 2004, 9. marts, Nr. 37 (2985), B daļa, B 8.

Baltiņš Māris: Profesora Jāņa Endzelīna pirmie darba gadi LU. – Onomastika mūsdienu zinātnes skatījumā. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 131. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2004. gada 20. februāris. Atb. red. Dr. habil. philol. Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2004, 13.–16.

Baltiņš Māris: Zinātniska raksta struktūrelementi. – Konferences "Zinātnes valoda" materiāli. Atbildīgie par izdevumu – prof. Māris Baltiņš, prof. Dace Markus. Rīga: Rasa ABC, 2003, 5.–11.

Balvas zinātniekiem un pedagogiem. [O. Bušam, P. Cimdiņam, E. Kagainei u.c.] – Latvijas Vēstnesis, 2004, 23. jūlijs, Nr. 116 (3064), B daļa, B 7.

Bankavs Andrejs: Atceroties romānistu un baltistu A. Bojāti. – Linguistica Lettica 13. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2004, 188.–192.

Bankavs Andrejs: Gallicismu loma latviešu valodas vēsturē. – Материалы XXXIII международной филологической конференции. Секция балтистики. Балтийские языки: историческая грамматика, история литературного языка. Тезисы докладов 5–6 марта 2004 г. Санкт-Петербург: СПбГУ, 2004, 7.

Bankavs Andrejs: Romānistikas lappuses Latvijas Universitātē. – Latvijas Universitātes raksti. 200. Jubilejas izdevums. Rīga: LU, 2004, 170.–175.

Bankavs Andrejs: Toponīmi un etnotoponīmi sastatījuma aspektā. – Tarptautinē Aleksandro Vanago konferencija "Baltų onomastikos tyrimai". Pranešimų tezės. Vilnius, 2004 m. lapkričio 11–12 d. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2004, 7.

Bankavs Andrejs: Valodniece, pedagoģe, radoša personība. – Asociētā professore Olga Ozoliņa. Bibliogrāfisks rādītājs. Rīga: LU, 2004, 6.–11.

Bankovskis Pauls: Tādi vārdi. – Diena, 2004, 12. maijs, Nr. 109 (3940), 12.

Baņķis Kristaps (sagat. lpp.): lelu nosaukumos joprojām divvalodība. [Kopā: Citi raksti.] – Latvijas Avīze, 2004, 6. oktobris, Nr. 272 (2113), 6.

Barkāns Elmārs: Politika var sakropļot valodu. – Rīgas Balss, 2004, 26. janvāris, Nr. 17 (13 652), 3.

Bārtas teksti. – Mana novada valoda: Lejaskurzeme. Zin. redaktore Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 262.–268.

Beitiņa Maigone: Jaunizdots latviešu valodas vēstures avots. [Evangēlija toto anno 1753. Pirmā latgaliešu grāmata. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2004, 346 lpp.] – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 8. Veltīts Kārļa Mīlenbaha gadam. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 396.–400.

Beitiņa Maigone: Kā nīcenieki un bārtenieki sarunājušies. – Mana novada valoda: Lejaskurzeme. Zin. redaktore Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 21.–26.

Beitiņa Maigone: Vārds teikumā Liepājas novadā. – Mana novada valoda: Lejaskurzeme. Zin. redaktore Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 27.–40.

Bekmanis Zigmunds: Kā tavu profesiju sauc latviski? [Saruna ar Ivetu Pūтели.] – Latvijas Avīze, 2004, 13. septembris, Nr. 249 (2090), 16.

Bekmanis Zigmunds: Pārbauda valodas inspektoros. – Latvijas Avīze, 2004, 4. oktobris, Nr. 270 (2111), 15.

Bekmanis Zigmunds: Stiprie vārdi. [Intervija ar prof. Benitu Laumani.] – Latvijas Avīze, 2004, 2. augusts, Nr. 207 (2048), 9.

Bekmanis Zigmunds: Vide rosina mācīties valodu. – Latvijas Avīze, 2004, 6. oktobris, Nr. 272 (2113), 17.

Beldava Regina: Hachette-Oxford: version franco-lettone. – Starptautiskās 10 gadu jubilejas konferences "Valoda kā identitāte" zinātnisko rakstu krājums. International 10th Anniversary Conference "Language as Identity". Proceedings. Rīga, Latvia 14–15 May, 2004. Rīga: Valodu mācību centrs, 2004, 38–43.

Beldava Regina: Hachette-Oxford: version franco-lettone. – 11th Euralex international congress. Proceedings. Lorient, 2004, 38–43.

Beldava Reģina: Leksikogrāfijas kongress Loriānā. – Linguistica Lettica 13. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2004, 196.–198.

Bernāne Līga: Latgaliešu rakstu valoda: standartforma un izloksnes 20. gadsimta sākuma periodikas diskusijās. – Valodas politika un sociolingvistiskie jautājumi, I. Starptautiskās zinātniskās konferences "Reģionālās valodas mūsdienu Eiropā" materiāli. Sastādītāja Ilga Šuplinska. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola, 2004, 75.–79.

Bertauskaitē Jolanta, Derukaitē Jūratē: Baltu kalību *rau- "rauti" tipo veiksmāzodziņu atitikmenys slavų ir lotynų kalbose. – Vārds un tā pētišanas aspekti. Rakstu krājums 8. Veltīts Kārļa Mīlenbaha gadam. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 58.–79.

Bērziņa Baiba: Aizstāvēt mūsu pozīcijas. [Intervija ar Rīgas Latviešu biedrības Latviešu valodas attīstības kopas dibinātāju Maiju Sinku.] – Latvijas Avīze, 2004, 2. augusts, Nr. 207 (2048), 9.

Bērziņa E. (vēst.): Labdien, Hedvigas kundze! – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 29. maijs, Nr. 124 (3901), 1.

Bērziņa Gita: Ekstralingvistiskā informācija sengrieķu literārajā dialogā. – Vārds un tā pētišanas aspekti. Rakstu krājums 8. Veltīts Kārļa Mīlenbaha gadam. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 313.–322.

Biezā Liene: Aina Blinkena rīt 75. gadu jubilejā ēdīs jāņogu torti. – Vakara Ziņas, 2004, 4. septembris, Nr. 207 (3247), 7.

Bitīte Ieva: Īstenībā – svešo vārdu vārdnīca. [Par Preses lasītāja Svešvārdu vārdnīcu.] – Karogs, 2004, Nr. 7, 221.–222.

Blažek Václav: Balto-Finnic Mythological Names of Baltic Origin. – Tarptautinē Aleksandro Vanago konferencija "Baltu onomastikos tyrimai". Pranešimų tezēs. Vilnius, 2004 m. lapkričio 11–12 d. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2004, 14.

BNS: Latviski runā arvien mazāk. – Latvijas Avīze, 2004, 31. augusts, Nr. 236 (2077), 9.

Bogustova Jolanta: Eiroparlamentā runā latviski. – Latvijas Avīze, 2004, 15. janvāris, Nr. 14 (1855), 5.

Bogustova Jolanta: Eiropieši mācās latviešu valodu. – Latvijas Avīze, 2004, 27. jūlijs, Nr. 201 (2042), 18.

Bolšaitis Pēteris (las. vēstule): Aivena eiras. – Diena, 2004, 21. septembris, Nr. 220 (4051), 2.

Bondare Petersen Māra: Characteristic Features of English Language Teaching at Tertiary Level. – Starptautiskās 10 gadu jubilejas konferences

"Valoda kā identitāte" zinātnisko rakstu krājums. International 10th Anniversary Conference "Language as Identity". Proceedings. Riga, Latvia 14–15 May, 2004. Rīga: Valodu mācību centrs, 2004, 134–137.

Borbals Ādolfs: Valoda vai dialekts? (atsaucoties uz 2. jūnija J. Cibuļa rakstu) – Latvijas Avīze, 2004, 13. jūlijs, Nr. 187 (2028), 7.

Borzovs Juris: "Kā manifests". Par valodas brīvību. Par "anglofilismu". – Latvijas Vēstnesis, 2004, 9. septembris, Nr. 143 (3091), B daļa, B 6.

Borzovs Juris, Lauzis Aldis, Feists Valters: Eiras cīņas aizkulises. – Diena, 2004, 18. decembris, Nr. 295 (4126), 2.

Brēde Maija: Developing Cultural Awareness (Latvian-English) in Classes of Ethnographic Studies. – Ethnic Culture: Traditions and Innovations. Kaunas: Vytautas Magnus University Press, 2004, 172–178.

Brēde Maija: Discourse Markers as Contextualization Cues. – Contrastive and Applied Linguistics XII. Sastatāmā un lietišķā valodniecība. Zinātniskie raksti, XII. Andreja Veisberga redakcijā. Rīga: JUMI, 2004, 16–28.

Brēde Maija: Discourse Markers in a Literary Translation. – Discovery Approach to English Language Teaching and Learning, Volume 19. Klaipeda: Klaipeda University, 2004, 17–23.

Brēde Maija: Diskursa iezīmētāju funkcijas latviešu sarunvalodā dažādos laikposmos. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 8. Veltīts Kārļa Mīlenbaha gadam. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 323.–331.

Brēde Maija: Linguistic Invasion or Natural Process? (Culture Issues in the Mirror of Modern Latvian). – SIETAR Congress, Berlin 2004. Cultures in Transition. 31 March – 4 April 2004. Berlin: 2004, 27.

Brizna Ilga: Tempus- und Modusgebrauch in den deutschen und lettischen Zeitungstexten. – Valoda–2004. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIV. Atb. redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2004, 394.–400.

Brizna Ilga: Vācu leksikas atveides problēmas G. Manceļa darbā "Lettus". – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 8. Veltīts Kārļa Mīlenbaha gadam. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 332.–338.

Brizna Ilga: Zu einigen Problemen der historischen Entwicklung der Wissenschaftssprache im Baltikum. – Thema mit Variationen. Hrsg. Ahti Jäntti/Jarkko Nurminen. 12. Frankfurt am Main: Peter Lang Europäischer Verlag der Wissenschaften, 2004, 205–209.

Brinkmane Ilze (apkop. lasīt. vēstules): Riņķa dancis ap latviešu valodu. – Latvijas Avīze, 2004, 30. jūnijs, Nr. 174 (2015), 24.

Brozović Dunja: South Slavic and Baltic Hydronyme: Similarities and Differences. – Tarptautinē Aleksandro Vanago konferencija "Baltu onomastikos tyrimai". Pranešimų tezės. Vilnius, 2004 m. lapkričio 11–12 d. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2004, 17.

Bukša Ilona, Markus Dace, Musorina Jūlija: Latviešu valoda kā otrā valoda dažādos novados. – Valoda–2004. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIV. Atb. redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2004, 11.–16.

Buļš Francis (vēst.): Kāpēc valsts iestāžu nosaukumos ir anglicismi? – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 22. janvāris, Nr. 18 (3795), 2.

Burve Anda: Sākt ar latviešu valodas stundām. – Diena, 2004, 31. janvāris, Nr. 26 (3857), 23.

Burve Anda, Šabanovs Aleksandrs: Latviski gan 40., gan Špoģu vidusskolā. – Diena, 2004, 12. februāris, Nr. 36 (3867), 19.

Buševica Anda: Latgaliešu rakstība jeb identitātes stūrakmens 0. [Intervija ar A. Stafecku.] – Forums, 2004, 15.–22. oktobris, Nr. 40 (122), 4., 7.

Buševica Anda: Latviešu valodas paveids. – Forums, 2004, 15.–22. oktobris, Nr. 40 (122), 4.

Buševica Anda: Noklusējuma standarts. – Forums, 2004, 15.–22. oktobris, Nr. 40 (122), 4., 7.

Buševica Anda: Sapnis par saprašanas. – Forums, 2004, 23. aprīlis–7. maijs, Nr. 17 (99), 4.

Buševica Anda: Tuvināt rakstību tautas valodai. [Intervija ar A. Stafecku.] – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 19. oktobris, Nr. 244 (4021), 9.

Buševica Anda, Zveja Ilze: Kam pieder valoda. [Par *eiro*, *eira* V. Skujiņa, A. Blinkena, V. Freibergs, A. Lauzis, E. Liniņš u.c.] – Forums, 2004, 5.–12. novembris, Nr. 43 (125), 3.

Bušmane Brigita: Ar sieru saistītā leksika tautasdziesmās. – Valoda–2004. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIV. Atb. redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2004, 17.–22.

Bušmane Brigita: Lejaskurzemes izlokšņu bagātības J. Janševska romānā "Dzimtene". – Mana novada valoda: Lejaskurzeme. Zin. redaktore Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 61.–80.

Bušmane Brigita: Lejaskurzemes izlokšņu dotumi un pētījumi latviešu valodniecībā. – Mana novada valoda: Lejaskurzeme. Zin. redaktore Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 290.–310.

Bušmane Brigita: Lejaskurzemes izlokšņu fonētisko parādību atspoguļojums G. Bražes vārdnīcā (1875). – Mana novada valoda: Lejaskurzeme. Zin. redaktore Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 41.–51.

Bušmane Brigita: Lejaskurzemes izlokšņu leksēma *plestīks* (izplatība, semantika, cilme). – Mana novada valoda: Lejaskurzeme. Zin. redaktore Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 180.–184.

Bušmane Brigita: Lejaskurzemes izlokšņu morfoloģisko parādību atspoguļojums G. Bražes vārdnīcā (1875). – Baltu filoloģija. XIII (1) 2004. Baltu valodniecības žurnāls. Redaktors Pēteris Vanags, redaktora vietniece Lidija Leikuma. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2004, 25.–36.

Bušmane Brigita: Lejaskurzemes leksika tautasdziesmās un mūsdienu izlokšanās. – Mana novada valoda: Lejaskurzeme. Zin. redaktore Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 128.–179.

Бушмане Бригита: Названия яичных блюд, связанных с латышскими народными традициями. – Istoriniai tekstai ir vietos kultūra. Historical scripts and local culture. Mokslinių straipsnių rinkinys, skirtas Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmečiui. Collection of scientific articles dedicated to the millenium of mentioning the name of Lithuania. Šiauliai, Ryga: Lucilijus, 2004, 18–27.

Bušmane Brigita: Zelmai Birzniecei – 100. – Linguistica Lettica 13. Lātviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Lātviešu valodas institūts, 2004, 185.–187.

Bušs Ojārs: Daži "eksotismi" mūsdienu visjaunāko personvārdu sistēmā. – Tavs vārdadienu kalendārs 2005, 2006, 2007. Rīga: Nordik, 2004, 422.–424.

Bušs Ojārs: Географические названия. Ģeogrāfiskie nosaukumi. – Krievu-lātviešu vārdnīca. Sastādījusi A. Darbiņa. Rīga: Avots, 2004, 806.–835.

Bušs Ojārs: Jaunais gadu tūkstotis sākas ar revolūciju. – Tavs vārdadienu kalendārs 2005, 2006, 2007. Rīga: Nordik, 2004, 417.–421.

Бушс Оярс: Маргиналии Христофа Хардера (1828) – памятник истории лексики латышского литературного языка. – Материалы XXXIII международной филологической конференции. Секция балтистики. Балтийские языки: историческая грамматика, история литературного языка. Тезисы докладов 5–6 марта 2004 г. Санкт-Петербург: СПбГУ, 2004, 7–8.

Bušs Ojārs: Once again about the Distinction between Croats and Carpenters. – Naming the World: From Common Nouns to Proper Names. International Onomastic Symposium. Summaries, September, 1st–4st, 2004. Croatia: University of Zadar, 2004, 4.

Bušs Ojārs: Par dažu semantisko attiecību specifiku īpašvārdu sistēmā (homonīmija, polisēmija, sinonīmija). – Tarptautinē Aleksandro Vanago konferencija "Baltu onomastikos tyrimai". Pranešimų tezēs. Vilnius, 2004 m. lapkričio 11–12 d. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2004, 18–19.

Bušs Ojārs: Par kāda kaķa radniecību ar vācu dzejnieku. – Tavs vārdadienu kalendārs 2005, 2006, 2007. Rīga: Nordik, 2004, 447.–449.

Bušs Ojārs: Par vietvārda *Ugāle* cilmi. – Onomastica Lettica. 2. laidziens. Atb. redaktore Dr. philol. Dzintra Hirša. Redaktore Dr. habil.philol. Ilga Jansone. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2004, 99.–104.

Bušs Ojārs: The "Portages" in Latvian and Lithuanian Appellative and Toponomastic Lexicon. – The Significance of Portages. Abstracts. 29.09.–03.10. Lungdal, 2004, (bez lpp. numerācijas).

Bušs Ojārs: Vēlreiz par *Valku* un *valkiem* Latvijas toponīmijā. – Onomastika mūsdienu zinātnes skatījumā. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 131. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2004. gada 20. februāris. Atb. red. Dr. habil. philol. Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2004, 34.–35.

Bušs Ojārs, Bilkis Laimutis, Blažienė Grasilda: Dabartinē baltu onomastika: pasiekimai, problemas ir perspektyvos. – Tarptautinē Aleksandro Vanago konferencija "Baltu onomastikos tyrimai". Pranešimų tezēs. Vilnius, 2004 m. lapkričio 11–12 d. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2004, 13.

Bušs Ojārs, Hirša Dzintra: Starptautiska konference par īpašvārdiem. – Forums, 2004, 20.–27. februāris, Nr.8 (90), 1.; 8.

Butkus Alvydas: Sufikss *-ienė* lietuviešu sieviešu nominācijā. – Baltu filoloģija. XIII (2) 2004. Baltu valodniecības žurnāls. Redaktors Pēteris Vanags, redaktora vietniece Lidija Leikuma. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2004, 5.–11.

Casemir Kirstin: Die Bedeutung des Baltischen für die niedersächsische Ortsnamenforschung. – Tarptautinē Aleksandro Vanago konferencija "Baltu onomastikos tyrimai". Pranešimų tezēs. Vilnius, 2004 m. lapkričio 11–12 d. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2004, 20.

Cekula Zane: Balvu rajona ciemu nosaukumi ģeogrāfiski vēsturiskā skatījumā. – Onomastika mūsdienu zinātnes skatījumā. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 131. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2004. gada 20. februāris. Atb. red. Dr. habil. philol. Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2004, 36.–42.

Cekula Zane, Kovaļevska Otilija: Latgales ģeogrāfisko nosaukumu standartizācijas problēmas Latvijas kartogrāfijā. – Valodas politika un sociolingvistiskie jautājumi, I. Starptautiskās zinātniskās konferences "Reģionālās valodas mūsdienu Eiropā" materiāli. Sastādītāja Ilga Šuplinska. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola, 2004, 44.–51.

Celmiņš Juris (95. vsk. direktors): Par skolu reformu no cita skatpunkta. – Diena, 2004, 13. marts, Nr. 62 (3893), 2.

Cera Evija: Igaunijā aktīvi soda valsts valodas nezinātājus. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 12. augusts, Nr. 186 (3963), 4.

Cera Evija: Izcili skolotāji un zinātnieki saņem balvu. [IZM balva.] – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 24. jūlijs, Nr. 170 (3947), 3.

Cera Evija: Personvārdu latvisko atveidojumu nosaka likums un tradīcijas. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 23. jūlijs, Nr. 169 (3946), 3.

Cera Evija: Svešvalodu buķete skolā. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 4. oktobris, Nr. 231 (4008), 4.

Cera Evija: Valodas inspektoros vairs neapdrošinās. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 8. septembris, Nr. 209 (3986), 4.

Cera Evija: Valodu prasme palīdz atrast darbu. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 27. septembris, Nr. 225 (4002), 1.; 5.

Cera Evija: Valsts valodas kursi maksā tūkstošus. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 10. septembris, Nr. 221 (3988), 5.

Cibuļš Juris: Amerikāņiem – jā, latgaļiem – nē. [Vai iespējama nacionalitāte: latgalis?] – Latvijas Avīze, 2004, 2. jūnijs, Nr. 149 (1990), 16.

Cibuļš Juris: Latgaļu valoda starp izglītības un valodu politikas dzirnakmeņiem. – Valodas politika un sociolingvistiskie jautājumi, I. Starptautiskās zinātniskās konferences "Reģionālās valodas mūsdienu Eiropā" materiāli. Sastādītāja Ilga Šuplinska. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola, 2004, 31.–43.

Cibuļš Juris: Nepraktiskums latviešu valodas gaumē. – Diena, 2004, 21. septembris, Nr. 220 (4051), 2.

Cibuļš Juris: Ne visi latviešu valodas alfabēta burti ir vienlīdzīgi. – Diena, 2004, 20. maijs, Nr. 116 (3947), 2.

Ciemīte Kristīne: Ar vienu svešvalodu ir par maz. Pieaugot vācu uzņēmēju investīcijām Latvijā, aug interese par vācu valodas apgūšanu. – Diena, 2004, 26. oktobris, Nr. 250 (4081), Karjeras Diena, 4.

Cimermanis Saulvedis: Dialektoloģe Silvija Raģe. – Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis, 2004, 58. sējums, A daļa, Nr. 5, 4.–12.

Cimermanis Saulvedis: Silvija Raģe un latviešu etnogrāfija. – Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis, 2004, 58. sējums, A daļa, Nr. 5, 28.–36.

Cimermanis Saulvedis: Uz Latvijas kulturālās sakopšanas sliekšņa. – Latvijas Vēstnesis, 2004, 25. februāris, Nr. 30 (2978), B daļa, B 8.

Čalenko Ludmila: Zur kontrastiven Analyse der Funktionsverbgefüge im Deutschen und im Lettischen. – Valoda–2004. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIV. Atb. redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2004, 413.–418.

Činkure Inese: Eine kontrastive Analyse von Tierphraseologismen im Deutschen und im Lettischen. – Valoda–2004. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIV. Atb. redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2004, 419.–424.

Чуянова Элина: "Дзинтра Хуриша: Реформа – 2004 нужна, чтобы латыши чувствовали себя дома." – Час, 2004, 5 февраль, № 30 (1967), 4.

Dāboliņš Aigars: Dzimtā valoda un brīvā runa. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 15. marts, Nr. 63 (3840), 2.

Dambe Vallija: Daži Daugavas kreisā krasta vietvārdi. – Onomastica Lettica. 2. laidniens. Atb. redaktore Dr. philol. Dzintra Hirša. Redaktore Dr. habil.philol. Ilga Jansone. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2004, 23.–26.

Даугавет Анна Дмитриевна: О продлении гласных перед тавтосиллабическим *r* в латышских говорах. – Материалы XXXIII международной филологической конференции. Секция балтистики. Балтийские языки: историческая грамматика, история литературного языка. Тезисы докладов 5–6 марта 2004 г. Санкт-Петербург: СПбГУ, 2004, 10–11.

Daukšte Anita: Jātuvina izglītība un zinātne. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 13. decembris, Nr 290 (4067), 2.

Davulienē Gintarē: Ērgemēs ir Kalupēs šnektu vietas prievieksmiņ semantīnē struktūra. – Latvijas Universitātes Filoloģijas fakultātes IV Studentu zinātniskās konferences "Aktuāli baltistikas jautājumi" tēzes. LU Filoloģijas fakultāte 2004. gada 15.–16. novembris. Red. Everita Milčonoka. Rīga: RTU izdevniecība, 2004, 11.–12.

Dika Ilze: Kur un kā veidosies latviešu terminoloģija. – Latvijas Vēstnesis, 2004, 9. oktobris, Nr. 196 (3144), B daļa, B 8.

Dini U. Pietro: Onomastic Data and Linguistic Ideas on the Baltic in the Work of Bartholomew Anglicus. – Tarptautinē Aleksandro Vanago

konferencija "Baltų onomastikos tyrimai". Pranešimų tezės. Vilnius, 2004 m. lapkričio 11–12 d. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2004, 24–26.

Диманте Ирина: "Горе от ума" в переводах на немецкий. – Valoda–2004. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIV. Atb. redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2004, 187.–194.

Dirba Māra: Introducing Intercultural Learning Course in Teacher Education. – Starptautiskās 10 gadu jubilejas konferences "Valoda kā identitāte" zinātnisko rakstu krājums. International 10th Anniversary Conference "Language as Identity". Proceedings. Riga, Latvia 14–15 May, 2004. Rīga: Valodu mācību centrs, 2004, 55–60.

Divvalodība trenē smadzenes. – Latvijas Avīze, 2004, 26. jūnijs, Nr. 171 (2012), 23.

Dokumenti un komentāri: LZA Terminoloģijas komisijas lēmums Nr. 36, Nr. 37. – Latvijas Vēstnesis, 2004, 10. septembris, Nr. 144 (3092), B daļa, B 6.

Dozorcevs Vladlens: Zvanu skaņas. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 5. maijs, Nr. 103 (3880), 2.

Druvieta Ina: Integration of society and development of multiculturalism as a double challenge for Latvia as EU applicant country. – Baltic Language and Integration Network Second Workshop on "Baltic Language Policies in an Enlarged Europe". Riga, 21–23 May 2004. Riga: University of Latvia, 2004, 1.

Druvieta Ina: Latvia's sovereignty and security in the light of its history and geography. – University of Wisconsin-Eau Claire Ninth Annual Symposium "East Europe in the New Age of Uncertainty". April 2–3, 2004. Eau Claire, 2004, b.p.

Druvieta Ina: Latviešu valoda – latvieši, Latvijas vai Eiropas Savienības indentitātes elements. – Starptautiskās 10 gadu jubilejas konferences "Valoda kā identitāte" zinātnisko rakstu krājums. International 10th Anniversary Conference "Language as Identity". Proceedings. Riga, Latvia 14–15 May, 2004. Rīga: Valodu mācību centrs, 2004, 11–15.

Druvieta Ina: Mūsu valoda – Latvijas vai ES identitātes daļa. – Latvijas Avīze, 2004, 11. oktobris, Nr. 277 (2118), 10.

Druvieta Ina: Prospects and perspectives for languages of the new member states in the enlarged European Union. – Best Practices of Learning Less Widely-used Languages in Multicultural and Multinational Europe. 23–25 September 2004. Materials of the Conference. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2004, 25.

Druviete Ina: The impact of EU accession for language and minority legislation in Latvia. – II Mercator International Symposium "Europe 2004: A new framework for ALL languages?". Tarragona, 27–28 February 2004. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili, 2004, 27.

Druviete Ina: The Latvian language: Latvians', Latvia's or EU identity element. – Starptautiskās 10 gadu jubilejas konferences "Valoda kā identitāte" zinātnisko rakstu krājums. International 10th Anniversary Conference "Language as Identity". Proceedings. Riga, Latvia 14–15 May, 2004. Rīga: Valodu mācību centrs, 2004, 4.

Dīre Inga: Leksiskie dialektismi Ontona Kūkoja daiļradē. – Latvijas Universitātes Filoloģijas fakultātes IV Studentu zinātniskās konferences "Aktuāli baltistikas jautājumi" tēzes. LU Filoloģijas fakultāte 2004. gada 15.–16. novembris. Red. Everita Milčonoka. Rīga: RTU izdevniecība, 2004, 12.

Duridanov Ivan: Baltisch-südslawische Parallelen. – Tarptautinė Aleksandro Vanago konferencija "Baltu onomastikos tyrimai". Pranešimų tezės. Vilnius, 2004 m. lapkričio 11–12 d. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2004, 28.

Eckert Rainer: Die 19. Konferenz der AABS in Toronto. – Baltu filoloģija. XIII (1) 2004. Baltu valodniecības žurnāls. Redaktors Pēteris Vanags, redaktora vietniece Lidija Leikuma. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2004, 137.–138.

Eckert Rainer: Wie ist die Bedeutung 'Birne' von altlettisch *oga* zu erklären? – Baltu filoloģija. XIII (1) 2004. Baltu valodniecības žurnāls. Redaktors Pēteris Vanags, redaktora vietniece Lidija Leikuma. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2004, 53.–59.

Eiropā skanēs latviešu valoda. Trešdien Strasbūrā pirmo reizi Eiropas Parlamenta sēde tika tulkota arī latviski. – Diena, 2004, 15. janvāris, Nr. 12 (3843), 1.; 4.

Emse Anita: Spezifik des fachezogenen Sprachunterrichts. – Starptautiskās 10 gadu jubilejas konferences "Valoda kā identitāte" zinātnisko rakstu krājums. International 10th Anniversary Conference "Language as Identity". Proceedings. Riga, Latvia 14–15 May, 2004. Rīga: Valodu mācību centrs, 2004, 61–66.

Endzelytė Renata: Šiaurės vidurio Lietuvos agronimai. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 8. Veltīts Kārļa Mīlenbaha gadam. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 80.–89.

ETAK: Vārds – apakškomisijai. [Ekonomikas terminoloģijas apakškomisija.] – Terminoloģijas jaunumi. 2004. Nr. 8. Atbildīgā par

izdevumu Anita Skujiņa. Rīga: LZA Terminoloģijas komisija, 2004, 17.–21.

Ēvalde Ieva: Veikalu plauktos trūkst sarunvārdnīcu ar Eiropas valstīm. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 12. janvāris, Nr. 9 (3786), Biznesa Jaunumi, Nr. 2 (2), 8.

Farneste Monta: Circumstances Determining a Successful Writing Process. – Contrastive and Applied Linguistics XII. Sastatāmā un lietišķā valodniecība. Zinātniskie raksti, XII. Andreja Veisberga redakcijā. Rīga: JUMI, 2004, 29–39.

Fedjukova Margarita: Zinātniski pētnieciskās metodes vārda nozīmes interpretācijas un personības īpašību kopsakarību izzināšanai. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 8. Veltīts Kārļa Mīlenbaha gadam. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 339.–347.

Feists Valters: Informācijas tehnoloģijas un telesakaru terminoloģijas apakškomisijā. – Terminoloģijas jaunumi. 2004. Nr. 10. Atbildīgā par izdevumu Anita Skujiņa. Rīga: LZA Terminoloģijas komisija, 2004, 13.–16.

Fennell Trevor G.: Some Unresolved Issues in Liborius Depkin's Latvian-German Dictionary. – Baltu filoloģija. XIII (1) 2004. Baltu valodniecības žurnāls. Redaktors Pēteris Vanags, redaktora vietniece Lidija Leikuma. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2004, 61.–70.

Gabre Antra: Eironaudai jārod mīlīgāks nosaukums. – Rīgas Balss, 2004, 30. janvāris, Nr. 21 (13 663), 6.

Gabre Antra: Sargās neparastos uzvārdus. – Rīgas Balss, 2004, 10. februāris, Nr. 28 (13 663), 3.

Gailītis Viestarts: Angliski ātrāk, labāk, dārgāk. – Diena, 2004, 1. jūnijs, Nr. 126 (3957), 4.

Gailītis Viestarts: Gausais tulkotāju vilnis. Latviešu tulkotāji negribīgi piesakās darbam Luksemburgā. – Diena, 2004, 15. jūnijs, Nr. 138 (3969), Karjeras Diena, 2.

Gailītis Viestarts: Ilgās vaļa medības. Literatūras gada balvas laureāte Dagnija Dreika *Mobiju Diku* tulkojusi 15 gadus. – Diena, 2004, 27. marts, Nr. 74 (3905), 24.

Gailītis Viestarts: Kad ar angļu valodu par maz. – Diena, 2004, 27. janvāris, Nr. 22 (3853), 4.

Gailītis Viestarts: Ziemeļu valodu ēnā. Business, laulības un studiju iespējas skandināvu valodas darījušas populāras. – Diena, 2004, 23. marts, Nr. 70 (3901), Karjeras Diena, 4.

Гальцова Анна: Сопоставительный анализ переводов латышской литературы (Rainis "Mēness laiva"). – Latvijas

Universitātes Filoloģijas fakultātes IV Studentu zinātniskās konferences "Aktuāli baltistikas jautājumi" tēzes. LU Filoloģijas fakultāte 2004. gada 15.–16. novembris. Red. Everita Milčonoka. Rīga: RTU izdevniecība, 2004, 13.–14.

Garšva Kazimieras: Latvijos lietuvių šnektų istorija. – Valoda–2004. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIV. Atb. redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2004, 83.–87.

Garšva Kazimieras: Zietelos lietuvių šnektos fonologinė sistema. – Vārds un tā pētišanas aspekti. Rakstu krājums 8. Veltīts Kārļa Mīlenbaha gadam. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 90.–96.

Glazkova Lidija: Novada laikraksta valoda (laikraksts "Madlienas Ziņas"). – Konferences "Zinātnes valoda" materiāli. Atbildīgie par izdevumu – prof. Māris Baltiņš, prof. Dace Markus. Rīga: Rasa ABC, 2003, 28.–31.

Gliwa Bernd: Stehen die litauischen Pflanzennamen *Rymo ridikas*, *Rymo ropė*, *Rymo ramunė* tatsächlich im Zusammenhang mit Rom? – Baltu filoloģija. XIII (2) 2004. Baltu valodniecības žurnāls. Redaktors Pēteris Vanags, redaktora vietniece Lidija Leikuma. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2004, 13.–31.

Grāmatu plaukts: Spāņu-latviešu sarunvārdnīca. – Diena, 2004, 28. aprīlis, Nr. 99 (3930), 13.

Grauda Liene: Personvārdu izvēles paradumi un motivācija anglofonajās zemēs. – Tavs vārdadienu kalendārs 2005, 2006, 2007. Rīga: Nordik, 2004, 440.–450.

Graudiņa Milda: Dažas Kuršu kāpu iedzīvotāju valodas īpatnības. – Linguistica Lettica 13. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2004, 168.–179.

Grigorjevs Juris, *Remerts Andris*: Latviešu literārās valodas intonāciju funkcionalitāte mūsdienās. – Baltu filoloģija. XIII (2) 2004. Baltu valodniecības žurnāls. Redaktors Pēteris Vanags, redaktora vietniece Lidija Leikuma. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2004, 33.–50.

Grīnberga Iveta: Pirmās valodas semantiskā interference latviešu kā otrajā valodā. – Kalbos teorija ir praktika. Spalio 17 d. 2003. Kaunas: Technologija, 2004, 60–67.

Grīnberga Iveta: Starpvalodas gramatiskās sistēmas iezīmes latviešu kā otrās valodas apguves procesā. – Valoda–2004. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIV. Atb. redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2004, 23.–29.

Grīnberga Iveta: Starpvalodas gramatiskās sistēmas raksturojums: kopīgās un individuālās iezīmes. – Starptautiskās 10 gadu jubilejas

konferences "Valoda kā identitāte" zinātnisko rakstu krājums. International 10th Anniversary Conference "Language as Identity". Proceedings. Rīga, Latvia 14–15 May, 2004. Rīga: Valodu mācību centrs, 2004, 67–70.

Grīnbergs Andris: Vietvārdu pētījums. [Gr. "Sēlpils pagasts. Novadpētnieciska vietvārdu vārdnīca. Daba, iedzīvotāji, apdzīvotās vietas, vēsture".] – Latvijas Avīze, 2004, 8. maijs, Nr. 125 (1966), 13.

Grīnuma Ilze: Ierobežo krievu valodu skolās. Deputāti samazina mazākumtautību valodā mācāmo priekšmetu izvēli. – Diena, 2004, 23. janvāris, Nr. 19 (3850), 1.; 3.

Grīnuma Ilze: Inteliģences pārstāvji aicina atteikties no valodu proporcijas skolā. – Diena, 2004, 26. jūnijs, Nr. 146 (3977), 1.; 3.

Grīnuma Ilze: Izsludina Izglītības likumu. Prezidente nesaskata šķēršļus likuma grozījumiem, skolēni sola turpināt streikot. – Diena, 2004, 11. februāris, Nr. 35 (3866), 1.; 4.

Grīnuma Ilze: Komisārs mudina uz dialogu. EDSO komisārs iesaka mazākumtautības reformā tiekties uz kvalitāti un dialogu. – Diena, 2004, 26. februāris, Nr. 48 (3879), 1.; 5.

Grīnuma Ilze: Mācības latviski saplānojušas visas Rīgas skolas. – Diena, 2004, 16. marts, Nr. 64 (3895), 6.

Grīnuma Ilze: Saeimas lēmums par mazākumtautību izglītību grauj panāktos kompromisus. – Diena, 2004, 24. janvāris, Nr. 20 (3851), 1.; 6.

Grīnuma Ilze: Stundu plānus pieslīpē reformai. – Diena, 2004, 12. marts, Nr. 61 (3892), 3.

Grīnuma Ilze: Štābs sola jauniešu revolūciju. Krievu skolu aizstāvju aktivitātes izglītības ministrs trešdien analizēs Saeimā. – Diena, 2004, 4. februāris, Nr. 29 (3860), 3.

Grīse Rasma: Jamajai jamajā, jamajiem jamajos, šamajos! Jāsavalda "noteiktās" galotnes. – Latvijas Vēstnesis, 2004, 12. maijs, Nr. 74 (3022), B daļa, B 8.

Grobiņas leksika, teksti. – Mana novada valoda: Lejaskurzeme. Zin. redaktore Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 269.–275.

Hartmanis Mārtiņš: Virtuālā vide – arī latviski. Latviskotās datoru programmas bagātinās valodu, lai arī patlaban lietotie termini dažkārt šķiet smieklīgi. – Diena, 2004, 16. februāris, Nr. 39 (3870), Lietišķā Diena, 3.

Hirša Dzintra: Dažas pārdomas par 20. gs. populārākajiem personvārdiem. – Tavs vārdadienu kalendārs 2005, 2006, 2007. Rīga: Nordik, 2004, 409.–416.

Hirša Dzintra: "Iesim uz lelles kāju!" [Iznāk. grāmata "Mana novada valoda: Lejaskurzeme."] – Latvijas Vēstnesis, 2004, 17. jūnijs, Nr. 97 (3045), B daļa, B 6.

Hirša Dzintra: Izglītības reforma: realitāte un izdomājumi. – Latvijas Avīze, 2004, 6. marts, Nr. 66 (1907), 22.

Hirša Dzintra: Kā aizsargāt vietvārdus? – Latvijas Vēstnesis, 2004, 23. marts, Nr. 45 (2993), B daļa, B 8.

Hirša Dzintra: Komentārs par Satversmes tiesas spriedumu personvārdu rakstībā. – Onomastica Lettica. 2. laidziens. Atb. redaktore Dr. philol. Dzintra Hirša. Redaktore Dr. habil.philol. Ilga Jansone. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2004, 304.–305.

Hirša Dzintra: Nacionālo minoritāšu konvencija: par un pret. – Latvijas Avīze, 2004, 22. jūnijs, Nr. 169 (2010), 11.

Hirša Dzintra: Nejūtos kā savā valstī. [Kopa "Citi raksti" – apkop. no "Čas".] – Latvijas Avīze, 2004, 6. februāris, Nr. 37 (1878), 6.

Hirša Dzintra: Pēc 42 gadiem. – Latvijas Vēstnesis, 2004, 10. marts, Nr. 38 (2986), B daļa, B7.

Iļjinska Larisa: Terms Used in Business and Economics: Contrastive Analysis. – Contrastive and Applied Linguistics XII. Sastatāmā un lietišķā valodniecība. Zinātniskie raksti, XII. Andreja Veisberga redakcijā. Rīga: JUMI, 2004, 40–51.

Iļjinska Larisa, Nītiņa Daina: Vārdu izvēle: aktualizācija un mode. – Linguistica Lettica 13. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2004, 44.–51.

Iļziņa Ilze, Skujiņa Valentīna: The Challenges Created to Latvian Terminology by Eastward Enlargement of European Union. – The First Baltic Conference "Human Language Technologies. The Baltic Perspective". Rīga 21.–22.04.2004. Rīga: Commission of the Official Language at the Chancellery of the President of Latvia, 2004, 53–56.

Indričāne Inese: Predikatīvi iespraudumi publicistikā. – Latvijas Universitātes Filoloģijas fakultātes IV Studentu zinātniskās konferences "Aktuāli baltistikas jautājumi" tēzes. LU Filoloģijas fakultāte 2004. gada 15.–16. novembris. Red. Everita Milčonoka. Rīga: RTU izdevniecība, 2004, 15.–16.

Ir tāds vārds. [Virssardze.] – Latvijas Avīze, 2004, 28. jūnijs, Nr. 172 (2013), 19.

Исаева Эльвира: Советизмы в современном русском и латышском языках. – Valoda–2004. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIV. Atb. redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2004, 202.–207.

Ivanova Linda: Sintaktiskās spēles Imanta Ziedoņa epifānijās. – Latvijas Universitātes Filoloģijas fakultātes IV Studentu zinātniskās konferences "Aktuāli baltistikas jautājumi" tēzes. LU Filoloģijas fakultāte 2004. gada 15.–16. novembris. Red. Everita Milčonoka. Rīga: RTU izdevniecība, 2004, 16.–17.

Jākobsons Sabīne: Par valodas kļūdām. – Latvijas Avīze, 2004, 19. augusts, Nr. 224 (2065), 24.

Jaksona Marta: Terminoloģijas problēmas saistībā ar Latvijas pievienošanos ES. – Terminoloģijas jaunumi. 2004. Nr. 7. Starptautiskais terminoloģijas seminārs "Terminoloģijas darbs Latvijā, Lietuvā un Igaunijā: sadarbības ieceres ES dalībvalstu kontekstā" Rīgā, 2003. gada 21. oktobrī. Rakstu krājums. Zinātniskā redaktore Valentīna Skujiņa. Rīga: LZA Terminoloģijas komisija, 2004, 34.–37.

Jansone Astra (vēst.): Valodas likums ir tikai maska. – Latvijas Avīze, 2004, 6. marts, Nr. 66 (1907), 32.

Jansone Ilga: Latvijas vietvārdu morfoloģiskā inversā vārdnīca. – Tarptautinē Aleksandro Vanago konferencija "Baltu onomastikos tyrimai". Pranešimų tezės. Vilnius, 2004 m. lapkričio 11–12 d. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2004, 29–30.

Jansone Ilga: Lituaniai ir pseudolituaniai XVII a. latvių kalbos žodynuose. – Istoriniai tekstai ir vietos kultūra. Historical scripts and local culture. Mokslinių straipsnių rinkinys, skirtas Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmečiui. Collection of scientific articles dedicated to the millenium of mentioning the name of Lithuania. Šiauliai, Ryga: Lucilijus, 2004, 125–135.

Jansone Ilga: Mirdza Vizbulīte Brence (07.06.1920–16.09.2004). – Linguistica Lettica 13. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2004, 180.–182.

Jansone Ilga: Par dažiem somugrīšiem Bauskas apkārtnes izloksnēs. – Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis, 2004, 58. sējums, A daļa, Nr. 5, 13.–22.

Jansone Ilga: Par kādu neatšifrētu saīsinājumu K. Mīlenbaha un J. Endzelīna "Latviešu valodas vārdnīcā". – Материалы XXXIII международной филологической конференции. Секция баллистики. Балтийские языки: историческая грамматика, история литературного языка. Тезисы докладов 5–6 марта 2004 г. Санкт-Петербург: СПбГУ, 2004, 38.

Jansone Ilga: Semantiniai spalvų pavadinimų skirtumai baltų kalbose. – Tarptautinės konferencijos Pasaulio vaizdas kalboje programa ir pranešimų santraukos. 7.–8.10.2004. Šiauliai, 2004, 20–21.

Jārunā klienta valodā. – Diena, 2004, 14. februāris, Nr. 38 (3869), 23.

Jaunas terminu vārdnīcas. – Terminoloģijas jaunumi. 2004. Nr. 8. Atbildīgā par izdevumu Anita Skujiņa. Rīga: LZA Terminoloģijas komisija, 2004, 27.–28.

Jauņupe leva: Roku rokā ar latviešu valodu. [LVAVP Atvērto durvju diena.] – Latvijas Vēstnesis, 2004, 2. jūnijs, Nr. 88 (3036), B daļa, B 8.

Jemberga Sanita: "Eiro" lietošana paliek karājoties mata galā. – Diena, 2004, 12. oktobris, Nr. 238 (4069), 4.

Jemberga Sanita, Jesina Irina: Latvija, visticamāk, gribēs palikt pie "eiro". – Diena, 2004, 13. oktobris, Nr. 239 (4070), 1.; 4.

Jerjomenko Alla: Reklāmas tekstu gramatiskās iezīmes (Spānijas preses komerciekļāmās). – Valoda–2004. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIV. Atb. redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2004, 30.–35.

Jesina Irina: Eiropas Savienība valodas prasmi uzskata par integrācijas atslēgu. – Diena, 2004, 20. novembris, Nr. 271 (4102), 3.

Jesina Irina: Valdība ES aizstāv "eiro", komisija neatkāpjas no "eiras". – Diena, 2004, 20. oktobris, Nr. 245 (4076), 1.; 5.

Judina Dace: Andrejs Veisbergs: "Valoda attīstās!" – Rīgas Balss, 2004, 27. septembris, Nr. 187 (13 822), 14.

Jundina Natalja: Raum und Zeit im Deutschen und Russischen. – Valoda–2004. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIV. Atb. redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2004, 431.–437.

Jundze Arno: Ar kontrabandas grāmatu azotē. [Interv. ar Annu Stafecku par "Evangelia..".] – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 15. aprīlis, Nr. 88 (3865), 14.

Jundze Arno: Evāņģēliji visam gadam. – Forums, 2004, 26. marts–2. aprīlis, Nr. 13 (95), 1.

Jundze Arno: Gribam izcelt pozitīvo. [Latviešu valodai draudzīga pilsēta.] – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 27. augusts, Nr. 199 (3976), 10.

Jundze Arno: Kā mums tagad vajadzētu rakstīt/raxtīt. – Forums, 2004, 26. novembris–3. decembris, Nr. 45 (127), 3.

Jundze Arno: Labs tas darbs, kas padarīts. [Par Dz. Paegles monogrāfijas "Latviešu literārās valodas morfoloģija" atvēršanas svētkiem.] – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 13. februāris, Nr. 37 (3814), 10.

Jundze Arno: Meklējam vārdu/nevārdu. – Forums, 2004, 9.–16. janvāris, Nr. 2 (84), 1.

Jundze Arno: Smalkā un noslēpumainā Japāna. [Interv. ar tulkotāju E. Kataju.] – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 12. marts, Nr. 61 (3838), 10.

Jurģite Lilija: Personvārda daudzšķautņainība studentu pētījumos. – Tavs vārdadienu kalendārs 2005, 2006, 2007. Rīga: Nordik, 2004, 482.–481.

Jurkutaitytė Rita: Biologinių procesų veiksmazodžiai baltų ir germanų kalbose. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 8. Veltīts Kārļa Mīlenbaha gadam. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 97.–106.

Jūsu Neatkarīgā: Eiro, nevis eira! – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 28. oktobris, Nr. 252 (4029), 2.

Kabuce Liene: Izvērtēs valodai draudzīgākās pilsētas. – Latvijas Avīze, 2004, 22. jūnijs, Nr. 169 (2010), 4.

Kabuce Liene: Valoda nav spīdzināšana. [LVAVP atvērto durvju diena.] – Latvijas Avīze, 2004, 28. maijs, Nr. 144 (1985), 6.

Kabuce Liene: Vērtēs krievu valodas prasmi. – Latvijas Avīze, 2004, 17.janvāris, Nr. 17 (1858), 8.

Kačiūškienė Genovaitė: Sodybų statinių pavadinimai šiaurės panevėžiškių tarmėje (remiantis kompaktine plokštele "Lietuvių tarmės. I dalis"). – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 8. Veltīts Kārļa Mīlenbaha gadam. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 107.–114.

Kad pieņemts lēmums par eiru un centu. Dokumenti un komentāri. – Latvijas Vēstnesis, 2004, 10. septembris, Nr. 144 (3092), B daļa, B 6.

Kādas sekas var būt tulka kļūdai. – Diena, 2004, 23. februāris, Nr. 45 (3876), 4.

Kagainė Elga: Maija Poiša – jubilāre. – Linguistica Lettica 13. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2004, 183.–184.

Kagainė Elga: Silvijas Raģes devums latviešu un Baltijas jūras somu valodu sakaru izpētē. – Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis, 2004, 58. sējums, A daļa, Nr. 5, 23.–27.

Kalme Arvīds (las. vēstule): Pārcensties ir smieklīgi. [Pret eiras vārdu.] – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 15. septembris, Nr. 215 (3992), 2.

Kalnača Andra: Afiksu tipoloģija latviešu valodā. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 8. Veltīts Kārļa Mīlenbaha gadam. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 251.–260.

Kalnača Andra (rec.): Bemerkungen zu einigen neueren Entwicklungstendenzen der lettischen Sprache. – Sprache, Literatur, Politik. Ost- und Südosteuropa im Wandel. Hamburg: Verlag Dr. Kovač, 2004, 223.–243.

Kalnača Andra: Darbības vārda veida kategorijas realizācija latviešu valodā. – Linguistica Lettica 13. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2004, 5.–34.

Kalnača Andra: Izsaukmes vārdu modalitāte. – Valoda–2004. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIV. Atb. redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2004, 36.–41.

Kalnača Andra: Kvazimorfēmas latviešu valodā. – Kalbos teorija ir praktika. Kaunas: Technologija, 2004, 73–79.

Kalnača Andra: Submorfi un morfēmu attīstība. – Материалы XXXIII международной филологической конференции. Секция балтистики. Балтийские языки: историческая грамматика, история литературного языка. Тезисы докладов 5–6 марта 2004 г. Санкт-Петербург: СПбГУ, 2004, 17–18.

Kalniņa Bronislava: Existential Sentences as a Pragmatic Strategy. – Valoda–2004. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIV. Atb. redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2004, 311–315.

Kalniņa Daina: Līdz ar vārdu atdot vietai dvēseli. [Saruna ar Rutu Avotiņu, Valsts zemes dienesta Kartogrāfijas pārvaldes Toponīmikas laboratorijas leksikogrāfi.] – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 31. augusts, Nr. 202 (3979), 12.

Kalniņa Guna: Valodas kausējamais katls. [Rec. par Preses lasītāja svešvārdu vārdnīcu 2004. Sast. Inta Rozenvalde. Nordik, 2004.] – Diena, 2004, 17. jūlijs, Nr. 164 (3995), 12.

Kalniņa Zaida: Kad strīdas valodnieki, cieš valoda. – Latvijas Vēstnesis, 2004, 13. novembris, Nr. 181 (3129), B daļa, B 6.

Kangere Baiba: Standard Language and "Other" Languages: Identity and Society. – Valodas politika un sociolingvistiskie jautājumi, I. Starptautiskās zinātniskās konferences "Reģionālās valodas mūsdienu Eiropā" materiāli. Sastādītāja Ilga Šuplinska. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola, 2004, 64.

Kā pareizi. [Atbild Valsts valodas aģentūras konsultante Ingrīda Pauniņa.] – Latvijas Avīze, 2004, 9. augusts, Nr. 214 (2055), 16.

Kārkliņa Silvija: Learner Autonomy Through European Language Portfolio. – Starptautiskās 10 gadu jubilejas konferences "Valoda kā identitāte" zinātnisko rakstu krājums. International 10th Anniversary Conference "Language as Identity". Proceedings. Riga, Latvia 14–15 May, 2004. Rīga: Valodu mācību centrs, 2004, 76–81.

Karkonens-Svensons Snorre: Valsts valoda un izloksnes Latvijā un Norvēģijā. – Latvijas Vēstnesis, 2004, 17. jūnijs, Nr. 97 (3045), B daļa, B 6.

Karnīte Raita: Ekonomikas terminoloģijas apakškomisijā pieņemtie termini un definīcijas. – Terminoloģijas jaunumi. 2004. Nr. 10. Atbildīgā par izdevumu Anita Skujiņa. Rīga: LZA Terminoloģijas komisija, 2004, 16.–21.

Karpinska Laura: The Treatment of Some Sensitive Vocabulary in Contemporary English and English-Latvian Dictionaries. – Valoda–2004. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIV. Atb. redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2004, 316.–321.

Karulis Konstantīns: Latvijas vietu vārdu tālie radi. – Onomastica Lettica. 2. laidziens. Atb. redaktore Dr. philol. Dzintra Hirša. Redaktore Dr. habil.philol. Ilga Jansone. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2004, 33.–36.

Karulis Konstantīns: No kurienes šis Daugavas vārds? – Onomastica Lettica. 2. laidziens. Atb. redaktore Dr. philol. Dzintra Hirša. Redaktore Dr. habil.philol. Ilga Jansone. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2004, 27.–32.

Kā to saukt latviski. [*Viesuniversitāte, divlīgums, vingruma klubs.*] – Latvijas Avīze, 2004, 28. jūnijs, Nr. 172 (2013), 19.

Kaukienē Audronē: Bendrieji baltu kalpu veiksmāzodžiai. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 8. Veltīts Kārļa Mīlenbaha gadam. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 115.–127.

Keinis Stasis, Labanauskiene Solvita: Latviešu augu nosaukumi "Lietuviešu botānikas vārdnīcā". – Linguistica Lettica 13. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2004, 129.–139.

Kesnere Rūta: Par eiro un eiru mūsu valodā. – Latvijas Vēstnesis, 2004, 26. oktobris, Nr. 169 (3117), B daļa, B2.

Kipļuka Gunta: Slāvismi Dricānu izloksnē. – Latvijas Universitātes Filoloģijas fakultātes IV Studentu zinātniskās konferences "Aktuāli baltistikas jautājumi" tēzes. LU Filoloģijas fakultāte 2004. gada 15.–16. novembris. Red. Everita Milčonoka. Rīga: RTU izdevniecība, 2004, 18.–20.

Kiseliūnaitē Dalia: Retesni Lietuvas pajūrio asmenvardžiai. Karklēs gyventojų pavardės. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 8. Veltīts Kārļa Mīlenbaha gadam. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 128.–136.

Kivle Ineta: Ž. Ž. Ruso un F. Ničes uzskati par mūzikas nozīmi valodā. – Starptautiskās 10 gadu jubilejas konferences "Valoda kā identitāte" zinātnisko rakstu krājums. International 10th Anniversary Conference "Language as Identity". Proceedings. Rīga, Latvia 14–15 May, 2004. Rīga: Valodu mācību centrs, 2004, 82–85.

Klekere Egle: Prezidente: Izglītības reformai jāturpinās. – Diena, 2004, 10. aprīlis, Nr. 85 (3916), 3.

Kļaviņa Kristīna: Tempusstruktur der Textsorte "Bericht" im Deutschen und Lettischen. – Valoda–2004. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIV. Atb. redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2004, 438.–443.

Kļave Evija: Valodu konflikt Latvijā. Kurp tas ved? – Latvijas Vēstnesis, 2004, 11. marts, Nr. 39 (2987), B daļa, B 2.

Kļavinska Antra: Interlingvistiskā homonīmija: tipoloģija un recepcija. – Valodas politika un sociolingvistiskie jautājumi, I. Starptautiskās zinātniskās konferences "Reģionālās valodas mūsdienu Eiropā" materiāli. Sastādītāja Ilga Šuplinska. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola, 2004, 140.–146.

Kļaviņa Anda: Būs jālieto vārds "eira". – Diena, 2004, 10. septembris, Nr. 211 (4042), 5.

Kļaviņa Anda: Eiropas valodu diena Melngalvju namā. – Diena, 2004, 25. septembris, Nr. 224 (4055), 14.

Kļaviņa Anda: Iestādes nogaida ar vārda "eira" ieviešanu. – Diena, 2004, 18. septembris, Nr. 218 (4049), 3.

Kļaviņa Anda: Tango ir abstrakts, eiro – nē. Terminoloģijas centra valodnieki lokāmo formu izvēlējušies, lai nerastos pārpratumi. – Diena, 2004, 14. septembris, Nr. 214 (4045), 3.

Kļaviņa Sarma: Die Entstehung des vollständigsten Wörterbuchs der lettischen Sprache. – Res Baltica, Nr. 9. Piza: Universitet of Piza, 2004, 163–178.

Kļaviņa Sarma: "...gaužām žēl, ka latviešu valodu tik maz aplūko". Kārļa Mīlenbaha un Jozefa Zubatija sarakste. – Karogs, 2004, Nr. 9, 180.–196.

Kļaviņa Sarma: Kārļa Mīlenbaha un Josefa Zubatija dialogs vēstulēs. – LZA Vēstis, A daļa, 58. sēj. Nr. 3, 18.–29.

Kļaviņa Sarma: Nozīmīgas jubilejas RLB Valodniecības un Vēstures nodaļai. – Latvijas Vēstures institūta žurnāls, Nr. 3. Rīga: 2004, 138.–148.

Kļaviņa Sarma: Rīgas Latviešu biedrības Valodniecības nodaļas devums Mīlenbaha un Endzelīna vārdnīcas sagatavošanā. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 8. Veltīts Kārļa Mīlenbaha gadam.

Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 7.–16.

Kļaviņa Sarma: Rīgas Latviešu biedrības Valodniecības nodaļas (1904–1940) darbība latviešu literārās valoda normu noteikšanā un izplatīšanā. – Материалы XXXIII международной филологической конференции. Секция баллистики. Балтийские языки: историческая грамматика, история литературного языка. Тезисы докладов 5–6 марта 2004 г. Санкт-Петербург: СПбГУ, 2004, 18–19.

Kļaviņa Sarma: Valodniecei, skolotāju skolotājai Emīlijai Soidai – 80. – Skolotājs, Nr. 2. Rīga, 2004, 102.–104.

Kļaviņa Sarma, Dini Pietro: Corrispondenza devotiana a Riga. – Res Balticae, Nr. 9. Piza: Universitet of Piza, 2004, 217–219.

Kļaviņš Andris: Katra valoda ir atslēga uz pasauli, Aigars Miruškins, Nacionālo bruņoto spēku Mācību vadības pavēlniecības Valodu skolas priekšnieks majors, intervijā "Latvijas Vēstnesim". – Latvijas Vēstnesis, 2004, 2. decembris, Nr. 191 (3139), B daļa, B 6.

Kļavis Aivars: Grāmata ar savu ceļavēju. [Iznāk. D.Markus. "Bērna valoda: no pirmā kļiedziņa līdz pasakai."] – Latvijas Vēstnesis, 2004, 9. janvāris, Nr. 4 (2452), B daļa, B 8.

Kokareviča Dace: Ar iedvesmu un godaprātu vien nepietiek. [Saruna ar Raitu Makari.] – Latvijas Avīze, 2004, 30. augusts, Nr. 235 (2076), 16.

– *Kokareviča Dace*: Atpazīšanas zīme un sapratnes tilts. [Intervija ar Vairu Vīķi-Freibergu.] – Latvijas Avīze, 2004, 15. novembris, Nr. 312 (2153), 9.

Kokareviča Dace: Biezs ieceru portfelis valodu politikā. – Latvijas Avīze, 2004, 24. aprīlis, Nr. 113 (1954), 4.

Kokareviča Dace: Domāt kritiski, skaidri un pašcienīgi. [Intervija ar LVAVP pedagoģiskā un izdevējdarbības vadītāju Brigitu Šiliņu.] – Latvijas Avīze, 2004, 16. augusts, Nr. 221 (2062), 19.

Kokareviča Dace: Eiras argumenti, dīvainības un tiesību akti. – Latvijas Avīze, 2004, 8. novembris, Nr. 305 (2146), 16.

Kokareviča Dace: Globalizācija un valodu karš. – Latvijas Avīze, 2004, 27. septembris, Nr. 263 (2104), 16.

Kokareviča Dace: Iedarbīgais vārdu spēks. [Intervija ar Jauno psiholoģijas centra vadītāju Daci Rolavu.] – Latvijas Avīze, 2004, 6. septembris, Nr. 242 (2083), 16.

Kokareviča Dace: Katrs ir līdzdalīgs un līdzatbildīgs. [Saruna ar Jāni Valdmani.] – Latvijas Avīze, 2004, 22. novembris, Nr. 318 (2159), 15.

Kokareviča Dace: Lai students pats saprot pateikto. [Saruna ar LZA Ekonomikas terminoloģijas apakškomisijas locekli Margaritu Dunsku.] – Latvijas Avīze, 2004, 27. septembris, Nr. 263 (2104), 16.

Kokareviča Dace: Latviešu kultūras saliņai Vitebskā – 10 gadi. [Par latviešu svētdienas skolu Vitebskā.] – Latvijas Avīze, 2004, 23. novembris, Nr. 319 (2160), 27.

Kokareviča Dace: Latviski prot runāt arī datori. – Latvijas Avīze, 2004, 28. jūnijs, Nr. 172 (2013), 19.

Kokareviča Dace: Mans latviešu valodas dižskolotājs. [Par konkursu.] – Latvijas Avīze, 2004, 21. janvāris, Nr. 20 (1861), 18.

Kokareviča Dace: Pārmaiņas izglītībā būs. [Saruna ar izglītības un zinātnes ministri Inu Druvieti.] – Latvijas Avīze, 2004, 14. decembris, Nr. 340 (2181), 5.

Kokareviča Dace: "Priecājos iepazīties!" desmit valodās. [Par Teikas vidusskolas skolēnu veidoto daudzvalodu vārdnīcu.] – Latvijas Avīze, 2004, 22. septembris, Nr. 258 (2099), 11.

Kokareviča Dace: Rīgas pilī godina skolotājus. – Latvijas Avīze, 2004, 4. oktobris, Nr. 270 (2111), 15.

Kokareviča Dace: Senvārdi, vietvārdi – krāti un pēti. [Saruna ar Latviešu valodas institūta direktori I. Jansoni.] – Latvijas Avīze, 2004, 8. novembris, Nr. 305 (2146), 16.

Kokareviča Dace: Valodas klimata ietekmētājs. [Saruna ar J. Valdmani, Valsts valodas aģentūras vadītāju, darbu sākusī Valsts valodas aģentūra.] – Latvijas Avīze, 2004, 9. marts, Nr. 68 (1909), 7.

Kokareviča Dace: "Vistu līzings" "niezulis" un citi vārdi. [Intervija ar Valentīnu Skujiņu.] – Latvijas Avīze, 2004, 19. jūlijs, Nr. 193 (2034), 9.

Kokareviča Dace: Žargons un slengs. [par "Latviešu žargona vārdnīcu".] – Latvijas Avīze, 2004, 20. septembris, Nr. 256 (2097), 16.

Kolmane Ieva: Videofilma par valodas lietošanas pamācību. – Karogs, 2004, Nr. 1, 211.–212.

Konference Valoda un identitāte. – Diena, 2004, 23. septembris, Nr. 222 (4053), 16.

Кононова Антонина: Социолингвистическая ситуация в деревне Нижняя Буланка: латышско-русский билингвизм. – Latvijas Universitātes Filoloģijas fakultātes IV Studentu zinātniskās konferences "Aktuāli baltistikas jautājumi" tēzes. LU Filoloģijas fakultāte 2004. gada 15.–16. novembris. Red. Everita Milčonoka. Rīga: RTU izdevniecība, 2004, 20.–22.

Konsultācijas. – Terminoloģijas jaunumi. 2004. Nr. 8. Atbildīgā par izdevumu Anita Skujiņa. Rīga: LZA Terminoloģijas komisija, 2004, 22.–26.

Konsultācijas. – Terminoloģijas jaunumi. 2004. Nr. 9. Atbildīgā par izdevumu Anita Skujiņa. Rīga: LZA Terminoloģijas komisija, 2004, 28.–30.

Konsultācijas. – Terminoloģijas jaunumi. 2004. Nr. 10. Atbildīgā par izdevumu Anita Skujiņa. Rīga: LZA Terminoloģijas komisija, 2004, 25.–29.

Королева Елена Е.: Диалектная фразеология (на материале русских говоров Латгалии). – Valoda–2004. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIV. Atb. redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2004, 213.–218.

Korolyova Svetlana: Some Challenges of Terminology Translation. – Contrastive and Applied Linguistics XII. Sastatāmā un lietišķā valodniecība. Zinātniskie raksti, XII. Andreja Veisberga redakcijā. Rīga: JUMI, 2004, 52–57.

Коровацкая Жанна: Фразеологизмы, характеризующие внутрисемейные отношения, в русском, латышском и английском языках. – Valoda–2004. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIV. Atb. redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2004, 208.–212.

Kortlandt Frederik: Final Stress in Balto-Slavic Mobile Paradigms. – Baltu filoloģija. XIII (1) 2004. Baltu valodniecības žurnāls. Redaktors Pēteris Vanags, redaktora vietniece Lidija Leikuma. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2004, 71.–74.

Kralliša Jana: Labi tulki – speciālisti uz izķeršanu. – Latvijas Avīze, 2004, 3. novembris, Nr. 300 (2141), 12.

Kralliša Jana: Valsts valodas centrs – pabērna lomā? – Latvijas Avīze, 2004, 14. aprīlis, Nr. 102 (1943), 2.

Kramiņa Aiga: On Conceptualising Translational Manipulation. – Modernie virzieni lingvistikā un svešvalodu apmācībā. Rakstu krājums. Rīga: 2004, 70.–76.

Kramiņa Aiga: Translation as Metaphor and Metaphors of Translation. – Contrastive and Applied Linguistics XII. Sastatāmā un lietišķā valodniecība. Zinātniskie raksti, XII. Andreja Veisberga redakcijā. Rīga: JUMI, 2004, 58–68.

Kramiņa Ingrīda: Functional Use of Academic 'Lingua France' in the Framework of Multilingual Intercultural Communication. – Contrastive and Applied Linguistics XII. Sastatāmā un lietišķā valodniecība. Zinātniskie raksti, XII. Andreja Veisberga redakcijā. Rīga: JUMI, 2004, 69–80.

Krastiņš Oļģerts: Kā sauksim to vietu, kur dzīvojam? – Latvijas Vēstnesis, 2004, 10. marts, Nr. 38 (2986), B daļa, B 7.

Krauja Vita: Valodas negribētie bērni. [Interv. ar K. Skujenieku.] – Latvijas Avīze, 2004, 18. oktobris, Nr. 284 (2125), 16.

Krauja Vita: Vispirms dzimtā, tad svešvaloda. [Intervija ar Ventspils augstskolas Tulkošanas studiju fakultātes dekānu J. Sīli.] – Latvijas Avīze, 2004, 23. augusts, Nr. 228 (2069), 16.

Krēsliņa Aisma: Ducis gadu, valsts valodu sargājot. [Saruna ar Valsts valodas centra inspektori Irēnu Augustovu.] – Rīgas Balss, 2004, 15. aprīlis, Nr. 73 (13 708), 14.

Krēsliņa Aisma: Iesaka vairāk latviešu valodas un literatūras stundas. – Rīgas Balss, 2004, 11. marts, Nr. 50 (13 685), 12.

Krēsliņš Jānis: Daudzās valodās, visās latviski. – Diena, 2004, 6. oktobris, Nr. 233 (4064), 10.

Krēsliņš Jānis: Kā es braucu Ziemeļmeitas lūkoties. Vai tas varētu būt, ka pasaule, kurā radusies mūsu rakstu valoda, ir stipri vīrišķīga? – Diena, 2004, 14. februāris, Nr. 38 (3869), 15.

Kronbergs Juris: Pieticīgs priekšlikums. Atziņas un pārdomas par latviešu literatūras tulkošanu un izplatīšanu ārzemēs. – Diena, 2004, 28. februāris, Nr. 50 (3881), 15.

Kruks Sergejs: Valodas lietojums varas attiecību diskursā. – Konferences "Zinātnes valoda" materiāli. Atbildīgie par izdevumu – prof. Māris Baltiņš, prof. Dace Markus. Rīga: Rasa ABC, 2003, 32.–34.

Krūmiņa Linda: Cross-cultural Perspective of Classroom Discourse. – Valoda–2004. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIV. Atb. redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2004, 322.–327.

Krūmiņa Linda: Igaunī paļaujas uz valodas pieprasījumu. – Latvijas Avīze, 2004, 1. oktobris, Nr. 267 (2108), 5.

Krūmiņa Linda: Izvēlēti gada vārdi un nevārdi. – Latvijas Avīze, 2004, 31. janvāris, Nr. 31 (1872), 22.

Krūmiņa Linda: Valodas konsultācijas kā neatliekama palīdzība. – Latvijas Avīze, 2004, 5. jūlijs, Nr. 179 (2020), 9.

Kudirka Robertas: Bendrinēs lietuvī, ir latvī, kalbos kirči, uot, ilguj, monoftongu, kiekybiniai, ir kokybiniai, skirtumai, ir bendrybės. – Baltu filoloģija. XIII (2) 2004. Baltu valodniecības žurnāls. Redaktors Pēteris Vanags, redaktora vietniece Lidija Leikuma. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2004, 51.–69.

Кудирка Роберта: Акустические характеристики слоговых акцентов современного латышского языка. – Valoda–2004. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIV. Atb. redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2004, 225.–230.

Кудирка Робертас: Акустические характеристики слоговых акцентов современного латышского языка. – Linguistica Lettica 13. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2004, 81.–110.

Kūle Maija: Valoda un vara: filosofiskais, kultūras un psiholoģiskais aspekts. – Latvijas Vēstnesis, 2004, 6. oktobris, Nr. 158 (3106), B daļa, B 7.

Kūle Maija: Valoda un vara: filosofiskais, kultūras un psiholoģiskais aspekts. – Latvijas Vēstnesis, 2004, 7. oktobris, Nr. 159 (3107), B daļa, B 7.

Kuplā Ieva: Emociju verbu semantika L. Muktupāvelas romānā "Šampinjonu Derība". – Latvijas Universitātes Filoloģijas fakultātes IV Studentu zinātniskās konferences "Aktuāli baltistikas jautājumi" tēzes. LU Filoloģijas fakultāte 2004. gada 15.–16. novembris. Red. Everita Milčonoka. Rīga: RTU izdevniecība, 2004, 22.–23.

Kursīte Janīna: Svešo vārdu pieradināšana. [Izdota I. Rozenvaldes grāmata "Preses lasītāja svešvārdu vārdnīca."] – Latvijas Avīze, 2004, 19. jūnijs, Nr. 167 (2008), 22.

Kusiņa Linda: Aviācijā sazināties ne tikai latviski. [Saruna ar Aviācijas terminoloģijas apakškomisijas vadītāju Māri Ansonu.] – Latvijas Avīze, 2004, 6. septembris, Nr. 242 (2083), 16.

Kusiņa Linda: Dzīvās valodas dārgumus meklējot. [Saruna ar J. Kursīti par ekspedīcijām pa Arendales, Vārkavas pagastiem un Kuršu kāpām.] – Latvijas Avīze, 2004, 20. septembris, Nr. 256 (2097), 16.

Kusiņa Linda: Kaimiņa valodu mācoties. [Par centralizēto eksāmenu krievu valodā.] – Latvijas Avīze, 2004, 16. jūnijs, Nr. 163 (2004), 19.

Kusiņa Linda: Tulkošana līdzinās klavierspēlei. [Intervija ar Tulkošanas un terminoloģijas centra direktoru Māri Baltiņu.] – Latvijas Avīze, 2004, 9. augusts, Nr. 214 (2055), 16.

Kusiņa Linda: Vārdnīcas ir pieprasītas. – Latvijas Avīze, 2004, 26. jūlijs, Nr. 200 (2041), 9.

Kusiņa Linda: Vārdnīcu veidošana jāatbalsta valstij. – Latvijas Avīze, 2004, 25. oktobris, Nr. 291 (2132), 10.

Kusiņa Linda: Visgrūtāk tulkot metaforas. – Latvijas Avīze, 2004, 26. jūlijs, Nr. 200 (2041), 9.

Kušķis Jānis: Aizvietot, aizstāt. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 14. septembris, Nr. 214 (3991), Hedvigas Kundzes Avīze, Nr. 36 (554), 2.

Kušķis Jānis: Akmeņa, rudeņa? – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 26. oktobris, Nr. 250 (4027), Nedēļas izdevums Mājā + Hedvigas Kundzes Avīze, 26. oktobris–1. novembris, Nr. 42 (182), 20.

Kušķis Jānis: Andrejs Upītis un latviešu valoda. – Paliekošais un zūdošais Andreja Upīša darbos. Rakstu krājums. Rīga: Pētergailis, 2004, 25.–32.

Kušķis Jānis: *Apgāds un izdevniecība*. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 21. septembris, Nr. 220 (3997), Nedēļas izdevums Mājā + Hedvigas Kundzes Avīze, 21.–27. septembris, Nr. 37 (177), 20.

Kušķis Jānis: *Ar domu?* – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 21. decembris, Nr. 297 (4074), Nedēļas izdevums Mājā + Hedvigas Kundzes Avīze, 21.–27. decembris, Nr. 50 (190), 20.

Kušķis Jānis (rec.): Āronu Matīsa Bērzaunē savākto tautasdziesmu pirmpublicējums. – Letonica, Nr. 11. Rīga: Literatūras, folkloras un mākslas institūts, 2004, 219.–223.

Kušķis Jānis: Ar pavisam. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 11. maijs, Nr. 108 (3885), Hedvigas Kundzes Avīze, Nr. 18 (536), 2.

Kušķis Jānis: *Augstāk, zemāk*. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 20. jūlijs, Nr. 166 (3943), Hedvigas Kundzes Avīze, Nr. 28 (546), 2.

Kušķis Jānis: Blaumaņa un tagadējo avīžu valoda. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 20. aprīlis, Nr. 92 (3869), Hedvigas Kundzes Avīze, Nr. 16 (534), 2.

Kušķis Jānis: *Būt iekšā?* – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 2. novembris, Nr. 256 (4033), Nedēļas izdevums Mājā + Hedvigas Kundzes Avīze, 2. novembris–8. novembris, Nr. 43 (183), 20.

Kušķis Jānis: Cik latviešu nopērti? – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 28. septembris, Nr. 226 (4003), Nedēļas izdevums Mājā + Hedvigas Kundzes Avīze, 28. septembris–4. oktobris, Nr. 38 (178), 20.

Kušķis Jānis: *Darbaholiķis?* – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 3. augusts, Nr. 178 (3955), Hedvigas Kundzes Avīze, Nr. 30 (548), 2.

Kušķis Jānis: Draudi latviešu valodai. – Latvija Amerikā, 2004, 4. septembris, Nr. 35, 7.

Kušķis Jānis: Eu. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 19. oktobris, Nr. 244 (4021), Nedēļas izdevums Mājā + Hedvigas Kundzes Avīze, 19.–21. oktobris, Nr. 41 (181), 20.

Kušķis Jānis: Fakti neatbilst patiesībai. [Par vārdu *fakts*.] – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 25. maijs, Nr. 120 (3897), Hedvigas Kundzes Avīze, Nr. 20 (538), 2.

Kušķis Jānis: *Grasīties*. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 27. jūlijs, Nr. 172 (3949), Hedvigas Kundzes Avīze, Nr. 29 (547), 2; Latvija Amerikā, 2004, 23. oktobris, Nr. 42, 7.

Kušķis Jānis: Iet pretī. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 30. novembris, Nr. 279 (4056), Nedēļas izdevums Mājā + Hedvigas Kundzes Avīze, 30. novembris–6. decembris, Nr. 47 (187), 20.

Kušķis Jānis: -iņ-, -ūt-. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 9. novembris, Nr. 262 (4039), Nedēļas izdevums Mājā + Hedvīgas Kundzes Avīze, 9.–13. oktobris, Nr. 45 (185), 20.

Kušķis Jānis: Izcils demagogs. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 18. maijs, Nr. 114 (3891), Hedvīgas Kundzes Avīze, Nr. 19 (537), 2.

Kušķis Jānis: Izdot vai pārdot nosaukumus? – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 10. augusts, Nr. 184 (3961), Hedvīgas Kundzes Avīze, Nr. 31 (549), 2.

Kušķis Jānis: Izpalikt. – Skolotājs, Nr. 2 (44). Rīga: RaKa, 2004, 105.

Kušķis Jānis: Izpildīt. – Skolotājs, Nr. 3 (45). Rīga: RaKa, 2004, 105.

Kušķis Jānis: Izrādīties. – Skolotājs, Nr. 4 (46). Rīga: RaKa, 2004, 100.

Kušķis Jānis: Izsaukt. – Skolotājs, Nr. 5 (47). Rīga: RaKa, 2004, 103.

Kušķis Jānis: Kārlis Sebris un mūsu valoda. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 2. marts, Nr. 52 (3829), Hedvīgas Kundzes Avīze, Nr. 9 (527), 2.

Kušķis Jānis: Kas ļauts Jupiteram, nav ļauts vērsim. – Latvietis Latvijā, 2004, 23.–29. septembris, Nr. 38(265), 6.

Kušķis Jānis: Kopumā. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 6. jūlijs, Nr. 154 (3931), Hedvīgas Kundzes Avīze, Nr. 26 (544), 2.

Kušķis Jānis: Krāsains. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 24. februāris, Nr. 46 (3823), Hedvīgas Kundzes Avīze, Nr. 8 (526), 2.

Kušķis Jānis: Krišjānis Barons. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 30. marts, Nr. 76 (3853), Hedvīgas Kundzes Avīze, Nr. 13 (531), 2.

Kušķis Jānis: Labrīt, Mārtiņ! – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 9. marts, Nr. 58 (3835), Hedvīgas Kundzes Avīze, Nr. 10 (528), 2.

Kušķis Jānis: Mācījies vai mācījās? – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 17. februāris, Nr. 40 (3817), Hedvīgas Kundzes Avīze, Nr. 17 (525), 2.

Kušķis Jānis: Metodīķis, metodists. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 7. septembris, Nr. 208 (3985), Hedvīgas Kundzes Avīze, Nr. 35 (553), 2.

Kušķis Jānis: Moderna liekvārdība. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 23. marts, Nr. 70 (3847), Hedvīgas Kundzes Avīze, Nr. 12 (530), 2.

Kušķis Jānis: Nav noteikumi? – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 7. decembris, Nr. 285 (4062), Nedēļas izdevums Mājā + Hedvīgas Kundzes Avīze, 7. decembris–13. decembris, Nr. 48 (188), 20.

Kušķis Jānis: Ū, ō. – Skolotājs, Nr. 6 (48). Rīga: RaKa, 2004, 95.

Kušķis Jānis: Pārāk daudz svešvārdu. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 1. jūnijs, Nr. 126 (3903), Hedvīgas Kundzes Avīze, Nr. 21 (539), 2.

Kušķis Jānis: Pasākums. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 10. februāris, Nr. 34 (3811), Hedvigas Kundzes Avīze, Nr. 6 (524), 2.

Kušķis Jānis: Piekopt slēpošanu. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 23. novembris, Nr. 273 (4050), Nedēļas izdevums Mājā + Hedvigas Kundzes Avīze, 23.–29. novembris, Nr. 46 (186), 20.

Kušķis Jānis: Pierādīties, pierādīt sev. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 12. oktobris, Nr. 238 (4015), Nedēļas izdevums Mājā + Hedvigas Kundzes Avīze, 12.–18. oktobris, Nr. 40 (180), 20.

Kušķis Jānis: Pietiekami un pietiekoši. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 8. jūnijs, Nr. 132 (3909), Hedvigas Kundzes Avīze, Nr. 22 (540), 2.

Kušķis Jānis: Prezidenti. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 17. augusts, Nr. 190 (3967), Hedvigas Kundzes Avīze, Nr. 32 (550), 2.

Kušķis Jānis: Priecīgus Ziemassvētkus! Laimīgu jauno gadu! – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 14. decembris, Nr. 291 (4068), Nedēļas izdevums Mājā + Hedvigas Kundzes Avīze, 14. decembris–20. decembris, Nr. 49 (189), 20.

Kušķis Jānis: Priekšsēdis. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 22. jūnijs, Nr. 144 (3921), Hedvigas Kundzes Avīze, Nr. 24 (542), 2.; Latvija Amerikā, 2004, 18. septembris, Nr. 37, 16.

Kušķis Jānis: Realizēt. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 13. aprīlis, Nr. 86 (3863), Hedvigas Kundzes Avīze, Nr. 15 (533), 2.

Kušķis Jānis: Rekomendēt. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 5. oktobris, Nr. 232 (4009), Nedēļas izdevums Mājā + Hedvigas Kundzes Avīze, 5.–11. oktobris, Nr. 39 (179), 20.

Kušķis Jānis: R un l bērnu valodā. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 31. augusts, Nr. 202 (3979), Hedvigas Kundzes Avīze, Nr. 34 (552), 2.

Kušķis Jānis: Rūpes par savu valodu. – Brīvā Latvija, 2004, 9.–15. oktobris, Nr. 40 (871), 9.; Laiks, 2004, 9.–15. oktobris, 15.

Kušķis Jānis: Sievietes partija? – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 15. jūnijs, Nr. 138 (3915), Hedvigas Kundzes Avīze, Nr. 23 (541), 2.

Kušķis Jānis: Sportistisks? – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 29. jūnijs, Nr. 148 (3925), Hedvigas Kundzes Avīze, Nr. 23 (543), 2.

Kušķis Jānis: Stādīt jautājumu? – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 13. jūlijs, Nr. 160 (3937), Hedvigas Kundzes Avīze, Nr. 27 (545), 2.

Kušķis Jānis: -šanas darbi? – Latvijas Avīze, 2004, 13. septembris, Nr. 249 (2090), 16.; Latvija Amerikā, 2004, 25. septembris, Nr. 38, 17.

Kušķis Jānis: Tiesas ceļā, negodīgā ceļā? – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 27. janvāris, Nr. 22 (3799), Hedvigas Kundzes Avīze, Nr. 4 (522), 2.

Kušķis Jānis: Toreiz un tagad. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 16. novembris, Nr. 268 (4045), Nedēļas izdevums Mājā+Hedvigas Kundzes Avīze, 16. novembris–22. novembris, Nr. 45 (185), 20.

Kušķis Jānis: Vāciskums valodā – Latvijas Avīze, 2004, 12. jūlijs, Nr. 186 (2027), 9.; Latvija Amerikā, 2004, 30. oktobris, Nr. 43, 7.

Kušķis Jānis: Vaiga sviedros? – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 6. aprīlis, Nr. 82 (3859), Hedvigas Kundzes Avīze, Nr. 14 (532), 2.

Kušķis Jānis: Vai kaitīgi vārdi? [*Spicprātīgs, vinnests, placis, luste* u.c.] – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 13. janvāris, Nr. 10 (3787), Hedvigas Kundzes Avīze, Nr. 2 (520), 2.

Kušķis Jānis: Vai *piezemēšanās*? – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 3. februāris, Nr. 28 (3805), Hedvigas Kundzes Avīze, Nr. 5 (523), 2.

Kušķis Jānis: Vai vēl kādi kaitīgi vārdi. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 20. janvāris, Nr. 16 (3793), Hedvigas Kundzes Avīze, Nr. 3 (521), 2.

Kušķis Jānis: *Valdemārs*. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 16. marts, Nr. 64 (3841), Hedvigas Kundzes Avīze, Nr. 11(529), 2.

Kušķis Jānis: *Vārāmais sāls*. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 6. janvāris, Nr. 4 (3781), Hedvigas Kundzes Avīze, Nr. 1 (519), 2.

Kušķis Jānis: *Varbūt*. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 28. decembris, Nr. 302 (4079), Nedēļas izdevums Mājā + Hedvigas Kundzes Avīze, 28. decembris–3. janvāris, Nr. 51 (191), 20.

Kušķis Jānis: Vārda beigas *-rs*. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 27. aprīlis, Nr. 98 (3875), Hedvigas Kundzes Avīze, Nr. 17 (535), 2.

Kušķis Jānis: Vēlēšanas un vēlēšanās. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 24. augusts, Nr. 196 (3973), Hedvigas Kundzes Avīze, Nr. 33 (551), 2.

Kušķis Jānis: *Vērtēt* un citi. – Skolotājs, Nr. 6 (48). Rīga: RaKa, 2004, 95.

Kušķis Jānis, Vanags Pēteris: 40. Artūra Ozola diena Latvijas Universitātē 2004.gada 19.–20.martā. – Baltu filoloģija. XIII (1) 2004. Baltu valodniecības žurnāls. Redaktors Pēteris Vanags, redaktora vietniece Lidija Leikuma. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2004, 135.–136.

Kuzmina Ilze: Deputāti uztraucas par latviešu valodu. – Latvijas Avīze, 2004, 11. marts, Nr. 70 (1911), 4.

Kuzmina Ilze: Eiro sauks pa savam. – Latvijas Avīze, 2004, 20. oktobris, Nr. 286 (2127), 4.

Kuzmina Ilze: Valsts valodu Saeimā "neizspiedīs". – Latvijas Avīze, 2004, 24. septembris, Nr. 260 (2101), 1.; 4.

Kvašīte Regīna: Internacionālie lietišķie termini latviešu un lietuviešu vārdnīcās. – Linguistica Lettica 13. Latviešu valodas institūta

žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2004, 140.–152.

Kvašīte Regina: Lietuviešu un latviešu terminogrāfijas jaunumi. – Valoda–2004. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIV. Atb. redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2004, 121.–126.

Kvašytė Regina: Latvių Joninės lingvistinių aspektu. – Istoriniai tekstai ir vietos kultūra. Historical scripts and local culture. Mokslinių straipsnių rinkinys, skirtas Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmečiui. Collection of scientific articles dedicated to the millenium of mentioning the name of Lithuania. Šiauliai, Ryga: Lucilijus, 2004, 90–99.

LA: Vārds, nevārds un spārnotais teiciens. – Latvijas Avīze, 2004, 3. janvāris, Nr. 3 (1844), 16.

Labsvīrs Valdis (vēst.): Par valodas kultūru. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 2. marts, Nr. 52 (3829), 2.

Laipe Sandis: Mazā Latgale Sibīrijas sirdī. – Forums, 2004, 12.–26. novembris, Nr. 44 (126), 5.

Laiveniece Diāna: Kārļa Mīlenbaha "Latviešu valodas mācība" (1895): metodiskais aspekts. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 8. Veltīts Kārļa Mīlenbaha gadam. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 22.–30.

Laizāne Sandra: Sociālā fona ietekme uzrunas lietojumā. – Valodas politika un sociolingvistiskie jautājumi, I. Starptautiskās zinātniskās konferences "Reģionālās valodas mūsdienų Eiropā" materiāli. Sastādītāja Ilga Šuplinska. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola, 2004, 147.–151.

Lakševica Aija: Ko domā krievi, kas mācās latviešu valodu. – Diena, 2004, 13. februāris, Nr. 37 (3868), 2.

Lapa Vija: Lehren oder Lernen? – Starptautiskās 10 gadu jubilejas konferences "Valoda kā identitāte" zinātnisko rakstu krājums. International 10th Anniversary Conference "Language as Identity". Proceedings. Riga, Latvia 14–15 May, 2004. Rīga: Valodu mācību centrs, 2004, 86.–92.

Lapsa Māra: Vārdu mežģi. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 24. augusts, Nr. 196 (3973), 11.

Lasēvičs Edgars: The Thinking-Approach. The Techniques of Creating a Learner-Based Syllabus. – Starptautiskās 10 gadu jubilejas konferences "Valoda kā identitāte" zinātnisko rakstu krājums. International 10th Anniversary Conference "Language as Identity". Proceedings. Riga, Latvia 14–15 May, 2004. Rīga: Valodu mācību centrs, 2004, 93–97.

Latgališu rokstu volūdys nūsacejumi. [Projekts.] – Forums, 2004, 15.–22. oktobris, Nr. 40 (122), 5.

Latviešu literārās valodas morfoloģija. – Diena, 2004, 16. aprīlis, Nr. 89 (3920), 15.

Latvijas Republikas Satversmes tiesa. Spriedums Latvijas Republikas vārdā Rīga 2001. gada 21. decembrī. – Onomastica Lettica. 2. laidziens. Atb. redaktore Dr. philol. Dzintra Hirša. Redaktore Dr. habil. philol. Ilga Jansone. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2004, 306.–327.

Laučiūtē Jūrātē Sofija: Lingvogeografiniai baltiškos kilmēs Baltarusijos toponimų aspektai. – Tarptautinė Aleksandro Vanago konferencija "Baltų onomastikos tyrimai". Pranešimų tezės. Vilnius, 2004 m. lapkričio 11–12 d. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2004, 36–38.

Лаучюме Юрате: Общая лексика балтийских и славянских языков: родственные слова и/или заимствования. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 8. Veltīts Kārļa Mīlenbaha gadam. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 137.–143.

Лаучюме Юрате: Языковые контакты во времени и в пространстве (на материале балтийских и славянских языков). – Материалы XXXIII международной филологической конференции. Секция балтистики. Балтийские языки: историческая грамматика, история литературного языка. Тезисы докладов 5–6 марта 2004 г. Санкт-Петербург: СПбГУ, 2004, 19–21.

Laumane Benita (grāmatu apskats): E. E. Королёва. Диалектный словарь одной семьи. (Пыталовский район Псковской области.) 1, 2 часть. Daugavpils: Daugavpils Pedagoģiskā universitāte, 2000. 140, 124 lpp. – Linguistica Lettica 13. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2004, 199.–205.

Laumane Benita: Latviešu izlokšņu frazeoloģisms *iet uz lelles kāju*. – Mana novada valoda: Lejaskurzeme. Zin. redaktore Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 197.–211.

Laumane Benita: Lejaskurzemes izlokšņu īpatnības J. Langija vārdnīcā (1685). – Mana novada valoda: Lejaskurzeme. Zin. redaktore Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 5.–20.

Laumane Benita: *Mākoņu kalni vai mākoņu laivas?* – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 8. Veltīts Kārļa Mīlenbaha gadam. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 144.–163.

Laumane Benita: Par kursismiem *mantāt un ramīt*. – Mana novada valoda: Lejaskurzeme. Zin. redaktore Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 185.–196.

Laumane Benita: Reljefa apzīmējumi Lejaskurzēmē. – Mana novada valoda: Lejaskurzeme. Zin. redaktore Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 228.–261.

Laumane Benita: Uzvārdu un vietvārdu liecības par iedzīvotājiem Lejaskurzēmē. – Mana novada valoda: Lejaskurzeme. Zin. redaktore Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 212.–228.

Lauze Linda: Kā viens otru uzrunājam? – Mana novada valoda: Lejaskurzeme. Zin. redaktore Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 110.–119.

Lauzis Aldis: Locīt vai nelocīt – tāds ir jautājums. Plaša latviešu daļa apzinās lokāmā vārda priekšrocības. – Diena, 2004, 24. septembris, Nr. 223 (4054), 14.

Lazdiņa Sanita: Kultūrsociālais konteksts valodas apgūvē. – Valodas politika un sociolingvistiskie jautājumi, I. Starptautiskās zinātniskās konferences "Reģionālās valodas mūsdienu Eiropā" materiāli. Sastādītāja Ilga Šuplinska. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola, 2004, 134.–139.

Leikuma Lidija: Divejis latvīšu rokstu tradicejis: kūpeigais i atšķireigais. – Valodas politika un sociolingvistiskie jautājumi, I. Starptautiskās zinātniskās konferences "Reģionālās valodas mūsdienu Eiropā" materiāli. Sastādītāja Ilga Šuplinska. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola, 2004, 65.–74.

Leikuma Lidija: Nu presis viesturis. – Katōļu Dzeive, 2004, Nr. 10, 36.–37.

Leikuma Lidija: Par Sibirejis latgalīšim i jūs volūdu: Ceļuojuma pyrmuo puse. – Ezerzeme, 2004, 21. septembris, 3.; Ezerzeme, 2004, 24. septembris, 3.

Leikuma Lidija: Par Sibirejis latgalīšim i jūs volūdu: Sibirejis kruoslavīšu mekliejumūs. – Ezerzeme, 2004, 28. septembris, 3.

Leikuma Lidija: Период запрета печати в Латгалии. – Исторический путь литовской письменности. Тезисы международной научной конференции 4–6 ноября 2004 г. Москва, 2004, 32–35.

Leikuma Lidija: Sibirejā, kur meklējom i atrodam latgalīšus. – Katōļu Dzeive, 2004, Nr. 9, 43.

Leikuma Lidija: Veras Daškevičas latgaliešu valodas grāmatas skolai. – Материалы XXXIII международной филологической конференции. Секция балтистики. Балтийские языки:

историческая грамматика, история литературного языка. Тезисы докладов 5–6 марта 2004 г. Санкт-Петербург: СПбГУ, 2004, 21–22.

Lembergs P. (vēst.): Latviešiem ir otra latviešu literārā valoda? – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 19. marts, Nr. 67 (3844), 2.

Lemešonoks Dainis: "Pat sīvākie protestētāji vēlas vairāk latviešu valodas". [Interv. ar izglītības ministra padomnieku mazākumtautību izglītības jautājumos Sergeju Ancupovu.] – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 30. jūnijs, Nr. 175 (3952), 2.

LETA: Pētīs valodas stāvokli. – Latvijas Avīze, 2004, 19. jūnijs, Nr. 167 (2008), 13.

LETA: Pie valodas un pasaules robežām. – Latvijas Vēstnesis, 2004, 22. aprīlis, Nr. 63 (3011), B daļa, B 8.

LETA: Trūkst tulku. – Latvijas Avīze, 2004, 2. oktobris, Nr. 269 (2110), 13.

Libeka Māra: Eira nav obligāta vienīgi daiļliteratūrā. – Latvijas Avīze, 2004, 28. oktobris, Nr. 294 (2135), 1.; 4.

Libeka Māra: Nespēj pildīt Valsts valodas likumu. – Latvijas Avīze, 2004, 2. oktobris, Nr. 269 (2110), 4.

Lidere Elīna: Datoru lietotāji pieprasa dzimto valodu. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 18. jūnijs, Nr. 141 (3918), 6.

Lidere Elīna: Mācot datoram latviešu valodu. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 25. novembris, Nr. 275 (4052), 6.

Liek eiro saukt par eirām. [LZA Terminoloģijas komisijas lēmums.] – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 10. septembris, Nr. 211 (3988), 3.

Liguta Tatjana: Latviešu un krievu valodas pareizrakstības un interpunkcijas sastatāmā analīze. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 8. Veltīts Kārļa Mīlenbaha gadam. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 261.–267.

Limane Lilija: Valoda pulcina kopā Latgali un pārnovodus. – Latvijas Vēstnesis, 2004, 11. jūnijs, Nr. 94 (3042), B daļa, B 8.

Lipska Rūta: Vēlos mainīt uzvārdu. – Latvijas Avīze, 2004, 19. janvāris, Nr. 18 (1859), Lauku Avīzes Ziņnesis Nr. 345, 10.

Lisinskaitē Aušra: Prūsų kalbos gyvūnų pavadinimai: struktūra ir daryba. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 8. Veltīts Kārļa Mīlenbaha gadam. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 164.–174.

Līsmāne Inta: Kognitīvā konstruktīvisma pieeja latviešu valodas pilnveidē augstskolā. – Starptautiskās 10 gadu jubilejas konferences "Valoda kā identitāte" zinātnisko rakstu krājums. International 10th

Anniversary Conference "Language as Identity". Proceedings. Riga, Latvia 14–15 May, 2004. Rīga: Valodu mācību centrs, 2004, 98.–104.

Ločmele Gunta: Advertising and the Internet. – Contrastive and Applied Linguistics XII. Sastatāmā un lietišķā valodniecība. Zinātniskie raksti, XII. Andreja Veisberga redakcijā. Rīga: JUMI, 2004, 81.–87.

Ločmele Gunta: Cosmetics Advertising in Latvia: Intertextuality with the Internet. – Translating with Computer-Assisted Technology: Changes in Research, Teaching, Evaluation, and Practice. University of Rome, April 14, 15, 16, 2004. Roma, 2004, 31–32.

Ločmele Gunta: Discourse of Advertising Differences in the USA and Latvia. – "Англистика XXI века" Материалы II Всероссийской межвузовской научной конференции. Санкт-Петербург, 20–22 января 2004 г. Санкт-Петербург: Филологический факультет СПбГУ, 2004.

Lokmane Ilze: Izteikuma struktūras attīstības tendences latviešu prozā. – Материалы XXXIII международной филологической конференции. Секция балтистики. Балтийские языки: историческая грамматика, история литературного языка. Тезисы докладов 5–6 марта 2004 г. Санкт-Петербург: СПбГУ, 2004, 23.

Lokmane Ilze: Konsituatīvi saistītu izteikumu tipoloģija mūsdienu latviešu valodā. – Kalbos teorija ir praktika. Kaunas: Technologija, 2004, 83–94.

Lokmane Ilze: Savrupinājumi E. Fosnesa-Hansena romāna "Vēstījumi par sargāšanu" tulkojumā. – Valoda–2004. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIV. Atb. redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2004, 42.–48.

Lokmane Ilze: Valence un sintaktiskais obligātums. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 8. Veltīts Kārļa Mīlenbaha gadam. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 268.–275.

Lomholts Karstens: Footnotes in Literary Translation. – Contrastive and Applied Linguistics XII. Sastatāmā un lietišķā valodniecība. Zinātniskie raksti, XII. Andreja Veisberga redakcijā. Rīga: JUMI, 2004, 88–100.

Lūka Ineta: Role-Play as a Tool for Developing Students' ESP competence. – Starptautiskās 10 gadu jubilejas konferences "Valoda kā identitāte" zinātnisko rakstu krājums. International 10th Anniversary Conference "Language as Identity". Proceedings. Riga, Latvia 14–15 May, 2004. Rīga: Valodu mācību centrs, 2004, 104–111.

Lulle Aija: Ar jaunu sparū uzvirmo krievu skolu protesti. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 12. februāris, Nr. 36 (3813), 4.

Lulle Aija: ES Bābeles tornis draud pārkarst. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 29. maijs, Nr. 124 (3901), 4.

Lulle Aija: EP pirmo reizi latviski tulko plenārsesiju. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 15. janvāris, Nr. 12 (3789), 1.; 4.

Lulle Aija: Latviešu valodas mācību klases Briselē cer izveidot pēc vairākiem gadiem. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 4. septembris, Nr. 206 (3983), 1.; 5.

Lulle Aija: Personvārdu atveidē vīd caurumi. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 27. jūlijs, Nr. 172 (3949), 3.

Lulle Baiba: Vācijā draud izgāzt pareizrakstības reformu. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 27. augusts, Nr. 199 (3976), 6.

"LV" informācija: Dāvina līdzekļus latviešu valodas kursiem Latgalē. – Latvijas Vēstnesis, 2004, 5. augusts, Nr. 123 (3071), B daļa, B 5.

"LV" informācija: Godina radošākos latviešu valodas skolotājus. – Latvijas Vēstnesis, 2004, 5. oktobris, Nr. 157 (3105), B daļa, B 5.

"LV" informācija: Pa augšupvedošām vārda izpētes kāpnēm. [Par O. Buša grāmatu "Personvārdi, vietvārdi un citi vārdi.."] – Latvijas Vēstnesis, 2004, 11. februāris, Nr. 22 (2070), B daļa, B 6.

"LV" informācija: Valsts valods centra argumenti par labu "eiro". – Latvijas Vēstnesis, 2004, 8. oktobris, Nr. 160 (3108), B daļa, B 5.

LZA Terminoloģijas komisija: Kā pareizi. [*Mēsli un mēslojums, atsvīdinātājs, caurdure, Mg, Bc, Dr.*] – Latvijas Vēstnesis, 2004, 15. septembris, Nr. 146 (3094), B daļa, B 6.

LZA Terminoloģijas komisijas lēmums Nr. 27. Par LR Ministru kabineta 20.01.2004. noteikumu Nr. 36 "Grozījums Ministru kabineta 2000. gada 28. novembra noteikumos Nr. 405 "Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisijas nolikums"" ieviešana praksē. – Terminoloģijas jaunumi. 2004. Nr. 8. Atbildīgā par izdevumu Anita Skujiņa. Rīga: LZA Terminoloģijas komisija, 2004, 5.

LZA Terminoloģijas komisijas lēmums Nr. 28. Par angļu terminu *instrument, interactive system, measure, tangible property* atbilstmi latviešu valodā. – Terminoloģijas jaunumi. 2004. Nr. 8. Atbildīgā par izdevumu Anita Skujiņa. Rīga: LZA Terminoloģijas komisija, 2004, 6.–7.

LZA Terminoloģijas komisijas lēmums Nr. 29. Par vārdu *Rīga* administratīvi teritoriālās vienības nosaukumā. – Terminoloģijas jaunumi. 2004. Nr. 8. Atbildīgā par izdevumu Anita Skujiņa. Rīga: LZA Terminoloģijas komisija, 2004, 5.

LZA Terminoloģijas komisijas lēmums Nr. 30. Par angļu valodas politikas un administrācijas terminu atbilstmēm latviešu valodā. –

Terminoloģijas jaunumi. 2004. Nr. 8. Atbildīgā par izdevumu Anita Skujiņa. Rīga: LZA Terminoloģijas komisija, 2004, 8.–10.

LZA Terminoloģijas komisijas lēmums Nr. 31. Par labojumiem projektā "Grozījumi profesiju klasifikatorā". – Terminoloģijas jaunumi. 2004. Nr. 8. Atbildīgā par izdevumu Anita Skujiņa. Rīga: LZA Terminoloģijas komisija, 2004, 10.–12.

LZA Terminoloģijas komisijas lēmums Nr. 32. Par vides terminiem. – Terminoloģijas jaunumi. 2004. Nr. 8. Atbildīgā par izdevumu Anita Skujiņa. Rīga: LZA Terminoloģijas komisija, 2004, 12.–16.

LZA Terminoloģijas komisijas lēmums Nr. 33. Par angļu termina *creativity* atbilstmi latviešu valodā. – Terminoloģijas jaunumi. 2004. Nr. 9. Atbildīgā par izdevumu Anita Skujiņa. Rīga: LZA Terminoloģijas komisija, 2004, 5.

LZA Terminoloģijas komisijas lēmums Nr. 34. Par angļu valodas terminu *joint degree, joint diploma; double degree, double diploma* un *multiple degree, multiple diploma* atbilstmēm latviešu valodā. – Terminoloģijas jaunumi. 2004. Nr. 9. Atbildīgā par izdevumu Anita Skujiņa. Rīga: LZA Terminoloģijas komisija, 2004, 7.–8.

LZA Terminoloģijas komisijas lēmums Nr. 35. Par juridisko terminu saraksta apstiprināšanu. – Terminoloģijas jaunumi. 2004. Nr. 9. Atbildīgā par izdevumu Anita Skujiņa. Rīga: LZA Terminoloģijas komisija, 2004, 10.

LZA Terminoloģijas komisijas lēmuma Nr. 35 pielikums. – Terminoloģijas jaunumi. 2004. Nr. 9. Atbildīgā par izdevumu Anita Skujiņa. Rīga: LZA Terminoloģijas komisija, 2004, 10.–16.

LZA Terminoloģijas komisijas lēmums Nr. 36. Par Eiropas naudas nosaukumu *eira*. – Terminoloģijas jaunumi. 2004. Nr. 9. Atbildīgā par izdevumu Anita Skujiņa. Rīga: LZA Terminoloģijas komisija, 2004, 17.–18.

LZA Terminoloģijas komisijas lēmums Nr. 37. Par Eiropas sīknaudas nosaukumu *cents*. – Terminoloģijas jaunumi. 2004. Nr. 9. Atbildīgā par izdevumu Anita Skujiņa. Rīga: LZA Terminoloģijas komisija, 2004, 18.

LZA Terminoloģijas komisijas lēmums Nr. 38. Par jauniem ES tiesību aktu nosaukumiem. – Latvijas Vēstnesis, 2004, 26. oktobris, Nr. 169 (3117), A daļa, A 10.

LZA Terminoloģijas komisijas lēmums Nr. 38. Par jauniem ES tiesību aktu nosaukumiem. – Terminoloģijas jaunumi. 2004. Nr. 10. Atbildīgā par izdevumu Anita Skujiņa. Rīga: LZA Terminoloģijas komisija, 2004, 5.–6.

LZA Terminoloģijas komisijas lēmums Nr. 39. Par enerģētikas terminu apstiprināšanu. – Latvijas Vēstnesis, 2004, 26. oktobris, Nr. 169 (3117), A daļa, A 10.

LZA Terminoloģijas komisijas lēmums Nr. 39. Par enerģētikas terminu un definīciju apstiprināšanu. – Terminoloģijas jaunumi. 2004. Nr. 10. Atbildīgā par izdevumu Anita Skujiņa. Rīga: LZA Terminoloģijas komisija, 2004, 6.–9.

LZA Terminoloģijas komisijas lēmums Nr. 40. Grozījums LZA Terminoloģijas komisijas lēmumā Nr. 36 "Par Eiropas naudas nosaukumu eira". – Latvijas Vēstnesis, 2004, 26. oktobris, Nr. 169 (3117), A daļa, A 10.

LZA Terminoloģijas komisijas lēmums Nr. 40. Grozījums LZA Terminoloģijas komisijas lēmumā Nr. 36 "Par Eiropas naudas nosaukumu". – Terminoloģijas jaunumi. 2004. Nr. 10. Atbildīgā par izdevumu Anita Skujiņa. Rīga: LZA Terminoloģijas komisija, 2004, 10.–12.

Maciejauskienė Vitalija: Dēl latvių ir lietuvių vietovardžių kilmės aiškinimo. – Onomastika mūsdienų zinātnes skatījumā. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 131. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2004. gada 20. februāris. Atb. red. Dr. habil. philol. Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2004, 45.–48.

Maciejauskienė Vitalija: Dēl latvių ir lietuvių vietovardžių kilmės aiškinimo. – Onomastica Lettica. 2. laidziens. Atb. redaktore Dr. philol. Dzintra Hirša. Redaktore Dr. habil. philol. Ilga Jansone. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2004, 127.–143.

Makare Raita: Vārdu cilme un leksikas attīstība. – Материалы XXXIII международной филологической конференции. Секция балтистики. Балтийские языки: историческая грамматика, история литературного языка. Тезисы докладов 5–6 марта 2004 г. Санкт-Петербург: СПбГУ, 2004, 24–25.

Макарова Ольга: Es dolžn iet slaukt guov. – Latvijas Universitātes Filoloģijas fakultātes IV Studentu zinātniskās konferences "Aktuāli baltistikas jautājumi" tēzes. LU Filoloģijas fakultāte 2004. gada 15.–16. novembris. Red. Everita Mīlčonoka. Rīga: RTU izdevniecība, 2004, 24.–25.

Marcinkiewicz Józef: Der See Sztabinki, lit. Stabingis – sein Name und Mikrotoponyme. – Baltu filoloģija. XIII (2) 2004. Baltu valodniecības žurnāls. Redaktors Pēteris Vanags, redaktora vietniece Lidija Leikuma. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2004, 71.–104.

Margēvica Agnese: Runā latviski un nedomā protestēt. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 30. augusts, Nr. 201 (3978), 3.

Markus Dace: Latviešu valodas īso un garo patskaņu fonoloģiskā un metodiskā opozīcija. – RPIVA Zinātniskie raksti. Rīga: Petrovskis un Ko, 2004, 198.–203.

Markus Dace: Patstāvīgais darbs latviešu valodas pareizrūnas kurss, izmantojot moderno tehnoloģiju. – Starptautiskās 10 gadu jubilejas konferences "Valoda kā identitāte" zinātnisko rakstu krājums. International 10th Anniversary Conference "Language as Identity". Proceedings. Riga, Latvia 14–15 May, 2004. Rīga: Valodu mācību centrs, 2004, 111.–115.

Markus Dace: Valodā starp sapņiem un realitāti. – Valodas ceļi, krustceļi. Rakstu krājums. Sakārtojusi Dagmāra Ausekle. Rīga: Garā pupa, 2004, 31.–44.

Markus Dace: Valodas kultūra doktoranta izglītībā. – Teorija un prakse skolotāju izglītībā. 2. Rīga: Petrovskis un Ko, 2004, 575.–577.

Маркус Дакс: Лингвистическое и образное мышление в детской речи. – Язык, культура наuczanie i wychowani. Rzeszów, 2004, 341–346.

Markus Dace, Bukša I., Musorina J.: Latviešu valoda kā otrā valoda dažādos novados. – Teorija un prakse skolotāju izglītībā. 2. Rīga: Petrovskis un Ko, 2004, 11.–16.

Mazā latviešu-vācu sarunvārdnīca, Zvaigzne ABC. – Diena, 2004, 11. septembris, Nr. 212 (4043), 18.

Mazā latviešu-vācu sarunvārdnīca, Zvaigzne ABC. – Diena, 2004, 25. septembris, Nr. 224 (4055), 18.

Mediņa Iveta: Virs Latvijas skaidras debesis. Prijom! [Diskusija ar J. Petropavlovski, N. Kabanovu, K. Šadurski, J. Sīli.] – Rīgas Balss, 2004, 30. aprīlis, Nr. 84 (13 719), 12.–13.

Melķis Didzis: Saprast un sadzīvot. [Intervija ar A. Stafeku.] – Latvijas Luterānis, 2004, jūnijs, Nr. 6 (190), 18.–19.

Migla Ilga: Hand, Arm, und Finger in der lettischen und deutschen Phraseologie. – Europhras 2004. Tagung der Europäischen Gesellschaft für Phraseologie 26.–29. August 2004. Basel, 2004, 68.

Migla Ilga: Valodniecības bibliogrāfija 2003. – Linguistica Lettica 13. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2004, 206.–270.

Migla Ilga: Zur Textfunktion der Vergleiche im autobiographischen Roman "Denn das Wagnis ist schön" von Zenta Mauriņa. – Geschichte des weiblichen Sprachgebrauchs. VI. Sprachgebrauch von Frauen in ihren eigenen Texten. Internationale Fachtagung Magdeburg 8.–9.09.2003. Hrsg. von Gisela Brandt Stuttgart. Stuttgart: Verlag Hans-Dieter Heinz, Akademischer Verlag Stuttgart, 2004, 145–156.

Migla Ilga, Zuicena Ieva: Ieskats Kārļa Mīlenbaha "Latviešu valodas vārdnīcā". – Linguistica Lettica 13. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2004, 121.–128.

Migla Ilga, Zuicena Ieva: Ieskats Kārļa Mīlenbaha "Latviešu valodas vārdnīcā". – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 8. Veltīts Kārļa Mīlenbaha gadam. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 17.–21.

Милчонока Эверита: Библейские цитаты в Латышском постилле Г. Манцеля (1654) в сравнении с изданием Библии под редакцией Э. Глюка. – Материалы XXXIII международной филологической конференции. Секция балтистики. Балтийские языки: историческая грамматика, история литературного языка. Тезисы докладов 5–6 марта 2004 г. Санкт-Петербург: СПбГУ, 2004, 26–28.

Milčonoka Everita, Trumpa Anta: Konference "Baltu valodas: vēsturiskā gramatika, literārās valodas vēsture" Sanktpēterburgā 2004. gada 5.–6. martā. – Baltu filoloģija. XIII (2) 2004. Baltu valodniecības žurnāls. Redaktors Pēteris Vanags, redaktora vietniece Lidija Leikuma. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2004, 147.–149.

Милевич Инга: Коммуникативные стратегии современной публицистики. – Valoda–2004. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIV. Atb. redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2004, 231.–236.

Munat Judith: A Case Study in Cross-cultural Translation: Tintin in English and Italian. – Contrastive and Applied Linguistics XII. Sastatāmā un lietišķā valodniecība. Zinātniskie raksti, XII. Andreja Veisberga redakcijā. Rīga: JUMI, 2004, 101–120.

Murāne Inta: L'utilisation du texte littéraire en didactique du FLE. – Starptautiskās 10 gadu jubilejas konferences "Valoda kā identitāte" zinātnisko rakstu krājums. International 10th Anniversary Conference "Language as Identity". Proceedings. Rīga, Latvia 14–15 May, 2004. Rīga: Valodu mācību centrs, 2004, 119–123.

Муране Светлана: Лексика звучания в повести М. Булгакова "Собачье сердце". – Valoda–2004. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIV. Atb. redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2004, 237.–245.

Mūrniece Ināra: Latviešu valoda. Vienos un saliedēs. – Latvijas Avīze, 2004, 21. decembris, Nr. 347 (2188), 8.

Mūrniece Ināra: Tulki iesildās. [Interv. ar A. Veisbergu.] – Latvijas Avīze, 2004, 7. februāris, Nr. 38 (1879), 9.–10.

Mūrniece Ināra: Valodas saknes rušinot. [Interv. ar Dz. Hiršu.] – Latvijas Avīze, 2004, 17. aprīlis, Nr. 106 (1947), 7.–8.

Muskare Liēna, Dimiņš Dens: Latviešu valoda – kanoniskā vai dzīvā? – Diena, 2004, 12. jūlijs, Nr. 159 (3990), 11.

Mūze Baiba: Bibliogrāfiskās norādes un atsauces. – Konferences "Zinātnes valoda" materiāli. Atbildīgie par izdevumu – prof. Māris Baltiņš, prof. Dace Markus. Rīga: Rasa ABC, 2003, 12.–17.

Nagle Gunita: ES dokumentu tulkošanā latviskais skanējums atrasts teju 80 000 jaunu terminu. – Diena, 2004, 23. februāris, Nr. 45 (3876), 4.

Nagle Gunita: Gada vārds – zīmols, nevārds – eiro. – Diena, 2004, 30. janvāris, Nr. 25 (3856), 5.

Nagle Gunita: Latgales izloksnēm veltīta filma. – Diena, 2004, 3. marts, Nr. 53 (3884), 10.

Nagle Gunita: Tulki darbam ES institūcijās Latvijā tiek gatavoti tikai divās augstskolās. – Diena, 2004, 23. februāris, Nr. 45 (3876), 4.

Nagle Gunita: Valoda brīvā tirgus attiecībās. Ja nebūs datorprogrammas latviski, mēs piekāpsimies angļu vai krievu valodai. [Intervija ar Valsts valodas aģentūras direktoru J. Valdmani.] – Diena, 2004, 16. aprīlis, Nr. 89 (3920), 15.

Nagle Gunita: Visas nozares ir svarīgākās. Humanitāro zinātņu pētnieki uzskata, ka Letonikas centrs ir nepieciešams. – Diena, 2004, 11. marts, Nr. 60 (3891), 17.

Nau Nikole: No balss līdz rakstam. Mutvārdu stāstījuma atšifrēšanas problēmas un iespējas. – Karogs, 2004, Nr. 2, 172.–182.

Neimanis Jānis Ivars (vēst.): Vēlreiz par vārda "novads" lietojumu. – Diena, 2004, 23. februāris, Nr. 45 (3876), 2.

Непокупный Анатолий: Прусско-куршская ойконимическая модель "kirs-/cirs- + водное название" и полабский топонимизм Circipene. – Tarptautinē Aleksandro Vanago konferencija "Baltu onomastikos tyrimai". Pranešimų tezēs. Vilnius, 2004 m. lapkričio 11–12 d. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2004, 42–43.

Nešpore Gunta: Sociolingvistiskais ieskats Krasnojarskas novada latgaliešos un viņu valodā. – Latvijas Universitātes Filoloģijas fakultātes IV Studentu zinātniskās konferences "Aktuāli baltistikas jautājumi" tēzes. LU Filoloģijas fakultāte 2004. gada 15.–16. novembris. Red. Everita Milčonoka. Rīga: RTU izdevniecība, 2004, 25.–27.

Nīcas teksti. – Mana novada valoda: Lejaskurzeme. Zin. redaktore Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 276.–280.

No izdevuma "Terminoloģijas jaunumi": Kā to saukt latviski? (garāžu bokss) – Latvijas Avīze, 2004, 12. jūlijs, Nr. 186 (2027), 9.

Olšteins Kārlis: Mītiņo vairāk nekā 5000 izglītības reformas pretinieku. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 6. februāris, Nr. 31 (3808), 3.

Onomastiskā materiāla un apelatīvu rādītājs. – Onomastica Lettica. 2. laidziens. Atb. redaktore Dr. philol. Dzintra Hirša. Redaktore Dr. habil.philol. Ilga Jansone. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2004, 328.–357.

Orlovs Edgars: Ar piketu nepanāk latviešu valodas noniecināšanu. – Rīgas Balss, 2004, 23. janvāris, Nr. 16 (13 651), 2.

Orlovs Edgars: Draud neizsludināt Izglītības likuma grozījumus. – Rīgas Balss, 2004, 28. janvāris, Nr. 19 (13 654), 3.

Orlovs Edgars: Parlaments neieklausās krievu skolēnos. – Rīgas Balss, 2004, 6. februāris, Nr. 26 (13 661), 3.

Ostrowski Norbert: Latviešu valodas kauzātīvi ar piedēkli *-(d)ēt*. – Baltu filoloģija. XIII (2) 2004. Baltu valodniecības žurnāls. Redaktors Pēteris Vanags, redaktora vietniece Lidija Leikuma. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2004, 105.–111.

Ozola Ārija: Par Dieva nozīmē lietoto vietniekvārdu rakstību ar lielo sākumburtu. – Latvijas Luterānis, 2004, septembris, Nr. 8 (192), 23.

Ozola Ieva: Ar izskaņu *-(d)ināt* atvasinātie darbības vārdi Gustava Bražes vārdnīcā. – Mana novada valoda: Lejaskurzeme. Zin. redaktore Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 52.–60.

Ozola Ieva: Dažas verba formu lietojuma īpatnības Sventājas izloksnē. – Vārds un tā pētišanas aspekti. Rakstu krājums 8. Veltīts Kārļa Mīlenbaha gadam. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 193.–200.

Ozola Ieva: Turpat blakus Rucavai: Sventājas latviešu izloksne. – Mana novada valoda: Lejaskurzeme. Zin. redaktore Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 92.–109.

Ozola Ieva: Vai uz internātskolu? – Diena, 2004, 7. februāris, Nr. 32 (3863), 23.

Ozoliņa Olga: Aktuālais romānistikā. – Linguistica Lettica 13. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2004, 193.–194.

Ozoliņa Olga: Aux prises avec un univers de fantôme une lecture culturelle du Testament. – Andrei Makine. La Rencontre de l'Est et de l'Ouest. Association européenne François Mauriac. Rencontre de la Cerisaie. Paris: l'Harmattan, 2004, 45–53.

Ozoliņa Olga: L'enfance dans la littérature lettone contemporaine. – L'enfance inspiratrice. Éclat et blessures. Paris: l'Harmattan, 2004, 225–231.

Ozoliņa Olga: Le rôle de l'émotion dans l'enseignement apprentissage des langues. – XIe Congrès mondial des professeurs de français. Le français, le défi de la diversité. Atlanta, 19–23 juillet 2004. Atlanta: 2004, 63.

Ozoliņa Olga: Les émotions dans la communication interculturelle. – Starptautiskās 10 gadu jubilejas konferences "Valoda kā identitāte" zinātnisko rakstu krājums. International 10th Anniversary Conference "Language as Identity". Proceedings. Riga, Latvia 14–15 May, 2004. Rīga: Valodu mācību centrs, 2004, 124–131.

Ozoliņa Olga: Olympiade nationale de langue française. – <http://www.pays-baltes.com>.

Paegle Dzintra: Vajadze un valodas līdzekļi tās izteikšanai. – Valoda–2004. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIV. Atb. redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2004, 49.–53.

Paiders Juris: Valodnieku dēļ naudu nepārdrukās. Latviešu valodā eiro oficiālais nosaukums ar laiku būs EURO. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 27. septembris, Nr. 225 (4002), 7.

Pakalniņa Laila: Vēlā eira. – Diena, 2004, 11. septembris, Nr. 212 (4043), 2.

Pakalniškienē Dalia: Bendrieji baltu kalpu veiksmāzodžiai. Morfoloģinē struktūra. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 8. Veltīts Kārļa Mīlenbaha gadam. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 201.–210.

Pakalns Pēteris: Kas ir "krievu skolas"? – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 6. februāris, Nr. 31(3808), 2.

Pakulis A. (vēst.): Par dzimto valodu datoros. [Atsaucoties uz 18. jūnija rakstu.] – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 14. jūlijs, Nr. 161 (3938), 2.

Paparinska Vita: Sofistu nozīme filoloģijas priekšnoteikumu veidošanā – grāmatniecības popularizēšanas aspekts. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 8. Veltīts Kārļa Mīlenbaha gadam. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 363.–369.

Papildināta un pārstrādāta vārdnīca. [Iznākusi Norden AB "Latviešu-zviedru, zviedru-latviešu vārdnīca."] – Diena, 2004, 9. jūlijs, Nr. 157 (3988), 12.

Par eiro. – Diena, 2004, 18. septembris, Nr. 218 (4049), 3.

Pārmaiņas LZA TK apakškomisju sastāvā. – Terminoloģijas jaunumi. 2004. Nr. 8. Atbildīgā par izdevumu Anita Skujiņa. Rīga: LZA Terminoloģijas komisija, 2004, 12.–16.

Paulauskienė Aldona: Pārvaldījuma jēdziens mūsdienu lietuviešu gramatikā. – Baltu filoloģija. XIII (1) 2004. Baltu valodniecības žurnāls. Redaktors Pēteris Vanāgs, redaktora vietniece Lidija Leikuma. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2004, 85.–90.

Pavlovskā Diāna: Mūsdienu plašsaziņas līdzekļi un valodas normu veidošanās process (krievu valodas materiāls). – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 8. Veltīts Kārļa Mīlenbaha gadam. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 370.–376.

Pernitza Beata: Verb als Träger der Bildlichkeit im Deutschen und Lettischen. – Valoda–2004. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIV. Atb. redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2004, 444.–448.

Pētījums par valodas ietekmi. [Iznākusi grāmata Svetlana Djačkova "Latviešu valodas zināšanas un sabiedrības integrācija".] – Latvijas Vēstnesis, 2004, 17. februāris, Nr. 25 (2973), B daļa, B 5.

Piļucka Svetlana: Some Style Forming Factors in Spontaneous and Prepared Speech. – Valoda–2004. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIV. Atb. redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2004, 343.–349.

Путкевич Галина: Синтагматические закономерности и тенденции в системах русского и латышского консонантизма. – Valoda–2004. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIV. Atb. redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2004, 262.–268.

Plaude Ieva: Forschungsperspektiven interkultureller Pragmatik. – Contrastive and Applied Linguistics XII. Sastatāmā un lietišķā valodniecība. Zinātniskie raksti, XII. Andreja Veisberga redakcijā. Rīga: JUMI, 2004, 121–131.

Plikša Laura: Turpinās protesti pret izglītības reformu. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 28. februāris, Nr. 50 (3827), 3.

Poča Inese: Pirmā latgaliešu avīze "Gaisma" par dzimtās valodas saglabāšanu un kopšanu. – Reģionālā kultūras vēsture un literatūra, II. Starptautiskās zinātniskās konferences "Reģionālās valodas mūsdienu Eiropā" materiāli. Sastādītāja Ilga Šuplinska. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola, 2004, 33.–44.

Полковникова Светлана: Глаголы речи в рассказах А. П. Чехова и их латышских переводах. – Istoriniai tekstai ir vietos kultūra. Historical scripts and local culture. Mokslinių straipsnių rinkinys, skirtas Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmečiui. Collection of scientific articles dedicated to the millenium of mentioning the name of Lithuania. Šiauliai, Ryga: Lucilijus, 2004, 269–275.

Polkovņikova Svetlana: Runas verbi oriģinālā un tulkojumā. – Valoda–2004. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIV. Atb. redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2004, 54.–59.

Понев Евгений: Этимология слова *рысь*. – Latvijas Universitātes Filoloģijas fakultātes IV Studentu zinātniskās konferences "Aktuāli baltistikas jautājumi" tēzes. LU Filoloģijas fakultāte 2004. gada 15.–16. novembris. Red. Everita Milčonoka. Rīga: RTU izdevniecība, 2004, 27.–28.

Porietis Jānis (vēst.): Kopsim daudzveidību. – Latvijas Avīze, 2004, 27. septembris, Nr. 263 (2104), 16.

Praktiķu viedokļi [Par *eiro*, *eiru*.] – Latvijas Vēstnesis, 2004, 10. septembris, Nr. 144 (3092), B daļa, B 6.

Preses lasītāja svešvārdu vārdnīca 2004. – Diena, 2004, 24. maijs, Nr. 119 (3950), 11.

Priedūte Armīda: Valodas arhitekta Aina Blinkena. [A. Blinkenai – 75, saruna ar jubilāri.] – Latvijas Avīze, 2004, 7. septembris, Nr. 243 (2084), 24.

Pučkoriūtē Irma: Nekaitomi svetimos kilmēs žodžiai "Lietuvių-latvių kalbų žodyne". – Latvijas Universitātes Filoloģijas fakultātes IV Studentu zinātniskās konferences "Aktuāli baltistikas jautājumi" tēzes. LU Filoloģijas fakultāte 2004. gada 15.–16. novembris. Red. Everita Milčonoka. Rīga: RTU izdevniecība, 2004, 29.

Puriņa Evita: Caur ES celt profesijas prestižu. Brisele latviešu tulkiem piedāvā gana daudz, lai kravātu čemodānus. – Diena, 2004, 20. janvāris, Nr. 16 (3847), Karjeras Diena, B daļa, 1.

Puriņa Evita: Eiropai varēs jautāt latviski. – Diena, 2004, 23. februāris, Nr. 45 (3876), 4.

Puriņa Evita, Grīnuma Ilze: Izglītības likuma pantu noteiks nepārprotamu. – Diena, 2004, 29. janvāris, Nr. 24 (3855), 3.

Puriņa Evita, Grīnuma Ilze: PCTVL prasis krievu valodai piešķirt Eiropas Savienības oficiālās valodas statusu. – Diena, 2004, 17. marts, Nr. 65 (3896), 3.

Puriņš V. (vēst.): Sī-vī, dī-eič-ei, sī-en-en, en-bī-sī, el-dži. – Diena, 2004, 10. janvāris, Nr. 8 (3839), 2.

Pūrītis Pēteris: Pieturzīmju spēks. Agrāk vārdi "viņš neprot pat ielikt komatus" skanēja teju kā nāves spriedums. – Diena, 2004, 24. jūlijs, Nr. 170 (4001), 13.

Pūtele Iveta: Некоторые черты и проблемы образования названий профессий в современном латышском языке. –

Terminoloģijas istorijās ir dabarties problemas. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2004, 276–283.

Rancāne Anna: Atkārtoti izdota pirmā latgaliešu grāmata. – Diena, 2004, 16. aprīlis, Nr. 89 (3920), 16.

Rancāne Anna: Eņģelis ar trim spārnjiem Latgalē. Latgaliešu rakstība literatūrā. – Karogs, 2004, Nr. 7, 173.–179.

Rancāne Anna: Kā rīkoties latgaliešiem? Aicina ratificēt Eiropas Padomes Reģionālo un mazākumtautību valodu hartu. – Diena, 2004, 3. jūnijs, Nr. 128 (3959), 16.

Rancāne Anna: Latgales skolās latviešu valoda nav svešvaloda. – Diena, 2004, 27. februāris, Nr. 48 (3879), 5.

Rancāne Anna: Latgaliešu valodas krustmāte. Bez dialektiem arī literārā valoda būs nabaga bārene, uzsver pētniece Anna Stafeca. – Diena, 2004, 23. aprīlis, Nr. 95 (3926), 20.

Rancāne Anna: Teātrī sadraudzējas un mācās valodu. Cittautiešu bērnu integrāciju latviešu vidē veicina, iestudējot izrādes. – Diena, 2004, 12. augusts, Nr. 186 (4017), 3.

Raiskuma Ieva: Mēs esam privileģētā klubā. [Saruna ar LU profesoru, Valsts valodas komisijas priekšsēdētāju, ES sertificētu tulku A. Veisbergu.] – Ieva, 2004, 14. aprīlis, Nr. 15 (339), 4.–5.

Рухакайнен Елена: Об употреблении предлогов и о глагольном управлении в языке жителей деревни Н. Буланка. – Latvijas Universitātes Filoloģijas fakultātes IV Studentu zinātniskās konferences "Aktuāli baltistikas jautājumi" tēzes. LU Filoloģijas fakultāte 2004. gada 15.–16. novembris. Red. Everita Milčonoka. Rīga: RTU izdevniecība, 2004, 30.–31.

Robežniece Lita: "Tas nav manevrabs!" – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 27. jūlijs, Nr. 172 (3949), Hedvīgas Kundzes Avīze, Nr. 29 (547), 2.

Rodins Askolds: Gods kalpot. Vai NRA atbalsta otras valsts valodas ieviešanu? – Diena, 2004, 27. februāris, Nr. 49 (3880), 2.

Rodins Askolds: 100 % kļūda. [Par izmaiņām Izglītības likumā.] – Diena, 2004, 26. janvāris, Nr. 21 (3852), 2.

Rosinas Albertas (rec.): Latviešu literārās valodas morfoloģiskās sistēmas attīstība. Lokāmās vārdšķiras, Rīga, LU Latviešu valodas institūts, 2002, 560. – Baltistica XXXIX (1), 2004, 161.–162.

Rozenbergs Jānis: Monologs un polilogs. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 8. Veltīts Kārļa Mīlenbaha gadam. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 276.–281.

Розенбергс Янис: Проблематика (понимания) развития латышского литературного языка. – Материалы XXXIII международной филологической конференции. Секция

балтистики. Балтийские языки: историческая грамматика, история литературного языка. Тезисы докладов 5–6 марта 2004 г. Санкт-Петербург: СПбГУ, 2004, 31–32.

Rozeniece Aina: Eiropas termini trijās valodās. – Latvijas Vēstnesis, 2004, 13. novembris, Nr. 181 (3129), B daļa, B 6.

Rozeniece Aina: Paplašinās valodnieku sadarbība. – Latvijas Vēstnesis, 2004, 24. novembris, Nr. 186 (3134), B daļa, B 8.

Rozeniece Aina: Piecu valstu zinātnieki – par īpašvārdu cilmi un rakstību. – Latvijas Vēstnesis, 2004, 9. marts, Nr. 37 (2985), B daļa, B 8.

Rozeniece Aina: Pirmās latgaliešu grāmatas goda diena. [Evangēlija toto anno..] – Latvijas Vēstnesis, 2004, 22. aprīlis, Nr. 63 (3011), B daļa, B 8.

Rozeniece Aina: Valoda – identitāte – komunikācija. [Eiropas Valodas diena.] – Latvijas Vēstnesis, 2004, 5. oktobris, Nr. 157 (3105), B daļa, B 8.

Rozeniece Aina: Valodas mācīšana ir priecīgs notikums. – Latvijas Vēstnesis, 2004, 28. maijs, Nr. 86 (3034), B daļa, B 5.

Rozeniece Aina: Valoda tulkojumu jūrā. [Par konferenci "Latviešu valoda kā mērķvaloda – grūtības un risinājumi".] – Latvijas Vēstnesis, 2004, 1. decembris, Nr. 190 (3138), B daļa, B 8.

Rozeniece Aina: Valsts valodas aģentūra – ilgtspējīgai attīstībai. – Latvijas Vēstnesis, 2004, 27. aprīlis, Nr. 65 (3013), B daļa, B 8.

Rozenvalde Inta, Jansone Ieva: Gatavojam publikāciju. Par ko jādomā? – Konferences "Zinātnes valoda" materiāli. Atbildīgie par izdevumu – prof. Māris Baltiņš, prof. Dace Markus. Rīga: Rasa ABC, 2003, 44.–51.

Rucavas teksti. – Mana novada valoda: Lejaskurzeme. Zin. redaktore Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 281.–285.

Rudaks Uldis: Jādzied valodā, kurā sapņo. (par latviešu valodu popmūzikā) – Diena, 2004, 30. janvāris, Nr. 25 (3856), 12.

Rūmniece Ilze: Pieminekļi latviešu valodas un kultūras varējumam. [Iznākuši "Hipokrātiskie raksti".] – Forums, 2004, 27. februāris–5. marts, Nr. 9 (91), 2.

Rumpīte Diana: Use of Torrance Creativity Test in ESP Course at Tertiary Institution. – Starptautiskās 10 gadu jubilejas konferences "Valoda kā identitāte" zinātnisko rakstu krājums. International 10th Anniversary Conference "Language as Identity". Proceedings. Rīga, Latvia 14–15 May, 2004. Rīga: Valodu mācību centrs, 2004, 145–149.

Rūmnieks Valdis, Valdmanis Jānis, Baltiņš Māris, Jansone Ilga, Timuška Agris: Skaidrojums par ES valūtas nosaukumu latviešu valodā. – Diena, 2004, 3. novembris, Nr. 257 (4088), 2.

Sāksim pierast pie *eiras un centa*. – Diena, 2004, 3. novembris, Nr. 257 (4088), 2.

Ruska Rita (apkop. lasīt. vēstules): Kādēļ lai latvieši būtu spiesti mācīties krievu valodu? – Latvijas Avīze, 2004, 30. jūlijs, Nr. 204 (2045), 32.

Ruža Veronika: Valerijas Seiles "Latvišu woludas sintakse" (1921. g.) laikmeta kontekstā. – Valoda–2004. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIV. Atb. redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2004, 60.–65.

Salceviča Ilona: Npublicētie un topošie latgaliešu prozas darbi. – Reģionālā kultūras vēsture un literatūra, II. Starptautiskās zinātniskās konferences "Reģionālās valodas mūsdienu Eiropā" materiāli. Sastādītāja Ilga Šuplinska. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola, 2004, 177.–178.

Sarkans Alberts: Evangelia toto anno piec 250 godu – jauns izdevums. – Katōļu Dzeive, 2004, Nr. 4, 50.

Savčukaitē Renata: "Lietuvių-latvių kalbų žodyno" žodžių su pažyma dem. daryba. – Latvijas Universitātes Filoloģijas fakultātes IV Studentu zinātniskās konferences "Aktuāli baltistikas jautājumi" tēzes. LU Filoloģijas fakultāte 2004. gada 15.–16. novembris. Red. Everita Miļčonoka. Rīga: RTU izdevniecība, 2004, 33.–34.

Schmalstieg William: Old Prussian *tur*: Indicative or Imperative? – Baltu filoloģija. XIII (1) 2004. Baltu valodniecības žurnāls. Redaktors Pēteris Vanags, redaktora vietniece Lidija Leikuma. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2004, 107.–111.

Sedlinieks Klāvs: Sveika, Eu-Ropa! [Par īpašvārdu atveidi latviešu valodā.] – Diena, 2004, 20. oktobris, Nr. 245 (4076), 2.

Sedliņa Ilze: ES tulkošanas dienestam problēmas. – Latvijas Vēstnesis, 2004, 28. maijs, Nr. 86 (3034), B daļa, B 6.

Sedliņa Ilze, Kalniņa Zaida: *Eira, eiro vai euro?* – Latvijas Vēstnesis, 2004, 21. oktobris, Nr. 167 (3115), B daļa, B 6.

Seržants Ilja: Einige Bemerkungen zur Geschichte des Illativs. – Baltu filoloģija. XIII (1) 2004. Baltu valodniecības žurnāls. Redaktors Pēteris Vanags, redaktora vietniece Lidija Leikuma. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2004, 113.–120.

Сержант Илья: Некоторые заметки о восточнобалтийском локативе. – Материалы XXXIII международной филологической конференции. Секция баллистики. Балтийские языки: историческая грамматика, история литературного языка. Тезисы докладов 5–6 марта 2004 г. Санкт-Петербург: СПбГУ, 2004, 32.

Siliņa-Piņķe Renāte: Viduslejasvācu valodas pēdas mūsdienu latviešu kalendārvārdos. – Tavs vārdadienu kalendārs 2005, 2006, 2007. Rīga: Nordik, 2004, 436.–439.

Siliņa Valentīna: Corpora and Sociolinguistics. – Valoda–2004. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIV. Atb. redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2004, 357.–360.

Sīlis Jānis: Tulkam jābūt zinātkāram kā mazam bērnam. – Latvijas Vēstnesis, 2004, 21. aprīlis, Nr. 62 (3010), B daļa, B 8.

Сырица Галина: Непереваемое в переводах (стихотворение Ф. Тютчева "Умом Россию непонять..."). – Valoda–2004. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIV. Atb. redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2004, 284.–291.

Skadiņa Inguna: Latviešu valodas morfoloģiskās analīzes sistēma – tās nozīme teikuma pareizrakstības pārbaudē. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 8. Veltīts Kārļa Mīlenbaha gadam. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 282.–290.

Skagale Gundega: Senlatviešu tekstos meklēs mūsu sākumu. [Saruna ar P. Vanagu par veclatviešu valodas vārdnīcām.] – Mājas Viesis, 2004, 2. jūlijs, Nr. 177 (2018), 14.–15.

Skrabe Dita: Jedritvai micīt bitīt matos! – Ieva, 2004, 3. marts, Nr. 9 (333), 17.–18.

Skrabe Dita: Nopietni par lamuvārdiem jeb Valodnieka viedoklis. – Ieva, 2004, 3. marts, Nr. 9 (333), 18.–19.

Skrebele Gunta: Izmirstot latviešiem, izzūd arī valoda. – Rīgas Balss, 2004, 1. septembris, Nr. 169 (13 804), 3.

Skrebele Gunta: Spītējot daudziem izrēķināties, māca latviski. [Par Rīgas klasiskās ģimnāzijas direktoru Romānu Alijevu.] – Rīgas Balss, 2004, 6. septembris, Nr. 172 (13 807), 14.

Скубида Валентина: Лексико-семантическая группа глаголов понимания в русском и латышском языках. – Valoda–2004. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIV. Atb. redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2004, 269.–275.

Skujiņa Valentīna: Euro – nevis eira, bet "euro"? – Latvijas Avīze, 2004, 20. septembris, Nr. 256 (2097), 16.

Skujiņa Valentīna: Kas ir "naspers"? Kā to sauc latviski. – Latvijas Avīze, 2004, 27. septembris, Nr. 263 (2104), 16.

Skujiņa Valentīna: Lai taptu vārds... – Valodas ceļi, krustceļi. Rakstu krājums. Sakārtojusi Dagmāra Ausekle. Rīga: Garā pupa, 2004, 5.–24.

Skujiņa Valentīna: No pagasta līdz novadam. – Diena, 2004, 29. marts, Nr. 75 (3906), 11.

Skujiņa Valentīna: Nozīme un jēdziens, konkrētais un būtiskais vārdā. – Linguistica Lettica 13. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2004, 35.–43.

Skujiņa Valentīna: Pamatojums. [LZA Terminoloģijas komisijas lēmums Nr. 33. Par angļu termina *creativity* atbilstmi latviešu valodā.] – Terminoloģijas jaunumi. 2004. Nr. 9. Atbildīgā par izdevumu Anita Skujiņa. Rīga: LZA Terminoloģijas komisija, 2004, 6.–7.

Skujiņa Valentīna: Pamatojums un komentāri. – Terminoloģijas jaunumi. 2004. Nr. 9. Atbildīgā par izdevumu Anita Skujiņa. Rīga: LZA Terminoloģijas komisija, 2004, 8.–9.

Skujiņa Valentīna: Semantic Shift of Internationalisms in Modern Terminology. – Terminoloģijos istorijos ir dabarties problemas. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2004, 294–302.

Skujiņa Valentīna: Tas rūgtais valodas sāls. – Diena, 2004, 5. maijs, Nr. 103 (3934), 12.

Skujiņa Valentīna: Terminoloģijas darbs Latvijā. – Terminoloģijas jaunumi. 2004. Nr. 7. Starptautiskais terminoloģijas seminārs "Terminoloģijas darbs Latvijā, Lietuvā un Igaunijā: sadarbības ieceres ES dalībvalstu kontekstā" Rīgā, 2003. gada 21.oktobrī. Rakstu krājums. Zinātniskā redaktore Valentīna Skujiņa. Rīga: LZA Terminoloģijas komisija, 2004, 8.–15.

Skujiņa Valentīna: Terminoloģiskās problēmas ekonomikas un jūrisprudencei speciālā lietojuma valodā. – Latvija un ES: problēmjaudājumi ekonomikā, politikā, tiesībās, filozofijā un lingvistikā. Sadarbības projekta Nr. 17 "Latvijas integrācija ES" rezultāti. Rīga: LZA EI, 2004, 105.–112.

Skujiņa Valentīna: Termins zinātnes valodā. – Konferences "Zinātnes valoda" materiāli. Atbildīgie par izdevumu – prof. Māris Baltiņš, prof. Dace Markus. Rīga: Rasa ABC, 2003, 35.–43.

Skujiņa Valentīna: Valodnieka skaidrojums. – Zinātnes Vēstnesis, 2004, 9. februāris, Nr. 3 (274).

Скуиня Валентина: От конкретного через существенное к термину. – Научно-техническая терминология. Материалы 10-й международной конференции по терминологии. Вып. 1. Москва: ВНИИКИ, Госстандарт России, 2004. 72–74.

Skujiņa Valentīna, Amoliņš Andris: Vārds – apakškomisijai. (Šoreiz vārds – ķīmijas un ķīmijas tehnoloģijas terminoloģijas apakškomisijai) – Terminoloģijas jaunumi. 2004. Nr. 9. Atbildīgā par izdevumu Anita Skujiņa. Rīga: LZA Terminoloģijas komisija, 2004, 19.–27.

Skulte Ieva: Ding dong joheho... (par valodas rašanos un attīstību) – Forums, 2004, 23. aprīlis–7. maijs, Nr. 17 (99), 4.

Skulte Ieva: Mākslīgais intelekts un valodas stihija. [Par datortulkošanu.] – Forums, 2004, 23. aprīlis–7. maijs, Nr. 17 (99), 5.

Sloga Gunta: Valodai nav robežas. Būtiska tendence pašlaik pasaulē ir globalizācija, uzskata Džons Džozefs. – Diena, 2004, 1. oktobris, Nr. 229 (4060), 15.

Smoczyński Wojciech: Altpreussisch *pertrincktan*. – Baltu filoloģija. XIII (1) 2004. Baltu valodniecības žurnāls. Redaktors Pēteris Vanags, redaktora vietniece Lidija Leikuma. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2004, 133.–134.

Sprinģe Inga: Sertificēts valodas tests biznesa videi. – Diena, 2004, 9. marts, Nr. 58 (3889), Karjeras Diena, 5.

Sproģis Andris: Pirms gadsimta trimdā izdzītā brāļu rakstība. [Izst. "Drukas aizlieguma laika dokumenti un izdevumi Lietuvā (1864–1904)".] – Latvijas Vēstnesis, 2004, 22. jūlijs, Nr. 115 (3063), B daļa, B 4.

Sproģis Andris: Vai vietvārdu svārkus griezisim oлектīs vai aršīnās? – Latvijas Vēstnesis, 2004, 11. februāris, Nr. 22 (2970), B daļa, B 6.

Sproģis Andris: Vārds kā putns meklē galotni. – Latvijas Vēstnesis, 2004, 21. jūlijs, Nr. 114 (3062), B daļa, B 7.

Stafecka Anna: Ar dzīvnieku pasauli saistītā leksika Naurānu vietvārdos. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 8. Veltīts Kārļa Mīlenbaha gadam. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 211.–216.

Stafecka Anna: Latgalian Written Language as a Symbol of Identity. – Acto-Baltico-Slavica. XXVII. Warszawa: Polska Akademia nauk, Instytut Sławistyki, 2004, 171–191.

Stafecka Anna: Latgaliešu rakstu valodas loma Latgales identitātes saglabāšanā. – Istoriniai tekstai ir vietas kultūra. Historical scripts and local culture. Mokslinių straipsnių rinkinys, skirtas Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmečiui. Collection of scientific articles dedicated to the millenium of mentioning the name of Lithuania. Šiauliai, Ryga: Lucilijus, 2004, 73–79.

Stafecka Anna, Timuška Agris (vēst.): Precizējums. – Diena, 2004, 21. oktobris, Nr. 246 (4077), 2.

Stalažs Arturs: Botānikas terminoloģijas apakškomisijā apstiprinātie botānikas terminu veidošanas principi. – Terminoloģijas jaunumi. 2004. Nr. 10. Atbildīgā par izdevumu Anita Skujiņa. Rīga: LZA Terminoloģijas komisija, 2004, 22.–24.

Стойкова Татьяна: Речь персонажа в тексте оригинала и перевода на латышский язык (роман М. Булгакова "Мастер и Маргарита"). – Valoda–2004. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIV. Atb. redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2004, 276.–283.

Stonkus Vladislavs (vēst.): Visiem bija laiks apgūt valodu. – Diena, 2004, 20. aprīlis, Nr. 92 (3923), 2.

Straumiece Vita: Informācija par ANO Ģeogrāfisko nosaukumu ekspertu grupas 22. sesiju – vietvārdu standartizācijas problēmas: paveiktais un iecerētais. – Onomastica Lettica. 2. laidniens. Atb. redaktore Dr. philol. Dzintra Hirša. Redaktore Dr. habil. philol. Ilga Jansone. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2004, 296.–303.

Straumiece Vita: Jelgavas rajona purvu un pļavu nosaukumi ģeogrāfa skatījumā. – Onomastika mūsdienu zinātnes skatījumā. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 131. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2004. gada 20. februāris. Atb. red. Dr. habil. philol. Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2004, 52.–54.

Straumiece Vita: Lai neapmaldītos rakstības džungļos. – Latvijas Vēstnesis, 2004, 3. augusts, Nr. 121 (3069), B daļa, B3.

Strelēvica Dace: Par gramatiskajām dzimtēm un politikorektumu latviešu valodas kontekstā. – Linguistica Lettica 13. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2004, 52.–68.

Sīvere Līga: Nemainiet "Miroņu ievu" pret Briljantiem. [Saruna ar J. Kursīti par māju nosaukumiem.] – Latvijas Avīze, 2004, 11. septembris, Nr. 248 (2089), 22.

Sventājas teksti. – Mana novada valoda: Lejaskurzeme. Zin. redaktore Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 286.–289.

Šabanovs Aleksandrs: Ar seju pret izglītības reformu. Skolotājs Rafaļskis aktīvi protestē, jo viņš uzskata, ka reforma kropļos mācību kvalitāti. – Diena, 2004, 27. februāris, Nr. 49 (3880), 5.

Šabanovs Aleksandrs: Grūtu sirdi uz latviešu skolu. – Diena, 2004, 11. februāris, Nr. 35 (3866), 13.

Šabanovs Aleksandrs: 15 minūtes latviešu valodas nedēļā. – Diena, 2004, 5. februāris, Nr. 30 (3861), 21.

Šabanovs Aleksandrs: Pirms kara esot bijis labāk. – Diena, 2004, 4. februāris, Nr. 29 (3860), 11.

Šalme Arvils: Valodas komunikatīvo funkciju teorijas attīstība. – Contrastive and Applied Linguistics XII. Sastatāmā un lietišķā valodniecība. Zinātniskie raksti, XII. Andreja Veisberga redakcijā. Rīga: JUMI, 2004, 148.–158.

Šaudiņa Vilma: Aizgūtie darbību un norišu nosaukumi sēliskajās izloksnēs: morfoloģiskās un semantiskās iezīmes. – Valoda–2004. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIV. Atb. redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2004, 66.–70.

Šaudiņa Vilma: J. Kulitāna vārdnīca un izloksne. – Istoriniai tekstai ir vietos kultūra. Historical scripts and local culture. Mokslinių straipsnių rinkinys, skirtas Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmečiui. Collection of scientific articles dedicated to the millennium of mentioning the name of Lithuania. Šiauliai, Ryga: Lucilijus, 2004, 79–83.

Šcerbinskis Guntis: Jāatgūst lingvistiskā pašcieņa. – Latvijas Avīze, 2004, 13. oktobris, Nr. 279 (2120), 6.

Širovs Pāvels, Puriņa Evita: ES un Krievija mēģinās vienoties par Baltijas krievvalodīgajiem. – Diena, 2004, 23. aprīlis, Nr. 95 (3926), 3.

Šķiezna Daina: Deg mūsu valoda. [Atsauce uz 14.01. lasītāja vēstuli.] – Diena, 2004, 27. janvāris, Nr. 22 (3853), 2.

Šmidebergs Imants: Priedēkļa *at-* semantika latviešu literārajā valodā. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 8. Veltīts Kārļa Mīlenbaha gadam. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 291.–296.

Šmits Uldis: "Mazo valodu" jēga. – Latvijas Avīze, 2004, 10. aprīlis, Nr. 100 (1941), 19.

Štamere Ieva: Vajadzības semantika latviešu un lietuviešu valodas verbu sistēmā. – Latvijas Universitātes Filoloģijas fakultātes IV Studentu zinātniskās konferences "Aktuāli baltistikas jautājumi" tēzes. LU Filoloģijas fakultāte 2004. gada 15.–16. novembris. Red. Everita Milčonoka. Rīga: RTU izdevniecība, 2004, 35.–37.

Štolls Pāvels: Krietnā kareivja Šveika dēkas Latvijā. – Valodas ceļi, krustceļi. Rakstu krājums. Sakārtojusi Dagmāra Ausekle. Rīga: Garā pupa, 2004, 73.–90.

Štrauhmanis Jānis: Datorterminoloģija kartogrāfijā: problēmas un risinājumi. – Linguistica Lettica 13. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2004, 153.–155.

Štrausa Ilze: Dzīvnieku nosaukumi Uku pagasta toponīmos. – Onomastica Lettica. 2. laidniens. Atb. redaktore Dr. philol. Dzintra Hirša. Redaktore Dr. habil.philol. Ilga Jansone. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2004, 85.–98.

Štrausa Ilze: Fizioģeogrāfiskas semantikas toponīmi Uku pagastā. – Latvijas Universitātes 62. zinātniskā konference. Ģeogrāfija, ģeoloģija, vides zinātne. 06.02.2004. Rīga: Latvijas Universitāte, 2004, 107.–109.

Štrausa Ilze: Sufiksālie derivāti Ukru pagasta toponīmijā. – Onomastika mūsdienu zinātnes skatījumā. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 131. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2004. gada 20. februāris. Atb. red. Dr. habil. philol. Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2004, 55.–67.

Štrausa Ilze: Vārdkopas Ukru pagasta toponīmijā. – Tarptautinē mokslinē studentu konferencija Baltijos regionas: humanitariniai sakitymai. 06.–07.05.2004. Kaunas: 2004, 35.

Šulce Dzintra: Mudinājumvārdi un to fonētiskais raksturojums. – Vārdus un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 8. Veltīts Kārļa Mīlenbaha gadam. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 297.–303.

Šuplinska Ilga: Mazās valodas. [Par starptautisko zinātnisko konferenci "Reģionālās valodas mūsdienu Eiropā" Rēzeknes augstskolā.] – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 22. maijs, Nr. 118 (3895), 10.

Švambarytė-Valužienė Janina: Tautovardziņi ir jų vedinių reikšmės lietuviškuose žodynuose. *Latvis*. – Valoda–2004. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIV. Atb. redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2004, 151.–156.

Švinks Uldis: Dažas pārdomas par sporta terminoloģiju. – *Linguistica Lettica* 13. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2004, 156.–167.

Tabore Gunta: Izloksne ir skaista. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 8. jūnijs, Nr. 132 (3909), 12.

Tabore Gunta: Mīļvārdiņi – glāsts un ierocis. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 9. februāris, Nr. 33 (3810), 11.

Terminoloģijas Jaunumi 2004. g. Nr. 8: Jauni termini latviešu valodā. [Čaulbanka, namrunis, saziņpatība.] – Latvijas Avīze, 2004, 23. augusts, Nr. 228 (2069), 16.

Terminoloģijas Jaunumi 8. laidienā. – Latvijas Avīze, 2004, 27. septembris, Nr. 263 (2104), 16.

Terminoloģijas jaunumi. [Vietņvadis, tīmekļa pārzinis, emuāri, tīmekļa žurnāls, pudurskait[ošana, tērzētava.] – Latvijas Avīze, 2004, 26. jūlijs, Nr. 200 (2041), 9.

Terminu skaidrojums vārdnīcā. – Skolotājs, 2004, Nr. 1 (43), 100.

Tidriķe Laura: Jauniešu valoda(s) kontrastīvā aspektā. – *Linguistica Lettica* 13. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2004, 69.–80.

Timmermanis Kārlis: Terminoloģijas vienotību – Latvijā, Baltijā, Eiropā. – Terminoloģijas jaunumi. 2004. Nr. 7. Starptautiskais

terminoloģijas seminārs "Terminoloģijas darbs Latvijā, Lietuvā un Igaunijā: sadarbības ieceres ES dalībvalstu kontekstā" Rīgā, 2003. gada 21. oktobrī. Rakstu krājums. Zinātniskā redaktore Valentīna Skujiņa. Rīga: LZA Terminoloģijas komisija, 2004, 38.–43.

Timuška Agris: Akas vārdi ģeolingvistiskā skatījumā. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 8. Veltīts Kārļa Mīlenbaha gadam. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 217.–223.

Timuška Agris: Ratu un riteņu nosaukumi baltu valodās: tradīcija vai novitāte? – Istoriniai tekstai ir vietas kultūra. Historical scripts and local culture. Mokslinių straipsnių rinkinys, skirtas Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmečiui. Collection of scientific articles dedicated to the millenium of mentioning the name of Lithuania. Šiauliai, Ryga: Lucilijus, 2004, 63.–67.

Топоров Владимир Николаевич: Еще раз о неврах и селах в общебалтийском этноязыковом контексте (народ, земля, язык, имя). Из истории и.-евр **neur-*: **nour-* и **sel-*. – Onomastica Lettica. 2. laidziens. Atb. redaktore Dr. philol. Dzintra Hirša. Redaktore Dr. habil.philol. Ilga Jansone. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2004, 152.–231.

Trumpa Anta: Latv. *vārgs* un liet. *vargūs* semantiskās atšķirības. – Материалы XXXIII международной филологической конференции. Секция балтистики. Балтийские языки: историческая грамматика, история литературного языка. Тезисы докладов 5–6 марта 2004 г. Санкт-Петербург: СПбГУ, 2004, 35–36.

Trumpa Anta: Lokanuma apzīmējumu semantiskā attīstība latviešu un lietuviešu valodā. – Baltu filoloģija. XIII (2) 2004. Baltu valodniecības žurnāls. Redaktors Pēteris Vanags, redaktora vietniece Lidija Leikuma. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2004, 113.–125.

Trumpa Edmundas: Nekirčiuotų balsių kiekybė (periferinės Pelesos šnektos duomenimis). – Baltu filoloģija. XIII (2) 2004. Baltu valodniecības žurnāls. Redaktors Pēteris Vanags, redaktora vietniece Lidija Leikuma. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2004, 127.–146.

Trumpickaitė Aušra: Olandų kilmės jūriniai terminai lietuvių, latvių ir estų kalbose. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 8. Veltīts Kārļa Mīlenbaha gadam. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 377.–383.

Ūdris Pēteris: Valoda jaunajā statusā. ES juridiskā doma top pieejama latviski. – Diena, 2004, 7. jūnijs, Nr. 131 (3962), 11.

Ūdris Pēteris: Vārds arvien vēl meklē galotni. [Par eiras formu.] – Latvijas Vēstnesis, 2004, 11. augusts, Nr. 126 (3074), B2.

Ukraina aizstāv savu valodu. – Rīgas Balss, 2004, 8. janvāris, Nr. 5 (13 640), 7.

Urbanoviča Inta: Latviešu literārās valodas funkcionēšana un tās izpētes avoti. – Valoda–2004. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIV. Atb. redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2004, 71.–76.

Urbanoviča Inta: Latviešu literārās valodas stilistikās diferencēšanās vēsturiskie izpētes avoti. – Материалы XXXIII международной филологической конференции. Секция балтистики. Балтийские языки: историческая грамматика, история литературного языка. Тезисы докладов 5–6 марта 2004 г. Санкт-Петербург: СПбГУ, 2004, 36–37.

Uzija Biruta: Man-related Terminology in Making. – Valoda–2004. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums. XIV. Atb. redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2004, 367.–373.

Trops Jānis: Vecāki mācās latviešu valodu. Ventspilī krievu skolēnu vecāki apgūst latviešu valodu, lai palīdzētu bērniem. – Diena, 2004, 13. februāris, Nr. 37 (3868), 5.

Vaivode Lāsma: Zur Rolle der Muttersprache Lettisch und des Englischen bei der Wortschatzwahl für den Deutschunterricht. – Contrastive and Applied Linguistics XII. Sastatāmā un lietišķā valodniecība. Zinātniskie raksti, XII. Andreja Veisberga redakcijā. Rīga: JUMI, 2004, 159–170.

Valdmanis Jānis: Relevance of Economic Factor in Language Policy in major Cities of Latvia. – www.linguapax.org/congress. World Congress on Language Policies. Barcelona, 16.–20.04.02. Barcelona: Barcelona: 2004, 4.

Valodnieka skaidrojums. Latvijas augstskolu nosaukumi un to saīsinājumi. – Zinātnes Vēstnesis, 2004, 22. marts, Nr. 6 (277).

Valodnieki lēmumu par vārda "eira" lietošanu uzskata par prettiesisku. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 30. oktobris, Nr. 254 (4031), 3.

Valsts valodas aģentūras 2004. gadā atbalsstītie projekti un to izpildītāji. – Latvijas Avīze, 2004, 22. novembris, Nr. 318 (2159), 15.

Valsts valodas centra informācija: "Gimalajiešu lāču" medības. – Latvijas Vēstnesis, 2004, 3. marts, Nr. 34 (2982), B daļa, B 5.

Vanags Pēteris: Language Policy and Linguistics under Ulmanis. – The Ethnic Dimension in Politics and Culture in the Baltic Countries 1920–1945. Stockholm: Södertörns Högskola, 2004, 121–140.

Vanags Pēteris: Latvian *brangs*: From Lithuanian, Couronian or German? – Studies in Baltic and Indo-European Linguistics: in honour

of William R. Schmalstieg. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamin, 2004, 231–241.

Vanags Pēteris: Velta Rūķe-Draviņa (1917–2003). – Baltistica XXXIX(1) 2004, Vilnius: VU, 2004, 161.–162.

Vanzovičs Sandris: Mūsu valodnieki mūs sargā. [Par eiro, eira.] – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 16. septembris, Nr. 216 (3993), 2.

Wälchli Bernhard (rew.): Axel Holvoet. Studies in the Latvian verb. Kraków: Wydawnictwo uniwersytetu Jagiellońskiego, 2001, 209 p. (Baltica Varsoviensia. Tom czwarty). – Baltu filoloģija. XIII (1) 2004. Baltu valodniecības žurnāls. Redaktors Pēteris Vanags, redaktora vietniece Lidija Leikuma. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2004, 141.–153.

Veide Liene: Vai jūs lietojat eirožargonu? – Forums, 2004, 7.–14. maijs, Nr. 18 (100), 3.

Veisbergs Andrejs: Ar latviešu valodu Briselē. – Diena, 2004, 20. novembris, Nr. 271 (4102), 2.

Veisbergs Andrejs: Latviešu īpašvārdu atveide angļu valodā – prakse un tendences. — Onomastika mūsdienu zinātnes skatījumā. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 131. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2004. gada 20. februāris. Atb. red. Dr. habil. philol. Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2004, 68.–69.

Veisbergs Andrejs: Reversal as Means of Building a New Dictionary. – Contrastive and Applied Linguistics XII. Sastatāmā un lietišķā valodniecība. Zinātniskie raksti, XII. Andreja Veisberga redakcijā. Rīga: JUMI, 2004, 171–179.

Veisbergs Andrejs: Vai pazīstam pilsētu, kam vārdā Tseesis? Par latviešu īpašvārdu atveidi angļu valodā. – Latvijas Vēstnesis, 2004, 9. marts, Nr. 37 (2985), B daļa, B 8.

Veisbergs Andrejs: Valoda ir vairāk nekā asinis. Šī grāmata simboliski noslēdz sēriju Cilvēks un sabiedrība. [Grāmata: Viktors Klemperers. LTI. Trešā reihe valoda. Filologa piezīmes. Izdevn. AGB, 2004, 286 lpp.] – Diena, 2004, 14. septembris, Nr. 214 (4045), 13.

Veisbergs Andrejs: Zinātniskais stils dažādās kultūrās, to ietekme uz latviešu stilu. – Konferences "Zinātnes valoda" materiāli. Atbildīgie par izdevumu – prof. Māris Baltiņš, prof. Dace Markus. Rīga: Rasa ABC, 2003, 22.–27.

Vējāns Andris: Latīņu burts – kultūras robežsargs. – Latvijas Avīze, 2004, 22. maijs, Nr. 139 (1980), 21.

Viedoklis (Teodors Tverijons) par eiro un euro. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 27. septembris, Nr. 225 (4002), 7.

Vienoti prasmes standarti visām valodām. – Diena, 2004, 12. oktobris, Nr. 238 (4069), Karjeras Diena, 4.

Vienoto ES valūtu sauks par eiro. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 7. oktobris, Nr. 234 (4011), 3.

Vīksne Imants: Igors Pimenovs: "Mēs negribam krievu geto". [Intervija ar LAŠOR vadītāju.] – Rīgas Balss, 2004, 23. janvāris, Nr. 16 (13 651), 12.

Vilkaitē Salomeja: Tarmybēs "Lietuvių-latvių kalbų žodyne". – Latvijas Universitātes Filoloģijas fakultātes IV Studentu zinātniskās konferences "Aktuāli baltistikas jautājumi" tēzes. LU Filoloģijas fakultāte 2004. gada 15.–16. novembris. Red. Everita Milčonoka. Rīga: RTU izdevniecība, 2004, 38.–39.

Villeruša Vaida: Neļausim zust mūsu vietvārdiem! – Latvijas Vēstnesis, 2004, 28. janvāris, Nr. 14 (2962), B daļa, B 8.

Vincovskis Egils (vēst.): Novadi un apgabali. – Diena, 2004, 13. februāris, Nr. 37 (3868), 2.

Vītola Inita: Daļdarba valodas un interpunkcijas analīze: ceļā uz teksta satura izpratni. – Valodas ceļi, krustceļi. Rakstu krājums. Sakārtojusi Dagmāra Ausekle. Rīga: Garā pupa, 2004, 45.–72.

Volkova Ināra: Valodniecības nodaļas simtgadē. – Latvijas Vēstnesis, 2004, 2. jūnijs, Nr. 88 (3036), B daļa, B 8.

Vulāne Anna: Kā no pārpilnības raga jeb pasaules samērošana latviešu frazeoloģismos. – Valodas ceļi, krustceļi. Rakstu krājums. Sakārtojusi Dagmāra Ausekle. Rīga: Garā pupa, 2004, 25.–30.

Zaube Māra: Žargonvārdi ir kā dadži. – Latvijas Avīze, 2004, 12. jūlijs, Nr. 186 (2027), 9.

Zauberga Ieva: Daži maldi par tulkošanu. – Diena, 2004, 2. janvāris, Nr. 1 (3832), 2.

Zauberga Ieva: Globalizācijas ietekme uz citvalodu īpašvārdu atveidi latviešu valodā. – Linguistica Lettica 13. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktors Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2004, 111.–120.

Zauberga Ieva: On the Role of Translated Literature in Cultural Image-Making. – Contrastive and Applied Linguistics XII. Sastatāmā un lietišķā valodniecība. Zinātniskie raksti, XII. Andreja Veisberga redakcijā. Rīga: JUMI, 2004, 180–190.

Zavadska Izolde: Cik labi studenti prot valsts valodu? – Latvijas Avīze, 2004, 8. septembris, Nr. 244 (2085), 16.

Zavadska Izolde: Ieinteresē jaunvārdu konkursi. – Latvijas Avīze, 2004, 30. augusts, Nr. 235 (2076), 16.

Zauere Resija: Skolēnu lingvistiskā attieksme Liepājas 8. vidusskolā. – Mana novada valoda: Lejaskurzeme. Zin. redaktore Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 120.–127.

Zenkevičs Henrihs: Ieskats zinātnisko izdevumu un publikāciju kvalitātē. – Konferences "Zinātnes valoda" materiāli. Atbildīgie par izdevumu – prof. Māris Baltiņš, prof. Dace Markus. Rīga: Rasa ABC, 2003, 18.–21.

Zibarte Ieva: Valdis Ābols tulko lēni. Latviski iztulkots amerikāņu klasiķa Henrija Deivida Toro darbs. – Diena, 2004, 6. februāris, Nr. 31 (3862), 20.

Ziedars Jēkabs (vēst.): Dzimtā valoda. – Diena, 2004, 28. janvāris, Nr. 23 (3854), 2.

Zīle Monika: Izloksne netraucē, ja ir pašapziņa. – Latvijas Avīze, 2004, 25. oktobris, Nr. 291 (2132), 10.

Zīle Monika: Jūra ir tepat. [Saruna ar Silviju Brici.] – Latvijas Avīze, 2004, 4. februāris, Nr. 34 (1875), 17.–18.

Zuicena Ieva: Valodas prasmes līmeņi latviešu valodas apgūvē un pārbaudē. – Starptautiskās 10 gadu jubilejas konferences "Valoda kā identitāte" zinātnisko rakstu krājums. International 10th Anniversary Conference "Language as Identity". Proceedings. Rīga, Latvia 14–15 May, 2004. Rīga: Valodu mācību centrs, 2004, 160.–165.

Zuicena Ieva: Latviešu valoda. Pareizrūnas noteikumi un izplatītākās kļūdas. – Office Manager, 2004, Nr. 1, novembris, 62.

Zuicena Ieva: Pareizi noformēta aploksne. – Office Manager, 2004, Nr. 2, decembris, 18.

Zuicena Ieva: Pēcvārdi. – A. Spoģa dzejoļu izlase "Gaismas brīži". Rēzekne: Latgales kultūras centra izdevniecība, 2004, 218.–222.

Zveja Ilze: Baltijas asamblejas balvas kandidāti. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 26. oktobris, Nr. 250 (4027), 9.

Zveja Ilze: Baltu valodu eksotika. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2004, 22. novembris, Nr. 272 (4049), 14.

Zveja Ilze: Vai jums pieņemamas jaunās latgaliešu ortogrāfijas projekta ierosinātās izmaiņas. [Atbild I. Druviete, J. Kursīte, I. Slišāns, A. Budže, M. Laureckis u.c.] – Forums, 2004, 15.–22. oktobris, Nr. 40 (122), 4.–5.

Žigure Veneta: Angļu-latviešu viltus draugu ietekme un izplatība tulkošanā. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 8. Veltīts Kārļa Mīlenbaha gadam. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 384.–389.

Žigure Veneta: Dažas viltus draugu radītās problēmas praktisko iemaņu apguves procesa tulkošanā. – Contrastive and Applied Linguistics XII. Sastatāmā un lietišķā valodniecība. Zinātniskie raksti, XII. Andreja Veisberga redakcijā. Rīga: JUMI, 2004, 191–198.

Žilinskaitē Eglē: Par veco lokatīvu ar galotni *-su* Mikaloja Daukšas *Postillā*. – Latvijas Universitātes Filoloģijas fakultātes IV Studentu zinātniskās konferences "Aktuāli baltistikas jautājumi" tēzes. LU Filoloģijas fakultāte 2004. gada 15.–16. novembris. Red. Everita Milčonoka. Rīga: RTU izdevniecība, 2004, 39.

Župerka Kazimieras: Nekalbininkų požiūris į žodžio vartojimą. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 8. Veltīts Kārļa Mīlenbaha gadam. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 390.–395.

ZIŅAS PAR AUTORĪEM

Juris BALDUNČIKS (1950) – *Dr. philol.*, Ventspils Augstskolas asociētais profesors.

Laimute BALODE (1954) – *Dr. philol.*, LU Latviešu valodas institūta pētniece, LU asociētā profesore, Helsinku Universitātes viesprofesore.

Brigita BUŠMANE (1939) – *Dr. habil. philol.*, LU Latviešu valodas institūta vadošā pētniece.

Ojārs BUŠS (1944) – *Dr. habil. philol.*, LU Latviešu valodas institūta vadošais pētnieks.

Vineta ERNSTSONE (1967) – *Dr. philol.*, LU Latviešu valodas institūta pētniece, Valsts valodas aģentūras Projektu daļas projektu vadītāja.

Inese ĒDELMANE (1936) – *Dr. philol.*

Daiga JOMA (1966) – *Dr. philol.*, LU Latviešu valodas institūta pētniece, Valsts valodas komisijas sekretāre, Valsts valodas aģentūras Projektu daļas projektu vadītāja, preses sekretāre.

Anna KARPOVIČIENE (*Anna Karpovičienē*) (1979) – *Mg. hum.*, Lietuviešu valodas institūta un Vītauta Dižā Universitātes doktorante.

Ineta KURZEMNIECE (1970) – *Dr. philol.*, LU Latviešu valodas institūta pētniece, LR IZM Augstākās izglītības un zinātnes departamenta Zinātnes politikas nodaļas vecākā referente.

Sarmīte LAGZIŅA (1944) – *Dr. philol.*, LU Latviešu valodas institūta pētniece.

Dīte LIEPA (1964) – *Mg. philol.*, LU doktorante, Valsts valodas aģentūras Konsultāciju daļas konsultante.

Ilga MIGLA (1962) – *Dr. philol.*, LU Latviešu valodas institūta pētniece.

Laimdota OLDERE (1952) – *Mg. philol.*, LU Latviešu valodas institūta asistente.

Kornēlija POKROTNIECE (1950) – *Dr. philol.*, LU Latviešu valodas institūta vadošā pētniece.

Vineta PORIŅA (1970) – *Dr. philol.*, LU Latviešu valodas institūta pētniece.

Valentīna SKUJIŅA (1937) – *Dr. habil. philol.*, LU Latviešu valodas institūta vadošā pētniece, Liepājas Pedagoģijas akadēmijas profesore, LZA īstenā locekle.

Imants ŠMIDEBERGS (1946) – *Dr. philol.*, LU Latviešu valodas institūta pētnieks.

Ilza ŠTRAUSA (1981) – *Mg. philol.*, LU Latviešu valodas institūta asistente

Anta TRUMPA (1972) – *Mg. philol.*, LU Latviešu valodas institūta asistente.

Ieva ZUICENA (1952) – *Dr. philol.*, LU Latviešu valodas institūta vadošā pētniece.

LINGUISTICA LETTICA 14

Salikts LU Latviešu valodas institūtā
Iespiests SIA "Madonas Poligrāfists"

Metiens 500 eks.